

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Број 4 Година LVI	Редакциони одбор МИЛОРАД СИМОВИЋ, Д-Р ДУШАН КАЛАНОВИЋ, ЖИВАН РАНКОВИЋ Уредник БУРО БАЊАЦ	Април 1938 године
----------------------	---	----------------------

САДРЖАЈ

Четрдесетпети рођендан Кнеза-Намесника Павла	235
Претседник Општине г. Влада Илић честита рођендан Њ. Кр. Вис. Кнезу- Намеснику Павлу	236
<i>Чланци и студије</i>	
Питање млека у Београду (Поводом пропагандног дана здравог млека 8 маја т. г.) — Д-р Сергије Рамзин	237
Закон као заштита млеку — Страхиња Ст. Којић	242
Здраво млеко — Инж. Драг. С. Никетић	245
Маларија у Београду (Њено сузбијање у ужем и ширем Београду са околи- ном) — Д-р Сергије Рамзин	250
Дом дечје заштите и стремљења заштите деце у Београдској општини — Д-р Марија Гајић	256
Зоолошки вртови, зеленило и спортски стадиони у Немачкој — Инж. Алек- сандар Крстић	262
Начин одређивања вредности имања у Београду и њихов утицај на поједине законске одредбе у вези извршења Генералног плана (крај) — Инж. Милош Анђелковић	265
<i>Књижевни додатак</i>	
<i>Поводом шездесетогодишњице смрти Ђуре Јакшића:</i>	
Пред старим рукописима — Милан А. Костић	272
Уметнички и друштвени лик Ђуре Јакшића — Сима Пандуровић	275
О преписци Ђуре Јакшића — Боса Радовановић	283
Шездесетогодишњица смрти Ђуре Јакшића — Свечана академија и изложба песникових рукописа у Градској библиотеци и музеју — Д-р М. И. А.	287
◆	
Случај Милице Јанковић, или Победа духа над материјом — Д-р Марија Илић-Агапова	291
◆	
Пилот-потпоручник Кнап брани Београд (Новела из београдског живота — награђена на књижевном конкурс у Градског поглаварства Београд (II наставак) — Живорад Вукосављевић	295
<i>Прилози за историју Београда</i>	
Комуникације у вазалној Србији — Први женски просветни завод — Влад. Ст. Каћански	302
Неколико старих а значајних зграда — Д. Ј. Р.	304
Прва болница у Београду — Драг. Ј. Ранковић	305
<i>Друштвена хроника</i>	
Ускршње честитке претседника Београдске општине г. Владе Илића Њ. В. Краљу Петру II, Њ. В. Краљици Марији и Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику Павлу	308
Скупштина друштва Црвеног крста	309

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Годишња скупштина Ауто-клуба	310
Лепа свечаност студената-једриличара	310
Слава „Гвозденог пука“	311
Скупштина Београдског женског друштва	311
И Земун је добио аутоматску телефонску централу	312
Велики музички фестивал у Београду	312

Социјална хроника

Свечано отварање Дома дечје заштите града Београда	313
Слава друштва „Српска мајка“	316

Уметничка хроника

Изложба г. Богосава Војновића-Пеликана	317
--	-----

Привредна хроника

Пролетњи сајам у Београду отворио је Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле	318
--	-----

Комунална хроника

Буџетска дискусија у Градском већу	323
Борба против маларије и комараца у Београду — Н...	334

Правна хроника

Одлуке Државног савета — Љуб. Ж. Јевтић	336
---	-----

Некролог

† Живко Павловић — Жив.	341
---------------------------------	-----

Напомена: Штампарском грешком сложени су погрешно наслови на стр. 256, 287 и 291, који су у „Садржају“ правилно наведени.

Слика на корицама: Поводом недеље млека: Херакло налази свога сина Телефа у гори где сиса кошту. Од тога постаје снажан као див и чини јуначка дела.

Београдске општинске новине

Излазе једанпут месечно као часопис, и једанпут недељно као службени орган Градског поглаварства Београд.
Претплата: годишње 150—, полугодишње 80— динара. Поједини број 10— дина.
Цена огласа: Цела страна 800—, пола стране 500—, четврт стране 300— дина. Огласи на корицама 500/0 скупљи
Чековни рачун код Поштанске штедионице бр. 54,300
Уредништво и администрација: Книгиње Љубице 1/II — телефон 26-242.
Уредник прима сваког радног дана од 9-13 часова — Рукописи се не враћају.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

Бр. 4

1938

Четрдесетпети рођендан Кнеза-Намесника Павла

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле

28 априла т. г. навршио је Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле 45 година живота. Цела земља посветила је тога дана своје мисли овом заслужном Карађорђевићу, који је примио др-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

жвно кормило у најтежим часовима по земљу, после трагичне смрти Витешког Краља Александра I Ујединитеља, 9 октобра 1934 године.

Срећна звезда нашег народа досудила је да у овим судбоносним моментима дође на управу земље, одређен тестаментом Великог Краља Ујединитеља, човек од природе обдарен високим умом и ванредним способностима а оспособљен за најтежу државну мисију неуморним радом, свестраним васпитањем и зрелим искуством.

И по својим природним склоностима и по свом васпитању Кнез-Намесник Павле је прожет осећањем мере, — оним неоцењивим даром који су стари грчки филозофи ценили изнад свега — које га оспособљава да непоколебиво одржава равнотежу и у часовима најтежих унутрашњих и спољнополитичких вихора.

Та његова драгоценост способност придонела је одмах у почетку Његове политичке делатности стишавању политичких страсти у земљи, а водила је затим, сигурно и поуздано, наш државни брод кроз разбешњеле струје спољно-

политичких сукоба између највећих европских и светских држава. Само висока мудрост и необична духовна концентрисаност могла је да осигура у овим тешким моментима нашој Краљевини и унутрашњи и спољашњи мир, да је спасе од свих сукоба, сачува јој и даље стара пријатељства а придобије нова.

Остајући у традицијама Свога неумрлог Брата, Кнез-Намесник Павле непогрешним инстинктом прилагођава своју политику новим чињеницама, показује дубоки смисао за реалност, имајући увек пред очима једини циљ: да преда моћну и срећену државу младом Краљу Петру II, Када Овај постане пунолетан.

Примајући на своја плећа тешке политичке дужности, Кнез-Намесник Павле је продужио да врши своју благотворну мисију уметничког меча, да помаже све културне, а нарочито уметничке манифестације нашег народа, да даје иницијативе за организовање великих уметничких приредаба од историјског значаја пружајући им своје моћно покровитељство, да потстиче на рад наше најбоље таленте, стварајући им повољне услове за акцију.

Претседник Општине г. Влада Илић честита рођендан Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику Павлу

Претседник Београдске општине г. Влада Илић упутио је, поводом рођендана, ову депешу Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику Павлу:

„ЊЕГОВОМ КРАЉЕВСКОМ ВИСОЧАНСТВУ
КНЕЗУ-НАМЕСНИКУ ПАВЛУ

Београд

Данас кад Ваше Краљевско Височанство пуни четрдесетпет година Свога живота, грађанство престонице са дубоком захвалношћу сећа се племенитих напора Вашег Височанства, који дају тако дивне плодове, кроз које долазе до изражаја све одлике нашег народа и уводе нашу земљу у ред најнапреднијих држава Европе. Београђани су сведоци снажног полета на свим пољима

националног живота и свесни значаја сјајних културних манифестација, чији сте Ви иницијатор, и зато су, поред захвалности, испуњени искреним дивљењем према Вашем Височанству, које води Југославију сигурним путевима мира и напретка у земљи.

Испуњен тим осећајима, ја сам слободан да у име Београда, његовог Градског већа и у име своје изразим најтоплије жеље за дуг живот и срећу Вашег Краљевског Височанства на добро Краља Југославије Петра II, на славу Династије Карађорђевића а на срећу целог југословенског народа.

Претседник
Општине града Београда
ВЛАДА ИЛИЋ с. р."

Питање млека у Београду

— Поводом пропагандног дана здравог млека 8 маја т. г. —

Проблем млека је једно од најкрупнијих хигијенских питања у низу осталих комуналних питања, које се више пута покретало, свестрано се третирано и расправљало; чињени су такође конкретни кораци да се то витално питање најзад реши на један рационалан начин, који би осигурао у целости јавне хигијенске интересе, као и обезбедио интересе народне привреде.

Наша је престоница нарочито заинтересована у правилном решавању питања млека, јер, према статистици, престоница троши минималне количине млека, свега око 70.000 литара дневно, а умирање деце од дечијих пролива, иако је у опадању, ипак заузима видно место у целокупном дечијем морталитету, са којим Београд предњачи у низу осталих културних градова.

Из низа конкретних покуса на решавању питања млека напоменућемо замисао општинске управе пре 7 година, по којој би се у Београду организовало централизовано снабдевање млеком. Решавање ове крупне задаће, као што је познато, наишло је на финансиске тешкоће и недовољно разумевање.

Пре две године, опет у циљу решавања тога питања, које као Дамоклов мач, стоји над главом престоничког живота, приступљено је изради детаљне локалне уредбе о производњи, преносу, продаји и контроли млека у Београду. На дефинитивном редиговању ове Уредбе сарађивали су тако рећи сви заинтересовани, меродавни и стручни фактори. Приликом свестраних дискусија на изради Уредбе била су додирнута многа важна питања, скопчана са проблемом млека, по којима је била постигнута сагласност изражена јасно редигованим члановима Уредбе. Израда уредбе се диктирала стварним локалним потребама а и недостатком постојећих законских прописа у погледу млека. На тај начин Уредба је регулисавала сва питања производње млека, почевши од штала до потрошача, предвиђајући организовани систем производње млека на бази издржавање сабирних станица са хиги-

јенским снабдевањем млеком. У циљу нормирања питања квалитета млека и цена, млеко се према уредби класифицира у 3 категорије: 1) гарантирано, асептично млеко, или дечије млеко за непосредни конзум без икакве прераде; 2) контролисано млеко у пастеризованим или стасанизираном стању, и најзад 3) индустријско млеко за прераду.

Као што се види, циљ је Уредбе да се питање млека реши законодавним путем, тј. одозго. Други пут и начин решавања тог проблема креће се преко шире јавности заинтересоване и заталасане пропагандом, која утиче увек својим оштрим истицањем проблема и јасним захтевима, да меродавни фактори буду упућени што пре решавању извесних питања, која услед те пропаганде постају популарна, а у очима јавности чак и витална. Циљ приредбе пропагандних дана јесте тежња ка што већој потрошњи млека и што бољој производњи и поново покретање питања млека са поновним истицањем неопходне потребе решавања тог проблема, неопходног са гледишта хигијенских интереса становништва престонице, потрошача млека — одраслих, болесника и најзад најмлађих становника — незаштићене деце, а такође нужног и са гледишта интереса народне привреде и комерцијалног промета млека и млечних производа.

Дакле, оправдано је и опортуно користити се са обадва начина и пута, законодавним и пропагандистичким, јер се они допуњују и узајамно потпомажу. Пропаганда потрошње млека код београдског становништва нарочито је потребна с обзиром на наше локалне прилике, где се млеко минимално троши, тако да је становништво упућено у главном на месну храну чега конзумира у количини од 194 грама дневно (на једног становника), док конзум млека једва прелази 200 гр. дневно просечно на једног становника. Пропаганда млека и већа потрошња млечних производа не само да одговара стварним потребама рационалне народне исхране у престоници, већ служи као потребан и неопходни коректив садањег начина

исхране. У исто време пропаганда потрошње млека и млечних производа јесте стварање најглавнијег предуслова за почетак шире акције на реорганизацији читавог система снабдевања млеком, на бази сабирних станица и организације модерних млекара. Функционисање и делокруг рада модерне млекарне промашине би циљ када би становништво остало при своме старом нерационалном начину исхране, са свакодневним јеловником у коме млеко заузима једно од последњих места. С друге стране за правилно функционисање модерних млекара наоружаних са савременим плочастим пастеризаторима и стасанизаторима неопходно је потребан предуслов — хигијенска и рационална производња млека у самим сељачким шталама, без које се не може замислити продукција чистог здравог хигијенског млека, са ниским киселинским степеном. Загађено млеко произведено под нехигијенским условима, млеко пуно механичке нечистоће са богатом бактериском флором и високим киселинским степеном уопште није подесно за модерну, фину пастеризацију или стасанизацију, јер такво загађено и промењено млеко није у стању да струји по финим каналима и цевима савремених справа.

Без обзира на начин снабдевања млеком градова централизованим или децентрализованим путем, огроман значај производње млека задржава пуну влажност с обзиром на начин производње и манипулисања у сељачким шталама, основним и примарним ћелијама млекарства.

Те примарне ћелије или основне лабораторије млекарства — сељачка газдинства морају се култивисати, произвођачи се просвећивати и упућивати у принципе хигијенске производње и начине неге стоке, у начине исхране и најзад у основна правила личне хигијене. Хигијенска производња млека по појединим газдинствима може бити у толико унапређена под повољним културно—хигијенским условима, да је у стању постати извором првокласног млека, асептичног млека, које у ствари надмашује све досадање врсте пастеризованог и стасанизованог млека.

Просвећивање, утакмице, награђивање, истицање најбољих произвођача, то су путеви и начини побољшања квалитета млека и свата средства воде решавању питања снабдевања градова здравим млеком.

Полазећи од основног принципа да хигијена млека обухвата не само начин преноса и продаје но и почетне етапе производње од самих крава музара, муже па до самог потрошача, највећу пажњу у пропагандној акцији поклањамо приликом приређивања пропагандних дана самом произвођачу, односно хигијени његовог рада. У циљу просвећивања произвођача Одбор за приређивање пропагандног дана млека организовао је низ предавања по селима од стране стручњака—лекара, ветеринара и агронома, који би поучили произвођаче

у основним принципима хигијене производње неге и исхране стоке. У оквиру пропагандних дана предвиђено је 17 предавања по селима, а нарочито у оним местима одакле се највише доноси млека за Београд. Предавачима је поред осталог стављено у дужност да се упознају са начином манипулисања са млеком у дотичним селима, са типом штала и прибора за рад. Најбољи произвођачи према хигијени производње млека, одржавању штала, нези и чувању стоке и најсавеснији као продавци млека у граду предложиће се за одликовање, награде и то додељивањем корисних справа за рад са млеком (филтровима, бућкалицама, сепараторима и сл.). Великопродавци и трговци млечних производа, који се буду истакли квалитетом узорака изложених на сајмишту у специјално за то узетом павиљону биће одликовани са дипломом од стране одбора.

Најбитнији узрок примитивној производњи млека на селу је одсуство хигијенске културе, непросвећеност и незнање, услед чега се млеко, у огромној већини случајева примарно доброг квалитета и добрих биохемиских особина, накнадно загади у низу манипулативних процеса. Због тога се главна пажња концентрише на те погрешне манипулације. Као главна манипулативна грешка код нас на селу може се с правом сматрати недовољна и нехигијенска филтрација, рђаво цеђење млека, понекад кроз прљаве крпе, парчиће тканине узете од старог одећа или веша. Познавајући ову слабу страну манипулативних радњи у производњи млека по селима у околини Београда и имајући у виду огромну важност саме филтрације кроз исправне филтрове, Одбор је стао на гледиште да се приликом предавања по селима обрати нарочита пажња на процес филтровања са демонстрацијом подесних справа и пропагирањем хлађења млека одмах после муже и цеђења. Приликом додељивања награде биће поклоњен већи број Уландерових филтрова, које је Градско поглаварство набавило и ставило на расположење Одбору за пропаганду млека.

Без сумње хигијена млека у многама би се побољшала ако би се увела у праксу сељачких газдинстава хигијенска филтрација, која би снажно смањивала број нечистоће и клица и ослобођавала би од свемогућих механичких загађивања произведеног млека. Интергрални ефекат рационалне филтрације одмах после муже био би од огромног значаја по београдске потрошаче, који би били ослобођени од конзума већих количина механичке нечистоће, а која се провлачи у млеко услед одсуства правилног начина филтрације.

Пропаганда хигијене на селу је најефикаснији пут за побољшање млека и у ствари је најкраћи пут за снабдевање града здравим млеком. Град је нарочито заинтересован у правилном хигијенском снабдевању Београда млеком, јер извесна удаљеност места про-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

изводње од потрошача увек крије могућност загађивања и квара млека у току транспорта, који се врши примитивним начином у већини запрежним колима (85%) а каткад и пешице на обрамици (3%). Наша престоница снабдева се млеком неорганизовано од стране индивидуалних сељачких газдинстава, те је директно заинтересована у правилном снабдевању здравим млеком, јер је још увек дечија смртност у Београду висока према осталим европским градовима, а специјално умирање од дечијег пролива, без обзира на осетно опадање последњих година, још сачињава скоро једну петину у целокупном дечијем морталитету (19% у 1936 год.). У исто време горе смо истакли чињеницу несразмерне мале потрошње млека и млечних производа у Београду према осталим градовима, што се такође мора корегирати у интересу правилне исхране, јер смо у погледу потрошње млека заостали иза свију културних градова и стојимо на последњем месту. Ради илустрације ове чињенице навешћемо таблицу компаративне потрошње млека по већим градовима Европе и Новог Света на једног становника:

Вашингтон	1100 грама
Антверпен	750 грама
Штокхолм	750 грама
Базел	720 грама
Гелсингфол	670 грама
Цирих	650 грама
Чикаго	600 грама
Минхен	430 грама
Беч	400 грама
Праг	375 грама
Берлин	300 грама
Загреб	250 грама
Београд	225 грама
Скопље	180 грама

Као што се из ових података види Београд, као и остали југословенски градови, троши веома мало млека. Узрок овој минималној потрошњи млека од стране наших градова вероватно лежи са једне стране у недовољној упућености грађанства о хранљивом квалитету млека и значају млека у дечијој исхрани, храни реконвалесцената и уопште људској исхрани, а с друге — у рђавом и нехигијенском снабдевању града млеком.

Према томе, ради рационализације градске исхране и повећавања потрошње здравог млека потребно је ширити основна знања о хранљивом значају млека и радити на реорганизацији производње и планском снабдевању града млеком.

О значају млека као најважнијем продукту исхране ширих народних слојева, а незаменљивом за исхрану деце и болесника, казаћемо овде неколико речи. Напоменућемо да и сам биохемијски састав млека пружа најпотребније састојке човеку за изградњу ткива и органа и за даље његово функционисање.

Детаљни састав млека може се видети из ове таблице:

САСТАВ МЛЕКА

Вода (просечно)	87,50%
млечни шећер	4,8 %
маст	3,5 %
казеин	2,8 %
минералне соли	0,70%
албумин	0,60
лимунска киселина	0,12
лецитин	0,06%
холестерин	0,01%
карбами т	0,08%
глобулин	0,03%
витамин А (антиксерофталмични, антиинфекц.)	+++
витамин В/1 (антинеуритични код Бери-бери)	++
витамин В/2 (антипелагрични)	+++
витамин С (антискорбутични)	+
витамин D (антирахитични)	+
витамин Е (антистерилитетни)	+
витамин Н (кожни)	+

Као што се види из горње таблице, млеко садржи најдрагоценије хранљиве састојке и у таквој подесној комбинацији и конзистенцији да омогућава најекономичнију и најлакшу њихову асимилацију од стране чак и болесног и дечијег организма. Прегледом горње таблице констатујемо присуство у млеку најважнијих витамина као и потребне минералне соли. Не треба заборавити да у нашем веку деминерализација и авитаминоза, или недостатак витамина, често прате градско становништво, удаљено од производа села, због чега смо често принуђени да прибегавамо набавци свемогућих скупочених лекова и различитих препарата витамина, скупих производа фармацеутске индустрије. Међутим, млеко нам пружа све потребне хранљиве састојке, као и све врсте витамина, који су потребни за правилан развој организма.

Као мера хранљивости и хранљиве вредности појединих врста животних намирница узима се количина топлотних јединица-калорија, које се развијају при сагоревању дотичне намирнице. Према Шерману и Кенигу један литар млека даје 692 калорије, те према томе хранљива вредност једног литра млека одговарала би на пр. 3844 грама киселог купуса, 3333 грама парадаиза, 625 гр. пилетине, око 400 гр. јунетине, 9 ком јаја и др.

Шематички калорични еквиваленти једног литра млека могли би се поставити следећом табелом, израђеном у Отс. јавне хигијене а на основу хемијских анализа домаћих јела београдског стручњака д-р Вајића.

Један литар млека одговара хранљивој вредности:

Кисели купус-вариво 3844 гр. 9.50 дин.
1 кгр. млека 2.50 дин.

Кромпир-вариво 618 гр. 7.— дин.

Пасуљ-вариво 558 гр. 3.70 дин.

Сладак купус 910 гр. 4.90 дин.

Бечка шницла 223 гр. 12.— дин.

Пуњена паприка 528 гр. 6.30 дин.

Грашак-вариво 600 гр. 5.40 дин.

Боранија-вариво 865 гр. 630 дин

Јаја 9 ком. 4.50 дин.

www.unilib.rs Кукуруз куван 558 гр. 4.— дин.

5 кгр. телетине — 100.— дин. одговара
1 кгр. бутера 40 дин.

Ова табела, сем калоричних еквивалената, приказује цену појединих врста домаћих јела, која одговарају по калоричној вредности једном литру млека по данашњој цени од 2.50 дин. Таблица лепо илуструје у исто време како довољну концентрисаност хранљивих састојака у једном литру млека, тако и релативну јефтиноћу млека као хранљивог производа у низу осталих домаћих јела.

Без обзира на ова убедљива упоређења, потрошња млека и млечних производа код нас је минимална, као што је горе речено, а специјална потрошња млечних производа износи ништавну дневну количину. Она према израчунавању износи око 16 и по грама на једног становника. Напоменућемо овде, да један килограм доброг бутера одговара приближно 5 кгр. телетине (око 100 дин.) а поред тога је бутер нарочито богат антиинфекциозним витамином А.

Сва факта и познавања о саставу и хранљивости млека и млечних производа још нам указују на потребу шире пропаганде, за што већу потрошњу млека и млечних производа, а што је у интересу народног здравља као и у интересу народне привреде.

Млеко из београдске околине, које се доноси за потрошњу у Београду, предмет је сталне и будне контроле од стране Поглаварства, због чега о квалитету млека постоје детаљни подаци.

На основу података Хигијенског отсека, кретање масноће у београдском пијачном млеку, као једног од најглавнијих састојака млека, креће се на релативно високом процентима, који знатно надмашују норму прописану чл. 32 Правилника о ближим одредбама за извршење закона о надзору над намирницама за живот. Овде је потребно да је та норма и сувише ниска, јер износи свега 2,3% према 3,6% минималног процента масноће млека на београдској пијаци у месецу априлу.

Овако нормирање масти на сувише ниским процентима иде само на штету млекарства, те према томе *требало би да се што пре сторнира и да се замени реалном нормом, која одговара стварним локалним приликама.* Према нашим констатацијама, минимални проценат масти у пијачном млеку пада на месец април, када он износи 3,64%, док осталих месеци масноћа је знатно већа и постизава зимских месеци 3,82% (месеца јануара и децембра).

Према подацима Градске хемиске лабораторије (г. д-р Мокрањца и г. Валдмана), проценат масноће у шталским пробама млека, узетим директно из штала, још је већи него у пијачном млеку и износи просечно за целу годину 4,05%. Сем тога рефракциони број

хлор-калцијумовог серума, који карактеризира концентрацију хемиских састојака млека, је висок и знатно прелазни норму прописану швајцарским законом, усвојену код нас. Према тим прописима ова норма рефракције сматра се равно 38, док млеко из београдске околине, узето директно из штала и израчунато на основу испитивања неколико стотина крава, износи преко 39,7. Што се тиче просечне количине млека, које даје једна крава музара у околини Београда, она износи око 9 лит.

Бактериолошка испитивања млека за последње године, а на основу података Градске бактериолошке лабораторије (д-р А. Јовановић) показују да проценат млека са нечистоћом преко 0,005 (горња граница —0,01) сачињава 1937 год. свега 1,27%, што је изведено на основу испитивања преко 4600 проба. Бактериолошки симптоми маститиса били су утврђени од стране лабораторије свега у 10 случајева или у 0,21% свих узетих проба. Туберкулозни маститис, односно *бацил Коха у седименту млека ниједанпут није констатован, као што нису нађене ни патогене клице у пијачном млеку.*

Ради компарације наше ситуације у погледу туберкулозе на страни, навешћемо пример Данске, класичне земље млекарства. Тамо, према подацима извесног стручњака Банга, туберкулозом су заражене краве у 50%, а у неким појединим местима у 70—80%. Истраживањем у већем броју узорака млека на страни, која су била предузета у појединим градовима Европе, доказано је присуство туберкулозних клица у 15,5% свих прегледаних проба млека и у 21,5% свих прегледаних проба бутера.

Негативни налаз у погледу бацила Коха код нас потпуно се подудара са подацима и резултатима туберкулинизације, која се врши сваке године у околини Београда на тражење Градског поглаварства. Према званичним извештајима надлежних државних ветеринара, проценат туберкулозних крава износи свега око 1,18%, при чему је он још знатно мањи у србијанским селима, где се обично краве не негују под шталским режимом. У овим селима просечни проценат туберкулозних крава износи око 0,5%!

Случајеви модерне болести, инфекционог побачаја, која је узела јачег маха у многим земљама Европе, код нас нису били констатовани у ужој околини. Стога смо се ми налазили у доста повољној ситуацији како у погледу епидемиолошком, тако и у погледу биохемиских особина млека, и рационализација целокупног млекарства у најближој будућности наишла би на много већи успех него на страни, где се морало борити са много већим теškoћама.

Главни недостаци и мане београдског млека леже у примитивизму производње и сна-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

бдевања. Индивидуално, неорганизовано и чак хаотично снабдевање града млеком истиче се само по себи као предмет за корениту реорганизацију. Нехигијенска производња, примитивне штале и нехигијенска филтрација, чување млека у импровизираним одељењима, под настрешницама и где било, дужи и спори транспорт коњским колима или чак пешице, на обрамици знатно погоршавају квалитет млека, које после неколико часова чувања и тран-

неповољних особина београдског млека, што се нарочито осећа када се под утицајем повољне температуре скоро сваких пола сата број клица удвостручава.

Из приложеног дијаграма најбоље се огледа утицај температуре на повећање броја клица у млеку, као резултат биолошког процеса у млеку, произведеном без предузетих мера асептике и хигијене и значај хлађења млека приликом чувања и транспорта.

Садањи ступањ производње млека по селима у околини Београда још нам не даје могућности продукције асептичног млека типа certifié, гарантираног идеалног млека, већ нас упућује на савремене системе пастеризације и стасанизације у модерним градским млекарима.

Као препоручљиви начин дистрабуције — разношења млека с правом треба захтевати продају млека беспрекорног хигијенског квалитета заштићеног од спољних утицаја, а то је у затвореним флашама за појединачну потрошњу или у блумбираним кантама за већу потрошњу, као за: болнице, санаторијуме, пансионе, ресторане и сл.

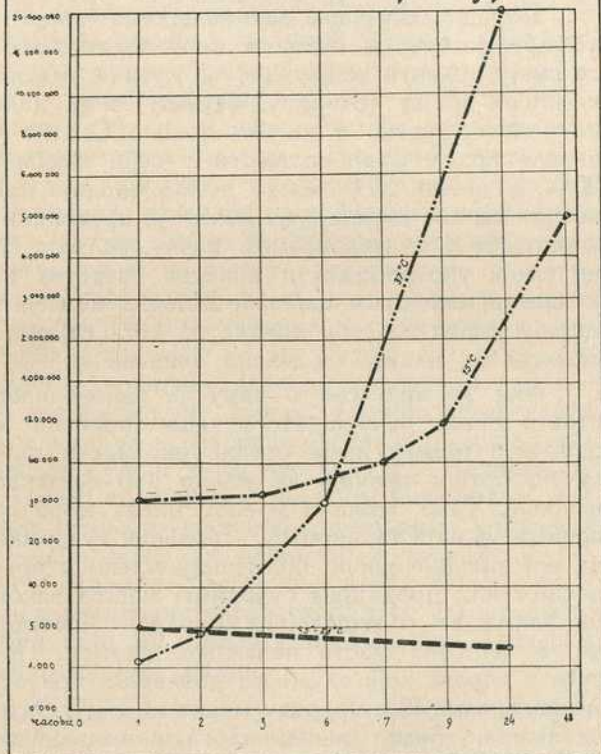
Решење целог проблема је компликовано и велико и нећемо овде улазити у детаље. Циљ овог чланка као једног од саставних делова ланца предавања и пропагандних реферата у оквиру приређивања дана млека није доношење и предлагање дефинитивне солуције за решавање виталног питања млека, него је сврха да се то питање поново покрене са мртве тачке и да се заинтересују сви меродавни фактори овим осушним проблемом, како би се приступило што је његовом решавању.

Проблем је од огромне важности, како за престоницу са преко 320.000 становника, тако и за многобројне произвођаче и трговце млеком, јер проблем засеца у два основна државна стуба: народно здравље и народну привреду. Вредност народног здравља непроцењива је, а вредност млека упућеног и садањим примитивним начином за потрошњу Београда огромна је и износи око 55,000.000.— дин. годишње, док вредност свих производа млекарства у целој земљи превазилази суму од 2,500.000.000.— динара годишње!

У овом кратком излагању споменули смо, а сада понова подвучимо, нарочито повољне предуслове и перспективе за решавање питања у садањој епидемиолошкој ситуацији и при садањим локалним повољним биохемиским особинама млека. Све то даје пуно права очекивању да ће планска акција за побољшање млекарства, а специјално хигијена производње и снабдевања, сигурно уродити веома богатим плодом.

Д-р Серџије Рамзин

Повећавање броја клица у млеку под утицајем различите температуре

спорта постаје веома богато у погледу бактеријске флоре. С обзиром на ове околности истиче се сама по себи неопходна потреба организације задружне производње са сабирним хигијенски уређеним станицама за хлађење, чување и даљи транспорт у аутомобилима или другим подесним сретствима, евентуално у вагонима са хладњачом, како би се осигурао брзи пренос млека у Београд на место потрошње, за даљу прераду — пастеризацију или стасанизацију. Негативан значај примитивног чувања млека и примитивног спорог транспорта је очигледан и он је главни узрок

Закон као заштита млеку

Неоспорна је чињеница да је млеко једна од најпотребнијих животних намирница и да га човечије биће од свога рођења па кроз цео живот употребљава за своју исхрану. Оно не само што има велико својство хранљивости него и даје топлоту телу. Баш зато што му је намена од битног значаја за развијање и одржавање човечије егзистенције, државе су о њему, односно његовој производњи, одржавању, преради и продаји строго повеле рачуна и на тај начин успеле да смање морталитет својих грађана, а нарочито у њиховом почетном физичком развоју. Све земље узеле су млеко под заштиту закона; па и наша је то учинила доношењем закона о надзору над намирницама за живот, који је ступио на снагу 15 марта 1930 године, као и правилника о ближим одредбама за извршење поменутог закона, обнародованог 23 јуна 1930 године, кога је дана постао обавезан.

Наше законодавство не само да је повело строго рачуна о производњи млека већ и о начину његовог добијања, чувања, одржавања, преноса и прераде. Тако, оно пре свега дели млеко на: „млеко“, „кисело млеко“, „овчије млеко“, „козије млеко“, и млека која се добијају од осталих животиња по којима и носе свој назив. Под „млеком“ подразумева оно кравље млеко, које се сме продавати за непосредну храну или за прераду само непромењено, добивено од добро храњених крава редовним непрекидним музењем. А под „киселим млеком“ оно које има у себи више од 9⁰ киселости, те се под тим именом мора и продавати.

Строго је забрањена продаја разводњеног млека, као и млека које има више од 50.000 клица у 1 ссм. а намењено је човечијој употреби. Обраном, пастеризованом као и стерилизованом, може се продаја дозволити само под условом да је на боцама и судовима или више њих штампаним натписом означена каквоћа млека са свима чињеницама које закон изрично захтева и да се продаја пастеризованог и стерилизованог мора вршити у затвореном тржишту, и то стерилизованог у боцама које не смеју бити веће од 2 литра. Дозвољена је продаја и непатвореног млека са мање од 2.3% масти које се сматра исто као и обратно, те стога за њега важе исти прописи као и за обрана млека.

Исто тако у промету не сме бити млеко које има ненормалан мирис, укус, боју, које

је добивено за првих осам дана после телења краве, млеко животиња које болују од болести које би уживањем млека могле да шкоде здрављу потрошача, као и крава које се лече лековима који прелазе у млеко, што је случај са арсеном и живом. Изузетно може се продавати млеко од крава које болују од слинавке и шапа само под условом да је кувано.

Поред млека наше законодавство говори о кефиру, јогурту и сличним производима, који се смеју правити искључиво од куваног млека, као и о врхњу (скорупу, кајмаку) које дели на слатко, тучено и кисело врхње. Слатко и кисело врхње мора садржати у себи најмање 20%, а тучено 30% масти и код продаје има носити натпис своје врсте. Затим је предвидело и одредбе о конзервираном млеку, за које се не смеју употребљавати никаква сретства за конзервирање осим шећера. Млечне конзерве морају имати на себи натпис из кога се може сазнати од каквог су млека учињене.

Али то није све о чему је законодавац строго повео рачуна. Исто тако обраћена је нарочита пажња и на остале околности које су од битног значаја за млеко као сретство исхране. Тако, мужа и пренос млека мора се вршити уз највећу чистоћу. Продавци су дужни да пре продаје добро промешају млеко у преносним или продајним судовима, пошто закон не узима за олакшавајућу околност изговор да је постотак масти непажњом снижен. Посуђе и справе које служе за добивање, пренос, мешање, чување и прераду млека не смеју бити од бакра, мједи, цинка, олова и галванизираних гвожђа, а морају бити тако погодног облика да се могу лако очистити и одржавати. Њихова употреба мора бити намењена само млеку. Превозна сретства којима се преноси млеко од произвођача или продавца до потрошача, као што су аутомобили, велосипеди, кола, чеже итд., морају се одржавати у потпуном реду и чистоћи, као и просторије које служе за продају млека, а код којих се има нарочито водити рачуна да су простране и да се не смеју употребљавати за становање. Исто тако роба која би ма чиме деловала на квалитет, мирис и укус млека не сме се држати нити продавати у просторијама где и млеко, а нарочита се пажња има обратити на лица која раде са млеком да нису заразна заразним болестима.

То су све услови о којима морају водити рачуна произвођачи и продавци млека да не

дођу под удар закона. Да би се стриктно испуњавали од стране одговорних лица, законодавац је предвидео нарочите стручне органе — надзорнике намирница за живот, — којима је ставио у дужност вршење надзора уз сарадњу хигијенских завода и лабораторија других установа. По тексту закона, они су овлашћени да прегледају просторије и места за производњу, прерађивање, продају и оставу млека у обично радно време, а да тиме не ометају посао произвођачу и продавцу. Затим, да по потреби узимају узорке сумњивог млека и осталих млечних прерађевина ради анализе, и то у присуству сопственика радње, његовог заменика или два сведока а у два примерка који се стављају у нарочите судове и службеним печатом запечате или пломбирају. Један узорак служи за анализу, а други се чува на погодном месту у случају захтева суперанализе од стране сопственика. О одузимању узорка прави се записник који потписују надлежни орган и власник. Ако би хемијска или бактериолошка анализа дала такав резултат, да млеко не одговара условима закона, противу сопственика повешће се кривична истрага због дела иступа из § 21 Закона о надзору над намирницама за живот и казнити по § 22 истог закона затвором до месец дана или новчано до 10.000.— динара, а у тежим случајевима примениће се обе казне, ако тиме није учињено кривично дело по кривичном или коме другом закону. Затим, осудиће се да плати трошкове око извршене анализе и доношења пресуде. Осим тога, ако је млеко узапћено у великим количинама, оно се има према његовој природи уништити или продати, а пресуда о казни може се објавити о трошку осуђенога. Новчане казне као и новац добивен продајом узапћеног млека ставља се у санитарски фонд који је држава основала при Државној Хипотекарној Банци.

По § 4 Закона у вези чл. 21 правилника, све до доношења Закона о градским општинама, надзор над млеком вршиле су првостепене власти опште управе преко својих органа, а за ислеђивање и пресуђење кривца биле су надлежне полицијске власти, односно среска начелства. Ступањем на снагу Закона о градским општинама 24 септембра 1934 године градска поглаварства постала су надлежна не само за вршење надзора над млеком већ и за вођење кривичног поступка противу лица која су у градовима ухваћена са неисправним млеком.

У Градском поглаварству - Београд тај се поступак обавља преко Отсека јавне хигијене и његове хемијске и бактериолошке лабораторије као и Кривичног отсека. Отсек јавне хигијене преко својих органа — надзорника над намирницама за живот, — свакога дана врши надзор над млеком које се уноси у Београд на тај начин што надзорници на улазним трошаринским станицама и путевима који воде

у Београд, а у градском реону, још зором прегледају свако млеко са термолактодезиметром, справом која показује специфичну тежину млека, и гербером, помоћу кога се одређује степен масноће млека. Ако се укаже да млеко има своју нормалну специфичну тежину од 1,029, онда се као исправно пушта у град ради продаје. Укаже ли се тежина од 1,028, онда већ постоји сумња да је патворено и стога се узима узорак од 150—200 кубика у флашицу која се, пломбирана или запечаћена, уз записник упућује лабораторијама на анализу а млеко пушта ради продаје. Ако је тежина испод 1,028, апсолутно је млеко сумњиво и оно се у целокупној количини одузима и по напред изнетом поступку упућује на анализу. Покаже ли бактериолошка анализа да у млеку има шкодљивих бактерија за човечији организам, или хемијска да млеко нема онај квалитет који је нормиран законом, оно се одузима и уништава а противу сопственика подноси реферат Кривичном отсеку ради даљег законског поступка, односно ислеђења и кажњавања. У супротном, ако је потпуно исправно а одузето у већим количинама, онда се по анализи која се сматра као хитна, враћа сопственику на слободно располагање. Осим наведене контроле, врши се и контрола код разносача-млекација и у свима деловима града за све време продаје, обично до 9 часова ујутру, као и преко целога дана по радњама које се баве продајом млека и млечних производа.

Као нормално млеко сматра се оно које се се углавном састоји из азотне супстанце — беланчевине 3.50, масти 3.40, млечног шећера 4.60, пепела 0.75, воде 87.75, и које на једном литру има око 700 калорија. Млеко које нема те и такве потребне састојке, патворено је и није погодно за људску исхрану. Њихови сопственици, ако би га пустили у јавну продају, били би кажњени као иступници а млеко би им се одузело.

Кривични отсек Градског поглаварства добио је од августа 1936 године, када је примио надлежност по Закону о градским општинама, до 1 априла 1938 године преко 2.000 реферата противу сопственика млека, које су пустили у продају, а анализом се утврдило да то млеко нема у себи потребне састојке. То су већином била млека патворена — наводњена, чији се проценат воде пење до 50%, или загађења. Највећи број реферата односи се на разводњена млека са процентом воде од 10—20% више него што млеко сме имати. Противу изгредника поведен је кривични поступак и они су кажњени. Ретки су случајеви да су избегли казну, било да се, и поред најенергичнијег трагања, нису могли пронаћи због лажног претстављања приликом одузимања млека, или што су доцније успели да замутну свој траг. Мали је број оних који су се оправдали пред законом. Примера ради наводи се време од августа до краја децембра 1936 године када је Кри-

вични отсек, по рефератима надзорника животних намирница, односно Отсека јавне хигијене, казнио 544 лица од 586 реферисаних, и то не само ради патвореног млека већ и због неиспуњавања услова које је закон предвидео.

Од 36 места која су од августа 1936 године снабдевала млеком Београд, највећи број реферата односи се на сопственике радња у Београду и на продавце из села: Жаркова, Железника, Кумодража, Великог Мокрог Луга, Бежаније и Сурчина. Тако, на Београд долази 46 реферата а кажњено 44, Жарково на 57 реферата кажњено 56, Железник на 42 кажњено 42 Кумодраж на 58 кажњено 50, Велики Мокри Луг на 60 кажњено 57, Бежанија на 44 кажњено 43, и Сурчин на 43 реферата кажњено 41.

У 1937 години Кривични отсек примио је 1.046, а до 1 априла 1938 године 356 реферата. Још се статистички не може утврдити

да ли број реферисаних опада јер нису све три године пуне, већ само 1937. Али из свега произилази да је све мањи број реферисаних обзиром на казне које их постижу а које се пењу на неколико стотина динара или на затвор о своме трошку рачунајући 1 дан у 50.— динара. Незнатан је број осуђених који траже оправдање пред вишим властима — Министарством социјалне политике и народног здравља, пошто су се уверили да се од стране Градског поглаварства закон правилно примењује.

Извршни отсек Градског поглаварства стара се да се по извршним пресудама казна изврши и да се наплате сви трошкови од осуђених.

Све се то чини ради заштите народног здравља и обезбеђења здраве исхране народа, како изрично гласи § 1 Закона о надзору над намирницама за живот.

Страхиња Ст. Којић

Поводом недеље млека: Римски бог Јупитер сиса козу на гори Иди, где га је склонила божица Реа испред оца Кроноса да га не поједе као осталу своју децу. Кад је Јупитер одрастао постао је тако снажан да је надвладао свога оца.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Здраво млеко

Чување млека од квара и промена. — Међу питањима хигијене исхране, која нам се намећу за студију, једно од најважнијих тиче се потрошње млека по варошима. Проблем да се осигура свакодневно снабдевање тим хранљивим артиклом, у потпуно добром стању у погледу чистоће и очуваности, претставља заиста велике тешкоће; јер је млеко веома променљиво, мења свој састав и квалитет са највећом лакоћом и услед најмањих утицаја. Оно тежи да постане укиснуто, и од тог момента његов квалитет се мења и губи од своје вредности: млеко постане сасвим нешто друго но што је било одмах после муже, оно престаје да буде оно што га чини извршним за храну и од вредности као главна храна за децу и поткрепљујуће средство за неразвијене и слабе.

Исто тако млеко од краве која је болесна служи као преносилац клица заразних болести; и тада, уместо да нам буде од користи, може да буде кобно и у толико више опасније у колико га чешће узимамо и тиме излажемо наш организам штетном утицају болесног млека. А шта да се каже о деци, болесницима и старцима који тако млеко узимају? — Утврђено је данас са сигурношћу: да млеко, лиферовано за јавну потрошњу, без старања о његовом конзервирању и без контроле, може да буде као храна опасно, а често да буде узрок и епидемији. Статистике су нажалост доказале да је велика смртност деце у варошима резултат незнања овог факта.

Не треба заборавити да се млеко, потпуно чисто и исправно, не може транспортовати без неких последица (сем ако је претходно делимично смрзнуто) ако је отстојање транспорта иоле веће. И пошто је то утврђено, морало се доћи до закључка: да се млеко пренесе на веће отстојање треба га у неку руку имобилисати, т.ј. „укочити“ сваку штетну акцију на његов квалитет, док се не пренесе.

Прво што је учињено, то је стерилизовање млека за одојчад. Одмах је смртност одојчади по болницама спала за 30%. Чак и код деце која су патила од јаког пролива (диареје) употребом стерилизованог млека пролив је престао. Такав резултат показује да ово питање имобилисања млека има огромну важност.

Да би се што боље имобилисало млеко потребно је имати нарочите апарате: пастеризаторе и стерилизаторе. А да би се ови што погодније конструисали за постигнуће циља, потребно је било са сигурношћу утврдити уз-

роке квара млека и подесити начин паралисања разних акција штетних по млеко.

Сви знамо да млеко, слободно изложено додиру ваздуха, брзо мења изглед: течност испочетка, постаје гушће, вискозно, и истовремено одаје мирис накисео. Ова промена се брзо појачава, млеко узима облик громуљичасте масе која плови у бистрој течности. Тада кажемо да се млеко укварило — згрушало.

У капи ове течности микроскопом разанајемо присуство многобројних телашца специјалног облика — ћелија — час повезаних, час расејаних, а која нису постојала у свежем млеку. То су жива бића, бића сићушна — микроскопска. Било је довољно да ваздух нанесе неколико клица па да се изврши ова промена тако потпуна. Ове клице су се множиле и кретале и њихова генерација је испунила масу за неколико сати. Ови микроби су се дакле инсталирали у млеку. Они су напредовали хранећи се субстанцом и учинили да на крају имамо једну врсту млека које претставља остатак њиховог варења. Они су узели за себе и у своју корист велики део хранљивог квалитета ранијег млека.

Много пре но што се видно могла констатовати ова најезда, течност је ушла у еволуцију и престала да буде природно млеко. А ако је природно млеко било болесно, онда још док је свеже показује под микроскопом микро-организме специјалног изгледа, који су и агенти заразе.

То је тај свет неизмерно малих бића, раније непознат, кога је Л. Пастер испитивао и научио нас да се с њим боримо и учинимо га безбедним.

Треба дакле уклонити све те клице које се множе, а потом млеко, тако пречишћено, ставити у заклон од сваке доцније сличне најезде, све до момента његове употребе.

Опити су показали да су та мала бића веома осетљива према акцији топлоте. Та мала бића имају једну температуру средине која у словљава њихов живот, множење и напредовање. Степен више или степен мање, довољно је да се десе дубоке промене.

Ако та мала бића подвргнемо великој хладноћи она су парализована. Она се понашају као да су пала у дубоки сан, за време кога свака функција њиховог живота изгледа да је задржана. Али не треба веровати да је то увек њихова смрт. Често је довољно да се успостави повољна — блажија — температура

па да се она освесте и поврате у активни живот.

Али високе температуре су већ кобније за та мала бића. Сви микро-организми подвргнути топлоти која се повећава, манифестују наскоро прогресивно слабљење, што показује да трпе. Понекад дају енергичан отпор, али крој борбе фаталан: сва мала бића, после више или мање дугог напора и борбе, подлежу.

Ова два принципа су основа за конзервирање млека: парализовање микроба помоћу хладноће или уништавање њихово помоћу топлоте. Одмах се лако примећује да је парализовање помоћу хладноће несигурнији начин и уз то и скупљи, кад се жели млеко у млекари и за време транспорта одржавати у хладноћи. Истиче се дакле као бољи начин конзервације млека: употреба топлоте. Али то није тако једноставно.

Између крајњих граница у којима се констатују ефекти има читаву серија међуфаза активности микроба: сваки степен температуре им даје или одузима један део снаге, према томе да ли још нису достигли или су прешли извесну температуру која им одговара.

Има и нешто више у том интересантном свету бескрајно малих бића. Нађено је, наиме, мноштво раса од којих свака има своју одређену функцију, и преставаља понаособ по један нарочити, одвојени, начин егзистенције.

Извесна врста микроба црпе своју храну из млека. У истој течности налазимо увек исте живе форме, исте извршене трансформације, где свака врста има своје специјалне особине, показујући специјално понашање и отпорност према спољним агентима; и да би се постигло њихово уништење потребна је за сваку од њих нарочита температура, различита за сваку врсту микроба. Ово већ није случај код вина; јер док ће се у шири вина у врењу сваки живот микроба уништити ако се загреје на око 75°C , активност микроба у млеку биће код те температуре једва успорена, и ми ћемо их моћи смртно потпуно погодити само на око 110°C . Из овога се закључује још и то: да је стерилизација тежа ствар, када се жели сачувати млеко.

Посматрајући како се микроби множе пада нарочито у очи што се код тих опажа величанствено настојање природе да осигура вечност свих врста бића. Јер када ове бактерије сретну услове неповољне за њихов опстанак, т.ј. средину где њихов живот постаје немогућ, свака индивидуа, пре но што ће да заврши са животом, доноси на свет једну врсту јајета-семена: „спору”, мало телашце, по изгледу непомично, и баш у њему је извор будућег живота. Чим се нађе у приликама погодним за врсту која га је створила, трансформише се исто тако као семе које клија. Ствара се право рађање живе форме потпуно истоветне оној која је јаје снела умирући.

И што је веома значајно: спора може да прође кроз све тешкоће кроз које њена мати није могла проћи већ је уинула. Њу неће да савлада ни једна тешкоћа тако брзо. Наравно и ако јој исти узроци уништења који су савладали њену мајку не могу са истом лакоћом да нахуде, ипак ако делују са већим степеном интензитета постићи ће се уништење и спора. Ако се на пр. греје једна течност у којој има бактерија, може се констатовати да зреле бактерије умиру понајвише код температуре од $80-90^{\circ}\text{C}$, док су тада споре потпуно неопштећене. Да би се споре уништиле треба око $110-120^{\circ}\text{C}$ топлоте, а било их је још живих одржаних и на 140°C .

Пастеризација. — Ако се свеже помужено млеко изложи температури од 80°C постиже се уништавање свих одраслих микроба који су доспели у млеко у току раније манипулације. Уз уобичајену обичну пажњу чистоће ова бића су ипак малобројна; она још нису могла извршити какав знатан рад. Једва ако су се појавиле неколико новорођених спора. Грејање на 80°C је поштедило само то неколико спора. — Учинивши да температура нагло падне од 80°C на 12°C , млеко ће остати само неколико тренутака на тој температури, погодној за егзистенцију микроба које поменуемо, а споре, које се налазе у малом броју, неће имати времена да еволуишу.

И тако се лако може постићи конзервирање млека на тако ниској температури: споре ће дуго бити одржаване у том инертном стању, што чини да је њихово присуство у млеку индиферентно. И млеко се може преносити без незгоде на место потрошње. — То је пастеризација млека. Такво млеко може да се сачува до 30 часова.

Стерилизација. — И ако ова метода даје резултате задовољавајуће, проблем апсолутног конзервирања млека није тиме у потпуности решен. Стога се врши стерилизација помоћу топлоте, што је скопчано са другим тешкоћама, јер је за ову операцију потребно грејати млеко до 110°C .

Међутим ми не смемо да губимо из вида да желимо пустити у потрошњу заиста природно млеко, које треба да има сав хранљив квалитет свеже — помуженог млека. И тада се поставља питање: да неће млеко, за које знамо да је лако променљива субстанца и чија лепа и корисна својства су тако деликатна, да неће та храна претрпети, под утицајем јаког загревања унутарње промене које би могле да измене његову сварљивост?

Питање се не сме занемарити; и, ако користи добивене удаљавањем живих клица из млека треба да се постигну на трошак његове хранљиве вредности, тешко ће бити могуће изразити се о општој користи овакве методе. Међутим, мора се имати на уму ова тешкоћа. Стерилизовано млеко на високој температури не личи на природно млеко. Истина у том

млеку живот микроба је потпуно ишчезао, али је питање: докле иде идентичност те течности отворено-браон боје са природним млеком.

Зна се да је „маја“ екстракт стомака младог телета. И када се једна мала количина те маје дода млеку ово се згруша, т.ј. претвори у полу-тврду масу, што је први корак за израду сирева. Казеин је при томе потпуно одвојен од сурутке. Међутим стерилизовано млеко додатком маје не згрушава се готово никако на високој температури. И ако се формира згрушана маса то бива без прекида и лагано и непотпуно, уместо да је потпуно и да се заврши у току кратког времена. Течност која се одваја, у место да је бистра, постане невидна и бела. Иста садржи још извесну повећу количину казеина. — Затим је примећено да отворено-браон боја стерилизованог млека долази услед карамелисања нарочите шећерне материје која се налази у нормалном млеку. А овај млечни шећер игра потпуно одређену улогу у исхрани. Из свега дакле излази: да је стерилизовано млеко претрпело дубоку хемијску промену.

Наш организам врши своју мисију: да свари храну, стварајући у својим разним органима извесан број лучења, при чему сокови нападају хранљиву материју да би је претворили делом у корисну материју за асимилацију — апсорбовање у наше тело, а делом у материју некорисну за уклањање — избацивање из тела. Ови агенти трансформације, „диастазе“, како их зову, почињу своју акцију на млеко претварајући га у полу-тврду масу — згрушаност. Испитивање једног од њих: маје, представља у потпуности први рад варења који се догађа у чистој млечној исхрани новорођенчета.

Физиолози су потпуно утврдили да се млеко може да свари само под првим условом: да претрпи ову промену. И ако је за постигнуће тога потребно једно време дуже но што протекне за обично бављење хране у нашем организму, може се закључити да ће стерилизовано млеко проћи кроз цео организам са мало користи по њега: неће испунити функцију хранљивости која се очекује од његове употребе.

На срећу, акција топлоте за микроорганизме представља субилност која се може искористити. У ствари не постоји једна смртна температура за једну дату врсту, већ читава скала ових температура. То произилази услед интервенције другог једног фактора: трајања акције. Ако је стерилизација млека добијена грејањем на 110°C за време од 5 минута, примећено је да се грејањем само до на 100°C за време од 15 минута, постиже крајњи резултат исти, т.ј. и одрасла бића и споре су уништене. Ако се иде и даље са дужином трајања грејања, потпуно стерилизовање може се постићи и на температури између 85 и 90°C .

Врло је вероватно да ако каква индустриј-

ска метода обраде млека може да примени овај принцип, млеко не би наравно трпело на температури од 85 — 90°C тако дубоке промене као што су оне констатоване при грејању на 110°C . Нарочито органска и хранљива својства не би трпела тако знатну промену. Млеко на тај начин третирано приближније би било природном млеку.

А ево како је тешкоћа избегнута: ако се загреје млеко до на 80°C , и на тој температури се исто задржи извесно време и тиме постигне уништење одраслих микроба, иако се није успело уништење спора, неће се нагло расхладити млеко, — као што то радимо при пастеризовању, — већ ће се свести прво температура млека на 30°C на тај начин што ће се млеко оставити да се до те температуре расхлади, у току неколико сати. Ова температура од 30°C је врло погодна за еволуцију спора, које смо поштедели при недовољном грејању до 80°C . Али, иако има довољно времена да се споре претворе у одрасле микроорганизме, није довољно то време да ове оплоде клице нове генерације.

Ако се после овог кратког периода времена одмора и расхлађивања поново доведе температура млека до на 80°C и иста одржи за дуже времена, уништиће се сви одрасли микроби и остаће можда само мали број спора, врло мали у односу на оне које су биле у млеку у почетку.

Понављајући ову операцију још једном постићи ће се потпуна стерилизација млека на високој температури.

Може се млеко стерилизовати грејањем у етиважи са топлим ваздухом (сува топлота) или у отоклаву у контакту са воденом паром под притиском (влажна топлота).

Искуство је показало да постоји извесна разлика у енергијама код ова два начина употребе. На истој температури за исто време влажна топлота ће извршити уништење микроба док ће сува топлота постићи недовољно уништење, те јој треба за потпуно уништење веће трајање времена акције.

Да би се добило што потпуније стерилизовање треба или подићи температуру за 1 степен више или продужити трајање њене акције. Употреба отоклава са грејањем, у контакту са воденом паром највише је за препоруку.

Из овога произилази да се апсолутна стерилизација млека постиже у потпуности само уз помоћ топлоте.

Антисептична сретства. — Бактериолошка наука даје друге изворе за нову индустрију.

Извесне субстанце додате средини у којој живе бактерије задржавају више-мање њихов развој и утичу на њих као отрови. Антисептична сретства су брзо изашла из лабораторије и редовно су у употреби код индустрије када се, на ма који начин, жели конзервација млека.

Треба признати да се засада још не могу извући праве користи од овог средства; јер

не само да млеко није овим апсолутно стерилизовано, већ додаток ових субстанца чини да млеко није више право млеко, пошто ће онај који га пије имати с млеком да прогута и стране субстанце.

Међу сретствима за конзервирање једно је од првих: содакарбонат и сода-бикарбонат. Да ли они задржавају ток микро-организма? Ни најмање! Они само маскирају њихову акцију провокаторску која тежи да уквари млеко, спречавајући да млеко брзо укисне, него оно мало по мало достигне киселу реакцију. У самом почетку, прво лице унесе врло малу количину ове субстанце. Али сваки од посредника нађе за потребно, — за већу сигурност, — да дода нову дозу, и најзад потрошач добија скоро неку врсту цеђи.

Прибегавало се употреби боракса и салицилне киселине. Са овим субстанцама улазимо у категорију правих антисептика који парализују микробе. Изван сумње је да ове субстанце утичу на микроскопске организме трујући их. Али зар оне немају утицаја у истом смислу и на наш организам, нарочито кад су у повишеној дози у којој имају да буду употребљене ради постизања конзервирања млека? Јавна хигијена то с правом забрањује. Али фалсификатори и даље гледају да изиграју контролне органе.

Као антисептик употребљава се и алдеhid-формик или формол. Овај антисептик изгледа да делује врло енергично противу микро-организама, иако употребљен у врло малој количини. Званична наука се још није законски изјаснила о њему: никакво одобрење, али и никаква забрана до данас није покренула какву дискусију о његовој употреби у храни.

На крају крајева, чак иако би се законом одобрили, у досадањим методама употребе антисептика не налази се потпуно задовољавајуће решење за конзервацију млека. Ништа не доказује међутим да се ишло до краја у том правцу и да се неће једнога дана наћи једна повољнија и задовољавајућа примена.

Често се преузима идеја већ више пута помињана: да се изврши стерилизација млека подвргавањем млека, под притиском, прво контакту угљеничког гаса, а потом кисеоника.

Каква је акција ових гасова конституција микроба ће нам то објаснити.

Међу тим бићима, тако компликованим, од којих су једни назвати: „аеробима”, који живе као и људска бића, апсорбујући кисеоник из ваздуха ради одржавања своје топлоте и живота, овај гас је исто толико потребан као и нама самим. Ако би их унели у једну средину која нема овај елемент али је пуна инертног гаса (н.пр. угљене киселине) загушеност ће га уништити. Према томе угљена киселина игра у односу према аеробима, улогу антисептика.

Друга врста, названа „анероби”, напротив, не могу да дишу тај слободни кисеоник. Само

игром интерних функција анероби постижу сагоревање дисања које је потребно за њихов опстанак и развој. Контакт кисеника из ваздуха осуђује их фатално на смрт. Кисеоник дакле игра, у односу према анеробима, улогу антисептика.

Из предњег се даје лако разумети какве се користи могу извући употребом ових гасова.

Могле би се олакшати њихове сукцесивне акције умереним загревањем на тај начин да само бактерије трпе од топлоте: ово стање трпљења би било повољно за акцију антисептичних гасова.

Чим се постигне стерилизација лако се млеко ослобађа свих трагова антисептичних гасова и осигурава се као и увек немогућност сваке доцније загађености. Тако се добија стерилизовано млеко које не показује никаквог знака манипулације и које није претрпело никакву промену конституције. И то ће бити заиста природно, а стерилизовано млеко.

Изгледа да практично постигнуће показује озбиљне препреке, пошто је идеја одавнашња, а ипак још није добила примену. И заиста изгледа тешко да се осигура крајња дифузија ових гасова у циљу постигнућа контакта гаса са свима молекулима млека; и докле год свако микроскопско биће не дође у контакт са смртним гасом резултат је незадовољавајући.

Млеко је, рекли смо, еминентно променљива субстанца. Једна врста микроба, која од млека чини своју уобичајену средину повољну за свој опстанак и развијање, у истој врло брзо развија киселу реакцију, и чим је ова трансформација почела, млеко не може да отрпи загревање до кључања а да се не поквари — згруша. То је једна важна напомена која се односи на начин пастеризирања и стерилизирања млека основан на употреби топлоте, једини који је пракса санкционисала до данашњег дана и о коме вреди говорити. Према томе, кад се изврши пастеризација или стерилизација, треба да смо што је више сигурни да имамо ригурозно свеже млеко, иначе се излажемо ризику да на крају операције добијемо укварено млеко и ван употребе.

Не треба дакле ни покушавати да се локал за пастеризацију и стерилизацију постави на какво велико отстојање од места где се млеко музе. Пошто свеже млеко није постигло свој имунитет, сваки транспорт који помера моменат прераде шкоди млеку.

Ма какав начин да се употреби у циљу конзервирања млека, на ово се мора обратити нарочита пажња.

Филтрирање-пречишћавање. — Упркос све ефикасности поменутих начина за конзервирање, очигледно је да ће њихов ефекат бити у толико потпунији у колико је млеко које третирамо мање загађено, тј. у колико мање садржи клица које треба уништити или удаљити.

Главна опомена свима који се баве манипулацијом млека је: највећа чистоћа млека од момента muže до примене начина конзервирања. Али се то у највише случајева, нажалост, јако занемарује: скоро су увек вишена и околина њихова упрљани изметом; с друге стране руке лица које врше мужу сумњиве су чистоће. Те због свега тог млеко, које је свеже помужено, већ одмах прима велику количину клица, што је међутим било лако избећи.

Млеко које сматрамо као добро и чисто садржи при свем том 14—186 милиграма кравље балеге, делића сламе, длака итд. на литар.

Ови органски отпацци, нема сумње, убрзавају развој микроба. У то се можемо лако уверити. Узмимо млеко од неколико крава помужених у штале и конзервирајмо га на температури од 17° С. Потом те исте краве изведимо сутра-дан изван штале и обратимо најобичнију пажњу на чистоћу крава и лица која врше мужу. Сигурно је да ће се прво млеко укварити после 23—24 часа, док друго тек после 36—39 часова. Дакле 16 часова добитка за нешто мало труда у корист чистоће!

Али то је само један од многобројних узрока да млеко, иако свеже помужено, стиже у млеку или код потрошача са огромном количином клица у себи.

Одавно је примећено да се бактерије, које се налазе у једној течности, у већини задрже када се та течност проведе кроз неку порозну субстанцу. На томе се чак оснивала и лепа нада неких да се на тај начин механичким путем ослободи млеко од бактерија.

Истина је да вијугави и веома тесни путеви порозне субстанце постижу задржавање микро-организама. Али филтр задржава само један део клица, а потом се загуши и треба га дуго очистити, па и то чишћење се не постиже брзо ни потпуно. Такав филтр је у употреби у лабораторијама. Сам тога млеко није погодна течност за такав начин одвајања елемената, јер такав филтр у исто време задржава и по неке корисне елементе млека, те млеко услед тога губи у квалитету.

Али ово не значи да је уопште напуштена идеја филтровања млека. Оно се изводи на пр. у центрифугалним сепараторима, где се врши издвајање нормалних и страних елемената млека по реду густине. И када је један сепаратор у функционисању неколико сати, зидови суда се покрију једним слојем прљавштине. То је материја гушћа у којој се могу наћи сви они органски отпатци који су унети у млеко за време разних манипулација. Ова специјална функција сепаратора одговара филтрацији. Али с те тачке гледишта рад сепара-

тора је исто тако непотпун, јер нечистоћа мале густине, између осталог и велики број микроба, ипак је доспео у млеко или крем.

Ипак у практичном погледу нешто се може добити филтрирањем млека. Ако се употреби филтр са филцом, обичним шљунком, или боље: силикантним зрнима за ту сврху припремљеним, постиже се добијање доста чистог млека.

Филтр у употреби код инсталације мањег значаја је од филца. Један филцани котур, стављен на дну левка кроз који се сипа млеко, задржава нечистоћу тог млека. Ови филцани котурови се лако могу стерилизовати после извесног времена употребе: прањем у кључалој води.

Филтрирање кроз шљунак је препоручљивије у млекурама чија дневна манипулација млека достиже бар 300 литара. Филтрирајућа способност шљунка је заиста већа од оне филца.

Шљунак који се употребљује у филтру је обичан речни шљунак, претходно добро опран више пута топлом водом у коју се успе сода-карбонат. Потом се шљунак исплакне у хладној води, којој се дода мало хлорхидичне киселине. Најзад се опет исплакне више пута у чистој води и стерилизује врло енергичним грејањем у каквој пећи.

Филтрови са шљунком су подешени да млеко стиже у филтр оздо, пролазећи кроз слој шљунка под утицајем извесног притиска који се добија ако се мало издигне суд у који тече млеко. А испод дна апарата налази се славина за испражњивање, да би се могло сакупити млеко које се налази у филтру на крају сваке операције, када притисак није довољан да га потисне до на излазни отвор који се налази на горњем делу апарата.

Када је филтр израђен од више елемената, сваки од ових има истоветни облик, али су слојеви шљунка постављени тако да су доле са крупнијим шљунком а што се иде на више шљунак је све финији.

После сваке операције треба филтр очистити, пуштајући кроз њега воду. Бар један пут на дан стерилизују се шљунак и филцани котури, а потом се све изложи сушењу. Ова стерилизација врши се на тај начин што се филц пере неколико пута у кључалој води, док се шљунак загрева до усијаности.

Ове операције прања се врше врло брзо, као и монтирање самог филтра; а труд око тих операција је широко компензиран резултатима који се филтровањем добију.

Инж. Драг. С. Никетић.

МАЛАРИЈА У БЕОГРАДУ

Њено сузбијање у ужем и ширем Београду са околином*)

Осетна експлозија маларичних оболења, запажена током 1937 године веома богате атмосферским талогом, скренула је пажњу на маларични проблем и ставила је питање антималаричне акције на дневни ред као акутни социјално-хигијенски проблем, који не трпи одлагања. Нарочито је опажено огромно повећавање маларичних оболења (до 200.000 случајева) у Јужној Србији, што је имало јаку реперкусију на београдски морбидитет, јер Београд као престоница свакогодишње привлачи десетине хиљада сезонских радника и печалбара баш из јужних крајева Краљевине, а такође и из других маларичних предела.

Према подацима наше епидемиолошке службе број позитивно утврђених микроскопских случајева износио је у Београду (без Земуна) 677, са максимумом у месецу августу и септембру. Ови подаци о позитивно утврђеним случајевима нису дефинитивни, јер не постоји облигатно пријављивање маларије, као за друге заразне болести, и, вероватно, он је још знатно већи. Сем утврђених случајева (путем микроскопије) од стране Уреда за осигурање радника било је пријављено, на тражење Градског санитета, већи број случајева, који је премашао 5.000, али веродостојност свих ових случајева, као маларичних оболења, није било могуће утврдити из разлога што је дијагноза стављана само на основу клиничких симптома. Из ових чак и приближних и недефинитивних података следује да је маларични морбидитет у престоници и сувише висок без обзира на чињеницу што је већи број случајева импортиране природе. У прилог овим подацима о раширености маларије у Београду могу нам послужити извештаји Референства за школску хигијену о индексу слезине, прикупљени приликом систематских прегледа ђака у почетку школске године. Према овим подацима следује да индекс слезине варира код ђака основних школа 0,5% до 2,1% при чему су најнижи индекси опажени у реонима школа удаљених од Саве и Дунава, док је највећи индекс у Савској и Дунавској падини. Свима је добро познато да се у Београду одомаћила тродневна маларија са њеним проузроковачем плазмодијумом виваксом и да су веома ретки случајеви четвородневне маларије, док је тропска маларија само као инвазиона форма, унешена из јужних предела земље. Према овим врстама паразита, обично се мисли, на бенигни

карактер домаће ендемичне маларије, која, как што се мислило, не изазива тешке маларичне кахексије, нити смртне случајеве. Ипак у прошлој години ми смо имали неколико смртних случајева, од којих је један случај маларије проузрокован плазмодијумом виваксом, а који се је према умрлици инфективне болнице и подацима Паталогског института завршио летално и то услед руптуре слезине, тј. директно проузроковане маларијом. Овај случај и њему слични стављају у сумњу потпуни бенигнитет београдске маларије, јер сем наведеног случаја из 1937 год. имали смо смртне случајеве и у ранијим годинама и то: на пр. 1927 г. умрло је Београђана од маларије 2, 1928 г. 2, 1929 г. 3, 1930 г. 1, 1931 г. 0, 1932 г. 1, 1933 г. 5, 1934 г. 3, 1935 г. 2, 1936 г. 1 и 1937 г. 4.

Ови подаци о морталитету од маларије, нарочито у вези са статистиком морбидитета, важни су и инструктивни, јер императивно захтевају да се предузму све потребне мере, како би се престоница ослободила овог зла и како би се дефинитивно избрисала из тужног регистра многих колонијалних и др. нехигијенских предела, где становништво умире, чак и од маларије, а поред тога се мучи од комараца, који сваке сезоне нападају становништво. У исто време морамо узгред рећи да ни Беч, ни Будимпешта, насељени на истом Дунаву, немају ендемичне маларије, нити комарци досађују становништву и туристима. Туристи су у Београду у последње време многобројни, а биће још многобројнији, јер се Београд нагло развија и постепено претвара у једно туристичко место.

При разматрању и дискусији поводом антималаричне акције треба имати у виду да је реон Београда и најближа околина веома богата у фаунистичком погледу, јер је овде утврђен већи број врста комараца и других инсеката, који нападају човека и сисају његову крв. Напомињемо да у Београду постоје три врсте маларичних комараца и то: анофелес макулипенис, бифуркатус, синензис, а можда и четврта врста плумбеус. Проучавање маларичних комараца у последње време створило је читаву науку *колицидологију* и одговарајуће за то специјалисте — кулицидологе.

*) Реферат на Антималаричној конференцији одржаној 8-IV-938 г. у кабинету Г. Претседника Општине.

Чувени кулицидог професор Мартини између осталог је утврдио да у Београду постоје две расе анофелеса макулипениса и то: *turpius* и *messae* Међутим јужне расе *elutus*, која у Јужној Србији једино код макулипениса преноси маларију, код нас нема, те према томе у Београду питање раса, које преносе маларију, још је отворено — нерешено и недовољно објашњено. Значај овог решења је од огромне важности за практично сузбијање маларије, јер антималярична акција у првом реду мора се концентрисати на опасне, инфекциозне расе, које преносе маларију, а тек у другом реду на остале расе, које немају епидемиолошког значаја.

Пролећни комарац *aedes* задаје велике бриге ентомолозима, лекарима и становништву, јер, као што је познато, *aedes vexans* нарочито јако уједа у пролеће и тиме често оне-

modestus. Интересантно је назначити да у Београду постоји инсект звани флеботомус (*phlebotomus peniciosus* et *parrotacci*), који у Јужној Србији преноси папачијеву грозницу. Сем тога у Београду постоје две врсте теобалдије (*annulata* et *lengoreolata*), чији епидемиолошки значај није још сасвим расветљен, као и врсте голубачке мушице-симулиде, врсте куликојдеса, дикса, хаоборус, *Uranotaenia unguiculata*.

Ово фаунистичко богатство Београда и околне захтева *организацију специјалне ентомолошке службе*, како би се заиста постигао завидан успех на пољу сузбијања инсеката, а у исто време, поред питања сузбијања маларије, решило би се и *питање комараца уопште*.

Сви ови разлози и наведени подаци нарочито убедљиво говоре о потреби смишљене, планске антималяричне акције, која се, силом околности, мора ставити на дневни ред комуналне делатности.

Поред тога садањи урбанистички развој Београда са пребацивањем престонице на другу страну Саве и Дунава и органско спајање преко мочварних терена са Земунском и ширење у правцу Панчевачког Рита, где се стварају нехигијенска насеља, још потенцирају значај маларичног проблема са задаћом активног сузбијања комараца и др. штеточина не само у границама ужег Београда, но и ширег на оној страни Саве и Дунава.

Акција на сузбијању маларије и борба против комараца, мува и др. инсеката отпочела је на терену од стране Поглаварства први пут у Београду 1931 год. Али првом озбиљном проучавању сузбијања маларије и изради плана приступила је ондашња Београдска бактериолошка станица још 1923—1924 год. Од стране Општине године 1932 већ је учињен знатан успех у овом правцу, када су биле употребљене са осетним резултатима веће количине инсектицидних средстава петролеума, нафте, париског зеленика, као и гамбузије — ситне рибице, које су биле пуштене у већи број стагнантних бара оади уништавања ларви комараца, а отпочето је и са затрпавањем бара. Исте 1932 године била је опробана метода запрашивања већих простора баруштином са париским зелеником помоћу *аероплана*. Ови покуси, на основу накнадно обављених ентомолошких испитивања, показали су одличне резултате, јер је било утврђено да је било уништено 95—98% свих ларви, које су се налазиле у опрашеној бари. На овај начин била је запрашена једна велика бара, претходно припремљена за авионско запрашивање, на Великом Ратном Острву, а која је износила површину око 40.000 м.² За ову акцију било је потребно: један сат аеропланског летања, са два пуњења аероплана, и 2.400 кгр. двоцентног париског зеленика помешаног са прашином.

Поплављени део београдског „дивљег“ насеља у Макишу, легло комараца и маларије.

могућава опстанак посетиоца у парковима, баштама и сл. Услед тих незгодних особина *aedes* ентомолози великих градова, где је добро организована ентомолошка служба, као што је на пр. Цирих, нарочито будно прате развој тог опаког комарца и предузимају све мере за његово сузбијање. Колико се воде евиденције о овој врсти комара, може се видети по томе што ентомолози Цириха могу унапред још зими казати колико ће се милиона *aedes* излећи на пролеће. Врста *aedes* код нас у Београду постоје четири и то: *Aedes var. caspius* (*dorsalis*), *Aedes vexans*, *Aedes pulchri-tarsis* et *Aedes ornatus*.

Немаларични обични комарац, тако зв. кулек, нарочито је проширен у Београду у реону помијара на периферији. Овај комарац, и ако не преноси маларију, нарочито у јесен (његова врста кулек *pipiens*) жестоко убада човека, а пошто је његово легло у прљавим водама помијара, овај комарац својим убодом често инфицира кожу човека са различитим врстама кожних оболења. Поред кулек *pipiens* имамо у Београду још 3 врсте: кулек тејлери (*theileri*), *Culex hortensis* и *Culex*

Године 1933 и 1934 антималярична акција била је скоро обустављена и тек 1935 год. поново је отпочета. Године 1936 као и 1937 акција се вршила интензивно, мада треба рећи да успех у 1937 год. није био задовољавајући с обзиром на количину утрошеног материјала и употребљене радне снаге из разлога што су атмосферске прилике биле веома неповољне. Треба напоменути да је сумарна количина атмосферског талога у Београду износила 985 мм. и да су почетак маларичне сезоне — април, као и врхунац — август, били су веома богати са атмосферским талогом.

Тако је у Београду пало у априлу 1937 год. 102 мм. према 69 мм. 1935 и 29 мм. 1936 год., а у августу 1937 год. 205 мм. према 18 мм. 1935 и 65 мм. 1936 год.

Честе кише сметале су теренском раду и уништавале вештачке покриваче од нафте по баруштинама, тако да се морало исти посао неколико пута понављати да би се постигао жељени резултат. Сем тога антималярична акција прошле године била је с обзиром на одобрене кредите ограничена и сводила се скоро изузетно на реоне ужег Београда, док су баруштине и плавни терени из реона ширег Београда и околине лиферовали веће количине комараца. Познато је да се комарци при подесном контра-ветру могу пренети на отстојање од 3 до 5 км.

Слободно се може рећи, да, благодарећи савесном раду, ниједан килограм нафте и париског зеленила није био изгубљен за ентомолошку акцију, али ефекат те акције у Београду знатно се је смањивао одсуством упоредне и строге лабораториско-ентомолошке контроле, прекидом ентомолошке акције за време зимских месеци услед недостатка кредита, и најзад услед потпуног одсуства сваке антималяричне акције у реону ширег Београда, одакле су, као што смо казали, вршене читаве инванзије комараца на ужи Београд.

Према измењеној ситуацији, пребацивању Београда преко Саве и Дунава и стварању насеља у Панчевачком риту — антималярична акција још се компликује и њене димензије се повећавају. Према томе, целокупна антималярична акција могла би се поделити на два главна дела: акцију у ужем Београду и акцију у ширем Београду. Садања палиативна акција против комараца и маларије састојала би се из низа следећих специјалних мера:

1) Петролизирања баруштина, односно покривања са нафтеним филмом водених површина, полазећи из рачуна да је за сваки квадратни метар потребно 40 гр. нафте, а најмање 20 грама.

2) Запрашивања са париским зеленилом у виду двоцентне мешавине париског зеленила са обичном, добро просејаном улчном прашином и то око 20 гр. на 1 м². Ово се запрашивање може вршити или руком нарочитим запрашивачима или помоћу аероплана,

нарочито када су у питању већи комплекси водене површине претходно припремљене за аеропланску акцију. При узимању у обзир аеропланског запрашивања треба имати у виду да би сат летења аероплана (типа путничког авиона или бомбардера) коштао око 4.000 динара, а за сат ефективног летења могуће је затражити површину до 100.000 м.²

3) Одгајивање у подесним баруштинама рибица-гамбузија, које енергично уништавају ларве комараца.

4) Чишћења постојећих потока, канала ради слободног отицања и кретања воде.

5) Зимске кампање помоћу фумигација јефтиним гасним једињењима простора где презимљују комарци (подруми, шупе, штале и сл.)

6) Планска превентивна и куративна кинизација и хемотерапија становништва.

Поред ових палиативних мера, које се морају из године у годину понављати у циљу спречавања маларије, потребно је вршити техничке асанационе мере, које су у стању да радикално санирају нездраве терене, тако да се овим мерама постизавају трајни успеси, а инвестиција учињена једанпут радикално решава питање асанације скоро за свагда.

Специјално, у погледу пролећнег комарца аедес вексенса неопходно су потребна тачна ентомолошка испитивања и тачно утврђивање места где су положена јаја, како би се потребним наводњавањем одн. подизањем нивоа воде у подесним моментима, могла уништити ова јаја. У погледу немаларичних комараца, у главном кулекса пипиенса, који у јесен нарочито жестоко напада људе, треба имати у виду да се већина њихових легала налазе по помијарама градске периферије (којих има око 12.000) и случајним резервоарима воде, те према томе борба противу њих мора да се води помоћу петролизирања помијара и свих ситних резервоара у двориштима.

Према нашем искуству из прошле године у ужем Београду за петролизацију и запрашивање зеленилом долазе у обзир 17 бара са површином приближно 1/2 милиона кв. м. плус 12.000 помијара за петролизирање.

1) Бара стална око истоваара сметлишта на Дунаву 20.000 м.²

2) Бара пролећна привремена поред купатила Мон плезир 40.000 м.²

3) Бара стална између старе и нове Електр. централе 30.000 м.²

4) Бара привремена у Доњем граду 42.000 м.²

5) Бара „Венеција“ 16.000 м.²

6) Вилине Воде 200.000 м.²

7) Бара позади Шест Топола (Бибад) 10.000 м.²

8) Бара код виадукта на Чукарици (изм. Радничке ул. и Шела) 20.000 м.²

9) Бара у кругу Кола Јахача 2.000 м.²

10) Бара позади кола јахача поред Немачког гробља 2.000 м.²

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

11) Бара стална код Топчидерске реке 4.000 м.²

12) Макишке Баре 120.000 м.²

13) Бара у реону Колубарске улице-Душановац 2.000 м.²

14) Мокролушки поток 2.100 м.²

15) Чубурски поток 2.300 м.²

16) У реону Цветкове механе-циглана (привремена бара) 4.000 м.²

17) Београдских помијара 12.000 м.²

Укупно: 528.400 м.²

Поред бара у ужем Београду, постоје већи комплекси баруштина и водених стагнантних површина где је неопходно потребно вршити асанацију. Овамо спадају буре и стагнантне воде у површини око 5.000 м.² у Земунском Одељку, затим комплекс земљишта, између Сајмишта и Новог Београда, са једне стране и железничке пруге са друге — преко 50 х. који би се могли успешно санирати помоћу зеленила ручним или још боље аеропланским запрашивањем, све док се не би приступило техничкој асанацији, о којој се воде преговори од стране Поглаварства, како смо обавештени из Техничке дирекције. Са друге стране пруге има такође већих комплекса баруштина водених површина и то преко 70 хектара. Остали терен између Београда и Земуна око 60 х., као што је познато, биће скоро асанован насипањем и то од стране Данске групе. Насипањем овог терена чини један куражан и значајан корак у правцу санирања терена и сузбијања маларије.

Поред земунског терена у непосредној близини Београда у самом атару налазе се огромне површине земљишта покривеног баруштинама, где маларични и немаларични комарци имају најподесније услове за множење. Комплекс овог земљишта између Дунава и речице Каловите заузима простор од 2.020 хектара и улази у састав реона Дунавско-Тамишке водне задруге, и спаја се са маларичним теренима Панчевачког среза.

Асанација Панчевачког рита чини нарочито важни проблем сам за себе у вези са развојем насеља у правцу Београд-Панчево са свима антихигијенским манама. На улазу у престоницу стварају се нове „Јатаган мале“ још у горем издању, јер су поред антихигијенских особина угрожене од маларије. Сем тога на домаку од неколико километара до београдског атара у пројекту је стварање насеља добровољаца, којима се у Панчевачком риту додељује земљиште, на овако несанираном маларичном реону. Ако се при решавању хигијенско-урбанистичких задаћа мора водити рачуна о ова два момента; техничком и временском, онда се морамо благовремено побринути и о техничкој асанацији у Панчевачком риту и благовременом спречавању стварања нехигијенских „мала“, јер таква насеља могу лако да постану легло не само тродневне маларије, но можда и тропске, ако се насељавање врши

из јужних заражених предела, а при том и као расадник других инфекција. Онда се не треба чудити ако ће насеља постати опасна не само за њихове обитавоце но и за престоницу, са којом ће бити у најтешњем контакту. Познавање маларичне ситуације у овом крају панчевачког среза даје нам право за такву песимистичку прогнозу.

Из даљих извештаја упознаћемо се са маларичном ситуацијом како у срезу панчевачком тако и у срезу земунском, а која је и нагнала санитарске власти начелства среза панчевачког да потраже антимааларичну помоћ од државе и престоничке Општине.

При разматрању терена Панчевачког Рита у границама београдског атара потребно је констатовати да се рад са инсектицидним средствима не би исплатио, те би било потребно да се приступи одмах, још у току ове сезоне, 1938 год. техничким асанационим мерама у смислу спровођења дренажних канала у правцу Каловите а према пројекту исушивања целог Панчевачког Рита у споразуму са Дунав-

Поплављена Херцеговачка улица у Савамали, чији подруми легло комараца.

ско-Тамишком водном задругом. Приближна дужина овог система канала била би око 15 км., што би изнело у динарима, рачунајући 10 динара по једном дужном метру око 150.000 динара. Узимајући у обзир да комплекс земљишта у Панчевачком Риту износи 2.020 хектара, ови трошкови би се оправдали резултатима асанације тако великог простора. Ова мера, поред ситних асанационих радова са инсектицидним средствима, рачунајући највише за такав рад 50.000 м.², у многоме би допринела антимааларичној акцији у Панчевачком Риту и упоредно са радом на т. зв. „Данском терену“ од 60 хектара био би ударен камен темељац солидне антимааларичне акције у ширем Београду.

При асанацији комплекса у Панчевачком Риту треба имати у виду ситне баруштине покривене врбаком између корита Дунава и насипа. Овде би се могло корисно употребити одгајивање гамбузије поред већ постојећих рибака.

За све асанационе радове помоћу инсектицидних сретстава у реону ужег Београда са

Земуном (533.000 м.²), на Адама — Ада Циганлија и паробродски зимовник (70.000 м.²) а такође и за радове на земунском терену између Београда и Земуна (120.000 м.²) са великим и малим Ратним Острвом 40.000 м.²) и инсектицидним асанацијом у Панчевачком Риту (50.000 м.²) била би потребна укупна сума око 500.000.— динара годишње која је сума предвиђена и одобрена за ову буџетску 1938/39 годину. Ова сума, као што смо рекли, употребиће се без остатка само за текуће асанационе радове инсектицидним сретствима са радном снагом тако да ће се у идућој буџетској години опет јавити потреба за уношење исте суме за антималаричну акцију. У случају да се жели постићи један трајан успех на асанацији, како је то сугерисано на претходним састанцима Санитетског одбора, потребно је предвидети и радикалне трајне асанационе мере. На првом месту овде би долазило у обзир затрпавање мањих баруштина у реону ужег Београда и регулесавање Мокролушког и остатка Чубурског потока, а затим асанирање земунског терена, између сајмишта и пруге, и спровођење система канала у Панчевачком Риту са износом од 150.000 динара.

Ради упознавања са маларичном ситуацијом у реону суседном са Панчевачким Ритом и земунским реоном, доносимо извод из извештаја начелства среза панчевачког и среза земунског, који су прибављени на наше тражење.

Из извештаја среза земунског следеће:

„Срез земунски лежи јужном границом на Сави а источном на Дунаву, док се сувим граничи према северу и западу. Ендемично владање маларије било је све до 1931 год. у шимановачком здравственом округу, кад је те године извршена канализација у селима: Шимановци, Дач и Карловчић. Од 1931 год. појављују се само спорадични случајеви у Шимановцима и Дечу, а у Карловчићу случајеви од маларије били су чешћи, пошто канализација тамо није вршена, а цео терен је доста мочваран. Године 1937 услед честих киша случајеви маларије појављивали су се већ од маја месеца непрекидно, а кулминација је била у месецу септембру, са највећим бројем обољења у Карловчићу, те је прошле године било сигурно у том селу око 25—30% оболелих од маларије од целокупног броја одраслих и школске деце.

У Батајничком здравственом округу као и у Сурчинском маларија се јавља у спорадичним случајевима.

У самосталној здравственој општини Добановци није било случајева маларије све до времена кад су овдашњи регрути почели да служе војску у јужним крајевима државе.

Подручје удружене здравствене општине Купиново даје већи број маларичних обољења јер је покривено многим барама од којих је чувена Обедска Бара са површином од 1100

јутара. Тај барски терен пун је у летњим месецима комараца свих врста и подврста а нарочито анофелеса. Сваке године, обично априла месеца, јављају се прва обољења и то искључиво терцијана, а у августу и септембру достижу максимум а половином новембра сасвим престану да се понова јаве у априлу. Апроксимативно процењујући, број годишњих обољења не прелази 150 случајева на 7.000 становника у овој здравственој општини, тј. око 21%.

Већином обољења су лаке природе, без иједног смртог случаја у току последњих 14 година.

Што се тиче материјалних средстава за антималаричну акцију треба нагласити да ниједна општина није вотирала неки кредит (за антималаричну акцију) а да ли постоји какав кредит и у каквој висини код Краљевске банске управе односно код Државног хигијенског завода, није овом начелству познато.

Према подацима земунског одељка ситуација у погледу легла маларије изгледа овако:

1) На територији Одељка постоје ове подбарне површине као маларична легла:

а) у Творничкој улици иза жељезничког насипа на бившем плацу за војничка дрва у површини од једног 1.000 м² која се постепено насипава;

б) у Радничкој улици у дворишту куће бр. 5 (власништво Југослов. банкарског друштва) површина од једног 200 м²;

в) у Вашингтоновој улици отворени канал (јарак) површине 200 м²;

г) у иловнику бара око 250 м² и канал око 400 м² од улице Тошин бунар до фабрике „Икарус“;

д) Канал поред жељезничке пруге од 1½ км. и ширине 1—2 м. из кога вода споро, готово неприметно отиче.

2) Још долазе у обзир баре и барице које нестају код високог водостаја или код повлачења воде иза поплава на терену са обе стране асфалтног пута Београд—Земун и то нарочито на оном делу између асфалтног пута и жељезничке пруге, те на кеју 5 Новембра уз десну обалу Дунава, које претстављају легло комараца. Овде се предлаже као најзгоднија мера петролизација.

Начелство среза панчевачког забринуто ширињем маларије у току последњих година а нарочито током прошле године, сазвало је конференцију 29-1-1938 год. поводом сузбијања маларије у срезу панчевачком и околини, на коју су били позвани и претставници београдског санитета. На конференцији су били присутни сви позвати сем претставника колонизационог фонда Министарства пољопривреде и Централног хигијенског завода. Према извештају општинских лекара среза панчевачког, најмањи постотак морбидитета маларије је 1 а највећи је 10% од целокупног броја становништва доличних села.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Из дискусије која се развила на овој конференцији утврђено је:

1) Да је облик маларије, који влада у срезу панчевачком, тродневни,

2) Да је просечна зараженост са маларијом по селима у риту и околини врло велика, и

3) Да се услед сталног повећавања маларичних оболења мора радити на њиховом сузбијању овим сретствима: а) кинизацијом становништва, б) регулисавањем и чишћењем канала водних задруга, в) прокопавањем нових канала у риту у циљу исушивања терена, г) у правцу одгајивања рибица гамбузија по подесним барама у циљу уништавања ларви комараца, и најзад 2) решено је да се умоле надлежни чиниоци ради установљења једне антимааларичне станице, која би у своје руке узела сву ову планску борбу против маларије а која би радила и на бази стручних ентомолошких испитивања и директива на сузбијању комараца.

Најбитније је у целој антимааларичној акцији у срезovima панчевачком и земунском изгледа прилагођавање рада водних задруга у погледу наводњавања терена и одржавања канала у таквом стању да не би водне површине и канали постали леглом комараца. Ово питање је потребно засебно проучити са техничким стручњацима и утврдити један „модус вивенди“, начин пословања у водним задругама, који би био у складу са захтевима антимааларичне акције.

Због тога су и позвани на конференцију претставници водних задруга са територије панчевачког и земунског среза.

На предлог преставника београдског санитета одлучено је да се сазове идућа конференција у Београду, на којој би се донели дефинитивни закључци о антимааларичним мерама и организацији борбе против маларије на територији среза панчевачког, Панчевачког Рита и најближег среза земунског.

У циљу извршења одлуке ове конференције у Панчеву, Градско поглаварство признајући сву оправданост неопходне потребе организације планске антимааларичне борбе у ужем и ширем Београду у заједници са меродавним факторима државним и самоуправним на територији граничних срезова панчевачког и земунског сазвало је ову конференцију.

Сматрајући да је проблем сузбијања маларије у ширем Београду и околини веома крупан, како по обиму рада тако и по његовом еминентном значају за јавну хигијену и здравље престонице и околине, оправдано је да се за ову акцију заинтересују сви меродавни фактори, који могу допринети материјалним сретствима и својим стручним знањем, за овај већи подухват у непосредној близини престонице.

Резимирајући програм антимааларичне ак-

ције у ужем и ширем Београду, утврђујемо следеће констатације и закључке:

1) Да маларични морбидитет и раширеност комараца расте у реону Београда и околини, где се проценат морбидитета пење на 1 до 10 и чак на 20 и 30%.

Ендемична маларија у Београду, без обзира на релативно бенигни карактер инфекције са плазмодијумом виваксом, ипак скоро сваке године даје неколико смртних случајева и већи број оболења. Због тога је питање маларије актуелно, како за ужи и шири Београд, тако и за околину.

2) За спровођење антимааларичне акције у ужем Београду захтева се рад са инсектицидним сретствима на површини око 500.000 м.² без Ада, које дају још 70.000 м.² водне површине, које такође морају бити систематски саниране.

3) Да земунски терен са малим и великим ратним острвом пружа површине за ентомолошку акцију у износу око 165.000 м.².

4) Да се у Панчевачком Риту од 2.020 хектара налазе мочварни терени који би се најрационалније асанирали системом канала—дренажа упућених Каловити.

5) Да је за палиативну ентомолошку асанациону акцију потребно предвидети, поред петролизације и запрашивања париским зеленилом, одгајивање гамбузија афинис.

6) Да је за радикалне техничке асанационе радове потребно предвидети насыпање бара у ужем Београду са Регулисавањем Мокролушког и Чубурског Потока, Топчидерске реке и бара у Земунском одељку, као и за техничке асанационе радове у Панчевачком Риту и на Земунском терену.

7) Да пословање водних задруга око наводњавања земљишта и одржавања задружних канала мора бити рационализовано са гледишта антимааларичне акције.

8) Да је потребно антимааларичну акцију у Београду претворити у непрекидну не изумимајући за рад ни зимске месеце.

9) Да је с обзиром на фаунистичко богатство Београда и околине и у циљу рационализације борбе против комараца и других инсеката потребно организовати ентомолошку лабораторијску службу.

10) Да је за сузбијање маларије и лечења сиротиње неопходно потребно предвидети кредит за набавку антимааларичних лекова за лечење и профилаксу.

11) Ради правилне евиденције о кретању маларије и ефикасности предузетих мера потребно је увести за подручје Београда и срезова земунског и панчевачког облигатно пријављивање маларије.

Д-р Серџије Рамзић

Дом дечје заштите и стремљења заштита деце у Београдској општини

После рата отпочело је ново поглавље у историском развиту наше престонице. Београд је по свом положају и функцији постао центар целе Краљевине, и тако су се из основа променили многи облици градског живота. Привучени гравитационим силама, у Београду су долазили житељи из целе Краљевине, из свију крајева, из најразличитијих слојева становништва. Имиграција која је годинама интензивно трајала учинила је, да је град од 80.000 становника порастао на 305.000 лица. Као што се скоро потпуно изменио спољни изглед града, тако се је још више диференцирала његова унутрашња структура. Патриархална породица предратног Београда била је способна да решава мање више један велики део породичних проблема. У послератној структури градског живота велики број породица није више дорастао своје задатку. А поред недовољно и никако незаштићене деце у породицама појављује се на градским улицама један велики број деце — бескућника, деце без породичне заштите, која су од својих родитеља напуштена у данима економске депресије и послератних деморалисаних прилика. И поред разних других захтева града у развиту и изграђивању наметнуло се је градској Општинској управи питање дете-та као актуелан и важан проблем. У ранијим годинама био је број деце, којој се је морало економски и социјално помоћи тако незнатан да су ове потребе могле да задовоље до извесних граница поједина добротворна и хуманитарна друштва, која се појављују у Београду у току последњих деценија прошлога столећа и у првим деценијама овога столећа. За време и одмах после рата интервенисала је држава за дете, пошто је број ратне сирочади у целој држави био врло велики. Нагли развитак наших градова, а нарочито наше престонице придонео је да је велики део дужности око заштите угроженог детета дошао у делокруг пословања града. Закон о градским општинама утврдио је ове дужности у више параграфа. Од нарочите важности је у том раду дужност престоничке општине. На њеној територији појављује се сваког дана, поред угрожене деце која су стекла право грађанина, и деца из разних крајева наше државе која се налазе пред пропасти. Дужност је престоничке Општине да даје тренутну ва-

штиту сваком угроженом детету на својим улицама без обзира одакле и на који начин је дете дошло, па онда да га предаје надлежној јавној заштити. Да би се овај проблем могао правилно решити потребно је било да се организује једно нарочито општинско надлештво. Многобројна хумана друштва, која су годинама благотворно деловала, нису ипак била довољна да сама реше проблеме београдске незаштићене деце. Сем тога велики савремен град не сме да схваћа овај делокруг рада на заштити деце тако ускогрудом, да се брине само о сирочади, нахочади и напуштеној деци. Град данашњице у коме велики број породица није у стању или није дорастао да природно заштићује своју децу, пружа јавну градску заштиту својим грађанима у здравственом, правном, моралном и материјалном подизању деце. Тако је и град Београд, свестан свога комунално-социјалног задатка на пољу дечје заштите, основао 1931 године надлештво које је намењено спровођењу практичне заштите деце и изради предлога за организацију и подизање дечјих установа у Београду, које су неопходно потребне за успешан рад комуналне заштите деце. Ово надлештво, — Централни уред за заштиту матера, деце и младежи, — стара се за угрожено дете у социјално-економском, материјалном, здравственом, моралном, васпитном и правном погледу. Дужност је Централног уреда да прихвати свако дете социјално или здравствено угрожено, и да за њега врши све потребне интервенције, како би му се осигурале основне животне могућности. У тој обимној делатности, Градски дечији уред сконцентрисао је у својој надлежности све дужности које проистичу из обавезе о комуналној заштити деце уопште. На тај начин незбринуту градско дете више не треба да лута из канцеларије у диспансер, из диспансера поново у канцеларије и томе слично. Дакле, уклоњена је опасност да дете пропадне док се врше све потребне и често врло споре административне формалности. Када је дете у опасности онда се мора брзо интервенисати. То је сада дужност Градског дечјег уреда, који, чим је дете примио под своју заштиту, има да врши све функције заштитника прихваћеног детета. Иако је дужност Градског дечјег уреда да буде заступник ове београдске социјално угрожене деце, он је то могао

у прошлим годинама да врши само за врло ограничен број незбринуте београдске деце, пошто се његов рад развијао у оквиру финансијских могућности. Стални пораст броја штићеника Централног уреда ипак нам показује да се број деце, стављене под комуналну заштиту, из године у годину повећава а отварањем Градског дома деце заштите Београдске општине указују се знатно веће могућности за програмски рад у најближој будућности. Централни уред за заштиту матера, деце и младежи врши своје дужности у оквиру надлежности Дирекције за социјално и здравствено старање, а на основу Правилника о пословању Градског уреда за заштиту деце.

У спровођењу програма комуналне заштите деце, предузете су све мере да се између државних органа јавне заштите и Општинског централног уреда за заштиту деце развије што ужа сарадња, како би децја заштита у Београду била што једноставнија. Иста пажња посвећена је и значајној сарадњи са приватном иницијативом која је већ годинама од стране Градског поглаварства субвенционирана.

Пуних седам година врши Централни уред своју пионирску функцију и за то време било је под његовом заштитом 10.314 деце. Просечно примљено је годишње 1200 нове деце. Скоро сва ова деца живе у великој материјалној беди и угроженим социјалним приликама. Животне прилике ове деце најбоље илуструје картотека Централног уреда. Централни уред могао је просечно само за 50% позитивно интервенисати, т.ј. деца су збринута у децјој колонији, упућена у домове, обданишта, школске кујне, у опоравилишта, помогнута материјално у одећу, храни итд. Услед буџетских немогућности и што не располажемо са довољним бројем домова за васпитање, подизање и збрињавање деце, и што Београд у овим годинама још није имао своје Дечје прихватилиште, остало је 50% деце без икакве помоћи. Овај велики проценат деце, која се нису могла збринуту, јасно говори о животном задатку комуналне заштите деце и показује да досадашњи кредити у буџету Београдске општине не одговарају стварним потребама угрожене београдске деце. При том, ако се узме у обзир, да данас у Београду живи близу 60.000 социјално или здравствено угрожене деце, онда је јасно да је број незбринуте деце у престоници много већи него што износи број такве деце коју Централни уред води у евиденцију. Према структури београдског становништва, потребна је јавна заштита за најмање 57.000 београдске деце. Свега једна десетина ове деце налази се сада у евиденцији картотеке Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи. Ефикасна заштита над свом београдском децом, којој би ма у којој форми била потребна јавна заштита, захтевала би велики апарат струч-

них службеника и издашна финансијска средства. Београдска општина чини сва прегнућа да оба ова предуслова за планску комуналну заштиту деце пружи својој комуналној заштити деце, али отсуство довољних материјалних могућности омета пун замах најплеменитијој акцији једне комуналне заједнице.

Централни уред врши правну заштиту деце путем своје старатељске службе. На основу свога правилника чл. 11 и 12 Закона о старатељству као и закона о судском ванпарничном поступку, Централни уред постаје аутоматски старатељ прихваћеног детета чим своје старатељство пријави старатељском судији и овај то потврди. Закон о судском ванпарничном поступку са својим чл. 13 даје добар основ за рад и развитак јавне правне заштите прихваћене деце. Централни уред вршио је и ранијих година дужност старатеља, иако ова функција није била у потпуности основана на позитивном законодавству, које је тада важило за Београд и Србију. Настављени рад на овом пољу дечје заштите добио је за последње две године знатно већи ауторитет и значај: на основу Закона о судском ванпарничном поступку, Централном дечјем уреду дата је могућност да изграђује и развија службу генералног штитништва. Резултати ове делатности донеће још веће користи тек онда када се грађанским законом буде регулисало питање истраживања очинства. Тада ће генерално штитништво моћи да заступа права детета не само према јавним факторима, него и према породици детета. То ће бити од великог значаја за правну заштиту, као и за јавну заштиту деце уопште, пошто ће се и тим путем осигурати извесна нова средства за подизање деце. За време последњих седам година одобрено је старатељство за 108 деце, 1937 године било је под старатељством Централног уреда 102 детета, од којих је 12 деце дато под своје.

Поред вршења дужности званичног старатељства, дечји уред сарађује са старатељским судијом у случајевима где родитељи занемарују своје родитељске дужности. У колаборацији са судијом за малолетнике упућивао је Централни уред децу у домове за млађе малолетнике.

Збрињавање деце у туђим породицама у Београду замењује до сада и рад институција затворене заштите. Тако је отворена заштита деце морала последњих седам година да служи за збрињавање све деце која ма из којих разлога нису могла бити збринута у својој породици. Збрињавање деце у туђим породицама била је једина организација комуналне заштите деце, те је према томе морала да прима чак и такве случајеве за које не одговара отворена заштита. Откако је 1931 године укинута државна дечја станица, у Београду није постојала ниједна државна или самоуправна установа за затворену заштиту де-

це. Дечји уред многобројним претставкама у-казивао је на потребу отварања и организо-вања једног дечјег прихватишта као неопходне помоћне установе јавне дечје заштите.

Предлог је најзад прихваћен, ова је уста-нова подигнута и освећена 10 априла 1938 године. Комунална заштита београдске деце приступила је пре свега организовању отворене заштите деце. У свима земљама, где је породични живот сачуван, пропагира се збрињавање деце у породицама као најнормалнија метода савремене дечје заштите. Свакако да овај рад даје само онда повољне резултате, ако се деца збрињавају под редовном контролом стручних органа. И у београдској комуналној заштити деце имало се успеха у овом раду, и ако се радило без помоћних институција затворене заштите. За ову врсту заштите деце у Београду од значаја је, да је сељачка и малограђанска породица са периферије града прилично способна за одгајивање малог детета предшколског доба, детета од друге године старости па до седме године старости. Хранитељице београдског дечјег уреда у већини примају децу на подизање са инстинктом материнске љубави. Што је дете млађе у толико више има изгледа на манифестовање тога инстинкта материнске љубави, зато је значајно да дете у породицу дође што млађе. Београдска хранитељица свесрдно настоји да дете не осети да се налази у туђој породици, а и психолошки је разумљиво да је она сва срећна ако дете у њој гледа своју праву мајку. Приликом збрињавања деце у туђим породицама за јавну заштиту игра велику улогу да се детету нађу нови родитељи пошто је оно своје природне изгубило. Искуство београдске комуналне заштите деце показало је да су се искључиво само она деца усинила која су се примила као мала деца. Ниједно дете које је у школском добу примљено није било усинено. Збрињавање деце у туђим породицама задовољавајућа је заштита за мало дете. У овом добу има ова врста збрињавања и свој финансијски ефекат за јавну заштиту. Са сумом која је потребна за издржавање једног малог детета у дечјем дому, могу се два детета издржавати у породици. Ова врста заштите јевтина је јер је породична хигијена знатно јевтинија од заводске. При том дете смештено у породицу у доба живота када је највише изложено инфективним обољењима, живи у породици заштићено од масовне инфекције. Од значаја су исто тако за дете природна средина, индивидуална нега, а изнад свега љубав и матерински осећај хранитељице. Београдске породице радо примају дете у добу најмањег узраста јер подизање малог детета, ако се пази на хигијенску страну, не тражи толико бриге и труда као васпитање школског детета. За смештај одојчади потребно је да хранитељица, поред природних услова за добро подизање једног де-

тета, располаже и са искуством у нези и исхрани одојчета. Што се тиче школског детета његово доба одговара у нашим приликама већ много више заједничком васпитању у дому. Често данашња природна породица није у стању да да потребно васпитање ни рођеном детету, а камо ли туђем. Стога школска деца, а нарочито она која су ма у ком погледу психички морално или физички дефектна, спадају у дечји дом.

Свакако је за нормално мало дете много боље и природније, да се гаји и васпита у једној породици, нарочито у нашим приликама где не располажемо са довољним бројем стручног персонала, који би могао у дечјем дому дати детету праву душевну и телесну негу. Поред тога за нормално дете је боље да се оно развија у породици, која је у свакодневном додиру са свим проблемима живота, него у једном дечјем дому, који је и сувише далеко од свих животних струјања. Зато су за домску децу страни захтеви актуелног живота и врло тешко се сналазе у доцнијој животној обрби. Сви ови моменти руководили су комуналну заштиту деце Београдске општине да нарочиту бригу посвети раду на смештању деце у породице (отвореној заштити деце.)

За време од седам година примљено је за смештај у туђу породицу 632 детета. Ова деца била су у добу испод године дана па до 14 година. Морбидитет деце породичних колонија био је незнатан, а морталитет није износио ни 2%. Здравствено стање ове деце и школски успех били су задовољавајући. Овај начин збрињавања даје у нашим приликама врло добре резултате, што се види и из података о проценту морталитета, који је јако низак, а нарочито када се узме у обзир да велики број ове деце припада београдском најсиромашнијем грађанству и да су многа од те деце своје родитеље изгубила од туберкулозе. Издржавање појединог детета, заједно са одевањем и школовањем, износило је месечно за свако дете просечно 400.— динара.

Од почетка нашег рада осећала се велика празнина, што не располажемо са ниједном комуналном установом затворене дечје заштите, где би се могло дете, коме је потребна пуна заштита, прихватити. Деца недовољно испитана у здравственом погледу, а потпуно испитана обзиром на духовне и моралне особине морала су се збринути у породичним колонијама, тј. у отвореној заштити. Како се рад на збрињавању деце не може замислити без дечјег прихватишта, израдио је Централни уред предлог и програм за подизање ове установе, која је ове године довршена. За подизање и потпун уређај ове установе одобрено је 8,000.000 динара.

И према социјалној структури Београда, и према висини просечне зараде београдског грађанства, као и према укупном броју деце, од које преко 62% треба да подлеже социјал-

ној заштити ма у ком дому, у решавање питања деце заштите у Београду морало се унети што више практичног смисла и што више организаторског духа, нарочито у погледу рационализације овог најважнијег вида социјалног старања Београдске општине. Тим схватањима смо се руководили и при проучавању конкретног питања о уређењу новог дома деце заштите.

После свестраног и врло обимног проучавања ових пресудних момената дошли смо до закључка: да се у новој згради дома деце заштите мора комбиновати неколико установа деце заштите и, што је исто тако врло значајно, извршити у њој концентрација свеколике комуналне акције на децој заштити у Београду.

У овој згради уређена су одељења за ове деце установе:

1) Централни уред за заштиту деце са својим службама:

а) Контролна централна картотека о здравственом стању све београдске деце;

б) Центар за здравствени надзор над одојчади и малом децом и статистичка анкетна служба о оболевању и смртности одојчади и деце у Београду;

в) Обавезна пријава свих порођаја у Београду са координацијом рада са саветовалиштима за одојчад и малу децу и сарадњом са свима породилиштима у Београду;

г) Служба надзора над свима децијим установама које уживају субвенцију Градског поглаварства и координација са њима;

д) Идеолошка сарадња са целокупном приватном иницијативом на пољу деце заштите (Унијом за заштиту деце, итд.)

е) Здравствена заштита школске деце;

ж) Старатељство и правна заштита деце;

з) Књиговодство, благајна и остала администрација Централног уреда.

2) Диспанзер за децу околних крајева: Душановац, Вождовац, улице Франше д'Епере-а, итд. Ова насушна потреба тих по превасходству сиромашних крајева састоји се из саветовалишта, поликлинике и млечне кујне. Овај диспанзер служи уједно као здравствени центар деце, смештене у породичним колонијама.

3) Социјално саветовалиште за породице.

4) Деце прихватиште је сабирна станица здравствено и социјално угрожене деце, неопходни стожер за спровођење градске деце заштите на научној основи; детаљно испитивање здравственог, социјалног, духовног и моралног стања сваког детета понаособ, и на основу научно утврђених чињеница упућивање сваког детета у ону врсту деце заштите која је њему потребна (на пр. породичне колоније, васпитне домове, опоравилишта итд.). У Деце прихватиште примаће се београдска деца од 1 до завршне 14 године и то:

а) Деца која су угрожена услед пролазних незгода у породици (родитељи болесни,

у болници; када родитељи немају стана, или су назепаслени, у затвору);

б) Деца која су услед социјално-економских прилика њихових породица запуштена, телесно, духовно и морално;

в) Деца која су у свом развоју угрожена услед телесних и умних недостатака;

г) Сирочад и напуштена деца која су без икакве родитељске или друштвене заштите. Свако од те деце остаће у прихватишту само док се не изврши испитивање здравственог, социјалног и моралног стања односног детета, које би се потом одмах сместило у ону врсту деце заштите која њему одговара.

Како епидемије међу децом престављају једну мрачну страну децијих домова и већих децијих агломерација уопште, то смо предвидели у новопројектованим установама највећу предостројност у организацији појединих одељења, како би се успешно сузбијало ширење разних болести.

5) Сабирни дециј дом, помоћна установа деце прихватишта за ону децу која се морају дуже времена задржати у затвореној градској заштити.

Три спрата, поткровље и сутерен Дома деце заштите намењена су потребама деце прихватишта и сабирног дома. У овим установама моћиће се примати до 200 деце у старости од рођења до навршене 14 године живота. Према програму за ову зграду, располагаће деце прихватиште и сабирни дом овим одељењима: два одељења за децу од 2-7 година, два одељења за женску децу од 7-14 година и два одељења за мушку децу од 7-14 година. Свако одељење има спаваћу и дневну собу са свима потребним нузпросторијама. Сем тога одређено је једно одељење од шест појединичних соба за изолацију болешљиве и здравствено сумњиве деце. Једно одељење за одојчад и малу децу до навршене 2 године живота, као и за мајке дојиље. Сабирни дециј дом располаже са три одељења за три разне групе деце. У Сабирни дециј дом примаће се деца из деце прихватишта која још нису способна за смештај у једну другу установу затворене заштите. У поткровљу су предвиђени станови за особље, а у сутерену смештена је економија зграде (кујна, магацин итд.) и пријемно купатило за децу. У вези са овом зградом подиже се домски парк и двориште на земљишту од 10.000 квадратних метара. У парку су изграђени базени за купање деце и шест игралишта за поједине групе деце. Пошто деце прихватиште мора да буде увек спремно за пријем социјално незаштићене а здравствено неиспитане деце, потребна је таква организација како не би дом био никада затворен због неке унешене инфекције или деце болести. У случају да које одељење не може да прима, постоје увек резервна одељења способна за пријем деце било дању или ноћу. Деце прихватиште Градског деце дома, који прет-

ставља вратнице дечје заштите, неопходан је орган комуналне заштите деце. Његово отварање омогућиће да се и у комуналној заштити деце Београда отпочне један систематски и на научним основама организован рад.

Смртност и боловање одојчади и мале деце у Београду преставља тежак проблем, коме је Централни уред посветио пуну пажњу. Познато је да су поред општих хигијенских и социјалних мера, једно од главних и најефикаснијих средстава у борби противу смртности одојчади саветовалишта за одојчади и малу децу. Саветовалишта путем индивидуалне здравствене заштите делују успешно на младе мајке. Сва градска саветовалишта за одојчад и малу децу у Београду раде на основу правилника, нормираног од стране Градског поглаварства. Овај правилник утврђује рад ових установа, које здравственим васпитањем мајки има да смањују смртност одојчади и да подижу здравље нашег подмлатка. Саветовалиште дечјег уреда врши пропаганду дојења, профилаксу дечјих болести и шире знање о хигијени детета у најшире слојеве београдског грађанства. Рад саветовалишта се састоји у редовним лекарским консултацијама тј. у прегледима одојчади и мале деце са саветовањем мајки. У саветовалишта примају се само здрава одојчад и здрава деца, док се болесна упућују на лечење у поликлинику. Саветовалишта служе за све београдске мајке без разлике имовног стања и све су услуге бесплатне. У поликлиникама лече се само сиромашна деца. Шест градских саветовалишта раде у разним деловима Београда. Поред градских саветовалишта, у Београду ради и једно државно саветовалиште Универзитетске дечје клинике и једно приватно агилног друштва „Српске мајке”. Поред других фактора, интензиван рад ових установа придонео је смањивању смртности одојчади у Београду. 1928 године умирало је у Београду 156‰ деце пре навршетка прве године живота, 1933 године умирало је 139‰ одојчади, а 1935 године 110 одојчади на 1000 живорођене деце. У вези са радом у саветовалиштима организовано је обавезно пријављивање порођаја градском дечјем уреду. Београдске бабице добијају штампане пријаве порођаја и дужне су да ову пријаву упуте дечјем уреду још првих дана дечјег живота. За децу, која се роде у породицима, сазнаје заштитна сестра Градског дечјег уреда која посећује породицима два пута недељно. Чим дечји уред сазна за рођење једног детета, пошаље се одмах заштитна сестра у стан породице да извиди здравствено и социјално стање новорођенчета. Она мајци саветује да се обрати најближем саветовалишту за одојчад. Ако се мајка и новорођенче налазе у великој беди или ако су без стана или без основних средстава за живот, Дечји уред посредује за пријем у дом за одојчад и мајке дојиље или им помаже давањем помоћи у новцу и дечјем вешу.

За последњих седам година лечена су у

градским дечјим диспансерима 33.304 детета и вршено је 123.644 прегледа. Највећи број деце, лечен у поликлиникама дечјих диспансера, боловао је од оболења органа за дисање. Када се упореди однос појединих група болести код морбидитета деце у нашим диспансерима са процентуалним учешћем тих група болести као узрока морталитета одојчади, констатовало се да су болести органа за варење два и по пута више заступљене као узрок морталитета него као узрок морбидитета. Ова се чињеница може тако тумачити да су се код деце, чије мајке стално посећују саветовалиште за одојчад и малу децу као и поликлинику, оболења органа за варење знатно смањила. Мајке се васпитавају у диспансеру и упознају

Градски дом дечје заштите (Дечје прихватиште) у Звечанској улици.

се са основним принципима исправне исхране детета. Чињеница да болести органа за варење још увек доминирају као узрок морталитета одојчади код нас сведочи да се велики број оне одојчади, која умире услед болести органа за варење, уопште и не доноси у саветовалишта и поликлинике. Наши подаци потврђују и резултате овога рада у другим земљама, где је похађање саветовалишта за свако одојче обавезно. Данас је у тим градовима учешће оболења органа за варење као узрока морталитета одојчади скоро исто толико колико и учешће овог оболења као узрока морбидитета у нашим диспансерима. Ово очито показује од коликог је значаја за смањивање морбидитета и морталитета одојчади и мале деце рад градских дечјих саветовалишта и поликлиника. Оболења органа за дисање заступљена су као узрок морбидитета скоро у истој мери као и код морталитета. Борба против о-

болења органа за дисање претставља у дечјој медицини још увек велики проблем и на њихово се смањење не може тако лако утицати као на болести органа за варење. Поред економских, културних и хигијенских фактора, важе и све остале чињенице које су значајне за патогенезу ових болести. Културне и социјално напредне земље, са добро организованом здравственом заштитом деце, свесне су да су болести органа за дисање крупан проблем за морбидитет и марталитет одојчади и мале деце. Велики број инфективних кожных оболења код наше деце такође је у вези са економско-хигијенским и социјалним приликама у којима живе широке масе нашег грађанства. Мали нехигијенски станови, као и ниски стандард личне хигијене великог броја београдских породица, узрок је овом злу. Демографски подаци нашег становништва показују да је највећи број београдских житеља квалификован и неквалификован радник, дошљак са села. Приходи овога слоја нашег грађанства упућују их на то да и у граду живе истим животним стандардом, кога су се држали у селу. Начин живота, који претставља опасност већ за примитиван сеоски живот, убиствен је за одржавање здравља и живота у граду. Последица недовољне личне хигијене је велики број инфективних и паразитарних кожных оболења код деце. На четвртом месту код морбидитета деце, која долазе у градске поликлинике, јесу инфективне дечје болести. Две главне групе оболења појављују се у вези са климатским приликама. Тако достижу оболења органа за дисање своју кулминацију у зимским и првим пролетним месецима, док оболења органа за варење владају у главном за време летњих жега. У новоотвореном градском породилишту у Средачкој улици, врше лекарску службу и здравствени надзор над новорођенчади дечји лекари диспансера у Средачкој улици. Како ће кроз ову установу годишње да прођу више стотина младих

мајки, ова је колаборација у раду од велике користи за здравствену заштиту одојчади.

У циљу здравствене заштите претшколске деце упућена су 3.637 детета у летовалишта.

Рад Градског дечјег уреда показује јасно да се пошло добрим путем на пољу комуналне заштите деце, али у исто време показује да се налазимо још на самом почетку решавања овог најтежег социјално-комуналног проблема. Засада је највећа пажња посвећена организацији и раду на отвореној здравственој и социјалној заштити деце. Борба против смртности и боловања одојчади и мале деце стоји у средишту интересовања и рада данашње комуналне заштите деце. Како је у нашим приликама од велике користи рационална сарадња градског дечјег уреда са установама приватне иницијативе, покљоњена је и овом проблему нарочита пажња: израђене су здраве основе за заједнички рад и одржавање непрекидне везе са свима факторима, који ма у ком погледу раде на пољу дечје заштите у престоници. Значајан датум за социјалну заштиту деце града Београда био је дан свечаног отварања Градског дечјег прихваташтва и Сабирног дома у новоподигнутом Градском дому заштите деце. Концентрисана комунална дечја заштита моћи ће у овом дому са још већим полетом да проширује и продубљује свој делокруг рада. У овом Дому комуналне заштите деце васпитаће се потребан кадар заштитних сестара и стручних социјалних радника, без којих се овај рад на терену не може истински спровести. Рационалан програм истинске заштите деце, помогнут потребним финансиским сретствима, стручним персоналом и савремено уређеним дечјим установама, даће видне успехе у комуналној акцији на заштити београдске деце, а Београду ће осигурати највеће благо за истински просперитет — снажан и здрав подмладак.

Д-р Марија Гајић

Поводом недеље млека: Ромула и Рема док су били скривени у мочварама хранила је вучица својим млеком, од кога су постали снажни. Они су оснивачи Рима

WWW.KIVIN.PUB
У
И
М
И
С
К
А
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Зоолошки вртови, зеленило и спортски стадион у Немачкој

— Утисци из Минхена и Нирнберга — Чему се можемо научити од Немаца —

У прошлом броју донели смо утиске г. инж. А. Кристића, шефа Отсека за паркове и шумљавање, са његовог пута по Француској, а у овом доносимо утиске са пута по Немачкој.

У Минхену сам прегледао следеће објекте: Зоолошку башту, нов варошки сквер, енглеске паркове са рестаурацијом, остале варошке паркове и скверове, Нимфенбург са парком, ботаничку башту, сајмиште са парком за фестивале, вашариште, источно гробље (у шуми), Кенигсплац, технички музеј, шумљавање, кварталски спортски парк, насаде на аутостради Минхен—Салцбург.

Зоолошки врт. — Хелебрун, на периферији града поред Изере, у старој шуми, заузима 55 хектара.

Главне карактеристике: животињска склоништа су у шуми на великим просторима. Животиње су у великим групама по гео-систему, т. ј. подељене на континенте: Европа, Азија, Африка и Америка. Један део Изере (алпнска река, која је регулисана) одвојен је специјално за врт, али он не сме да прими канализацију, да се не би река која протиче кроз варош загадила. Осим тога врт има и своје сопствене и богате водом изворе. Изобилје воде, шуме и простора су главне карактеристике врта. Те три чињенице, као и стручност д-р Хека, управника овог врта, омогућавају најидеалнији одгој животиња као и њихову продукцију, која је специјално овде дошла до најбољих резултата. Друштво је акционарско и једну половину акција држи општина. У последње време приступило се изградњи тзв. архитектонског дела врта, (Одељење за антропоиде, аквариум) а пројектује се изградња терариума, проширење аквариума и одељење за птице. Ове последње изградње у многоме су допринеле повећању посете. Исто тако у пројекту су нова велика склоништа за поларне медведе, тигрове ит.д., јер су постојећа застарела и мала. Тако из године у годину врт ће се побољшавати и модернизовати, а помишља се и на проширење.

Шумски обори за преживаре, који чине гро врта, остају непромењени. То су велики шумски забрани ограђени жицом, а брвнаре или дашчаре служе за склоништа. Та су склоништа врло једноставна, али веома практична. Цео тај спољни врт опслужују свега два човека, а целокупан персонал сачињава 40 људи. Днев-

на режија је осам стотина РМ. (једанаест хиљада и две стотине динара), што није много кад се има у виду просторност врта, висина надница и високе цене пољопривредних производа у Немачкој.

Настанбе за егзотичне животиње застареле су и сваке године врт реконструира једну-две, односно модернизује. Д-р Хек нарочито обраћа пажњу на аклиматизацију и очвршћавање, затим на витаминозу код животиња и на проветравање склоништа. На ветеринарске интервенције не полаже много и гледа да до њих уопште не дође. Зато будним оком прати стање животиња. Несрећне случајеве спречава убијањем животиња.

Од специјалних животиња Минхенски врт има, поред богате колекције антропоида: дивље коње (тибетски и Прзевалски), индиске зебу, европске бизоне, дивокозе, сибирске тигрове и укрштене од тигрова и лавова.

Новоизграђено антропоидно одељење је једно од најбољих на свету. Иако архитектонски сасвим просто, оно је модерно и рационално. Има 65 антропоида и стајало је 250.000.— РМ. Испод овог одељења је аквариум. Плаћа се специјалан улаз и у један и у други. Унутрашњост кавеза је сва од дрвета. Мајмуни су одељени од публике 4 м. дебелим стаклом, и то из два разлога:

1) Да се не би заразили туберкулозом од људи.

2) Економичније је због грејања. Осим тога, простор где је публика не треба уопште грејати, што је много практичније и здравије за публику, нарочито зими.

Аквариум је у сутерену и састоји се из неколико малих базена за тропску рибу, неколико великих базена за слатководну рибу и исто тако за морску рибу. По речима д-р Хека, код аквариума је главни издатак инсталација. Иначе, ако има доста воде, аквариум је најјевтинија ствар за одржавање. Он има свега два човека за одржавање, и то је такође рећи део издатака. Сама риба је јефтина, а исхрана је још јефтинија. Морска вода добија се вештачки помоћу четрнаест препарата. Иста се обнавља једномесечно, али за њу има филтрационе апарате. Загревање воде је само код извесних риба. Од инсталација, поред водоводне, има још: осветљење, грејања и ваздух.

*

У центру вароши, на месту где је недавно изгорео Винтерпалас подигнут је један нов сквер. То је сасвим модерно вртарско решење које се састоји само из травњака, стаза и великог дрвећа. Других украсних елемената уопште и нема; и баш услед те своје једноставности и упрошћености делује пријатно.

*

Познати су тзв. енглески паркови у Минхену. Они су заиста у енглеском стилу са великим воденим и травним површинама поред Изере. У ствари то је зелени појас којим се може проћи са једног краја вароши на други, а да се при том улице и не виде. У овом парку постоји и једна старија рестаурација, која је решена класично.

*

Код осталих варошких насеља нема никакве нарочите одлике осим што су добро, у односу на насеље, распоређене и чине један савршен систем са урбанистичке тачке гледишта, т.ј. зелене површине су добро подељене на све делове вароши јер се оне као резервоари свежег ваздуха и одморишта третирају као нешто насушно, нешто што је потребно свима равномерно поделити.

*

Нимфенбург, раније дворац односно летња резиденција баварских краљева, данас служи као ближе варошко излетиште. Парк-шума заузима око 1000 хектара. Огромне водене површине обилују лабудовима и другим пловним птицама. Сам парк је у стилу — модернизовани Л'нотр —, а грађен је у доба реализма, тј. 180 година доцније. Стазе су тако изграђене да се уопште не примећују, те тако не нарушавају величанственост природе. То је у ствари особеност код овог објекта.

*

Минхенска ботаничка башта у Нимфенбургу позната је широм света. У њој је биљно царство савршено заступљено, а нарочито треба истаћи Елдорадо четинара и дивну колекцију орхидеја. То је једна од најлепших башта не само у Немачкој већ и у целој Европи. Мене је специјално занимао њен рентабилитет и, зачудо, иако је ово установа која првенствено служи научним циљевима, њена се режија покрива од прихода и незнатних субвенција. Поставља се питање да ли би било опортуно изградити једну такву установу у Београду и то заједничким настојањима Општине и Универзитета. Када се овом проблему надовеже питање евакуације садашње универзитетске ботаничке баште, којој апсолутно није више место где је, онда би одговор био свакако позитиван.

Треба истаћи да су инвестиције при изградњи објекта ове врсте доста велике, зато

су трошкови око одржавања релативно мали. Тиме се и објашњава њихова, ако не рентабилност, оно евентуално апсолутно покриће издатака.

*

Минхенско сајмиште, или како се код њих зове „Просторије за изложбе“, уређено је заједно са једним парком за фестивале на једном брегу. Између брега и вароши је једна велика пољана која служи за вашариште.

Павиљони за изложбене сврхе су нешто солидније грађени него на београдском сајмишту, само је код нас бољи распоред. Иначе и овде су објекти у зеленилу. Рестаурација је огромних димензија и служи нарочито за музичке приредбе. Овде се лети, често, и кермеси приређују.

*

Источно гробље (у шуми). Нарочиту интересантност са урбанистичке тачке гледишта претстављају најновија решења варошких гробља по Немачкој. За разлику од јужњачких овде у обради доминира вртарски елемент, док код италијанских на пр. камени споменици, скулптуре, са врло мало или скоро без зеленила. Немци иду чак и даље, те у последње време пласирају гробља директно у шуми, што не иде ни мало на уштрб густине саме шуме. Грбови се полажу између одраслих стабала, док се на пропланцима и празнинама постављају гробнице са већим споменицима. То су у ствари најлепше уређени паркови у Немачкој и становништво их врло радо искоришћује као шеталишта. Таква гробља изискују нешто веће површине али су зато од користи и живима, јер су шуме резервоари чистог ваздуха. Минхен има таква четири велика гробља, која улазе у заштитни зелени појас града. Тако је тим варошким површинама намењена двојака функција.

Сасвим је исправно гледиште да се култ према мртвима не састоји у томе што ће се лодићи једанпут за свагда један скупочени споменик, већ у томе, што ће се неговањем зеленила и цвећа на грбовима та пажња стално одржавати. И етички овакво третирање је много исправније.

Овај немачки систем дао би се и код нас корисно и са успехом применити са извесном модификацијом у распореду грובהа и гробница који би одговарао нашим верским прописима, као на пр. црквеном захтеву да грбови буду окренути увек према истоку.

*

Затим сам разгледао *Кенигслаг*, реконструисан од Хитлеревог режима, *технички музеј*, *пошумљавање околине*, један *квартонски спортски парк* и *дечије игралиште*, излетничко место *Тајерн-зее* и насаде на уатостради Минхен—Салцбург.

На *аугострадама*, као што је све подвргнуто што већој безбедности, угодности и пре-

гледности саобраћаја, тако и биљни материјал је првенствено мобилисан у ту сврху, па тек у другом реду служи улепшавању.

Кратак боравак у Нирнбергу искористио сам ради прегледа старог нирнбешког града, споменика, споменплоча и других историских места као и проучавања њиховог конзервирања. Затим сам посетио зоолошки врт који је пред иселењем, јер је његов простор потребан за велике нирнбершке стадионе. За ово пресељавање, односно за изградњу новог на 52 хектара, резервисано је свега РМ. 4.000.000.— Садашњи врт је полуопштинско а полуакционарско предузеће. Заузима 25 хектара, али са великим воденим површинама. Парк је доста добро уређен. Склоништа су застарела, а врт даје утисак празнине, јер за оволико велику површину има мало животиња. У том погледу много изостаје иза минхенског. Добро вртарско уређење донекле надокнађује остале недостатке.

Нирбершки спортски центар. — Најзад искористио сам ово путовање да прегледам и чувене нирбершке стадионе, који су једним делом изграђени, а другим у изградњи. Националсоцијалистичка партија хтела је да подигне споменик своме покрету и да видно обележи нову еру у немачком животу. Као место изабрала је стару варош Нирнберг, а као мотив стадионе који треба да служе за физичко васпитање народа. У ствари, те стадионе подиже немачка држава, што је идентично са партијом. Стадиони служе за манифестације из области телесне културе, а исто тако и за партиске конгресе. Националсоцијалисти нашили су за опортуно да то једно са другим споје. Оно што се ту изграђује, по величини и према нашим појмовима, граничи се већ са утопијом. Објекти на Олимпијади у Берлину су минијатурни према овим објектима. Већ поодавно је готов један стадион за осамдесет хиљада лица за партиске конгресе; од њега води у супротном правцу од града једна велика улица, која је у изградњи, а која је дуга два километра а широка 80 метара. Она иде по насипу кроз језера и шуме и треба да послужи за параде и дефиле. Са обе њене стране, а по целој дужини, подигнута су по три степеника за публику. На супротном крају ове парадне цесте изграђује се велики стадион (највећи на свету) тзв. *Марсфелд* за војне потребе, а за три стотине хиљада лица; од тог Марсовог поља, а по осовини поменуте улице, продужује се перспектива чак до старог нирнбершког града. Са десне стране, отприлике у средини ове улице, у изградњи је државни олимпијски стадион за шездесет хиљада гледалаца. Од њега, а попречно на осовину поменуте улице, отворена је перспектива кроз шуму на велики и већ изграђени стадион за 120 хиљада лица, тзв. *Цейелинсфелд*. Овај стадион је на конкурс у Америци добио I награду, а рађен је по пројекту д-р Хинцла, директора нирнбершких паркова, као што је

рађена и целокупна диспозиција за све ове објекте по његовој замисли. У ствари сви ови објекти налазе се у парк-шуми, која се директно граничи са градом.

Поред поменутих великих објеката у овом спортском центру постоје и разни мањи, који сви треба да служе физичкој култури, здрављу и хигијени. Тако су ту безброј тениских поља, велики базени за купање, један мањи стадион за фудбал и друге спортове за 45 хиљада гледалаца, затим потребни уређаји за разне дисциплине воденог спорта итд. Али као круна целокупној овој изградњи је један велики стадион под кровом који треба да прими до 100 хиљада лица. Он треба да послужи приликом годишњих манифестација, а у случају невремена за скупове под кровом. Ова монстр-грађевина, за чије су се темеље две године само побијали бетонски шипови, треба да буде завршена 1941 године. Она је висока 60 мет., а ради се у стилу модерног колосеума, наравно све у природном камену.

Из свега овога се види колику пажњу данашња Немачка посвећује телесном васпитању. Оно у ствари представља допуну војничког васпитања и народне одбране. Данас је оно по немачким градовима комунално старање од првостепене важност и градови се у том погледу утркују који ће више постићи на пољу изградње ове врсте. Спортски центар или парк је постао у неку руку синоним градске културе и репрезентације. То је социјални проблем нашег доба.

Ако желимо и ми следити савременост и код нас се поставља питање изградње спортског парка. Ада Циганлија може идеално послужити за то. Њена асанација је и иначе у пројекту због зимовника и претстојећих радова у вези са железничким чвором, а њена површина од 300 хектара, близина према насељу, изолованост водом као острва дозвољава и један шири програм. Наиме, ово острво би се дало претворити у „Народни забавни парк за духовну и телесну културу”. По тој замисли горња половина острва би се искористила за чисто спортске сврхе и то за све врсте спортских дисциплина: јахање, стрелачки спорт, ногомет, хацена, тенис, бициклизам, лака атлетика у свима својим дисциплинама, делимично и зимски спорт као сличугање, санкање, а водена површина дала би се искористити за спорт на води, пливање, веслање, једриличарство, ватер-поло, итд. (Изградњом зимовника добила би се идеална веслачка стаза.) Реализација свега овога дала би се извести далеко пре рока за међународну олимпијаду у Београду 1948 године, о којој се сад толико говори у дневној штампи. Други, доњи део острва искористио би се за ресторане, хотеле, клубове, концертне и позоришне дворане, читаонице, дансинге и разне културне и лукративне приредбе.

Инж. Александар Крстић

Начин одређивања вредности имања у Београду и њихов утицај на поједине законске одредбе у вези извршења Генералног плана

(Наставак)

II

Ово је јасан пример примене оштетне и доприносне вредности.

Упут у првом делу навео сам из разлога, да би табеларни преглед читалац што боље разумео и да би му следећи начин обрачунавања био потпуно јасан.

За имања на углу, као што сам напоменуо, биће доприносна вредност за ову улицу примењена за $\frac{1}{2}$, из разлога, што ће се ово исто имање оптеретити са $\frac{1}{2}$ исте вред-

УЛИЦА ЛОКАЛНО-САОБРАЋАЈНА 30%

Табела I

Бр. парц.	повр. парц.	Експроприше се	Редук. површ.	Дуж. фронта	Деобни збир	Деобна конст.	Парцијал. допринос	Вред. експр.	Власник ирижа	Власник плаћа	Примедба	
	m ²	П	Пр	l	Пр+l	n	d	V _E	d-V _E	d		
1	320	36	284	12	296	$D 30\% = \frac{135.000}{\sum П + \sum l} = 10,03 = 10 \text{ дин.}$	2.950	33.600	30.640	—	има зграда која се руши	
2	540	60	480	20	500		5.000	36.000	31.000	—	—	" " " " "
3	600	51	549	17	566		5.660	45.100	40.550	—	—	" " " " "
4	450	54	396	18	414		4.140	5.400	1.260	—	—	празан плац
5	550	63	487	21	508		5.080	6.300	1.220	—	—	" "
6	520	30	490	10	500		5.000	4.900	—	100	100	" "
7	420	45	375	15	390		3.000	3.750	—	150	150	" "
8	320	42	278	14	292		2.920	22.780	20.140	—	—	има зграда
9	380	24	356	8	364		3.640	13.560	10.080	—	—	" "
10	350	72	278	24	302		3.020	2.780	—	240	240	празан плац
11	400	33	367	11	378		3.780	3.670	—	110	110	" "
12	800	90	710	30	740		7.400	27.100	20.300	—	—	има зграда
13	700	84	616	28	644		6.440	16.160	10.280	—	—	" "
14	750	75	675	25	700		7.000	36.750	30.750	—	—	" "
15	340	—	349	12	352		3.520	—	—	3.520	3.520	имање на линији
16	330	—	330	12	342		3.420	—	—	3.420	3.420	" " "
17	500	—	560	32	532		5.320	—	—	5.320	5.320	" " "
18	480	—	480	16	496		4.960	—	—	4.960	4.960	" " "
19	420	—	420	14	434		4.340	—	—	4.340	4.340	" " "
20	380	—	380	12	392		3.920	—	—	3.920	3.920	" " "
21	450	—	450	16	466		4.660	—	—	4.660	4.660	" " "
22	360	—	360	13	379		3.790	—	—	3.790	3.790	" " "
23	820	—	820	38	858		8.580	—	—	8.580	8.580	" " "
24	760	—	760	31	791		7.910	—	—	7.910	7.910	" " "
25	790	—	790	30	820		8.200	—	—	8.200	8.200	" " "
26	850	—	850	34	884		8.840	—	—	8.840	8.840	" " "

Процењена вредност експропријација:
земљиште и зграде око Дин. 300.000
вредност коловоза „ „ 150.000
Свега Дин. 450.000

$$D 30\% = \mu = \frac{135.000}{13452} = 10,03 \text{ дин.}$$

Шта видимо из овога примера? Видимо оштетну вредност оних имања која се секу као и примену доприносне вредности, као и она имања која се не секу и примену доприносне вредности на та имања.

ности приликом обрачуна доприноса приликом израде друге улице.

Као што рекосмо примена ове доприносне вредности ни у колико није поражавајућа иако је то постао баук код сопственика који се ове доприносне вредности боје.

Само се по себи разуме да доприносни коефицијенат зависи од величине суме која се утроши на експропријације и коловоза и исти расте у сразмери према овој суми и величини доприносног процента за једну улицу.
На исти начин врши се обрачунавање о-

штетне и доприносне вредности за свако појединачно имање. Само се у том случају поступа по приближној вредности коштања коловоза и експропријације улице, с тим да се овај обрачун има прилагодити дефинитивном обрачуну по изради целе улице.

Код апроприраних површина делова земљишта која се припијају појединим имањима од јавног добра услед евентуалног смањења ширине улица, обрачун се врши на исти начин, само што се поред одређеног повећања површине ових апропријација урачунава и доприносна вредност. Дакле нема оштетне вредности у овим случајевима, већ само повећање вредности површине више доприносна вредност.

Са колико је опрезности законодавац радио чл. 124 Грађ. закона види се из овог напред изложеног случаја, где је у сваком случају, ма каквог карактера улица била, оптеретио општину са 50%, док је сопственика потпуно оправдано штедео и одређивао му карактер улице, где се дешава да општина може сносити и 90% а сопственик 10% у најповољнијем случају за сопственика, или 50% у најнеповољнијем случају за сопственика. Изнетим примером хтео сам да прикажем колико је важна ова законска одредба како за сопственика, тако и за општину.

За сопственика, што му се даје могућност са пуно права да захтева изградњу његове улице, а за општину да у свој регулациони фонд прибави могућност за израду и извршење својих комуналних задатака за цео град.

Закупна вредност.

Код ове вредности долазе у обзир у већини случајева они објекти који се могу рационално искористити. Код њих је важан фактор оног процента закупне вредности са колико се може највише упустити у преговарање са закупцем према вредности објекта, простору које објекат има и намени за који се закуп тражи.

а) Закуп код земљишта:

Закупи код земљишта играју ону улогу зашто се закупно добро има искористити — значи квалитет материјала који ће се на закупном добру сложити, и време за које се закуп закључи.

Процентуална висина закупа зависи од места где се земљиште налази и величине земљишта.

Пример:

Једно земљиште које се налази у близини железничке пруге или воденог саобраћаја, величине од 1200 м², треба да се изда под кирију. Пита се колика ће се закупна вредност тражити за ово земљиште. Подаци: прометна вредност овог земљишта је 400 динара м² што према површини износи вредност од 1200 × 400 = Дин. 480.000.

Закупну вредност према овоме добићемо када прометну вредност земљишта помножимо са 3% и поделимо са 12.

$$\frac{480.000 \cdot 3\%}{12} = 1,2 \text{ дин. дневно или месечно по } 1 \text{ м}^2$$

$$1,2 \times 1200 \text{ м}^2 = \text{Дин. } 1.440$$

Разуме се да се проценат смањује према величини земљишта тј. у колико је исто мање и у колико је исто удаљено од напред означених саобраћајних и трговачких центара.

Код зграда. Овде је важан објекат и намена зашта се зграда узима или издаје.

Пример: Зграда приземља и спрата у близини центра, узима се у сврхе канцелариске.

Вредност објекта је 250.000, под зградом 200 м², зграда од тврдог материјала. Собе нормалне ширине. Удобност за канцелариске сврхе прилична. Пита се колика треба да буде закупна вредност?

$$\frac{250.000 \cdot 6\%}{12} = 12,5 \text{ дин. дневно или месечно}$$

$$12,5 \times 200 \text{ м}^2 = 2.500 \text{ динара.}$$

Као што се из овога примера види зависи закупна вредност од површине под зградом.

Разуме се да се проценат смањује ако је зграда удаљенија од центра. Зависи затим од повољности просторија и од старости зграде тј. од њене амортизације односно од броја година њене употребе, односно се повећава са +1, ако је зграда на два, три итд. спратова, а смањује се са -1 ако је приземна.

Процентуална висина закупа зависи од места где се имање налази и према истим да се управља у погледу одређивања процента корисности.

Из предњих примера изводимо следећу аксиому:

а) Закупна вредност земљишта зависи од величине њене и важности места где се исто налази. Оно је у обрнутој сразмери према предњим околностима; проценат рентабилитета се повећава или смањује ако се предњи подаци стриктно примењују.

б) Закупна вредност зграде зависи од места где се имање налази, и од површине под зградом објекта који се издаје под закуп. Процент рентабилитета — односно закупна вредност се повећава или смањује у колико је објекат више или мање интересан сиратовима пожељни од утврђеној коефицијента б%.

ХИПОТЕКАРНА ВРЕДНОСТ ИМАЊА

То је она вредност имања коју банка или приватни поверилац оцени као довољну гаранцију за зајам и која јемчи да ће дужник своју обавезу тачно извршавати без интервенције судске власти у немогућности одговарања обавезама исплате ануитета.

У овим случајевима прометна вредност имања може да буде и већа од нормалних про-

метних вредности, односно куповне вредности, јер зајмодавац је у сваком случају осигуран давања хипотекарног зајма.

Само се по себи разуме да се хипотекарна вредност једног имања рачуна на основу чистог прихода тога објекта.

Хипотекарна вредност земљишта без зграда цениће се према прометним вредностима за тај крај, само са мањим хипотекарним коефицијентима.

У свакоме случају једна банка или лице које даје хипотекарне зајмове на некретнине, одредиће свој хипотекарни коефицијент који не може бити већи од 25% стварне прометне вредности. Коефицијент ће се смањивати или повећати према рентабилитету некретнине или гаранције да ово имање не може ни у ком случају бити равно по својој прометној вредности са хипотеком на ово имање.

Коефицијент хипотекарне вредности има да иде мин. од 20% до макс. 50% прометне вредности.

Пример хипотекарне вредности:

а) *Земљиште:*

Једно земљиште (без зграда) налази се у зони где је просечна прометна вредност имања 400 дин. по м². Земљиште је велико 650 м² са 14 м² лица.

Пита се колико се на ово земљиште може дати хипотекарни зајам.

Коефицијент хипотекарни код ове банке утврђен је са 15%.

Зајмовни коефицијент биће

15% + 25% од прометне вредности значи:

$$650 \times 400 = \text{Дин. } 260.000$$

$$260.000 \cdot 40\% = \text{Дин. } 104.000$$

б) *За зграду:*

Зграда за издавање. Приземље и два спрата са подрумом. Имање се налази у близини центра. Под зградом се налази око 250 м². Зидана је од тврдог материјала. Годишњи приход зграде је 64.000 дин.

Пита се колико се може дати хипотекарни зајам на овај објекат, када се зна банковни коефицијент хипотекарног зајма од 20% са каматом од 9%.

Вредност зграде:

$$250 \cdot 4 \cdot 70 = \text{Дин. } 700.000$$

Хипотекарна вредност:

$$700.000 \cdot 20 + 30\% \text{ од прометне вредности}$$

$$700.000 \cdot 50\% = \text{Дин. } 350.000$$

Из напред изложеног закључујемо следећу аксиому:

Да је хипотекарна вредност она вредност коју хипотекарни завод или лице даје на једну некретнину обзиром на могућност правилне отплате и сигурности хипотекарног зајма према објекту.

ОДРЕЂИВАЊЕ ПРОМЕТНИХ ВРЕДНОСТИ ИМАЊА ЗА ПОТРЕБЕ ДРЖАВНИХ И ОПШТИНСКИХ ВЛАСТИ

Потребна контрола прометних вредности имања у већини случајева тражи се приликом наплата преносних такса. Државна или општинска власт овом контролом жели да заштити правилну наплату таксе од оних непокретних имања која се продају или купују. Овде је дакле у питању контрола прометне вредности имања.

Врло се често дешава да се имања купују или продају по много мањој цени но што је прометна вредност истог имања. Ови чисто приватни односи не могу да утичу на наплату државне или општинске таксе и зато се врши контрола ове прометне вредности. Како ће се доћи до једне стварне вредности која неће да оштети државне интересе у погледу наплате таксе, без обзира на куповну или продајну вредност, морају се узимати у обзир некоје важније околности.

а) Прометну вредност земљишта треба поделити:

1) на нормално градилиште

2) дворишно или вртно земљиште, односно које није градилиште.

Нормално градилиште је оно земљиште до 30 м² дубине са 12 м² фронта, рачунајући од регулационе линије.

Дворишно земљиште је оно земљиште које лежи изван грађевинског објекта и оно је у ствари вртно земљиште и као такво се мора узимати у обзир као јефтиније земљиште.

Сасвим је погрешно када се цени једном ценом по 1 м² без обзира на површину и фронт.

Пример:

Једно земљиште је велико 540 м² са 12 м² лица. Дакле 45 дубина и 12 лице. Нормално градилиште рачунамо оно које има 12 м² фронта и 30 м² дубине. Према томе пита се колика је прометна вредност овог земљишта.

Прометне вредности за тај крај или ту улицу утврђене су табеларним прегледом, које ћу изнети у засебном делу. Нека за овај случај буде 400 дин. по 1 м².

Према овоме за нормално градилиште од

$$12 \times 30 = 360 \times 400 = \text{Дин. } 144.000$$

У овоме случају имамо градилиште од 540 м² разлика је 540 - 360 м² = 180 м². Ову површину помножићемо са вредношћу $\frac{1}{3}$ градилишта.

$$400 \cdot \frac{1}{3} = 120 \text{ дин.}$$

$$180 \times 120 = \text{Дин. } 21.600$$

Према овоме вредност целог земљишта биће:

$$\text{нормално } \text{Дин. } 144.000$$

$$\text{остатак } \text{Дин. } 21.600$$

$$165.600$$

што према овоме износи просечно по 1 м² 340 дин.

Разним примерима који су посматрани у току већег броја година, може се извести следећи табеларни преглед рачунања прометних вредности земљишта.

Табела II

	Дубина земљишта	Просечна вредност целог градилишта према нормалном градилишту	
Константа нормалног градилишта $12 \text{ m}' \times 30 \text{ m}' = 360 \text{ m}^2$ (према лицу и дубина се смањује)	до 50 m'	према разном фронту	
	до 60 m'		$\frac{1}{8}$ од нормалне цене нормалног градилишта
	до 70 m'		$\frac{1}{9,5}$ од нормалне цене нормалног градилишта
	до 80 m'		$\frac{1}{4}$ од нормалне цене нормалног градилишта
	до 90 m'		$\frac{1}{4,5}$ од нормалне цене нормалног градилишта
	до 100 m'		$\frac{1}{5}$ од нормалне цене нормалног градилишта
итд.		$\frac{1}{5,5}$ од нормалне цене нормалног градилишта	
		и т.д. нормалном интерполацијом	

Из овог прегледа лако је свакоме доћи до највероватније и најлогичније прометне вредности неког земљишта, као и могућности контроле куповне — односно продајне вредности истог земљишта.

На овај начин свака контролна власт, за врло кратко време, може се одмах уверити о тачности продајне, односно куповне вредности, на основу чега ће учинити и наплату одговарајуће државне или општинске таксе.

ПРОМЕТНА ВРЕДНОСТ ЗГРАДЕ

Код прометних вредности зграда, за контролу наплаћених државних или општинских дажбина морамо имати у виду следеће околности:

- 1) да ли се зграда издаје — односно за ренту
- 2) да ли зграда служи за уживање — односно вила
- 3) код осталих случајева — односно код обичних кућа.

Код првог случаја вредност прометна добија се

$$\Pi = \frac{\text{(грађевинска вр.)} + (2 \times \text{рентабилна вредн.})}{3}$$

Код другог случаја вредност прометна добија се

$$\Pi = \frac{(2 \times \text{грађевинска вр.}) + (\text{рентабилна вредн.})}{3}$$

Код трећег случаја вредност прометна добија се

$$\Pi = \frac{\text{грађевинска вредн.} + \text{рентабилна вредн.}}{2}$$

Напомена. — Како се која вредност израчунава то смо већ видели из напред означених примера у првом делу.

Овде ћемо већ само узети готове вредности неких објеката:

Случај под 1

Грађевинска вредност зграде 800.000
Рентабилна вредност зграде 700.000
Колика је прометна вредност?

$$\Pi = \frac{800.000 + (2.700.000)}{3} = 733.000 \text{ дин.}$$

Случај под 2

Грађевинска вредност 800.000
Рентабилна вредност 500.000
Колика је прометна вредност?

$$\Pi = \frac{2.800.000 + 500.000}{3} = 700.000 \text{ дин.}$$

Случај под 3

Грађевинска вредност 100.000
Рентабилна вредност 130.000

$$\Pi = \frac{100.000 + 130.000}{2}$$

Колика је прометна вредност = 115.000 дин.

Из предњег објашњења видимо да се прометна вредност изводи из грађевинске и рентабилне вредности. Само у првом случају већу улогу и утицај на прометну вредност имаће рентабилна вредност, док у другом и трећем случају утицај на прометну вредност у сваком случају носи објекат.

За овакву врсту контроле, као што се види из напред изнетих примера, лако је увидети да је контрола објекта врло лака и евидентна.

ИСПРАВКА ГРАНИЦА ДВА ИМАЊА ИЛИ ДВА ГРАДИЛИШТА

Врло често наићи ћемо на потребу исправке граница два или више имања. Ради чега је ова исправка потребна? Циљ правилног изграђивања појединих градилишта изискује потребу да ако се наиђе на случај из § 49 Грађев. закона може се вршити и законска исправка границе два имања. Положај једног имања према суседном имању у таквом је односу да би исправком границе оба ова градилишта била способна за даље изграђивање.

Не може се дозволити у оваквом случају да се свако од ових градилишта изграђује у стању у каквом се нашло.

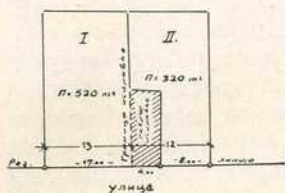
Услови за употребу овог законског члана јесу следећи:

Да је једно од тих градилишта довољно способно да, и после одузимања површине и фронта од овог имања, парцела и даље остане у способном и нормалном стању за изграђивање.

Да је градилиште за које се исправка тражи збиља у таквом положају да му је потребна исправка од суседне парцеле.

Један пример:

WWW.UNILIB.RS 33

Сл. — 4

Ово се може вршити само онда ако је регулациони план за тај крај одобрен. Покушај исправке врши се на директан предлог заинтересованих власника, или се то врши по службеној дужности.

Могућност исправке по испрекиданој линији и шрафираној површини. Два градилишта; једно са лицем од 17 м', друго са лицем од 8 м'. Површине довољне. Погодност исправке потпуно оправдана.

Исправком граница оба градилишта оспособљена за 100%.

Начин прорачуна вршиће се на следећи начин: обрачунаће се прометна вредност d_1 и d_2 једног и другог градилишта пре исправке граница и вредности ових градилишта после исправке градилишта.

$$D = \frac{d_1 + d_2}{2} + \zeta$$
 где је D вредност градилишта после исправке

d_1 = вредност градилишта пре исправке

d_2 = вредност градилишта пре исправке

ζ = коефицијент исправке обзиром на утицај повећања вредности исправљеног градилишта (допринос).

Начин обрачунавања прометних вредности градилишта имали смо у предњим излагањима.

Вредност I градилишта пре исправке је Дин. 125.000

Вредност II градилишта пре исправке је Дин. 75.000

$\frac{125.000 + 75.000}{2} + \text{допринос по м}^2 \text{ 10 дин.} = \zeta$

$= 100.000 + 400 \cdot 10 = 104.000$

Парцела бр. II имала би да доплати парцели бр. I 29.000 дин.

У случајевима где би се овом исправком имале рушити зграде онда би у ову суму ушла и оштетна вредност и порушених зграда које се имају уклонити овом исправком.

Шта видимо из предњег случаја. Видимо да је вредност градилишта бр. I иста као што је била пре исправке. Значи исправком границе смањена површина, али вредност имања остаје иста, само што ова парцела прима и доприносну вредност.

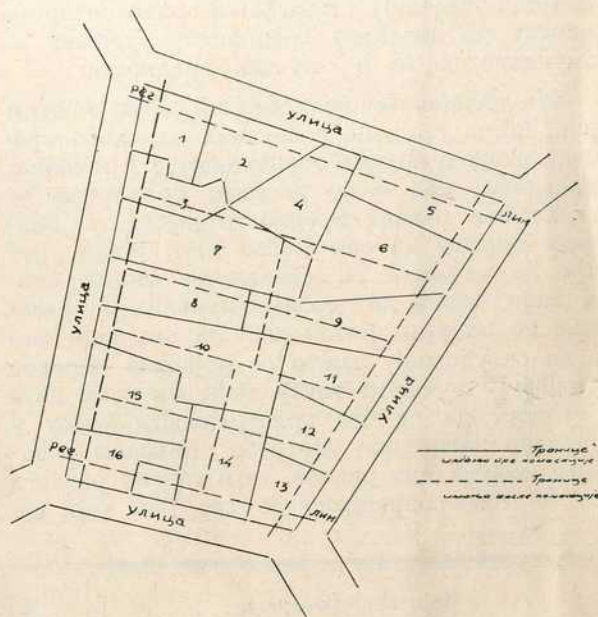
Парцела бр. II повећава се за површину и зато плаћа вредност повећане површине и доприносну вредност.

Комасације блокова. Из исправке граница постепено се прелази на комасацију блокова. Шта је у ствари комасација. Исправка облика парцела у једном блоку, које не одговарају

грађевинским парцелама по облику и по површини њиховој, у вези са регулацијом за јавне сврхе.

Пример:

Блок између четири улице. Површина блока пре регулације и комасације износи површину: 16 парцела износи 8.000 м²; на регулационе сврхе одлази 2000 м². За комасацију остаје 6000 м²; значи да се комасацијом добијају 12 парц. од 500 м².

Сл. — 5.

Пита се колико ће се у комасационом блоку продавати 1 м² ново парцелисаног земљишта.

Начин рада:

Нађу се прометне вредности пре комасације свих 16 имања.

Ако претпоставимо да је вредност 16 имања Динара 4.000.000, значи да отпада на регулац. сврхе 25% од ове вредности, што износи Дин. 1.000.000.

Из регулационог плана се види да ће парцеле после комасације имати просечну величину од 500 м².

Трошкови за израду улица у границама регулације:

водовод и канализација износи 1.000.000 дин.
и трошкови комасац. поступка 50.000 дин.
Трошкови Т износе Дин. 1.050.000

Изналажењем прометних вредности појединих парцела пре комасације и рачунања вредности за израду улица, водовода и канализације, одређује се доприносна вредност после комасације са 30% према карактеру улица.

На начин обрачуна доприноса у ранијем примеру о оштетној вредности убацује се по 1 м² ново образоване парцеле вредност коефицијента

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

цијента повећане вредности и добија се цена по којој ће 12 сопственика у ново комасационом блоку добијати своје нове парцеле, признајући првобитне вредности пре комасације.

Ако је 1 м² пре комасације вредео просечно 250 динара, после комасације ће износити $d+d =$ доприносном фактору обрачунатом по § 124 грађ. закона.

Лако је одмах увидети да је спровођење комасације на овај начин потпуно оправдано, и да у овом случају и општина и нови сопственици учествују у одређеној сразмери према добитку на повећану вредност у утрошку на комуналне сврхе и оштетне вредности.

Из досадашњег излагања по свима општим принципима примене законских одредаба грађев. закона и начина обрачунавања и њиховог оправдања, као и по изнетим примерима за регулисање разних вредности имања у Београду мислим да сам могао дати један упут који ће служити за сналажење свима онима који желе да добију приближно схватање по изнетим питањима. За оне који желе да се упознају зашто се поједине одредбе примењују по овоме упуту, биће им овим дата могућност да се без пристрастности унесу у оправдан начин ове употребе приликом извршења комуналних радова, те и са тих разлога ово ће бити оправдано за све оне који до

које неће грубо да задиру како у интересе појединаца, тако исто и у интересе државе и општине. Он ће бити у исто време регулатор и вођа за оне сопственике који из необавештености упадају у руке разних посредника који ће стварност да преставе нереално водећи рачуна само о својим личним интересима. И најзад овај упут биће покушај да ова врста техничке науке добије своју почетну научну основу за стручно објашњење.

Ради оријентације промета имања и њихове вредности по блоковима, или крајевима, изнећу овде један преглед вредности некретнина по разним крајевима Београда. Како су се вредности некретнина развијале после рата и њихов пораст услед извршења комуналних радова.

Из ових података читалац ће видети кроз какве су све петурбације на тржишту некретнина пролазиле, као и утицај пораста вредности динара у финансијској политици.

Исто тако овај преглед биће приближна слика развитка Београда по појединим крајевима у којима игра главну улогу комунална политика града.

Из података које сам могао скупити из старог архива предратног Београда вредност некретнина по појединим крајевима старог Београда, као и после рата, почевши од 1918—1937 год. биле су следеће:

Табела III

Који крај Београда	Пре рата 1914	Године 1918—1923	Године 1923—1928	Године 1928—1933	Године 1933—1937
	у дин. по м ²	у дин. по м ²	у дин. по м ²	у дин. по м ²	у дин. по м ²
Теразије—центар	250—300	2 500—3.000	3.500—5.000	4.000—5.000	6.000—8.000
Дерћол од Душанове ка Дунаву—Зерек	80—100	400	500	700	800—900
Савска обала—Карађорђева више и ниже	80—100	300—400	800	1000	1300
Хаџи Поповац—Булбудер	10—15	30	50	70	100—150
Фпшеклија—Стари См. ћерам	100—120	350—400	700—800	800—900	1.000—1.500
Славија—Чубура	35—45	500	700	700—800	1.000—1.200
Топовске шупе—Душановгц—П. Брдо	њиве— пашњаци хектар 10.000	10—20	40—50	100—120	150—200
Сењак — Топчидер—Дедиње	њиве—утрине	20—40	50—80	120—150	200 250
Милоша Великог—Мостар	50—60	500—600	1000	1200	1400
Кнеза Павла (пређе Кнез Милетина)	30—40	200	400	500	700

данас примену појединих одредаба грађев. закона нису разумевали.

Разуме се, као што сам у почетку овог упута изнео, да свако правило мора да има и своје изузетке, па и у појединим конкретним случајевима дужност је оних који ово врше да савесно у сваки конкретан случај унесу сву своју пажњу и добронамерност да се дође до што потпунијег реалног резултата. Од онога који ово примењује зависи какав ће се резултат добити.

Овај упут у свакоме случају биће као путоказ да евентуалне грешке буду што мање,

Из ових грубих података о прометним вредностима видимо какве су вредности биле после рата у односу на прометне вредности пре рата. Како су прометне вредности имања по појединим крајевима Београда у означеним периодима расле под утицајем развитка Београда и утицај комуналних радова на поједине крајеве Београда.

Шта можемо извести из овог прегледа, као једну констатацију?

1) Видимо да су вредности имања у Београду пре рата у односу на први период после рата у десетострукој—петнајестострукој вред-

ности. Значи утицај финансиске вредности предратног и послератног динара.

У периодима послератним видимо стално пењање вредности имања. Дакле утицај комуналних радова, грађевинске делатности и станбене кризе.

Из предњих података и чињеница лако је увидети да ће се вредност имања у Београду и даље повећавати и да Београд у том погледу има лепу будућност. Па како су главни чиниоци у овом наглom развоју Београда комунални радови, сасвим је природно да и сами сопственици треба да имају за дужност помагање своје општине у интересу својих имања и будућег развоја Београда који је тек сада у своје пуном развоју.

Да би ове добре стране будућег нашег Београда могли у потпуности реализовати, потребне су велике материјалне жртве, а жртве могу да поднесу само Београђани, јер се њих лично и тичу. Београд мора и треба да буде преставник и персонификација наше велике Југославије. Он мора да буде претеча свима градовима. Он је од увек био град који је подносио велике жртве, па његово изграђивање треба да буде достојно будућности једнога велелеграда.

Да би се могао остварити у потпуности предвиђени генерални план наше престонице потребно је имати јаче регулационе фондове.

Регулациони фонд за један град предвиђа и грађевински закон у своје 126 члану. Зашто баш и закон то предвиђа то је потпуно јасно када се имају у виду велики материјални издаци за извршење ген. плана.

У колико је један регулациони фонд старијег датума, у толико је могућност за реализовање једног регулац. плана лакша и бржа.

Београд је ову потребу реализовао тек пре две године. Насушна потреба за овим фондом постојала је и раније, али су њено подмирење ометали сами грађани, јер су у овоме видели само оптерећења својих имања.

Грађевински закон је био основа за стварање овога фонда и за сам Београд. Његов први покушај био је одмах и крунисан успесима, јер регулација је одмах коракнула у напред, а Београђани су од тога осетили све предности.

Да би се видела важност овог фонда изнећу правилник регулац. фонда при општини београдској који је истина у своје зачетку, али који има своје будућности.

Средства којима ће се дотирати регулациони фонд су следећа:

а) давање дотације предвиђене буџетом редовно сваке године; за прве три године дотације буџетом предвиђене биће веће, а после три године смањиваће се сукцесивно према

развију самога фонда. Величину дотације одредиће градско веће приликом одобрења буџета.

б) Сви приходи који се убирају од оних сопственика који подносе молбу за експропријацију њихових имања. Овај приход узимаће се у виду таксе која ће се убирати у корист фонда за извршење регулације.

в) Приходи који се убирају на основу § 124 грађ. закона по одредбама доприноса, који не може бити мањи од 10% нити већи од 50%.

г) Сви приходи који се убирају за процене имања појединих сопственика, било по тражењу њиховом или по тражењу власти.

9) Сви приходи од апроприсаних површина земљишта имањима појединих сопственика ради изласка на рег. линију.

ђ) Процент од свих општинских имања која се издају под закуп.

е) Сви приходи који се убирају од комасације земљишта чију вредност у новоствореним парцелама утврђује комисија.

ж) Сви приходи од допунских грађевинских такса и казни по извршним решењима донетим од стране кривичног отсека градског поглаварства.

з) Приход од продаје општин. добара у разне циљеве.

и) Сви приходи који се имају убрати од парцелација појединих комплекса на име повећања вредности имања услед извршења парцелације, које ће се утврдити посебном проценом.

ј) Процент од евентуалне замене имања за експроприсано имање, у корист фонда за извршење регулације.

к) процент од евентуалних бесплатних уступања земљишта појединим хуманим друштвима.

л) Годишња помоћ из годишње нето добити општ. штедионице.

Издаци из регулационог фонда не могу се вршити без одобрења председника и одобрења градског већа. Сваки издатак има бити образложен потребом за извршењем само техничких радова.

Као што се види из стилизације правилника, приходи су такве природе да се могу подносити како без уштрба по буџет општине, тако исто без велике штете по саме грађане.

Његова потреба је без коментара, а примена напред означених законских одредаба потпуно је оправдана и неопходна је за развијање и напредак једнога града.

(Крај).

Инж. Милош Д. Анђелковић

Поводом шесдесетогодишњице смрти Ђуре Јакшића

Пред старим рукописима*

Наш велики дипломата, књижевник и јунак, прота Матија Ненадовић спомиње у својим „Мемоарима“, како су после катастрофе 1813 године спаљени најважнији документи који су се односили на гигантски подвиг нашег народа и његових славних вођа из Првог устанка. Тако су, из страха да не би допали непријатељу у руке, морали бити предати пламену многи документи који би данас сачињавали понос и знаменитости наших јавних архива и пред којима би се писац историје и љубитељ старина заустављао у побожној кон-

Стојан Новаковић

центрацији мисли на то велико доба. Да су ти документи сачувани, несумњиво би се данас могла имати много јаснија слика о узроцима катастрофе 1813 године. И из каснијег периода нестало је много драгоцених докумената који се односе на најважније моменте нашег историског и културног живота. Много је нестало и непажњом, услед недовољног разумевања ствари од стране лица у чијим су се рукама документи налазили. Услед разних не-

воља и узрока многим питањима није било могуће посветити ону пажњу коју је важност и значај ствари захтевала.

Ми с радошћу можемо констатовати велику промену која је настала код нас у односу према писаним и штампаним документима и то већ у прошлом веку. Тај однос из дана у дан добија све изразитију форму и садржину. Први скупљачи, просвећенији појединци, то схватаће пренесе на друга лица док оно није добило и законску форму.

Књижевници су људи који претстављају време у коме живе. Они привлаче народе и покољења кроз векове. Да се дође до знаменитог књижевног дела, у доба док још није постојала штампа, постојали су преписивачи који су својим стрпљивим радом омогућили да се дело шири. На сваком двору, сваки световни или духовни господар имао је своје учене људе ове врсте. За тај посао се није жалио ни новац ни време. Оригинал дела, његов изворни рукопис, сматран је за највећу драгоценост, благо које припада целокупном народу и од кога се он није одрицао ни у најтежим приликама. Познато је лукавство којим се у Египту Птолемејев син послужио да прибави оригиналне рукописе славних грчких трагичара Софокла, Есхила и Еврипида. У појединим књижевним хроникама читамо врло често какво је огромно интересовање побудила продаја рукописа или преписке чувених књижевника. И појединци, и јавне и приватне културне установе, труде се да макар и уз највеће жртве дођу до таквих рукописа или пијама.

Ми смо се данас скупили да на овој Академији наше Библиотеке и Музеја одамо пошту једном од наших највећих песника који је у овом нашем драгом Београду, у једној скромној кућици у старој Скадарлији, за навек заклопио своје уморне очи једног јесењег дана. Академијом се у исто време отвара изложба ванредно значајне колекције рукописа из заоставштине Ђуре Јакшића, која је пре кратког времена постала својина ове наше културне установе, одељка Београдске општине.

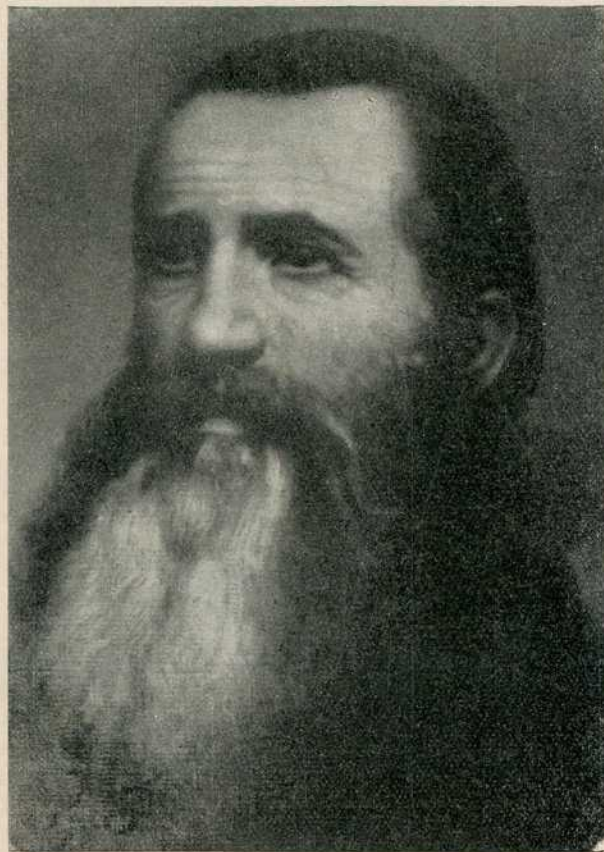
Откујом кореспонденције из заоставштине Ђуре Јакшића ми смо хтели да ударимо основ њирикујљању ове њлемените трађе у нашој младој културној установи. Мислим да је то једно од највећих и најлепших имена с којим смо

* Предавање одржано на Академији посвећеној Ђури Јакшићу 14 априла 1938.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

могли отпочети. Зато је моја захвалност председнику нашег града г. Влади Илићу, који је откуп ових писама одобрио, и колегама из Културног одбора велика и искрена. Ти рукописи биће изложени у нашем Музеју тако да их и културни и књижевни историк, као и сваки студент, и ђак који тек улази у велико Ђурино стварање може видети и сваки на свој начин из њих за се црпсти корист.

Богатство новог материјала који ова кореспонденција садржи приказаше научном истраживаоцу нашег неумрлог песника, приповедача и сликара у новој светлости његовог мучног живота, у ком су часови великог уметничког заноса и неколико драгоцених, истинских доказа пријатељства били песнику скоро једина и највећа радост; сваком другом, нарочито нашој омладини, ова ће кореспонденција бити нешто што ће је још дубље, још присније везати за личност овог нашег великог и страног талента, који је у исто време био и један од највећих људи по дубини својих осећања и по неукаљаној честитости свог карактера.

Дионисије Јакшић,
отац Ђуре Јакшића

Неколико имена која ћу вам навести биће довољни да се види сав значај ове преписке. Од укупно 128 писама колико има у овој колекцији, 11 су оригинална писма Ђурина која

је он писао: оцу, жени, пријатељима. Друга писма писали су Ђури његови пријатељи, већином наши најугледнији јавни радници и научници тога доба: Стојан Новаковић, Пера Тодоровић, Светислав Вуловић (први Ђурин биограф), Никола Капамација, Тодор Стефановић Виловски, Ђорђе Поповић-Даничар, затим Ђурина браћа и други рођаци. Уз овај део откупљене збирке ових драгоцених докумената који су непосредно везани за Ђуру, долази други део збирке, коју у главном сачињава преписка Ђурине удовице Тине с рођацима и пријатељима њеним и Ђуриним.

Отац Ђурин узимао је живо учешће у судбини свог сина, код ког је рано запазио јасне знаке даровитости, која га је касније одвела до највиших висина уметничког и књижевног стварања, али је као и сваки родитељ ипак стрепео, бојао се, да Ђури узалуд не прође живот. Оптерећен великом породицом, он му, за време Ђурина студирања, није могао слати онолико колико је требало. Њихова међусобна преписка, нарочито писма Ђурина таква су да данас дирају до дубине душе. Са сваке ове пожутеле странице, из сваког реда видимо како се песникова душа савија, буни и мучи под страшним ударцем немаштине и крајње невоље, која је спутавала његове жеље, а његовом таленту није давала могућности да се развије онако како је то било могуће по самом вишем опредељењу природе.

Писма жени показују нам га у својој бескрајној нежности човека који у неколико кратких, сажетих реченица, с неколико речи открива сву дубину свог осећања, осећања соца које је стално било несрећно.

Трећа група писама могла би се назвати културном историјом оног времена. Она не говори само о томе колико су већ Ђурини савременици Ђуру ценили, колико су се тражили, желели и очекивали његови књижевни радови, већ нам исто тако показују, кроз њихов однос према Ђури, у новој светлости и великог научника Стојана Новаковића, који је ваздан спреман да Ђури помогне и новцем, и саветом, и искреном и поштеном критиком; и Стефановића Виловског, који кад направи нехотичну грешку према Ђури, касније је повлачи, каје се, увек одајући велико поштовање Ђури и као генију и као човеку, и Ђорђа Поповића-Даничара, који му се чешће у невољи нађе, шаљући му хонораре за његове радове у часопису „Даници“.

Погреб Ђурин описао нам је на једној страни својим изврским стилем Ђурин пријатељ и први редактор његових сабраних дела професор Светислав Вуловић. После Ђурине смрти остала је његова удова и његова деца. Међу откупљеном кореспонденцијом, како ћете видети, налази се и један брзојав упућен из средине нашег београдског грађанства Ђуриној удови. Простим, али дубоко дирљивим ре-

чима изражен је овде бол за песником који се преселио у вечност. Једна Ђурина ћерка, Тијана, била је удата за бесмртног Војислава Илића. Да је судбина друге Ђурине деце била ванредно тешка, то нам говори онај преостали део ове кореспонденције, који се односи на доба после Ђурине смрти. Из других писама виде се материјалне невоље, којима је Ђурина породица била изложена после његове смрти, невоље које су долазиле са свих страна и које је његова жена у борби за своју децу морала подносити.

Много би се могло говорити о овој преписци. Она говори и памети и срцу, она говори много и о томе какав треба бити и ка-

кав не би никад требало бити... Хтео бих још да поменем и поздравим госпођу Зорку Јакшић, удову Ђуриног синовца, нашег одличног песника Милете Јакшића, која је ову кореспонденцију очувала док град Београд, у коме је Ђура толико година живи и заклопио очи, није дошао у могућност да је откупи.

Ми бисмо сви желели и хтели да нам драги Београд буде истинска и велика жижа. Чувајући успомену на наше велике људе, оне који су свој рад и своја дела за њ везали и тим узидали нов камен у његову кулу светиљу, ми ћемо то најбоље постићи.

Милан А. Костић

Антонело Пизано — Пизанела: „Леонело д' Есте, маркиз од Фераре“

(Са изложбе „Италијански портрет кроз векове“)

Ерколе да Ферера: „Портрет непознате“

(Са изложбе „Италијански портрет кроз векове“)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Уметнички и друштвени лик Ђуре Јакшића

(Говор у сали Општинске Библиотеке у Београду, 14 априла 1938.)

Госпође и господо,

Идуће јесени биће пуних шездесет година откако су из скромне кућице бр. 38 у Скадарској улици, једнога прохладнога, ведрога дана, 17 новембра 1878, изнети посмртни остаци песника, приповедача, драматичара и сликара Ђуре Јакшића, и сахрањени на староме београдском гробљу, код цркве Св. Марка. Ви се сећате да Светислав Вуловић описује тај погреб, који је био изненађење за сиромашне суседе Јакшићеве, — погреб на коме су узели учешћа „високи државници, велики и мали чиновници, професори и научници, војници, ђаци, занатлије и сиромашни радници.”

Кућа са спомен-плочом, у којој је умро Ђура Јакшић (Скадарлија)

Вуловић бележи да су се мали људи из тога краја питали: „Зар овај наш сусед беше тако велики господин?” и да је неко одговорио да је био доиста велики, већи од ма кога у тој великој и помпезној пратњи.

То је, наравно, била игра речима, као што је игра судбине била да „највећи” у томе друштву умре у сиротињи, после немирнога и патнички проведенога живота, у четрдесет седмој години, остављајући незбринуту породицу и дела која пред културним светом и данас показујемо с поносом и достојанством.

Постоји мишљење да су уметничке творевине у тесној и интимној вези са унутрашњим, личним животом својих аутора, да у ствари она и нису ништа друго до одсејај, слика, израз тога интимнога живота. „Песник и пе-

сма су једно; то важи, ако не о сваком песнику, а оно, несумњиво, о песнику лиричару”, каже др. Љубомир Недић. Тако и ми мислимо; али је, уз то, потребно поменути и старо искуство, или истину: да се исте особине или квалитети сасвим различно, управо супротно процењују у животу и књижевности; што ће рећи, да све оно што у уметности хвалимо, у друштвеном животу и опхођењу обично осуђујемо. Отуда и парадокс да су признати и слављени људи у науци и уметности мучно и с напором пролазили кроз живот; да су често били клеветани, гоњени, жртвовани, да би им се после смрти, одавала част, признање, приређивале јавне комеморације, подизали споменици.

Ни етички ни логички то не изгледа бог зна како оправдано и похвално; на жалост, психолошки је сасвим разумљиво, кад се узме на ум да је уметност истина, а друштвени живот, у својој основи, примљена, негована или камуфлирана лаж. Колико пута смо, примера ради, чули да се хвали наивност, простосрдачност, непосредност и топлина једне лирске песме, и колико пута смо се на те исте манифестације једнога човека у друштвеним односима сажаливо осмехнули? Нисмо ли се, слично томе, радовали истини коју чујемо из уста каквог драмског јунака, и нисмо ли се на њу често пута намрштили кад је слушамо у друштву и обичном животу? Нарочито кад се тиче нас. Ако плескамо писцу који нам у својим комедијама „нарави” или „карактера” открива хипокризију, лаж и морални јад једне средине, ми га за исти поступак, у својој средини, стављамо пред суд и одговорност. Тако је и са документованом, отвореном, некомпромисном критиком коју радо читамо, али је одбацујемо примењену на актуелни социјални живот сумњивих и разноврсних компромиса, од којих је компромис савести и трбуха најчешћи и најобичнији.

Под тим углом треба посматрати уметнички и социјални лик Ђуре Јакшића, његов лични удес и његов значај у српској књижевности. Рођен у банатском селу Српској Црњи, јула 1832, као свештеничко дете, он је дошао на свет са једним нимало смиреним темпераментом, — можда неиспитаним наслеђем од својих упорних, непомирљивих предака који су се кривили са Турцима и пред њиховом инвазијом напуштали свој завичај у центру Балканског Полуострва, насељавајући данашњу

Војводину крајем XVII и током XVIII века, решени да сачувају своју националну индивидуалност, веру, слободу. Покушаји са редовним школовањем малог Јакшића нису успели; очеве намере да изучи занат исто тако. Али је његов немирни темперамент, у коме су врле сасвим личне способности и могућности, нашао свој природни пут кроз уметност: прво сликарску, затим поетску. Слаб ђак у гимназији, Јакшић је врло рано показао дар за цртање и сликање. Срећан што у своме сину види једну, па још изузетнију способност, отац га 1846, да у темишварску школу цртања, затим, 1847, у пештанску сликарску академију. Јакшићеви учитељи, Дунајски у Темишвару, и Марастони у Пешти, имали су само похвалних речи за таленат и успех младога уметника.

Али је тада наступило оно што се није могло предвидети. У Европи су настали бурни политички догађаји од 1848. Ветар револуције, који је дувао из Париза, захватио је Средњу Европу и спустио се до обала Саве и Дунава. Српски народ у Војводини, иза кога је стајала хипокризија тадашње Аустрије, нашао се, прса у прса, у борби са Мађарима. У неједнакој борби нашега ненаоружаног народа у Војводини, недовољно потпомогнутог трупама Книћанинових добровољаца из Србије, са организованим војничким снагама Мађара Срби су, на плодним равницама Бачке и Баната, понова показала своју традиционалну храброст и пожртвовање. Као дечко од 17 година, у редовима добровољаца је и Јакшић. У својој раној младости он је већ побрао горке плодове искуства и жалосне утиске од попаљених села, крви, угашених домаћих огњишта, материјалне и моралне беде, свирепости живота. Отац му је био пред вешалима, кућа уништена, школовање прекинуто. Оно је, до душе настављено од 1851 до 53, и још једанпут 1861—62, у Бечу. Управо у његовом предграђу, пошто је Јакшић 1861 становао у Wieden, Feldgasse, бр. 264, III спрат, 2-ге степеннице, стан 42, а 1862 опет у Wieden, Lampertsgasse, бр. 743, први спрат, соба бр. 10. Из писама Ђуриног брата Максе од 6 априла и 3 маја 1861 види се да је постојала нада да Јакшић оде у Париз, пошто се у то доба тамо бавио познати Ђурин пријатељ, Харитон Јовановић. Ове наде се нису оствариле, највероватније из разлога материјалне оскудице; а затим, сам Јовановић се брзо вратио из Француске, пошто видимо, из његова писма од 7 јануара 1862, да је у Бечу, одакле пише Ђури да ће се старати да једну Ђурину слику, која се код њега налази, прода: „Надам се да ћу и ту, као и пређашње, у новац претворити моћи...“ А даље: „Радујем се да се како кичице тако и српског Парнаса верно држите.“

Било како било, Јакшић је 1862 опет у Србији, одакле до краја живота није више излазио. Његово академско школовање било је нередовно, испрекидано, недовршено. Та го-

дина претставља у животу овога песника значајну прекретницу. До 1853 Јакшић је био само сликар. Од 53-ће до 62-ге и сликар и песник. Од 62-ге он се само узгред занима сликарством; у њему преовлађује песник и књижевник, који ће у историји српске књижевности XIX века заузети једно од најугледнијих места. Отада настаје и његова напорна борба за одржавање егзистенције и породице, његов интензиван рад, не само на поезији, већ и на драми и приповетци, и потуцање по забаченим селима и мртвим варошицама као учитеља и наставника цртања по средњим школама. Изгледа да се тада у њему зачала и кобна болест која га је отерала у гроб, пошто га је претходно наводила на извесне ексцесе према себи, свакако претераном употребом алкохола, што му је у паланачкој средини, па и у круговима интелегенције, стварало рђаву репутацију. У опширном писму Стојана Новаковића од 30 августа 1864, које је у главном посвећено Новаковићевим погледима на драмску уметност и његовим примедбама на склоп и историјску верност Јакшићеве „Јелисавете“, налази се, при крају, и овај став:

„Макар да си ти јаке конструкције, немој ти тако олако узимати плување крви. Хоће та болест и најјачега да превари. Само хвала Богу те си се оставио пијанчења. Да хоћеш остати постојан, па нити би те више узнемиравало то плување крви, нити би ти се положај могао тако ниско спустити, као што је најалост досад бивало. То је била једна црна љага на твојем поштеном карактеру...“

Шта би се о оваквим закључцима, погледима и саветима Новаковићевим могло рећи? Они су свакако врло добронамерни, али и врло наивни. Добронамерни, јер су потицали од неоспорнога пријатеља песниковог; наивни, јер су далеко од сваке стварне, психолошке, етичке или педагошке основе. Да Јакшићево тренутно одавање пићу није било саветно, ни корисно, то је ван сваке сумње; међутим, да је то била некаква „црна љага“ на његовоме „поштеном карактеру“ — то јако личи на морал паланачких ћифтица и калуђерску хипокризију. Ако је пио, Јакшић је то чинио само на своју личну штету, не шкодећи другима, а на то је имао права. Уосталом, он то није крио. Зато су дубоко импресивни и бацају на то питање сасвим друкчију светлост, његови горки стихови:

„Пијем, пијем... ал' у пићу,
Још се никад не осмену,
Као да је рујним вином
Бог полио хладну стену.“

Има, међутим, према тој његовој мани, која је тешко осуђивана, других, већих, страшнијих, правих грехова, које друштво чудним начином, не осуђује. Јакшић је то видео, осе-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ћао и у својој песми „Калуђери” реагирао речитом апострофом:

„Глед’о сам вам метаније,
Кад варате Бога жива;
Глед’о сам вас где се пије,
Где се једе и ужива.

Слуш’о сам вас кад кунете
Своје стадо, своје верне,
И кад тајни призовете
Лицемерни — лицемерне...”

У сличном расположењу, само другим поводом, он је свакако писао и своје познате стихове:

„Гутите, гут’те! С пером у руци
Стек’о сам себи у роду глас; —
С крвавом сабљом на бојној муци
Бољи сам био — бољи од вас.”

„Бољи од вас,” — у томе је цела ствар, тако чест мотив сукоба између уметника и његове средине, етички проблем песника у друштву и животу. Јакшић је тај проблем боље формулисао но што су учинили стари, у својој драгој и класичној изреци: „est deus in nobis.” Нека нам добри Харитон Јовановић, блажене памети и стварних заслуга за српску културу, опрости, али песници су одавно и вољно сишли са својих „божанских” висина, и са Парнаса. Имају они, и кад су најбољи, својих недостатака, мана, сујета, својих грехова младости и старости. Ко би у то и посумњао? Ако у правим песницима има нечега божанског, то је само њихова неискоренива тежња за слободом и правдом, овде, на земљи, у друштвеној заједници људској. Једно или — или, алтернатива која се сама поставља давнашња је и врло проста. Или нам је та тежња потребна, и онда су нам ipso facto потребни и прави песници као истрајни, непопустљиви и верни војници под том заставом; или нам стварно та тежња није потребна, и у том случају права поезија губи свој значај, па онда и свој raison d'être. Само, слобода и правда су једине ствари који не трпе насиље и лаж; а модерно друштво се све више претвара у широко изаткану мрежу насиља и хипокризије. Је ли ико сцену социјалних односа приказао илустративније, верније и модерније од нашега песника у меланхоличном дијалогу са визијом мртве мајке:

Ил’ можда мислиш: „Та, добро му је,
Кад оно тихо ткање не чује
Што паук везе жицом тананом
Над оним нашим црним тавањом.
Међ’ људима је, међу ближњима...”
Ал’ зло је мајко, бити међ’ њима.
Под руку с злбом пакост путује,
С њима се завист братски рукује;
А лаж се увек онде находи

Где их по свету подлост проводи;
Ласка их двори, издајство служи,
А невера се са њима дружи...
О, мајко, мајко! Свет је пакостан,
Живот је, мајко, врло жалостан.

То песимистичко гледиште на живот и негативна процена његове вредности претстављала би, по једноме модерном психологу и лекару, недавно преминуломе Алфреду Адлеру, онај неуротични став уметника, карактеристичан по издвајању неуротичнога типа из друштва и по његовоме одбацавању „захтева заједнице”. Ми сматрамо да је то етички став песника према тим захтевима, што, у неколико, признаје и Адлер. Само, ми не мислимо да је етички став неуротичан, то јест болестан, иначе бисмо се од свакога морала и од свих захтева у корист социјалне правде морали лечити. Тај логички закључак није досада нико извео, па ни сам Адлер. А кад је тако, кад друштво прихвата нужност моралних нор-

Споменик на гробу Ђуре Јакшића, на београдском Новом гробљу

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ми у теорији, оно их не сме одбацити ни у пракси. А то бива, и то често, и то све чеће. Имамо ли онда права, кад је реч о песницима, на неколико питања и констатација? Да говоримо данашњим језиком, нема песника који су поткрадали државну и општинску касу; који су газили законе и вршили насиља над другима; који су издавали отаџбину, или се на недопуштен начин богатали, и који су, једном речју, вршили веће преступе и злочине. Баш на против, они су, по правилу, певали о љубави, проповедали „универзалну симпатију”, глорификовали своју земљу, уливали моралне снаге и достојанства своје нареду, саосећали са човечанством, живели скромно, често у сиротињи, и много пута излагали своје интересе, па и живот, у одбрани општег добра. Поврх свега, остављали су дела која је њихов народ стално показивао као своје културне, националне, трајне вредности. Карлајл је говорио да би се Енглези пре одрекли свога Индијскога Царства него Шекспира; Французи су створили поноситу фразу да су суграђани Наполеона и Виктора Ига; кадгод је реч о Русији, онда су *ultima ratio* за њену улогу и престиж у свету — Толстој или Достојевски. Тако је и са великом Немачком, са класичним земљама уметности: Италијом, Шпанијом, Грчком, чији су песници, уметници, филозофи и научници извојевали тим народима више од свију победа на бојним пољима. Па ипак, песници свих народа били су тако често запостављени, клеветани, прогањани и осуђивани, почевши од Овидија, који је своје последње дане провео далеко од Рима, усамљен, на нашем Дунаву, преко Сервантеса који је лежао у тамници, Виктора Ига који је двадесет година седео на стеновитим острвцима Ла Манша, и Достојевскога који је најбоље године живота и рада провео на робији у мртвом Сибиру.

Разлог зашто је тако није одвећ компликован. У очима земаљске правде и њених властодержаца нема тежега греха, од „опорочавања власти”. А песници то опорочавање често чине: у име истине, правде, морала, слободе, личног достојанства, заштите потиштених, духа... Они се тешко мире са једном немачком речју да „сила иде пре права”; тешко прихватају чињеницу да се каткад кажњавају жртве а не кривци; не разумеју да се жртве могу захтевати али не и признавати, да гори буду горе, а бољи доле, да реалност није ни логична ни морална, да се њихова дела могу хвалити а они гонити, и одбацују оно мишљење коме је Хајне дао тако духовита израза: „Овај свет мисли да су песници мушмуле и да треба неко време да полеже на слами па да буду добри.” Они, осим тога, имају сувише искуства и прилично достојанства да би се клањали лажима, а сувише духа да се глупости не би потсмећнули.

Јакшић је био изразита песничка приро-

рода, у своје делу и своје животу. Импулсиван, холерична темперамента, он је брзо при-
мао утиске који су се у њему дубоко и дуго задржавали, и на њих живо, непосредно и снажно реагирао. Необично обдарен од саме Природе, али без високих формалних и школских квалификација; лишен сваке хипокризије, отворена срца, готов да своју мисао и осећање преведе у реч, он је био без довољно такваног „такта”, и способности прилагођавања својој средини. Био је, другим речима, осуђен на частан, али врло напоран живот. Сачувана су и објављена два његова опширна писма Стојану Новаковићу, из Крагујевца и Раче, 1868, која су жалосна сведочанства о приликама у којима је живео овај песник, пред чијом се успоменом данас клањамо с поштовањем и захвалношћу. У писму из Крагујевца, 30.XI.1868, он се жали да је са службом из једнога забаченог села пребациван у друго: Сабанта, Сумраковац, Подгорац (већ и сама та имена су карактеристична, и чувена једино по Јакшићу); па онда Пожаревац, Кракујевац, Рача. Он је затим клеветан, отпуштан, отпуштан. Радио је приватно, као учитељ и сликар. Имао је породицу: жену и четворо деце (Милоша, Белуша, Милицу и Тијану), коју је волео и морао издржавати. И често је гладовао, заједно с њима. Свестан разлике која постоји између вредности његовога рада на књижевности и поезије званичник песника, Малетића, Бана и др., којима се пружа угодан живот, чија ће дела, доцније, издавати Академија, и која ће за увек остати заборављена и ван уметности, — његов револт је још огорченији, и праведнији. У срцу Шумадије нису му давали да заслужи ни довољно хлеба и називали га, по несрећној речи Вучићевој, „немачкаром”. Шта је, на ту реч, морао у дну душе осећати песник чији је српски национализам био колико неоспоран толико дубок, и органски, и који ће доцније написати највеличанственију химну Србији:

„И овај камен земље Србије
Што, прегећ' сунцу, дере кроз облак,
Суморног чела мрачним борама
О вековечности прича далекој,
Показујући немом мимиком
Образа свога бразде дубоке.

Векова тавних то су трагови,
Те црне боре, мрачне пећине.
А камен овај, к'о пирамида
Што се из праха диже у небо,
Костију кршних то је гомила
Што су у борби против душмана
Дедови твоји вољно слагали,
Лепећи крвљу срца рођеног...”

Није ли и сувише симболично да се Србија најмање одужила једином Војвођанину који је дубоко и нагонски осећао историјску и националну улогу Србије? И не само њему,

већ и његовој породици. Јакшићев син Милош био је у Београду обичан мануелни радник, ковач, а 1891 или 92, радио на београдској канализацији, при постављању водоводних цеви у данашњој Пашићевој улици. Али је имао неке робустне моралне снаге свога оца. Кад му је Народно позориште у Београду понудило да прими тантијему од приказивања очевих драма, он је то одлучно и с достојанством одбио. Међутим, частио је пићем неке глумце који су у тим драмама играли. Јакшићев млађи син, Белуш, писао је такође стихове који се могу наћи по нашим књижевним часописима 1881 и 82 („Српске Илустроване Новине” и др.); али је рано умро. Јакшићева кћи Милица била је учитељица у Србији; млађа, Тијана, удата за песника Војислава Илића, умрла је у својој двадесет другој или трећој години.

Правде ради, госпође и господо, не заборавамо ипак једну ствар. Као и толики други таленти, Јакшић је запостављан, малтретиран и гоњен од окрутних властодржаца, примитивних полицијских органа, професионалних достављача, моралних бескичмењака, учених глупака, сићушких завидљиваца. Супротно томе, он пише да га је народ у Србији волео, да га је у великим поворкама и с љубављу пратио кад је из једног места премештан, и то је, наравно, био нов разлог да буде рђаво записан код власти, пошто је за њу народна љубав већ довољан „основ подозрења”. Разумљиво је, дакле, што се у Јакшићевом писму Стојану Новаковићу из Раче од 2 октобра 1868, налазе и овакве речи: „Ја сам читао много несрећних и великих и малих песничких биографија; ал’ ако сам и ја песник и ако и ја заслужан будем да ме макар и седам дана после смрти ко спомене — имаће наша деца чему се чудити — јер овако као што наша госпоштина самном поступа, ни свиње не чине...” (писмо је својина професора г. Мила Павловића.) Иначе, као и прост народ, и поштени интелектуалци су Јакшића увек ценили, и волели, и помагали, колико су могли, морално и материјално. Нека је забележено да је Коста Таушановић, на дан Јакшићеве смрти скупио сто двадесет дуката за фонд који је послужио за издавање целокупних песникових дела; — сума која је, с обзиром на оно време, била замашна.

Оно што му је било минус у животу, био је плус његове поезије и уметности. То је, пре свега и кратко речено, његов песнички темпераменат. Темпераменат је начин осећања, а начин осећања је битни елеменат сваке уметности, специјално поезије. Зато се може рећи да човек без јасно израженога темперамента није у ствари уметник. Наравно да јасно израженог темперамента могу имати и људи који нису уметници. За разлику од њих, песнички темпераменат је не само одређен већ и јако вибрантан, сличан резонантном дијапазону који реагира на најмањи додир. Обично се каже

да су песници осетљиви, сувише лични, и тиме се мисли да су недовољно разумни, у практичном и опортунистичком смислу речи. У основи таквога схватања је једна *contradictio in adjecto*. Да су лични, они би били већи опортунисти. Њихови утисци су лични само у толико у колико су њихови и изузетнији; они, међутим, нису нетачнији већ прецизнији. Отуда је слабо основано и мишљење да су, у главном, песници сами криви за свој удес у друштву и животу. Ако они својим сензитивним апаратом осећају мало дубље, скривеније и даље истине, они су социјално корисни а не штетни, и не треба их осуђивати. Није крив барометар што претсказује непогоду, и свакако га не треба зато разбити. Песничка осећања су само шира, дубља и пунија стварност. С тога је и уметничко дело кондензована, згуснута реалност: психолошка, социјална, етичка. Свако право поетско дело претставља отварање нових видика у нашем унутрашњем животу, као што излазак на високе врхове планина омогућава шире видике у спољашњем свету. У томе је вредност правих књижевних дела, зато их ценимо и у њима уживамо.

У томе правцу Јакшићево дело је од несумњиве, трајне и високе вредности. Можда све до данас, он је остао најдиректнији, најнепосреднији и најсугестивнији лиричар српске књижевности. Кад кажемо да је овај доиста богодани песник, са два разреда гимназије, готово самоук, дао око петнаест неприкосновених лирских песама најчистијих исповести, најнежније симпатије, дубоке резигнације, речитога револта, уздигнутог стоицизма, присне анакреонтике и плаховитог национализма, онда је већ то довољно да му обезбеди трајно место у духовном животу српскога народа, као што та чињеница показује не само домет већ и широку скалу његових поетских инспирација. Нема у нашој литератури успелије и дирљивије израженог осећања усамљености и меланхолије од његовога дијалога с птицама, у песми „На Липару”:

Јесте ли ми род, сирочићи мали?
Ил’ су и вас, можда, јади отровали?

— — — — —
Ми смо мале,
Ал’ смо знале
Да нас неће
Нико хтети,
Нико смети
Тако волети
Као ти...
— Ћију, ћи!..

— — — — —
Моје тице мале, јадни сиротани!
Прошли су ме давно моји лепо дани:
Увело је цвеће, одбег’о ме мај;
А на души оста, к’о скрхана биљка,
Ил’ к’о тужан мирис увелог босиљка,
Једна тешка рана, тежак уздисај.

Недић је добро приметно да је његова „Поноћ” јединствена песма у нашој књижевности, и да је Јакшић, нарочито у њеном првом делу, довео до савршеног израза и она мутна, неодређена, субкосциентна стања душе, са њиховим језама, страхом, слутњама, визијама чула, која се, изгледа, не могу изразити ни бојом ни речју. Насупрот званичној, укрупњеној, кабинетској и хладној „Химни” Ј. Ђорђевића, стихови Јакшићеве песме „Падајте, браћо!” или „Отаџбине” претстављају праве, предестиниране националне химне српскога народа, наше „Марсеље”, непоколебљивих акцената, моћнога замаха, величанственог полета:

Падајте, браћо! Плините у крви,
Оставте села, — нек гори плам!
Бацајте сами у огањ децу!
Стресите са себе ропство и срам!”

Кад се разгледа приватна кореспонденција Јакшићева, запажа се да у његовим писмима нема ни нарочитог стила ни довољног познавања језика, да су у њима честе и граматичке, и синтактичке, и ортографске грешке. Можда је то један од индиректних доказа колико је Јакшић прави и истинити песник, кад је из тако оскуднога школског познавања језика и образовања стварао, у беломе усијању својих осећања и фантазије, високо поетски језик и стил својих песама и драма, снажан, извајан као у камену, сугестиван, израђен до најфинијих прелива, богато колорисан, троструко ефектан.

Као сви они који су у људском друштву имали горког искуства и разочарања, Јакшић је осећао и волео Природу као велику заштитницу, утешитељку и измиритељку:

Виш како поток, раскидан, жури
Кроз хладну гору, камен и дол;
Смеје се грому, пркоси бури,
Па гором мирно проноси бол.

Често над њиме орлови сами
Окрећу тихо лагани лет,
Па тамо горе, у вишњој тами
Презиру — давно презрени свет.

Не очајавај, стрпљиво само
Суђењу своје ступај у коб!
Та, и ја и ти — ми једно знамо:
Да нам спасења доноси — гроб.”

Његово „Вече” је један од најлепших описа природе. Њих има у многим лирским и епским песама Јакшићевим. Изгледа да је нешто од свога сликарског дара пренео и у поезију — јер свака вредност има унутрашњу тежњу да се изрази; — зато су ти описи тако пуни боја, импресивни, дајући не само спољне него и унутрашње одлике пејзажа, „душу ствари”, како се то каже, пошто и сваки пејзаж има своју индивидуалност, интимни дах, за разлику од свих других — као и људи. Јакшићев пејзаж је чисто србијански, јер је он у Србији провео најбоље године живота и ра-

да, осим тога што је тај пејзаж, својом разноврсношћу, био, како ми мислимо, и најсроднији песниковом темпераменту.

И ако је Јакшић каткад давао (као у песми „Кроз поноћ”) примере дискретне, али уздрхтале еротике, његове љубавне песме, ни по броју ни по квалитету, нису такве да би их, са естетичкога гледишта, ваљало нарочито истицати. Он има циклус тих песама под именом „Љубав”, који је јако хваљен и скоро редовно уношен у антологије нашега песништва. Ја се њима нисам никада одушевљавао. Оне су, за изражавање таквог осећања, сувише упрошћене, једноставне; имају одвећ патетичан, херојски тон, који, рекао бих, не одговара мотиву. Ако би ми за ово мишљење требало какве потврде, можда је најзгодније позвати се на осећање самога песника. У своме писму Ђорђу Поповићу од 22 маја 1862, Јакшић му, између осталог, пише: „Од Љубави (тојест поменутог циклуса) нема много; а откуда ће и бити много, кад сам их тек Марта и почео; а да ти кажем, и сам не држим много на њих.”¹⁾

Али, као Виктор Иго, Јакшић је уопште имао много љубави за живот и једно широко човечанско осећање за све који пате, којима живот и судбина нису били наклоњени, за „понижене и увређене”, почевши од незаштићене деце, радника, сељака до трагичних јунака прошлости и садашности, читавога народа и човечанства. То се јасно види по мотивима његових епских песама, приповедака, драма („Мученица”, „Јан Хус”, „Караула на Вучјој Пољани”, „Сирота Банаћанка”, „Станоје Главаш”), и његових слика („Исус пред Пилатом”, „Усековање главе Св. Јована”, „Исус диже Јаирову кћер из мртвих”, „Рањеник.”) И зато — ма да је тешко наћи мрачних тонова и снажнијих инвектива но што су Јакшићеве, кад је реч о човеку и друштву, — његово књижевно дело није у основи песимистичко, и поређење које се каткад правилно између нашега песника и Бајрона, није особито срећно. По себи се разуме да Јакшић није оптимист, јер оптимистичких песника уопште нема; а оптимизам, кад није незрелост, онда је свакако прикривена иронија у овоме свету. У ствари, Јакшић је био сувише импулсивна, сувише активна природа, да би усвојио гледиште теоријскога и правога песимизма, да би веровао да живот уопште, и у суштини, нема никаквог смисла. Истина, он је у једном тренутку певао:

„Кога да љубим и шта да волим?
С несреће своје мрзим се сам;
Мрзим на људе, мрзим... о, Боже,
Ја само мрзост у срцу знам.”

Али, то је плаховити револт, тренутак ефекта, значајан за дубину до које је ишло

¹⁾ Колекција професора М. Павловића.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

песничко осећање; по томе моменту се не сме ценити Јакшићев општи став према свету и животи. Он је показао да је и после тога волео нешто, да није мрзео све, и да се активно залагао за част, победу и добро свога народа. То је био његов свагдашњи, ненапуштени став. И као што је од својих 17 година био у редовима бораца за одбрану српског народа 1848, тако је и у својој четрдесет петој години, 1876, само две године пре смрти, у устанничком табору крај Дрине, у Босни. Имамо концепт његовога писма од 6 августа 1876 Министру војном, чији почетак гласи:

„Господину Министру војном.

Познато ће вам бити господине, да се наше устанничке чете у Босни, на Грмечу, Рисовцу под командом Симе Давидовића, Тривуна Бундака, Остоје Веловића и мене потписатог налазе — на броју до 1.600 људи, сви под оружјем, али на несрећу морам признати да су нас одбори, што нас до пре месец дана потпомагаху напустили; и тако се ми данас у реченим позицијама, и без нужне хране (хлеба) налазимо...”

Човек који је имао толико виталне снаге и воље није могао бити апсолутни песимист, ни мизантроп. А витална снага Јакшићева била је заиста велика. Под најгорим околностима он је стизао да ради и на драми. Кад имате на уму да је драма не само најтежи облик књижевнога стварања, него да захтева континуирани, систематски рад, и врло много техничкога знања, онда се опет види снага овога песничкога талента који је написао и три драме чије се позитивне вредности не могу оспоравати, и које, у доброј режији, стоје и данас међу најбољима што их је наша литература дала. Са историјским мотивима, писане у стиху, оне показују и довољно познавање историје, и смисла за драмску интригу и ситуацију, и сигурне потезе у сликању људских страсти. Оне имају трагичнога патоса, а местимично неку Шекспировску снагу израза. Треба се, из његове „Јелисавете” сетити, поред добро дате главне јунакиње, охоло Венецијанке, и тако верно приказиваног типа примитивнога Црногорца, у епизодној улози перјанике Вује, и трагичне фигуре Радоша Орловића, кога дворске интриге терају у изгнанство, његова патријархалног национализма који не схвата да се може тражити турска помоћ у борби против домаћег непријатеља, који куне своју децу, да би, на крају, кад види мртве синове под чалмама, попадале у борби против Ђурђа Црнојевића, завапио из дубине рањеног родитељског нагона и љубави:

„Бошко! Богдане!

Сирота деца!

И сад се боје клетве очеве...

Нећу вас клети... Нећу, Бога ми!

Каж'те ми, ево, да се потурчим,

Понемчим, талијаним, арапим...

Алах ил Алах!

Чујете л', децо?

Сердар вам седи турски говори.

И нисам Србин... Ја сам Муслиман!

А и како бих Србин постао,

Кад су ми деца Турци рођени?

На ноге, децо! Хајд' на ђауре!"

Јакшић је своје драме радио врло савесно. Из кореспонденције његове и Ст. Новаковића, види се, на пример, да му Новаковић даје извесне историјске податке: (писмо од 30 августа 1864.) да је Ђурађ имао три сина: Костадина, Соломона и Илију, да се тадашњи владика звао Вавила. Између осталог Новаковић му замера што је Ђурђа приказао као тиранина. Он вели: „Није ти невоља градити од Ђурђа тиранина, није ти невоља да он гине од Радивоја“... Што се тиче прве тврдње, ми смо пре склони да поверујемо песнику по историчару, али то је споредно.

Није без интереса да је наш песник имао осећања и за ствари које нису у непосредној вези са уметношћу, али су у вези са историјском истином на позорници. 22 маја 1863 он пише из Београда др. Андрејевићу у Нови Сад: „...Још у среду, тј. 15 маја стигао сам овамо, баш у онај дан кад су роле из „Сеобе Србаља” раздавали и када је Стева Тодоровић тек онако убрзо костиму српску од 7-ог столећа измислио, која у свему личи оним хаљинама што их виђамо на јудама што распињу Христа...“¹⁾ У истини, не само тада, већ и данас, наши историјски костими на позорници су толико произвољни, да су немогући.

Као приповедач, Јакшић је најснажније изражавао своје социјално осећање према слабима и потлаченима, у својим историјским евокацијама, у својим сликама савременог живота, и сатирама. Те приповетке нису ни данас изгубиле лепоту својих описа; поједина места показују да је Јакшић, и ако романтичар, добро осећао реалан живот; оне, поред тога, имају једну локалну боју која их чини занимљивим; поврх свега — као што, по једној француској речи, каже Скерлић — у њима се увек показује таленат, као што тица, и кад иде, показује да има крила.

Тога крилатога талента фантазија и осећања има много и у Јакшићевим сликама. Ма да је још његов савременик, пријатељ и обдарени сликар Новак Радоњић говорио, да Јакшић не познаје довољно анатомију и да је у цртању несигуран, али да је у колориту мајстор, и ма да је то све до данас остала истина, вредност Јакшићевих платна све се више ценила, у колико се увиђало да се спиритуализација слике у истини врши бојом а не цртежом. Зато је, примера ради, Јакшићев „Тачковски Устанак” много реалније и стварније вредности и ефекта од познатог декоративно-

га „Таковског Устанка” Паје Јовановића. Јакшићева „Смрт Карађорђева” одаје да је кроз душу овога уметника, у тренутку стварања, пролазила сенка језе и коби при реконструк-

Споменик Ђуре Јакшића на Великом Калемегдану

цији овога мрачнога догађаја из наше историје. Сличан утисак се добија и од његовога „Усековања”. И кад су недовршени, његови портрети и композиције имају печат уметничке истине.

Духовно дело Ђуре Јакшића је разноврсно, обимно и значајно. Видели смо под ка-

квим га је околностима стварао. Додајмо да је његов темперамент имао своје сенке. Сувише бујан, напрасит, страсан, он је стварао у једноме замаху. Кад му је Владан Ђорђевић, при покретању часописа „Отаџбина”, затражио песму коју ће ставити на уводно место, Јакшић је обећао, али дуже времена није слао рукопис. И уочи дана када је цео лист требало дати у штампу, Владан га је срео у једној београдској кафани и прекорео. Јакшић га је утешио, рекао му да седне за други сто, а он је за пола часа испевао, у једноме даху, своју дивну „Отаџбину”. Године 1878, 21 јуна, Пера Тодоровић му, покрећући новосадску Стражу, у друштву са Др. Лазом Пачуом, пише: „Врло би добро било кад би нам песму „Стража” могао послати кроз десетак дана. Молим те учини то, а Арса (Пајевић) ће одмах наредити Валожићу да ти изда онолико гроша, колико реди буде имала песма...” Из једнога писма од 19 јануара 1860 види се да му је Даничар послао 16 форинти за приповетку „Краљица” и „Грешницу”.

Све је то лепо. Али се види да је увек захтевано да прво онај који је у најтежим приликама учини нешто, па да они који су у много бољим околностима, евентуално, ураде нешто за њега. Као да нису околности услов за рад, него рад услов околности.

У пркос свему, Јакшић је урадио врло много. Његова фигура је једна од најлепших, најмаркантнијих и најталентованијих у културноме животу Српског народа у XIX веку.

Са изразитим цртама истинскога песника и уметника, етичке личности, родољуба на речи и делу, борца за слободу и достојанство човека, Јакшић је заслужио да на његов пример укажемо, завршујући његовим скромним и видовитим стиховима:

„Немојте трошит’ руже убаве
Китећи њима мој вечни дом;
Реците само: — Доста је славе:
Веран је био народу свом.”

С. Пандуровић

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

О преписци Ђуре Јакшића

О важности и значају рукописа говорено је и писано већ доста пута. Тако је познати немачки писац Стефан Цвајг у своме говору који је доцније штампан „Sinn und Schönheit der Autographen“ изнео осећања која се у нама јављају пред тим старим пожутелим хартијама, последњим, најинтимнијим земаљским остацима давно умрлих људи. Ми ћемо овде додирнути још једно осећање, истина профано и доста себично, али у овој прилици веома оправдано: радозналост. Шта се у тим старим рукописима крије, чега непознатог има у њима, шта ћемо у њима наћи? И радозналост ће бити награђена, јер нам ти стари пожутели рукописи откривају врло много и пружају драгоцене податке како о самом писцу, тако и о његовом делу. Ако узмемо, на пример, једно рукописно дело, видећемо из њега како је оно постало, да ли су речи, односно мисли, текле мирно, лако, или је било застоја, прекидања, прецртавања, брисања, нервозе. Видећемо, дакле, душевно стање и расположење самога писца, јачину његове инспирације. Видећемо даље и његово лично расположење и задовољство својим делом, ако рукопис упоредимо са штампаним и у њему пронађемо још и друге измене које је писац доцније вршио. Писма су, можда, још интересантнија, било да су писана од самог писца, било да су иста њему упућена. Кроз њих упознајемо човека, интимног, правог, онакав какав је, његов приватни живот, напоре, осећања, однос према друштву и околини, што је уосталом и разумљиво, јер човек често пута лакше и слободније повери се преко писма него што би усмено чинио, лакше призна неки свој грех или своју ману и замоли за опроштај.

*

Преписка Ђуре Јакшића, коју је Библиотека откупила за своје рукописно одељење, броји 128 писама, која ћемо, ради лакшег прегледа, поделити на три главне групе.

Прва група: писма која је Ђура писао својим рођацима и познаницима, уједно је и најмања група, што је разумљиво, јер сопственици његових писама или знају какве драгоцености имају па се нерадо одвајају од њих, или, што је такође могуће, нису знали да их цене, па су упропашћена.

Другу, највећу групу, сачињавају писма која су Ђури писали његови рођаци, познаници и пријатељи.

У трећу групу долазе писма која су после смрти Ђурине упућивана његовој жени и његовом сину Бедушу, или их је, пак, овај писао своје стрицу Јовану Јакшићу.

Прва група писама, казали смо, најмања је, броји свега 11 писама, али су нам она зато најдража, јер су писана Ђурином руком.

Кад поредимо та писма, њихову спољну страну, на први поглед пада нам у очи једна карактеристична чињеница, а то је велика разлика у рукопису. Рукопис писама упућених жени Милутину (брату) и имењаку посве је друкчији од рукописа којим је писао своје оцу. Док је први: леп, читак, исписан, доста ситан; други је: нечитак, нервозан, угласт, са карактеристичним знацима старог правописа и са много више граматичких и ортографских грешака него први.

Писма која је Ђура писао оцу најранијег су датума, из године 1851, за време његовог првог боравка у Бечу. У свима овим писмима песник се жали на тежак живот, на нередовно примање новца, због чега мора да се задужује, те га моли да му редовно шаље месечну „плаћу“ па ма како она мала била. У једном писму

Слађку и Рођаци Мамо:
Ј сам банд оно јакко болестан
и сам банд тако ни и не знам
уједна на текама —
— али сад сам сам банд
забави само сам још једно
како јакко је болестан мо
ћиме изгубио и не пишем
моје
— и мој Слађку Мамо ко
ма и текама мој текама кова
ти. Овде у и текама кова
текама кова мој текама кова
и о ти сад једно текама кова
20 Котка Беча 857 год
Ђуро Јакшић
Ђуро Јакшић

Писмо Ђуре Јакшића оцу из Беча

пише да нарочито уметници живе рђаво, а „молери“ понајгоре, презрени су свуда због сиромаштва и множине њихове. У писму од 18 октобра јавља да је болестан, да очајава, да нема ни новаца, ни хаљина, ни јела, ни дрва, и додаје: „Зар у сиротињи и овде да скончам клетки живот мој.“ У доцнијем једном писму, кад моли оца да му пошаље новаца за „хаљине“, каже да ће бити и с малим задовољан, јер „хаљине човека не праве, већ човек хаљине“. Да се је Ђура тих година, па и доцније још, осећао првенствено сликарем, а не десником, ма да је већ онда писао, сведочи

и једно његово писмо упућено оцу из Беча где каже да ће му, ако жели, увек слати по једну песмицу да се насмеје, али ником да је не покаже, а ако је и покаже „да не ода ко ју је писао. У једном другом писму пише оцу да жели да се врати из Беча и да се нада да ће га отац из „ледених руку судбине примити у своју гостољубиву колебу, али не као блудног сина, већ као поштеног, младог, доброг уметника“. —

Писма која је писао жени нешто су ведрија од осталих и пуна нежности према њој и деци. Дирљива је његова искреност којом признаје своју слабост према пићу и његова намера да се поправи. У писму од 23 јула 1866, из Сабанте, моли је да се са децом врати и уверава је да ће се поправити и оставити пиће. У истом писму јавља да је тражио поданство

у Сабанте 23 Јула 1866

Слава Тино!

Курет ти се живим Богом! Курет
ти се тробом и стоженом моје и твое
и мајке! Курет ти се мојом и
твојом сретном децом. Лило
тема, Балом и Јулијаном! Курет
ти се тино мојом љубављу, да ћу
бити добар, да ћу те као и досад
у деци и у сну тебе носити, да
се никада, та да никада више
нећу одити! нити да ћем из моје
и уста никада чути карку
јер који би те уверити мога.
Само доћи, моли твора доброту
оца, браћи пред њиме, пријатељима
ја, да те са сретном нашо
децом Курет поведе.

Браћенице сам спремао за
поданство, молио сам мити
сиремство провеште да ме пре-
месите у вагон негде и све те
добро бити само доћи ти са
миромом Балом и Јулијаном!
Оз тино! тино! о децо моје чада
ка децо моја! Гостољуби! ајдери
и свако добро моје ~~са~~ сва сета
ј несећетоме живому моме!
доћите да вас видети живим

очима, да живим са вас.

Вам бес вас несећет,
живи отац и мајка
(Ј. Јовановић)

Писмо Ђуре Јакшића својој жени Тини

и да је молио министра за премештај у град. У другом писму, које није цело и које је без да-тума и без ознаке места, пише да је био код министра који га је, преко очекивања, „љубезније примио“. Нада се бољој будућности и опет је уверава да ће бити добар и моли је да му и она буде добра, као и да приволи оца да му опрости „стари грех“. Последње писмо жени пише већ из Београда као коректор Државне штампарије, јер моли да му тамо пошаље неке ствари. Једно његово писмо, управо одломак, упућено је брату Милутину. У њему је пун црних мисли и предвиђања за будућност. Верује, каже у писму, да ће доћи и то „благословено време“ да се и самој деци неће смети веровати, а деца, опет, своје оцу, „па како ће онда изгледати тај Крстов свет?“ Последње писмо из ове групе, упућено имењаку, само је започето. У њему, на једном месту, цитира Петефиа, кога, каже, воли и наговештава да ће свог имењака позабавити и самим собом, „јер зашто је Бог дао перо, него да се њиме пише“, али даље од овог увода, нема ништа.

У другу групу писама ставили смо писма која су песнику писали његови рођаци: отац Дионисије Јакшић, парох у Српској Црњи; браћа: Макса и Венијамин, синовац Милета, такође песник, и таст Сима Николић, учитељ. Задржаћемо се само на писмима његовог оца, који је, као што писма сведоче, био добар и нежан отац и брижан родитељ. У писму од 15 децембра 1851 пише му, док је Ђура био у Бечу, да има наду у његов вешт и трудољубиви и благонарављу високо попети. Али, кад га једном много доцније, позива да дође у госте, пише: „Твој алат молераја остави код куће, јер нећу да ме портрираш никако“ — Верујемо да је овако писао из свештеничке скромности, а не што није имао вере у синовљев „вешт и трудољубиви“ талент. Писмом од 30 априла 1862 јавља да се Ђури родио син Милош, који је „красно, величко и здраво детеце, прави Србијанац“. —

Од писама која су Ђури писали његови пријатељи и познаници, најинтересантија су писма Стојана Новаковића, нашег познатог државника и историчара, и Ђорђа Поповића-Даничара. Писма Стојана Новаковића одају дубоко, искрено и несебично пријатељство, које је везивало ова два велика човека. Новаковић је то своје пријатељство указивао песнику и речју, саветом и делом, у свакој прилици. У писму од 20 јуна 1864 демантује да је писао одговор „Србин Србени“ на брошуру Вл. Јовановића, јер да се он, Новаковић, поред својих јада и невоља, неће још и у политику „пачати“. Јавља му даље, да му шаље педесет комада „Ђулића“ од Ј. Јовановића, да их прода, ако може, по 6 гроша, као и да је чуо од Каћанског, да ће Јовановић да издаје у Пешти „Змаја“, хумористичан лист „да се ко-

марцем тера". Писмо од 30 августа 1864 читава је књижевна студија. Свакако на молбу Ђурину, који му је послао на оцену своју драму, „Јелисавета", Новаковић му даје савете о композицији драме, ма да се, одмах у почетку писма, ограђује о своју стручност по овом предмету. При композицији историјске драме, пише Новаковић, треба се држати или историјске истине или народне традиције (приче, легенде итд.). Пошто је Ђура намеравао да Ђурђа Црнојевића прикаже као тиранина, он га одвраћа од тога, јер, каже, да нигде није нашао, ни у историји, ни у предању, да је Ђурађ такав био, већ је напротив за народну ствар радио. Саветује га даље како да прикаже Јелисавету, даје му и неке историјске податке према Историји Црне Горе од Милаковића. Новаковић је врло искрен и износи све мане ове Ђурине драме. Каже да му је други чин недраматичан и мирише јако на еп. Како су Ђуру ценили његови савременици, који су имали разумевања за поезију, сведочи најбоље ово писмо, које Новаковић овако завршава: „Некад сам те до обожавања поштовао за твоје лепе песме, а сад се поносим што си ми се пријатељ назвао, што ми своје поверење поклањаш и дичим се што сам и ја заслужио место међу таквом браћом". У писму од 5 јула 1866 саветује га на који начин да изда своју драму. Ту каже: „Од како је изашао почетак твоје драме у „Вили" требало би да су ти се до сада бар три до четири издавача понудила сама да ти откупе и издаду драму. Овако, место они тебе да траже, ето, тражиш ти њих. Е нису ли магарци? А за Жил Блаза се нађу, и за гаталице, врачаре и глупости има их довољно". У писму од 17 јула исте године, Новаковић пише да он не би никако допустио да Ђура прегледа штампање „Јелисавете", јер би он пропустио силне оне погрешке у правопису и језику који су сад тамо, а он би те ситнице залећи се поправио. Ако ли би остале непоправљене, худиле би много делу, „јер незгодно је да у једном високо поетском створу знају гимназисте наћи погрешке". У истом писму саветује га да не узима олако пљување крви и захваљује Богу што се оставио пијанчења, само да хоће остати постојан. То је била, пише Новаковић „једна црна љага на твојем поштенем карактеру".

Искрено пријатељство гајио је према Ђури и Ђорђе Поповић, по своме листу „Даница" назван Даничар. Скоро у сваком писму он га саветује да не очајава, не клоне духом, не запусти се. Хвали му песме и приповетке, тражи их за свој лист и често га и новцем помаже.

У писму од 24 септембра 1859 тражи од Ђуре кратку биографију, да би је послао у Загреб Кукуљевићу, који издаје „Словник ујетника југословенских" и да у тај речник ставља кратке животописе свију „вештака српских, бугарских, хрватских и словенских". — И овде се већ срећемо са југословенском иде-

јом, која је још тада почела занимати напредне духове онога доба.

У писму од 20 јуна 1860, којим тражи од Ђуре још једну приповетку „а ла Краљица", која се свима допада, саветује га да се, иако је у Сумраковцу, не подаје суморним мислима, да буде човек а не кукавица. Лако је, пише, очајавати, али, „на муци се познају јунаци". У једном писму из 1861 г., пише му да не треба да му захваљује, и да ће, „док је њега и на њему главе", увек и за Ђуру бити која „мангура", само нека му се јави кад му „понестане блага". У истом писму саветује га да буде марљив у академији (Ђура је по другом пут у Бечу), да учи сада два пута више, да би постигао што је одавно требао постићи; да што више чита, нарочито историју вештине, добре романа, Нови завет и добре поезије. У писму које је писано на Бадњи дан 1861, јавља да му песму „Падајте браћо" не може сада објавити због политичких околности. Песму ће чувати, па кад се може пустиће је у свет. У једном доцнијем писму жали се како уредник „Јавора" ради противу „Данице".

За расположење и душевно стање у коме се налазио Ђура 1864, интересантно је писмо Ђорђа Борисављевића из Пожаревца, који пише да је из писма Ђуриног видео његове јаде и мане његовог друштва, али да он ваља да буде осим „појете" и философ, па да се навикне и много којешта хладном крвљу отрпи.

Писма Тодора Стефановића — Виловског, књижевника и историчара, више су пословног карактера и без оне срдачности и пријатељског тона које налазимо код Новаковића и Даничара. Виловски је онда био уредник „Српске Зоре" у Бечу и тражио је од Ђуре књижевне прилоге за свој лист. Око призоветке „Чича Тиме" дошло је до неспоразума и оштријих речи од стране Виловског. Због тога се он у једном писму извињава Ђури.

И други Ђурини савременици, као што су: Стеван Ђурчић, Милош Поповић, Никола Капамација, Пера Тодоровић, чија се писма налазе у овој колекцији, махом траже за своје листове књижевне прилоге. Тако Пера Тодоровић, у писму од 21 јуна 1878, моли га да песму „Стражи" пошаље што пре и каже: „Ја бих се јако радовао кад би твоја језгровита и бујна песма приказала свету ово наше првенче. Тако би му можда био срећнији пут, и можда би нашло више топле љубави у овом леденом свету о коме ти певаш: „У свету, брале, нема љубави."

Остаје нам још да поменемо трећу групу писама, тј. писма упућена Ђуриној жени Тини и писма Белушева. Жалосну слику о стању песникове породице пружају нам та писма. Ђура Јакшић умро је као сиромаш, али, на глас о његовој смрти, народ се отргао апатије, увидио шта је изгубио и заинтересовао се за његову породицу. То сведочи велелепна пратња песникова, према опису од Вуловића. То

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

сведоче и изјаве саучешћа знаних и незна-них, од којих се у овој колекцији налазе две врло дирљиве, као и одбор који је, одмах после смрти Ђурине, основан за издавање целокупних дела песникових и помагање његове породице. Али ова искра искрене жалости и саучешћа није дуго трајала, брзо се угасила. Песникова породица пала је у заборав. О томе речито говори писмо Јована Јакшића, брата Ђуриног, упућено Тини Јакшић, у коме каже да му је жао што се на одбор тужи и чуди се да се, од толиких Ђуриних пријатеља, само Таушановић за њих заузима. Зет Тинин, Ђура Шакрак, парох, у писму од 27 априла 1879, каже да је примио њено пуно јада писмо и пита је шта је било са скупљањем прилога и колико има пензије. У писму од 15 новембра, исте године, Јован Јакшић се чуди што тако малу пензију прима. Истине ради, морамо навести да су Ђурина браћа: Јован, Венијамин и Макса његову породицу материјално често помагали. Ти новчани прилози нису били велики: 20 форината, 30, 35, како су кад били у могућности, а то није било довољно за једну породицу од пет чланова. Ђура је после смрти оставио четворо деце: Милоша, Левицу (Милеву), Тијану и Белуша. — Тешка, готово трагична, била је судбина ове деце.

на занат и често остаје без посла. Јован Јакшић у једном писму Тини каже да за Милоша за сад нема посла, већ нека иде у Влашку и добро „испече занат”. Ђура Шакрак, у писму од 6 марта 1880 из Мајданпека, јавља да за Милоша тамо нема рада, јер су окна затворена и тражи да му јави који је занат учио, ковачки или шлосерски. Други син Ђурин, Белуш, наследио је, изгледа, нешто од очевог дара за сликарство и песму. У једном писму, без датума, упућено стрицу Јовану, са пуно радости пише да ће скоро ићи у Француску да „учи моловати” и да учи француски, немачки и италијански. Професор Силађи даће му, пише, препоруку за љубав милог и доброг покојног „бабе”. Ова се његова намера, нажалост није испунила. У овој колекцији налази се и једна његова песма од две строфе коју шаље уреднику (не зна се коме) да је прегледа, па ако је добра и да је штампа. У писму од 19 септембра 1879, Јован Јакшић јавља Тини да су се Стева Поповић и Арса Пајевић заузели за Белуша и нашли му место код неког мађарског професора где учи цртање, „кад му већ школа не иде од руке”. Али и ту Белуш није остао дуго. 22 новембра 1879 Јован Калтар, учитељ из Новог Сада, пише Тини да неће више држати код себе Белуша, „јер је јак противник Мађара и једнако их грди” и додаје да Белуш никад неће бити онакав човек као што му је покојни отац био. — Истина да оно што је овоме учитељу изгледало страшно: бити противник Мађара и грдити их, нама изгледа симпатично и у томе видимо још једну од оца наслеђену врлину: патриотизам. У једном писму Белушевом стрицу Јовану јавља да ради београдским госпођама и господи фотографије, а да Тијана учи код њега цртање. Писмом од 5 августа 1882 из Београда, јавља стрицу да је болестан, кашље, има грозницу. 16 августа исте године моли стрица да му пошаље новац, јер се због болести задужио у апотеци. У другом једном писму пише да више себе у огледалу не може да позна, да никуд не иде, јер га на улици сви познаници питају зашто тако изгледа.

Умро је у двадесетој години.

*

Из ових писама видимо под каквим су околностима наши уметници и књижевници живели и стварали, како их је ондашња средина мало разумевала, и да су се прилика од тада, у том погледу, врло мало измениле, тако да су ова писма још данас увек актуелна.

Ђурине песме, после ових писама, су нам много ближе и разумљивије, а његов песимизам оправданији. Имао је, дакле, пуно права када је певао:

О, мајко, мајко, свет је пакостан,
Живот је, мајко, врло жалостан: —

Ђоса Радовановић.

Тијана Војслава Илића, рођена Јакшић

Тијана је, као што је познато, била удата за песника Војслава Илића и умрла врло млада. Милошу не иде школа, одлази

Шездесетогодишњице смрти Ђуре Јакшића у Градској библиотеци и музеју

— Свечана академија и изложба песникових рукописа. —

Ове године навршава се шездесет година од смрти нашег великог песника Ђуре Јакшића, који је умро у Београду 1878. Иако је отаџ прошло више од пола века, смрт је била немоћна да збрише његово име.

Колос за живота и по делу и по стварању, он је то остао и после смрти. Спадајући у ред наших првих великана духа, он се још за живота сродно са свима онима који су за дух имали осећаја, такав остао за све генерације после његове смрти, а такав ће остати и у будућности.

Да да израза дубоком пијетету који се за песничко име веже нарочито тамо где књига има да послужи васпитању, образовању и самообразовању наше омладине, у Библиотеци и Музеју града Београда приређена је 14 а-

Публика на свечаној академији приређеној у славу Ђуре Јакшића

прила о. г. Свечана Академија с предавањем и великим уметничким програмом. У исто време у просторијама Градског музеја приређена је успела *Изложба песникових рукописа*, које је Општина града Београда откупила за своју Библиотеку.

Зауостављајући се и на једној и на другој овој манифестацији, мора се одмах истаћи да је и Академија и Изложба рукописа допринела да још боље, још дубље осетимо колико у суштини волимо Ђуру Јакшића, колико су његове песме с нама срасле, како нам је жао што је његова судбина била тако тешка — о чем његова кореспонденција, најжалост, и сувише јасно говори...

Интересантно је како се ствари мењају у вези с личностима. И тамо где иначе по правилу тешко долази до одлуке, све иде много лакше и другојачије кад су у питању лица која смо већ одавно научили волети и поштовати. То се видело и код откупа рукописа Ђуре Јакшића.

Познати интерес према рукописима великих људи, великих књижевника, који се на разне начине манифестовао још у древној старини, пролазио је током времена кроз разне фазе, и према томе какво је место рукопис до проналаска штампе заузимао, као и према степену културе лица у чије су руке ти стари драгоцени рукописи долазили. Ново доба дало је рукописима ново место, али није умањило њихову вредност. Док су данас стари рукописи, већином стара рукописна дела, својина старих библиотека у којима се већ столећима прикупља духовно народно благо, рукописи књижевника, песника новијег доба налазе све више место у новим библиотекама, а првенствено у библиотекама градова где је писац живио, којима је по свом раду и боравку првенствено припадао.

Колика је магична моћ рукописног текста великих људи, па и самог власторучно написаног властитог имена, то се осећа у пуној мери кадгод се укаже прилика да такав рукопис или аутограф проматрамо. Слика није у стању да ствара такве емоције. Макар била и дело највећег мајстора, она је дело другога; рукопис је неотуђиви део личности која нас занима. Отуд и дубље дејство на наше емотивне способности.

Кад је нашој Градској библиотеци предложен откуп колекције кореспонденције Ђуре Јакшића, спонтан интерес према овој колекцији показао је и Културни одбор нашег града, на челу с градским већником и председником Културног одбора г. М. Костићем, и Помоћник Директора општег одељења г. Д-р Ђура Ђуровић, и шеф Културног отсека, књижевник г. Пандуровић, као и Градска библиотека и Музеј. Сама унутрашња вредност колекције оправдавала је овај интерес у пуној мери. Како се то види и из чланка чиновника Библиотеке и Музеја г-ђе Б. Радовановић, којој је срећивање ове колекције у Библиотеци било поверено, као и из написа Претседника К. о.

г. Костића, студије г. Пандуровића, колекција ових писама илуструје читаво једно доба у ком, поред Ђуре Јакшића, делују људи као што су Стојан Новаковић, Владан Ђорђевић, Вуловић, Виловски, Даничар и други, који су овом добу својим истрајним и великим радом дали духовни садржај.

купне ове кореспонденције употпуњене илустративним материјалом који је стајао Установама на расположењу или који су Установе за ову прилику нарочито добиле.

У присуству великог броја гостију, који су испунили сва места лепо декорисане читаонице Библиотеке, отворио је Академију претседник К. о. г. Костић једним осећајним говором, под насловом *Пред старим рукописима*, у ком је изнео основни значај колекционирања рукописа ове врсте, као и главни састав откупљене колекције. Након тога одржао је књижевник и шеф општинског Културног отсека г. Сима Пандуровић своје документовано, пуно зналачких анализа предавање о Ђури Јакшићу — *Уметнички и друштвени лик Ђуре Јакшића* — подвлачећи нарочито борбу на коју су песници, као претставници напредног и сло-

Са свечане академије у славу Ђуре Јакшића:
Претседник Културног одбора г. Милан Костић
говори

Већ и пре откупа ове колекције постојао је у нашим градским Установама изванредан број рукописних дела наших старијих и млађих књижевника и научника; једна доста занимљива збирка писама и аутографа, али колекција Ђуре Јакшића, као срећно одабрана целина, претставља нарочиту вредност. Она у исто време даје могућност да се рад на прикупљању рукописа у рукописном одељењу Градске библиотеке постави на много шире основе, да им се да широки значај васпитни и научни који далеко прелази значај куриозитета. Сви ти мотиви допринели су да је предлог за откуп ове колекције наишао на добар пријем и одобрење од стране претседника Општине Господина Владе Илића.

Колекција је допринела да је и сама манифестација шездесетогодишњице смрти нашег великог песника могла бити приређена у једном посебном оквиру, оквиру Изложбе цело-

Са свечане академије у славу Ђуре Јакшића:
г. Сима Пандуровић говори

бодног духа, вечно осуђени; многостраност и дубину Ђуриног талента на свим пољима стварања, и као песника, драмског писца и сликара. За време говора г. Пандуровића ушао је у салу Претседник Општине господин Влада Илић, а мало после тога супруга г. Претседника г-ђа Олга Илић.

Уметнички део програма носио је искључиво национални карактер и био претежно састављен од рецитација песама Ђуре Јакшића, песама компонованих на основу његових речи,

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

као и композиција композитора Ђуриног доба. У извођењу уметничког програма учествовали су чланови Народног позоришта: концерт-мајстор Опере г. Јосип Немечек, госпођица Мица Бошњаквић, г. Свет. Никачевић. Затим концертни уметници Виргинија Старецка, Јелена Исајева, г. Добреско и г. Бож. Грујић. На клавиру је, као и увек с великим успехом, пратио неуморни пријатељ установа г. Димитрије Конради, члан Нар. позоришта.

Пошто је програм завршен, Претседник г. Влада Илић и његова Госпођа, окружени градским већницима који су присуствовали Академији, посетили су и прегледали приређену Изложбу рукописа Ђуре Јакшића, интересујући се у исто време за целокупни рад и развој установа.

Према програму, Изложба је затворена 30 априла. Већ само место што га је заузимао изложени материјал показује величину колекције. Распоређен у десет витрина, материјал је подељен на следећи начин: —

1) У централној витрини поред песникове слике његова дирљива писма писана жени, рукопис првог чина „Стансја Главаша”, неколико Ђуриних писама пријатељима и документи међу којима се налазе: песникова венчаница, крштеница песникове ћерке Милеве, песникова посмртна листа и изјаве саучешћа.

2) У другој витрини лево: Ђурина преписка с оцем Дионисијем Јакшићем, која обухвата укупно 17 писама. У овој је витрини изложена и слика Ђуриног оца, коју је за Изложбу ставила Библиотека на располагање госпођа Зорка Милете Јакшића.

3) Десно од централне витрине изложена су писма Ђурине браће, Јована и Веђамина, синовца Милете, таста Симе Николића — укупно 14 писама.

4) У попречној витрини изложена је кореспонденција Ђурине жене Тине Јакшић — 20 писама. Међу илустративним материјалом у овој витрини изложена је и фотографија Ђурине ћерке Тијане, која је била удата за Војислава Илића, али је умрла врло млада, већ у двадесет другој години живота. — Сећајући се ове болне смрти Војислав је испевао ону познату своју песму „Т.....” у којој се сећа једне шетње, кад је идући са својом младом женом предосетио њен тако брзи, страшни крај...

5) Прва витрина до попречне садржи кореспонденцију Стефановића Виловског, укупно 10 писама.

6) Друга до ње преписку Ђурину са Стојаном Новаковићем, која по интересантности садржаја заузима главно место.

7) У трећој витрини налази се 14 писама Ђорђа Поповића-Даничара.

8) Последња витрина у овом реду садржи писма других Ђуриних пријатеља.

9) Као пандан горњој попречној витрини,

у доњој попречној витрини изложена су сва дела Ђурина, као и дела Вуловићева, Недићева и Скерлићева, који су о Ђури писали.

10) Прва до доње попречне витрине налази се витрина с писмима Ђурине деце, највише његовог сипа Белуша. Укупно 14 писама.

Како је већ истакнуто, целокупна ова кореспонденција даје могућност да се песников лик сагледа у новом светлу прилика и догађаја оног доба, а нарочито разоткрива многе интимне моменте његове породице који су у већини случајева дубоко трагични.

Од изложених докумената интересантно је навести докуменат о Ђурином венчању, који гласи:

ИЗВОД

Протокола венчаних цркве храма Свјатих Архистратига в Пожаревцу,

№ 79

По трократном в цркви оглашинуу..... венчае сја женик Георги Јакшич, учитељ и житељ Пожаревачки с невестом именом Христина кћером Симеона Николића, учитеља и житеља Пожаревачкога..... у Пожаревцу месеца Јунија дне 4 лета 1861, кум бист Стефан Лукић, начелник среза моравскога и житељ Пожаревачки.

— — — — —
у Пожаревцу Стефан Протић с. р.
11 сеп. 1861 лета МП парох пожаревачки

Овај докуменат припада колекцији. Посмртница Ђурина, коју је Библиотека ставила на располагање за Изложбу г-ђа Зорка Јакшић, гласи:

Катарина Јакшићка рођена Николићева са децом: Милошем, Белушем, Тијаном и Милевом, са рођеном браћом покојниковим Максимом, Марком, Јоцом и Венијаином и са пријатељима, јављају тужну вест да је 16 новембра у зору, после кратког али тешког боловања приминуо

ЂУРА ЈАКШИЋ

у 47 години живота му.

Опело ће бити у Београду у Саборној цркви 17 новембра по подне у 3 часа.

Пријатељи се надају да ће становници Београда и околине у достојном броју похитати да одаду последњу почаст омиљеном песнику и сликару српском.

Лака земљица честитом Ђури нашем!

Стан је покојников у Скадарској улици бр. 38.

У Београду 16 новембра 1878 године.

Изјава саучешћа поводом Ђурине смрти, коју је једна група Београђана брзојавно упутила Ђуриној жени Тини, гласи:

„КЊАЖЕВСКО СРБСКО ТЕЛЕГРАФСКО НАДЛЕЖАТЕЛСТВО

ТЕЛЕГРАМ № 296

Катарини Ђуре Јакшића,

Скадарска ул. 38, Београд

Неочекивана смрт честитогa Ђуре, страшно је потресла све његове пријатеље овде. Као што Ђура са својим бујним осећајем више пута није могао исказати све што је тштало његово честито срце и племениту душу, тако и ми неможемо да с пријатељима Ђуриним искажемо онај претешки бол, што га осећамо сада, када с попришта јавнога рада, нестане једног борца за човечанску мисао и слободу. — Утеха нека вам буде, што за Ђуром жали све, што поштено мисли, а уз то и поштено дела, и име његово, које ће живети у потомству.

Т. Вукотић, Стева Милићевић, Стевча Михајловић, Никола Протић, Катарина Милићевићка, Светозар Арсић, Ђорђе Борисављевић и П. Н. Тамбураш.

*

Откупом колекције рукописа нашег неумрлог песника Ђуре Јакшића, приређеном Академијом и Изложбом, Општина града Београда дала је израза свом дубоком осећању љубави и поштовања за његово велико дело.

Даљи систематски рад на прикупљању рукописа других наших великих песника и књижевника везаће нашу омладину још дубље, још интимније за културне Установе наше Престонице, а кад дође времз и Установе буду смештене у дом који ће у целости одговарати њиховој намени, онда ће све ове збирке и за научнике добити сву ону привлачност и вредност, коју оне заслужују. Међутим, све позитивно што буде учињено, неће се изгубити, већ ће послужити афирмацији те будућности, будућег града и настојања.

Д-р М. И. А.

Богосав Војиновић — Пеликан: „Београдски млекација“.
(Са изложбе у Ратничком дому)

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Случај Милице Јанковић или победа духа над материјом

— Поводом њене књиге „Људи из скамије“. —

У доба када жене све више улазе у литературу, у доба које је дало таква имена као што су име чувене француске песникиње грофице де Ноај, енглеске књижевнице Манфилд, познатих шведских, односно норвешких књижевница Селме Лагерлеф, Марте Остензо и Сигрид Ундсет, руских књижевница и песникиња Ане Ахматове, Зинаиде Гипијус, Сејфулине, бугарске песникиње Багрјане, — дело наших књижевница постаје све актуелније.

Међу именима које је наша књижевност забележила још пре светског рата, — поред Исидоре Секулић, Јелене Димитријевић, Брилић-Мажуралић, — истакла се још као врло млада девојка Милица Јанковић, која је у књижевност ушла под псеудонимом Михајловић. Одмах се мора нагласити да је њен случај био нарочито интересантан. Она је спонтано наишла на допадање, а нарочито у женском свету. Ту су јој се срца одмах отворила. У њеном чистом, понешто суморном приповедању било је нешто што је жене, нарочито младе девојке, одмах освојило. У друштвима у којима се расправљало о књижевности, и где је за књижевност и књижевне новости постојао већи интерес, њено се име ванредно много и врло често спомињало, и, упоређено са сваким другим именом, оно је односило победу оним нечим интимним, чим је она везала од првог часа. Поједини пасуси њених првенаца, збирка прича „Исповести“, цитирани су напамет, тако нарочито пасуси из приче „Љубомора“, „Болничарка“. У крајевима „преко Саве“, Хрватској, Далмацији, нарочито међу југословенски оријентисаном омладином, — а то је била бројно јака и дивна омладина, — њено је име у исто време било и као неки симбол тежњи за Београдом као Пијемонтом из ког се она најпре јавила преко „Књижевног гласника“. Тамо су често младе девојке своја лична осећања подвргавале и анализирале под спектром њених осећања, како су била изражена кроз њене списе.

Да, заиста, од првог часа кад се појавила, много је била вољена Милица Јанковић, а онда се још ништа није знало о томе како ће високи суд о њој дати наш књижевни маг Јован Скерлић, чија је свака реч у тој средини вредила као светиња, а није се ништа знало ни о болести, која се већ тада поткрдала да загорча живот ове омиљене књижевнице.

Од првих наших жена које су се бавиле књижевношћу, тамо од монахиње Јефимије преко Милице Стојадиновић-Српкиње до најновијег доба, ниједна није до те мере показала толику снагу духа као Милица Јанковић. Била је млада и здрава. Волела је свет и живот, иако га је гледала кроз песимизам младости;

жељна је била знања и науке, осећала је како у њој гори нека ватра, која је покретала напред и њој самој много обећавала; а онда је дошло оно страшно и немило што се на овај млади живот срушило, као лавина у радосну долину, дошла је њена болест која је мучи много дуже, а већ десет година држи везану за кревет. Први симптоми болести јавили су се кад јој је било двадесет две године. Занешена младост Милице Јанковић није одмах могла посветити толику пажњу првим неугодним физичким осећањима, и болест је напредовала полако, али с крутом упорношћу. Отимајући јој се, Милица Јанковић је писала и учила. Данас већ није могуће правилно оцењивати њено књижевно дело ако се нема у виду и ово што је ту књижевницу тако младу задесило. Начин на који Милица Јанковић подноси своју личну патњу претставља једно сасвим засебно поглавље, нешто што ће сваком оном ко није упознат са тајном величине душе словенског човека — тако уздржљивом у несрећи, као што је осетљива у радости, — увек остати неразумљиво и несхватљиво.

Рођена у Пожаревцу 23-XI-1881, Милица Јанковић целокупним својим књижевним радом припада Београду, у који је дошла још као мала девојчица. Данас станује у улици Старине Новака, у једном доста суморном крају Београда, тамо где се ова улица сече с дугачком улицом Краљице Марије, која као нека река на свом путу пролази тако различитим деловима тог градског дела.

Људи увек с извесном нервозом очекују пролеће. Има нешто усађено у нашој психи што чезне за зеленилом, за сунцем. И колико год да је долазак пролећа лаган, онда кад оно уистину дође, кад сунце огреје и кад се природа обнови, увек изгледа да је тај преображај настао наједанпут. Уистину, он је прошао кроз свој нормални процес, зима се увек навраћа и бори с пролећем, јер неће тако лако да му уступи своје место. Међутим, ове године, заиста се, једно кратко време, могло рећи да је пролеће дошло наједанпут. Као да је нека тајна сила заповедила: „Нека буде пролеће“ и препородила зимски пејсаж града мамећи на подмлађени Калемегдан децу, где их је уз њихов радосни врисак окупила око лањских љуљашки, које су их тако дуго чекале, целу зиму, читаву једну вечност кад су у питању деца, — младе парове који још незнају чему да припишу своје унутрашње узбуђење, старце који су се, зими замотани у своје шалове, уморили чекајући пролеће...

У ове и овакве дане како тежак постаје болеснички кревет! Душа болесникова испуња се носталгијом која се одржава у његовим очима и у немом протесту тражи помоћи не више

код људи, већ код те Више Силе која све на овако чудесан начин препорађа. Седећи једног оваког дана уз болеснички кревет Милице Јанковић, са извесном зебњом у души и са страхом да је то не умори, слушала сам оно што ми је она говорила кроз један племенити смешак, који тако много надопуњује у њеном приповедању и тако много о њој казује.

Проживети живот то је уметност посебна и велика. Можда највећа од свих; проживети га отимајући га од болести, то је подвиг који се обнавља сваког дана, сваке секунде, ком нема ни краја ни почетка и који стоји далеко изнад подвига једног часа, једног дана, па макар они били и највећи.

У свом говору Милица Јанковић подвлачи онај чудни контраст између психологије здравог и болесног човека и каже: „Док сам била здрава, била сам у извесној мери песимиста, сад, откад сам болесна, постала сам склона оптимизму...“ Док она говори њен сат, који она назива својим великим пријатељем, равномерно куца одмеравајући време које је често тако дуго у болесничком кревету. Књиге, верни савезници њеног живота, али који данас често клону из њених руку, јер су јој сувише тешки да би их дуже времена задржала, окружују је са свих страна. Неколико уметничких радова по зидовима, према кревету доста велики двокрилни прозор. С кревета се виде кровови високих београдских кућа и небо по ком облаци вечно путују саопштавајући о промени времена на земљи и потпомажући одвијање човекове мисли, која се, као и оно, никад не зауставља већ хита некад за химерама, а некад и за обичним људским стварима, — београдско небо које је болесница увек волела.

Како је живила Милица Јанковић кад је дошла у Београд, како као дете, како касније као већ одраслија ученица, то је она с толике искрене љубави за то прошло доба изнела у свим својим причама. Сећајући се у „Исповестима“ тог времена она каже:

„Живим у Београду, учим шести разред гимназије, и станујем у једној бедној, великој кући, која своје газди купује полагаано друге куће на лепшем месту.“

Она је и у оној причици „Први дани“ из њене најновије књиге „Људи из скамије“, у којој се описује како десетогодишња београдска ученица Загорка, идући у школу Његошевом улицом, увек застаје пред замамљивом фурунцином — међу децом добро познатог београдског фурунције Ставре код ког се продаје „диван београдски хлеб, са врускавом руменом горњом кором и са бледом, меканом доњом која је још слађа од горње“. У то срећно доба сложиле су се у њеној души, као у некој камери, најразличитије импресије и запажања за којима је касније тако често постизала, нарочито онда кад је живот одузео могућности нових доживљаја. — Осећајући у

себи неодољиву чежњу и склоност за сликањем, уписала се касније у Уметничку школу где је радила у главном под руководством наше познате сликарке госпође Бете Вукановић, и данас велике књижевничине пријатељице. По свршетку наставничког курса и по положеном испиту постала је наставница цртања у Крагујевцу. Тада јој је било свега двадесетдве године. Међу њеним ученицама било је и таквих које су биле старије од ње, али њена урођена благост и озбиљност одржавали су потребни ауторитет. Реума, од које се разболела након трогодишњег службовања, присилила ју је да даде оставку на службу и да се повуче у једно село у унутрашњости у ком су живеле њене сестре и мајка. Уморна и тужна, далеко од већег културног центра, тешко подносећи осаму, тражећи излаза и пред собом самом и пред околином, почела је писати. Најпре је писала за разоноду, а касније из душевне потребе. Први радови, прве приче које је написала, међу којима и „Истргнути листови из дневника једне девојке“, послала је у Београд по једној пријатељици тадашњем уреднику „Књижевног гласника“ — Скерлићу. Не верујући још сама у се, бојећи се потсмеха, она је своје првенце потписала псеудонимом „Михајловић“, по имену свог талентованог ујака Михајловића.

„Књижевни гласник био је највећи догађај у тадашњој монотонији нашег провинцијског живота“ — каже Милица Јанковић. „Први и петнаести били су два једина значајна датума у целом месецу. Сваки број смо очекивали с највећим нестрпљењем...“ Сама не верујући својим очима, млада књижевница угледала је у том истом „Гласнику“ једног дана — а тај свакако спада међу најсретније у њеном животу — своју причу „Истргнути листови“. Како у личностима изнетим у причи није тешко било препознати и поједина лица из њихове непосредне околине, сестре младе књижевнице су се у чуду питале ко је непознати писац који њих тако добро познаје...

После шест година пребивања ван Београда, без службе, још увек болешљива, враћа се у Београд. Кад је напослетку, благодаревши пријатељском заузимању, ипак добила службу, посвећује се поново свом душом наставничком раду у који уноси ванредно много самопрегора и љубави према својим ученицима. „Само онда кад би се болест погоршала, кад ми је долазило да гласно јаукнем, само онда сам постајала нестрпљива и нетрпљива.“ Сетан израз пролази књижевници преко лица док ово говори, као да ни до данас не може себи ово опростити... Али деца, њене ученице, погађајући много тога инстинктивно, иако нису знале прави узрок ових ретких појава дубоке депресије своје наставнице, осећале су и у тим часовима да њена душа њима у целости припада. 1926 уследило је пензионисање због болести. Две године које је од 1926 до 1928

провела у Паризу на лечењу, нису донеле веће олакшање. 1928, кад се поново вратила у Београд, пала је сасвим у кревет у ком непомична и непокретна, прикована страховитом реумом, лежи већ десет година...

Ко да се на овом месту не сети њених речи из „Исповести“:

„О, јаде и бедо! А горе, погле небо! О, небо, о, сунце, о, лепото, о, ма што моја, о, дивна природо, о, идеали, да ли ћете ми позајмити снаге да издржим, да поднесем, да победим живот — ради живота?...”

Она која је толико волела Русију и руску земљу, која је хтела да живи да може да плаче сузама Достојевског, да се нада Толстојевом Васкрсењу људи, да може топло и искрено веровати маштама Чернишевског, — понела је на својим slabим леђима нешто и од великог страдања ове широке и простране словенске земље, чије је име тако замамљиво одјекивало у њеној души.

Уздихући се над судбином, она је подноси с резигнацијом и не упадајући ни у какве крајности, њена душа као и раније остаје отворена за све што може да прими и што носи на себи, у једном или другом облику, одраз Вечног Ствараоца. У толико је случај Милице Јанковић јединствен у историји литературе, дубоко дирљив и у исто време узвишен.

Милица Јанковић у постељи

Иако тако тешко и претешко болесна, књижевница Јанковић је кроз све ове године непрестано радила. Нашла је свет у себи и описала га дајући га онако како га је она некад видела. То је слика једног времена и декуменат једне душе. Патње своје болести

изнела је у књизи „Међу зидовима“. То су у самој ствари „Записи из Мртвог доба“, „Тамновања“ Силвија Пелика, то је јаук с болесничке постеље, који се истргао с њених усана...

Свеукупан број њених дела представља читаву библиотеку. Написала је три романа: —

„Мутна и крвава“
„Пре среће“
„Плава госпођа“

осам књига приповедака: —

„Исповести“
„Калуђер из Русије“
„Незнани јунаци“
„Плави доброћудни вали“
„Путем“
„Смрт и живот“
„Чекање“

седам књига за децу: —

„Жута породица и друге приче“
„Зец и Миш“ — илустровала Б. Вукановић, ак. сликар
„Истините приче о деци и за децу“
„Приповетке за децу“
„Природа и деца“
„Душица“
„Људи из скамије“

и осим тога превела Толстојево: — Детињство, Дечачтво и Младост.

Кад се узме у обзир да је већина ових радова рађена на основу интроспективне анализе, код које се сам аутор највише троши, онда је нарочито тешко мислити о процесу целокупног овога стварања. Скерлић га је окарактерисао као суптилан, нежан, књижеван у свему. Уз то долази и прононсирана отменост њеног стила, која је тако консеквентно спроведена од прве странице, од првог реда што га је она написала. Никад ни најмање „стилске распојасаности“, никад прекорачивања оних граница код којих реч престаје бити реч, а остаје погрда.

Као последња књига Милице Јанковић изашла је њена збирка прича „Људи из Скамије“ (издање „Српске књижевне задруге“, 1937). Писана, као и сва њена дела, врло књижевно, ова је књига, према интенцији самога писца, намењена омладини.

Иако добро књижевно дело не познаје доба читача, његов узраст, то ипак не значи да писац не може своју књигу намењивати првенствено за неки одређени круг читалаца. И госпођа Јанковић је добро учинила што је, пишући ову књигу, мислила на нашу омладинску књижевност, која је уистини код нас најмање развијена књижевна грана, тако да смо често у недоумици како да се попуни та празнина. Али би се одмах морало додати, да и остала дела М. Јанковић, осим њених књига за децу, која носе изразити карактер

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

дечје литературе, превенствено спадају у омладинску литературу, и то у литературу за сасвим младе девојке. Све је тамо кристално чисто, има много заноса и идеализма који карактеришу ово доба човекова развоја.

У књизи „Људи из скамије”, почињући од прве приче „Први дан”, где се описује први дан у гимназији већ споменуте десетогодишње мале београдске ученице Загорке, па до последње „Другови”, све су приче и по мотиву намењене нашој женској омладини. С дирљивом консекветношћу, из разреда у разред, с часа на час, књижевница прати и слика ову омладину онако како ју је она видела на раду, с оним бригама које је она у њиховој души упознала и осетила. Не упуштајући се у дубља психолошка анализирања појединог случаја, што би садржину књиге знатно отежало за овај круг читалаца, она нам је ту дала нашу девојцицу поред које свакодневно пролазимо на трговима и на улицама — просто, мило и заљубљено, сестрински и матерински у исто време. Преко ове збирке прича наша мала гимназисткиња ушла је на поетски начин у нашу књижевност и можда нитко није позванији од тих девојчица да приђу књижевници онако како то указана љубав и пажња заслужују.

Дете наше социјалне средине дало је све типове са бескрајно великим варијацијама. Његове душевне особине су компликоване, склоност и нагони различити, предмет његове пажње често изненађујући, али је у прилично једнакој мери развијена суревњивост, „састезањије”. Служећи као база за јединствено изграђивање, она може дати много позитивних резултата. Кроз приче Милице Јанковић уравниотежиће се осећај другарства, природности и непосредности, и зато ће ова књига у рукама омладине корисно послужити.

И у њој, као и у ранијим књигама, налазе се реминисценције на Београд. „Највише сам волела Београд од Врачара до Калимегдана”, одговара ми она на моје питање, али ипак је она Београд захватила много шире од означене црте, иако се мора нагласити да га она више доживљује кроз београдског човека, дете, које је с толиком љубављу описала.

Већ је касно. Излазим из књижевничиног стана и, огледајући се на кућу у којој она станује, двориште с испуцаном земљом које се поред ње протеже, намеће се жеља да се земљиште на ком се ова кућа налази издигне, да кућу окружимо зеленилом, а сама кућа да се претвори у једну од оних малих белих вила обраслих ружама и цвећем! Али, за то треба имати чаробњачку палицу, или — дубок џеп, а обични смртни немају ни једно ни друго... На улици већ горе сијалице увелико, али је овде

све другојачије него у центру Београда. Другојачије се и дише и хода и говори и мисли и ове сијалице што горе другојачије су, као и људи и куће. Макар да овуд саобраћају два „јака” трамваја, двојка и седмица, које овамо долазе од стране Гробља, односно Хартвигове и Александрове улице, ово је изразита београдска периферија, где још преовлађује мирни темпо живота, где се људи који у тој улици станују познају, где је „бакалин на ћошку”, односно његов мали шефрт главни колпортер новости, зна сваку кућу, број, врата стана... Улица са старом калдрмом, куће једнолике, сиве. Ниједна импозантнија грађевина, парк, не разбијају монотонију краја. Колико ли разлике између њега и пуног зеленила Топчидерског брда, Жељезничке колоније, Банова брда, Дедиња!... Како се сасвим другојачије дише кад се стигне до Калемегдана који, гледан кроз трамвајска стакла у овој тихој пролетњој ноћи, изгледа као зачарано место по ком се крећу неке загонетне сенке... То се младе гранчице подмлађеног дрвећа њишу на поветарцу у радости своје пролетње обнове. Почетак Кнез Михајлове изгледа као нека триумфална капија кроз коју се улази у море сасвим другог светла него што је оно које је иза нас остало, у кићени свет, ревију пролетњих новитета која се указују оку и на људима и кроз безбројне необично укусно удешене излоге. Све је овде другојачије него тамо у суморној улици Старине Новака у којој на првом спрату једне од безбројних кућа живи, мисли и ради наша тешко болесна књижевница Милица Јанковић. Зар нема могућности да јој однесемо нешто од ове пролетње младости, од овог обнављања природе и света, а да не повредимо њену урођену гордост и осетљивост?! Књижевници и уметници су понос нације. По њима и преко њих, као и преко других својих хероја земље, мора, ваздуха и науке она „вуче” своју славу и води своје име. Култ живих мора да претходи култу мртвих. Милица Јанковић биће увек једно наше светло име. Морална јачина коју је показала у великој својој патњи, даће многим потстрека да штошта лакше поднесу и уз то стварају и раде. Ту је велики смисао и значај њене моралне јакости, који и њену душу могу испунити племенитом гордошћу и самосвести.

Ми бисмо морали размакнути њене зидове, проширити крај неба на ком се с болесничког кревета одмарају њене очи док мисао црта нежне ликове ове наше омладине која се весело шета у првим топлим данима увек чаробног београдског пролећа.

Д-р Марија Илић-Агаћова

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Пилот-пошторужник Кнап брани Београд

(Новела из београдској живоји — напратена на књижевном конкурсy
Градској полаварсшва Београд)

(Наставак)

IV

Онда аеродром није био ово што је данас, тек се назирао. Била су само два хангара, неограђена пољана и једна касарна; а преко пута, никла је једне ноћи кафана „Аероплан” Пера Кокотовића.

Свако вече тамо се скупљало друштво: Глодић, Јаклић, Гргић, Калшек и бивши ђенерал Ледовски. Кнап им није долазио. То вече чим је сунце зашло, а настало пролећно предвечерје, друштво се упутило све један за другим Пери у двориште кафанско, где је мирисало на поквашену прашину између стола и на олистале брескве.

Пера их је дочекивао: жут у лицу, дугог шилатог носа, широких ушију које су се провиделе, зафитиљених брчића, упалих прсију; стомака као да није имао, а предуге руке висиле му око тела.

— Добро вече желимо!... Здраво Јаклићу, здраво како си — дочекивао их је он услужно. — А је ли, момчићу, ко је изводио оне „лупинге” данас? фини су били...

— Море, расхлади ракију, остави се „лупинга”, брецнуо се Јаклић. А ако ти опет буде као шора, ја ћу те једног дана стрпати у реп аероплана, па ћеш видети звезде усред дана...

Пера се смешио: хм, хм... одмах, одмах, — услужно је нудио, само изволи седи. Ајде Глодићу, ајте...

Они су седели. Настајало је ћутање. Међу собно нису имали шта да говоре, јер су цео дан заједно, Пера им је био досадан, касарна мрзовољна. Тек после друге, треће чашице, уз млад лук расположење се криво.

— Нема нам га Кнап никако, навраћао се Пера, тек да отпочне разговор.

Они су се згледали, не слушајући га. Он ти је заљубљен, Перо, знаш ли ти шта је то заљубљен? Заљубљен и трчи сваки дан у варош.

— Море знаш шта је ново? упита их Глодић, не знаш, не знате... Данас ти га зове командант и забранио му излаз у варош догод не очисти паучину у јединици... Е баш ми је мило...

— А што ти је мило, будало! рече му Јаклић.

— Зато што се толико занео... он ми је све нешто екстра.

— Па шта хоћеш, Глодићу, од тебе је бољи: и пилот је бољи, и лепши и школованији, све.

— Ко? Он бољи пилот! скочи Глодић као убоден. — Он? Е ја ћу да се обесим, ако он направи бољи „вираж” од мене! Тражимо комисију... пристајем на опкладу од хиљаду динара. Господине мој, не признајем ја ни теби да си бољи пилот од мене. Причај ти шта хоћеш... Он бољи пилот од мене! Кнап... Па бре, ево сад, важи ли сад, сад да истерамо аероплане и да седнемо он и ја, па да видимо... Полажем хиљаду динара!

— Море, теби је криво на Кнапа, што он има успеха код девојака, а тебе не гледају, пецну га Јаклић.

— Ко ме криво, мени?... Господине мој, ја само да хоћу, ено она студенткиња што је самном летила...

— Да, да, само да хоће Глодић — додаје иронично Гргић. — Он ти је сила!

— Треба да знаш, треба да знаш само да хоћу! А што се тиче „виража” и „лупинга” опробаћемо се. Ја поједем све те акробације које ви направите боље од мене. Он устаде. — Ево: сад ћу да наредим да истерају две машине. Важи?... Него, Кнап ти се свуд прави екстра, а баш није ништа. Нека га мало.

Пера је доносио полиће и разговор је постајао бучнији.

— А, ево их, — повикаше сви, ево: ђенерала и Кнапа, долазе! Пази сад, Глодићу!

— Слушајте, рече Глодић приносећи кажипрст устима — сад ћу ја да га мало зафркавам, а ви ћутите, да видиш само.

Ледовски је нешто објашњавао Кнапу, и тако ућоше.

— О, о, љубавниче! где си, дочека га подругљиво Глодић. А где и гос’ин ђенерала! Добро вече гос’ин ђенерале — и он се комично подиже са столице сагињући главу. Перо! Столицу обриши за гос’ин ђенерала! Код мене, код мене изволте, гос’ин ђенерале... И ракију Перо, одмах... А зар ти ниси у вароши? обрати се Кнапу; а девојка?

Кнап је ћутао.

— Људи, слушајте, наставао је Глодић, сад ћу вам рећи једну ствар: ми имамо међу нама „љубавнике” које девојке избегавају а не могу да их се отресу. Имам доказа! Један друг ми је студент причао, да „Кнапова” девојка бежи од њега ко ђаво од крста а не може да га се отресе. Он се прилепио као крља; а она девојка лепо васпитана, из боље куће, па не зна шта ће... Свако вече је јурење по корзоу...

— Није истина! скочи Кнап, љут и задрхта.

— Истина је, потврди Глодић и поче да смеје; видиш како га истина љути. Истина је, мој брајко, само ти не видиш, брукаш се... Не би ја то бре, не знам за које паре! Срамотиш се. Ти љубавник, цмољо! па она је бре, најлепша девојка... и има свога колегу. Шта си се наврз'о где ти није место? Што не седиш овде са нама, к'о човек, него: све нешто екстра, ти као не припадаш нама, ми нисмо друштво за тебе...

— Доста, Глодићу, о томе, прекиде га Јаклић.

— Шта, доста! Нећу. Пустите ме да кажем... Гос'ин ђенерале — окрете се он Ледовском — кажите ви, ви сте човек... ђенерал, кажите ево: зар није то брука? Овамо љубавник, а девојка га презире... Срамота је од родбине и колега, али овоме не може да се докаже! Кажите, гос'ин ђенерале!

— А што, срамота, што? поче доброћудно Ледовски. — Па може да и воли... Кнап леп младић, он ће да дотера за официра; он ни као ми. Ви друго, а друго Кнап...

— Да, да, повикаше сви. Браво, гос'ин ђенерале! Тако је. Је л' ти кажемо ми, Глодићу. Глодић се беше наљутио. — Е, ја сам мислио гос'ин ђенерале — окрете се он Ледовском — да ви разумете ствар, али извин'те, ви сте... за вас је само вотка. Сви сте ви ђенерали, знамо ми...

— Што? покуша да настави Ледовски — па Кнап, друго он не долази овде, он одлично лети, храбар, он има пред собом циљ.. он бежи одавде, тражи нешто светлије, овде загушљиво. Љубав даје пострека. Он отима се, а нас већ покрива дремеж... ми овде...

— Е, сад видим, света је дисциплина, господо — прекиде га Глодић. Слушајте! Да вам причам како је командант једанпут постројио гос'ин ђенерала. Саставио му копите. Слушајте! Ал' сам се смејао... Перо! бре, ракије овамо... Овако је то било... Причајте ви, гос'ин ђенерале!... Дакле да вам кажем: и го-син ђенерал мрзи команданта, а и Кнап, зато се они слажу. — Слушајте, овако је било: гледам ја једанпут кроз прозор са спрата, а иде гос'ин ђенерал поред командантовог прозора, замишљен, не види команданта на прозору. Иде и чупа браду.

— „Гос'ин Ледовски, подвикну командант. Чиновник Ледовски!”

Мој ти чича стаде.

— А што ви не поздрависте? упита командант.

— „Извињавајте, гос'ин потпуковник, ја нешто замислио се“...

— „Нема ту: замислио се! Ви има да поздравите по правилу. Мислите код своје куће, овде нема да мислите. Ви овде пролазите као поред турског гробља! На лево круг! Вратите се и да поздравите како треба“...

И мој ти чика Рус стаде. Мислио се; шапуће нешто... Ја гледам: хоће ли да се врати

или неће, ђенерал бре!... А он се врати, па поново поред прозора, а све испод ока гледа на команданта и кад је био близу, он подиже главу и скине шешир, па почне да иде у корак парадни... ха, ха... То ти је било... Сад се ту опет ђенерал збуни и стаде у месту, а гологлав, па гледа у команданта, не зна шта да ради. Ја побегнем с прозора.

— „На своје место!” викну му командант. И наш гос'ин ђенерал оде.

Је л' тако било, гос'ин ђенерале?

— Ха-ха, заори се смех после ове приче... Дисциплина, нема шта! У здравље гос'ин ђенерала, рече Јаклић... Живео и командант који тера капларску дисциплину.

— Здравствујте пријатељи, отпоздрави Ледовски. Ја ту причу што Глодић испричао већ заборавио. Красна вотка у Пере.

— Кнап не пије у здравље командантово — повика Глодић — Кнап не пије, јесте ли видели?

— Је ли, ђенерале — упита Јаклић — мрзиш ли ти команданта, зато што те муштра?

— Јок, пријатељу, јок... Ја никога не мрзим. А што? Заслужује он да га мрзим? Он човек, ја човек... а то значи јадник, који ће иструнути као гљива. Ја мрзим нека виша бића која вечно живе и ослободила су се земље, пакла, а ми људи!... Е, вотка добра. Харашо!... То ти је живот... Вотка.

— Е таквог вас волим, гос'ин ђенерале, приближи му се Глодић. Перо, вотку овамо за гос'ин ђенерала!... Него, зар није Кнап уображена будала, подофицир, а овамо не иде са нама већ све нешто екстра, издваја се, а сад неће ни да пије. Љубавниче!...

— А шта ви пријатељу опет — окрену му се Ледовски — па Кнап нешто друго... Ја вам казао: он не пије, он има други циљ. Он има амбицију, он осећа у себи нешто више, светлије од овога. И љубав њега сада потстиче, то је добро... Он врло симпатичан... на свој начин — а ми на свој. Ми весељаци, не мислимо ништа даље, нама пригнули главу доле, ми ћутимо, не отимамо се, ми задовољни. Кажу нама: овако живи! Ми ћутимо... Ето, нама овакав живот леп, волимо вино, овај Пера нама интересантан, овако не мислити ништа је блажено... Идеш низбрдо, то ми сада осећамо као да идемо низбрдо, без тега, мило ти, и лако. Ми пијемо и весели... а он, он — не. Он осећа у себи да треба нешто друго, нешто више, светлије; зато увек замишљен, бори се. Он — слушајте пријатељу — он тај што хоће узбрдо, а то и тешко и има потајних радости: нада, обећања, чежња... Ја знам то стање!... Зато, он, чини вам се као да није за наше друштво; он није ни против, али осећа у себи друго. Пустите ви њега, пустите га, нека иде за својим... То је занимљиво посматрати. А ми овде, тако задовољни, блажени, весели... Пријатељу, ви нешто друго, а он друго, а оба тако симпатична...

— Опет ви!... ви сте излапели, гос'ин ђенерале. И Глодић направи кисело лице. Ех, Дисциплина је света! Из раја је она изашла! А да ја вама кажем: Кнап је будала; прави се да није за наше друштво, неће никад са нама овде, а за чије је он друштво? Да није за принчево? Да нисте и ви били принц?... Ех, што ти мрзим ја те ствари! Перо!... Пљуноу бих на све то! Перо! Овима двојици по капуцинер, то су господа, а нама још литру пића и музику за доведеш, разумеш. Аконто овога, музику... Не могу да слушам више преклапања... Дисциплина је света, она ће све да уреди.

— Њет, њет, капуцинер, брањаше се Ледовски. Мени вотку. Ну, драги Глодићу, што се љутите... Ја вас волим, Ми једнаки...

— Даље од мене, даље ђенерале. Немој и ја да ти саставим копите, да ти сад командујем „мирно“. Ти си за мене контрактурални чиновник Ледовски, а ђенерал си на папиру. Немој да те постројим, ја тебе, па ћеш да се пушиш шта те је снашло...

— Остави човека на миру! викну му Јаклић.

— Но, ништа, ништа, накашљавши се, доброћудно одобри Ледовски — ја већ заборавио!... Пријатељу Глодићу, ја био некад царски пуковник, а Врангелов ђенерал, мој син толики као ви, доктор тамо у Русији, а ја овде сам нико и ништа... и не љутим се на вас! Здравствујте! Ја приђем и пољубим вас. Тако!

Он приђе и пољуби Глодића. А онда настави:

— А ја само кажем: Кнап, у себи нешто има, он нешто друго...

— Кнап, рече подругљиво Глодић — плати му три литре вина за ово, плати Врангеловом ђенералу...

— Доста бре, Глодићу, немој да ти ја устанем — исколачи на њега очи Јаклић... Престани!

— Кнап није пио у здравље командантово, господо! Повика Глодић. Шта ви мислите... Јесмо ли војска или нисмо! Предлажем у име закона да му се отворе уста и ова политра успе... он мора, да — мора да пије здравицу! Неће и ту ваљда да буде изузетак... Напред! Ја командујем, има да му се саспе ракија...

Наста граја. Сви поустајаше; не размишљајући почеше се мувати, викати, тражити. Неки су их умиривали. Да му се отворе уста! викали су. Наздрављало се команданту. Напред с њиме!...

Тада започе рвање. Кнап се отимао, они су неколицина нападали, Глодић се највише беше устремио. Требало је да испадне шала али наста опште гурање, мучна ситуација. Ракија се просу, разби се стакло, попадале столице...

— Треба да пије! Није попио...

— Ну другови, другови — устаде Ледовски и стаде одлучно између њих, — ја вама нешто кажем: шта ви то радите?

Због његовог израза лица они се мало умирише. Он настави полако са дејством:

— Мени жао гледати вас... ви јунаци, ви понос нашега доба, на вама стоји пук, ви брањаци... али не, не то: — ви храбри изданак људски... за дивљење! — Ви у ваздуху орлови, а ту... но то жалосно! Мени жао, али и ја сам ситан, мени жао: ви летите као орлови, још већи јунаци него они, ви преставници оних који ће доћи, и изданак оних који нестају... Да! Ви летачи! Ја стари Вам скидам капу... Ко то сваки дан грми небом? Ви. Ко облаке пробија, ко се не боји грома ни буре? Ви... Ко онако збијено лети у групи, као јато један до другог изнад престонице, а људи гледају па расту, ко? Ви! Ви то... Ја ту већ годинама, ја џа прекретници двају доба, а некад плачем кад гледам вас. Плачем. Ви подмладак наш, изданак хероја који у нашем дому нестаје, ви бисер човеков... Ви падате доле, гинете, а сутра опет сте летачи, ви најхрабрији! Пријатељи! Ви заслужујете бољу судбину на земљи... Ја вам кажем: ко од вас заслужнији? Покажите ми га! Ко своје срце износи на олтар херојства сваки дан, као ви?... Они родољуби, што се туку рукама у прса по зборовима и кажу: „ми, ми! Ми борци“... А кад само каменица зазуји они сагну главе и иду под катедру... а ви! Велико дело чините, огромно, браћо моја, велику жотву за будућа поколења. Ви хероји! — ви они што не траже ништа за своје заслуге... ви скромни јунаци... овога доба! Ледовски поћута, а и остали су ћутали. ...Шта вама ја могу? Ја тако ситан... посрнуо, шта могу, ја само плачем кад узлећете и пијем са вама. Али ја видим вредност вашу... Младост вашу, ваш живот: ваш секунд вечности који је синуо једном у милијонима година... Ви дајете на олтар оцабине... не оцабине, не, то мали појам: на олтар рода свог, на олтар једног новог освојења. Ви за људе новог доба освајате небо!... Другови! Ви јунаци, а не знате. И нико то не зна. Сви ви тако огромно храбри... Као не људи. — Браћо, тако вас волим, вас подофицире пилоте, вас који светлате образ роду људском, који проносите небом његову славу, а тако ипак незнатни... Ви страшни дивни, љубљени хероји наши... Живели!

Ледовски се на крају заплака.

— — — — —

Кад се разиђоше, у ноћ, на Кнапа ове речи учинише дубок утисак. Он премишљаше у себи. — Прикупљао је снагу да истраје у својој одлуци, да иде правим путем ка циљу, још једну годину у овој средини; а после ће настати, ваљда, и за њега онај први, пуни живот, какав он одавно очекиваше.

V

Притвор потраја дуже времена, командант на њега као да беше и заборавио. Једном само у пролазу видео Кнапа, а овај задрхтао по-

мисливши: сад' ће се сетити! Казаће: „Кнап, ја сам се уверио да си се поправио, да нема више паучине... Сад можеш у варош, па други пут памет у главу"... Али кад Кнап наиђе поред команданта оштро га поздрављајући са погледом упртим право у очи командантове, овај га једва отпоздрави. Скоро га и не примети, загледа у даљину. Кнап се само снужди и заборави куда је пошао и шта је пре тога мислио, продужи неколико корака у „парадном маршу” како је ишао пре тога да на себе сврати пажњу.

Прођоше затим опет неколико дана, сви налик један на други. Учинише се Кнапу као читаве недеље. Никаквог гласа није имао од Беле, баш као да она беше од њега удаљена читаве континенте. И успомена на њу поче да се губи и удаљи се веома, као да ју је проживео у неком ранијем животу, пре толико столећа. Чудно је то — мишљаше он — тако смо близу, а такав оквир, тако растојање!... Где ли је, шта ради? Он се неких дана аеропланом, у подне кад је најживље на шеталишту, спуштао ниско и гледао, зурео можда ће је видети! Али ко би могао распознати? Одозго су сви људи исти, сви подједнако ситни и ништавни.

Први пут сада, ових дана, поче Кнап да се осећа као да је у ропству. Заробљен и у непријатељском логору, окружен високом непремостивом браном, коју чувају стражари. А тамо преко бране су његови. Само је могао у ваздух, као некад што је пре много векова бежао из опасног лавиринта заробљеник Дедал, на својим крилима...

Тих дана Кнапу се интензивно наметаше мисао о Бели. То је задњи трзај — говорио је самом себи — док не ишчезне. А да ли је могуће да је више нећу видети? Зар је све прошло?... Навраћале су му се Глодићеве речи: „Лудаче један, па она те не воли! Где би она гледала једног подофицирца... Него девојка, лепо васпитана, не може да те се отресе... а ти изгубио главу”...

— Дакле тако... мишљаше Кнап... Можда је и истина. Глодић је злбан, али овде је можда помало и погодио. Довољно би било да је један и стоти део погодио! И боље што смо се растали, продужаваше он. — Боље, боље!... Али му опет искрсну однегде зрачак наде: немогуће да је тако, никако!... Сети се он свега: Како га је звала да свако вече излази, како се одмах радосно издвојала од другарица чим га спази, и загледала се у њега. Просто упијала свој поглед у његове очи. Она, Бела, дотле озбиљна, постајала је тако умиљата. Одлазили су у њихову алеју, а тамо... сели би на клупу и она би причала а он слушао. О томе како ће завршити школу, бити после слободна, он официр, како ће и он постати чувен пилот, славан, јунак изнад свих. — И онда њих двоје! Кнап би у тим моментима само ћутао и као прикупљао снагу. „Већ

ћемо учинити све, што се тиче храбрости”... Она је настављала: биће лепо. На сваком митингу Ви победите... Награде, слава, новине, а највише осећај јунаштва, уздицање над осталима. Је ли тако? Кнап је климао главом као дете кад му причају лепу причу. Онда је опрезно узимао њену руку и замишљао та лепа времена; она су већ светлила у његовој души, за њих је он живео... „Бићеш моја — говорио је у себи, а гледао је — бићеш само моја... тад кад будем славан, и тада ће ти бити враћена сва захвалност за ово... Бићеш моја звезда сјајна”... Онда би се она, пошто би се сита напричала, спремила за полазак и тада би долазило оно најлепше: Ајде довиђења до сутра! говорила је. Загледала би се у њега и примакла би му рамена, као да их је нудила. Једном само он се преварио и привукао их грубо себи, али није стигла ни да се уклони, приграбио их као да их отима и пољубио је. Она је сва задрхтала, посрнула, прво малаксала и опустила се а онда се тргла и усправила. Наљутила се и без речи пошла. Али Кнапу је остало нешто врело на уснама, и те како врело. — То је само једном било.

Али је све то сада било негде далеко за њим. Да му је само да је види сада, макар и сакривен негде у прикрајку, он ћути а она иде, ево је: Бела је, њен је ход, њена усправна глава. Он би изашао! Али не, ћутао би. Не! Изашао би и казао: добро вече Бела, ево и мене... А она? Тргла би се и казала: извините, ја вас се не сећам... ја чекам колегу, имам састанак. Онда би се појављивао директоров син...

Усред размишљања приђе му Глодић:

— Ба! Кнапе, шта је? Замислио си се...

Кнап претрну. Он га се увек прибојавао. И сад је опазио, њему тако познат лукав израз на Глодићевом лицу, испод осмеха.

— Па јес' кад је човек љубавник, тако ти је то — настављао је Глодић. — Него синоћ сам ти видео твоју бившу девојку. Била је са једним цивилом. Питам мог друга студента: ко је овај? а он каже син њенога директора... Ха-ха — насмеја се Глодић, видећи Кнапа да црвени. Је л' кажем ја теби! Море могао бих и ја да их имам на сваки прст, баш ми каже друг — студент да ме упозна, али цаба му било, нећу... Ајд' у здравље. И он је одлазио победоносно, насмејан, остављајући Кнапа утученог, како корача негде, ни сам не знајући куда.

То је само кратко потрајало, та криза, па се намах у њему нешто будило: он се трзао, трзао рамена, и однекуда се дизала снага. Само полако, Кнапе! Чинило му се да је растао, постајао атлетски велики и стабилан; рамена су му се напрезала. Дизао је главу. И само би удахнуо ваздух, као неки еликсир и продужавао препорођен, чврст, одлучан: напред, напред, Кнапе... Само полако!

Освану једно јутро пуно расутог светла

небом, као да је долазила кроз неки решеткиasti отвор. Кнап погледа горе и виде високо ситне облачиће, чак у своду, беле и пресјајне. Личили су на развучене повесме беле кудеље. Они задржаваху светлост сунца и пуштаху је овако просуту. Али изнад њих — како ли је дивно! Кнап зажеле да се нађе тамо. „Можеш ако хоћеш, рече сам себи — а ко то још може тако? Зар није само то довољно, па да ја будем потпуно задовољан својим стањем — ко може тако као ја, да крене сада у тај тамо крај, сав сјајан и трептав и да се тамо сав у сунцу преврће до миле воље?... Требало би да сам срећан, али... Кнап није знао због чега није био потпуно срећан: требало је и Бела то да зна — да он иде горе, или можда и она са њиме да пође... Да, само то и ништа више! Човек је још и сувише привезан за земљу; небески предели су прекрасни, али још туђи; човек да би био срећан, нису му она довољна, мора се врагити земљи. Ко зна, то Кнап није знао — која ће покољења после њега бити ослобођена земље... Он толико жуђаше за земаљском срећом...

Ишао је ка хангарима, на летење. Пре тога је обишао војничке собе, баштицу, све просторије и круг и свуда је нашао примеран ред. Бујна светлост летњег сунца која обасја земљу испуни и њега нечим неодређеним: сетним и радосним. Био је готов да помисли како је живот ипак леп. То су говорили његових двадесет и пет година; избијала је однекуд из њега нада, да мора бити боље, да је то ту у зраку и само треба да падне. „Биће, биће боље, а и сад је добро” као да је чуо шапат око себе. Међутим само су шеве поред њега одушевљено узлетале из траве у ваздух. Његово предосећање да ће му се догодити нешто радосно није га преварило; таман када је био пред хангарима, сусретне га његов ордонанс, са писмом у руци:

— За вас, гос'ин наредниче!

Кнапу, као и увек при изненадним догађајима, уздрхта срце; појури му крв у лице и он се после не могаше никако сетити: ни када узе писмо, ни када ордонанс оде од њега погледавши га изненађено, ни када он брже сагледа од кога је... Све се то догоди тренутно, за њега отсутно; он загледа: Белин рукопис! Па опет уздрхта. Или је повољно, или је неповољно, или му јавља прекид, или га најзад зове да види шта је са њим... Он се савлада, да га не отвори, јер тек сада примети своје узбуђење; савлада се и силом стави писмо у џеп. Хтео је да загосподари собом, да се примири. Прочитаћу кроз пет минута, и погледа на сат. „Пет минута раније или касније, сазнаћу. ...Сад, шта је ту је, садржај се изменити не може. Осуда или помиловање! Друже!”

Он продужи. Хангари беху широм отворени, машине из њих истеране и неке већ

стављене у рад. Механичари су трчкарали од хангара ка машинама и нешто доносили. Звук мотора се расплињавао по удаљеним осветљеним пољанама, на којима је још почивало августовско јутро.

— Кнап, на летење — чу он иза себе глас командиров. Тражи те војник, а тебе нема! Хајд, одмах се облачи, машина већ ради! Ти и Калшек бићете пратиоци поручнику Бољевићу; ти десни, Калшек леви... Задатак има вођа поручник Бољевић... Ми ћемо одоздо посматрати ваше ускупне акробације. А ти пази како пратиш.

Командир се заустави код задњих речи, и покаја се што их је изговорио, јер се сети да их није требало говорити Кнапу. Та он је и без њих беспрекоран! Никада му још није рекао ни речи примедбе. Зато га је и изабрао, њега и Калшека, и упутио са Бољевићем да их као најбоље акробате споји заједно и опроба шта могу да учине ускупно.

Кнап потрча према отвореном хангару, до своје кабине. Баци поглед на упаљене аероплане и тамо спази свој, већ спреман, а поред њега и остала два аероплана, такође спремна. Поред њих стајали су обучени Бољевић и Калшек и нешто се договарали покретањем руку.

Он брзо отвори своју кабину и поче набацивати одело на себе. Они су га чекали.

Он је знао: командир је добар, треба само добро да му лети, а остало је лако; — али нервозан и нестрпљив кад мора овако да чека пилота поред упаљеног аероплана. Комбинезон који је Кнап навлачио и у који хтеде просто да ускочи, као да се беше узјогунио; нога му је запињала јер га он доле не беше откопчао. То га наљути. Морале понова извући ногу и полако откопчасти доле ногавицу, па га тек онда обући. Иза себе чу пун звук мотора, значи: она два су већ сели унутра и пробају. — Он удвостручи брзину облачења. Командир је шетао поред хангара и наиђе баш поред њега, али само баци поглед и не рече му ништа. Опет му запе облачење: сада је хтео да навуче каску на главу неоткопчану! Командирови кораци се приближише одостраг, Кнап осети његов поглед на себи, и презноји се.

— Ајде, Кнап, ајде, чекају те! Други пут позиви механичара да ти помогне! — Приђи Бољевићу, он је већ у аероплану, па нека ти каже шта ћете радити.

Кнап га захвално погледа.

— Разумем, г. капетане! одговори он предано, а осети у том моменту да би учинио све за тога човека.

Па потрча, најзад, обучен ка своме аероплану. А писмо? сему му у памети, писмо непрочитано! Командир га је пратио погледом. Није било ни помена о могућности да писмо прочита; он брзо приђе Бољевићу, а овај га отпоздрави другарски једним прстом, и, кроз звук мотора, викну му из све снаге:

— Кнап, све оно што ми радимо то и

ти. Радићемо ускупне акробације. Ти само гледај добро и прати.

Он отрча до своје машине, ускочи у њу и увеза се до гуше; брзо проба мотор и диже руку у знак да је готово. Опипа руком место где стајаше писмо. И тек тада стиже да одахне.

Поручник Бољевић истера свој „Девоатин“ напред, за њим изиђе и Калшек, а пође и Кнап. Постројише се на полазној линији и онда вођа погледавши у њих диже руку онима тамо у знак поласка; затим даде гас и тад сва три као привезани, прво као да отскочише од земље неколико пута отимајући се, запловише ваздухом. Одмах Кнап додаде јачи гас и залепи се вођи за крило, на неколико метара од њега и изнад њега. Гледао га је одозго, задовољан, осећајући се сигурним као да је у најудобнијој фотељи. Толико је био сигуран у своју руку.

Онда кад добише висину започеше ускупне акробације. Вођа, на неколико метара удаљен од Кнапа, тако да му је он лепо могао видети лице погнуто напред, и пратити покрете његових руку, — поче да повлачи аероплан право у вис вертикално — а то одмах учини и Кнап, и дође у положај да изгуби земљу, видећи само огромно небо над собом. Апарат се послушно усправи, обеси о елису; Кнап једва стиже да баца поглед на вођу и да сагледа и њега у истом положају, испод себе. Затим, непрестано га посматрајући, опази како се његов, вођин, апарат поче превртати преко главе — те тога истог секунда повуче и он, Кнап, палицу управљача на себе потпуно те се и његов „Девоатин“ преврте уназад преко главе. Мотор зазуја некако потмуло и пригушено и, у једном моменту Кнап не знађаше свој положај — (то у моменту превртања) — али одмах се указа земља и он схвати да је „лупинг“ готов. Сад је јурио к земљи свом снагом... Он брзо одузе гас и поче да га исправља; а још брже баца поглед на вођу и на десног пратиоца и види да су и они били у истим положајима. На њега је тога момента помамно јурио ваздух притискујући га, да га уништи. Земља се такође била устремила. Како је страшно а у исти мах и привлачно то вертикално понирање у дубину!

Ускупни „лупинг“ испао је „као под конач“. Као да их је неко повезао за елисе међусобом, па вукао заједно. — Кнап у једном моменту, у оном најбржем падању доле, погледа под собом и виде земљу сву обасјану сунцем, као у магли; а следећег секунда већ повуче команде к себи и исправи аероплан немајући времена да мисли о земљи, па се брзо подаде за вођом да га достигне. Устреми се и постави му се такорећи тик уз леђа.

Вођа — Бољевић их погледа насмешен кад му оба приђоше.

Били су сад над оним слојем белчастих

облачића, далеко над земљом, где је сунчана светлост била пуна и обасјавала их, као ореол. Бљештало је унаоколо као у најосветљенијој сали. Горе је био бездан, прво сјајан онда плав; са стране су нестајале недокучиве даљине, а доле замагљена земљина површина. Туђа. Вођа их сада погледа, а они и не скидаху очију са њега, већ схватише шта треба да чине, — повукоше једновремено опет машине право у вис у нови „лупинг“. Оне шикнуше и полетеше, мотори пустише гласове као звери, и тако полетеше право у вис ка небу... али до извесне висине, па онда малаксало и у висећем положају очекиваше шта ће се даље са њима учинити. Ту им је снага била на измаку. Тада се опет једновремено сва три пилота погледаше, седећи у седиштима паралелно небу (и земљи), са главама уназад а ногама испруженим унапред и горе као да леже — и повукоше апарате да се преврну преко главе. — Преврте се и небо отскочи и земља са њима заједно, појави се облачић негде на небу, упре им у очи неки удаљени зрак сунца, забеласа им се и заплави даљина пуна измаглице... и све то пошто им испуни очи оде нагло некуда иза њих... а онда искочи доле земља којој они пожурише усусрет као суманути. Истога момента, опет једновремено, одузеше они гас моторима и ови умукоше, али тада запишташе жице на крилима од силног падања. Кад исправише машине хоризонтално, пожурише пратиоци да сустигну вођу.

И други ускупни „лупинг“ беше изведен као „под конач“.

Наставише их затим, убрзано, повезано, један за другим. Као да се беху острвили на толики успех и на послушност машина, они пожурише небом; пилоти као да изгубише меру и осећај, те се је сада све радило механички. Пратиоци приђоше сасвим близу. Кнап је просто чуо звук вођиног мотора, уз своје уво при једном таквом превртању. Ништа више није мислио: ни на земљу, ни на небо, ни на живот ни престанак његов... већ се сав предао том лудом превртању и игри пуној страве и страсти. А онда, вођа, ујагрених очију, сав занет као да више не влада собом већ се претворио и он у хијену која јури простором, осмотри их и даде им неки знак, па се са својим аеропланом стрмоглави, пожури доле као бачен са сунца, и само осети да га свега подиже до грла, проби га хладноћа, очи му се раширише, чисто се надуше од притиска, а земља му пожури усусрет као да су је милион ђавола издизали к њему... Истога секунда то учине и пратиоци. Јездили су право доле, из висина, сва три, осећајући да падају из ко зна којих даљина. Апарати су били оборени главама доле, они се осећали као јахачи на коњима којима су пустили узде, заболи мамузе па се предали финишу; и сами су се налазили у том положају: главачке доле, са

ногама некако позади и изнад. Ваздух је по-
мамно шибао и прштао око њих. Свест им
је мркла. Разум није радио. Ако би вођа про-
дужио до саме земље тако, и они би са њим,
ништа не мислећи; ако би вођа пролетео не-
куда поред земље, остављајући је са стране
и одлетао у неки други простор, они се не
би ни изненадили, пратећи га, мислили би тако
треба да буде. Толико су му у тим моментима
били предани. Али он одједном поче да у-
мањује брзину, исправљајући апарат из стра-
ховитог јурења и трк се утишавао постепено,
писак жица се ублажавао, и близу земље, на
неких 500 метара, исправише се опет сва тро-
јица једновремено и пођоше право.

Вођи као да још не беше доста. Још га
не попушташе онај силовити занос за пада-
њем, за сечењем ваздуха, за помахниталим пи-
штањем крила, још му се зенице не навикосе
на нормално гледање, он — опазивши доле
реку, сјури се брзо до ње и исправивши аероп-
лан на неколико метара од површине воде
појури свом снагом преко њеног мирног огле-
дала. Сада опет запишташе крила, зајаука мо-
тор, разбесне се њихова удружена страст. Пра-
тиоци га сустигосе и пратише у стопу. По-
јурише и они за њим, а он се сада није више
ни обазирао, уверен да га прате ма куда ишао.
Јурише тако изнад реке ниско, бесно, као да
нису људи. Блиска водена површина и њено
огледало заносила их је, сенила им очи оду-
дарајућа светлост.

Они то и не примећиваху! Аероплани, као
полегали по површини, грабили су. Осетише
мирис воде. Река као да се беше продужила у
недоглед, а они јездили преко ње дуж њене
траке као силни, пракековни изумрли водени
коњици... Кнап у једном моменту баци поглед
доле и спази у води силуету свога аероплана;
али му се слика помутити. Све то пролети му-
њевито брзо и он диже поглед да га не за-
несе, па појури за вођом. Јурење га је испуња-
вало миљем. Вођа му ни за секунд није смео
измаћи, то му је био главни задатак... У јед-
ном моменту, у том силном јурењу изнад воде,
он сам не зна како, ни шта би: он само схвати
брзином коју не могаше да појми, схвати то-
лико да вођа приђе ближе води, као да ће
точковима да је додирне (вођа се играо смрћу).
Као да ће да се окупа, тако се чинило Кнапу
— приближи се аеропланом тик уз површину
— и њему се учини да се вода уклони на том
месту да прими вођу. Махинално и Кнап хтеде
да следи вођу... али тога секунда — шта би?
— точкови му ошинуше воду, нешто плъсну,
блесну светлост — па је нестало, а наста пре-
вртање аероплана преко главе. И он наједном
осети над собом аероплан и воду, осети да виси
доле (у води) и да му огромна нека тежина
притискује лице, груди, навалује на уши и
уста. Нарочито на уши. Оне зашумише. Ае-

роплан се беше од додира водене површине
преврнуо и у том положају налегао крилима
на површину; точкови су стрчали горе, а Кнап
висио главом доле, у води.

Све наједном заћута. Преста шум мотора,
преста утисак јездења, сечења ваздуха, лете-
ња, преста осећај управљања, нестале ширине
и светла, само у глави осети терет и поче
да се надима. Наста огромна тишина. У јед-
ном магновењу Кнап схвати свој положај и
остатком снаге потражи руком везе да се
одвоји од аероплана. Покуша да отвори очи
али му се зазелени љигава течност водурине
и примора га да их затвори. Он их склопи и
изазва у мозгу слику свога положја: он виси
главом доле! Огромни млаз воде појури му
кроз нос и уста у плућа јер беше неопрезно
покушао да удахне ваздух. Радио је све нео-
бично брзо и прецизно. Кад откопча везе, он
се последњим остатком снаге и свести отисну
доле под воду, па, покушав да изрони, усправи
главу, али се удари њоме о крило и примора
га то да остане још под водом. Већ му беше
силно тешко. Сви океани беху му сручили своју
тежину на главу. Осети да му се груди на-
пеше као земља, очи избечише, уши загну-
шише, и поче неко мрко светлуцање... Он ру-
кама, које као да не беху његове, више их
није ни осећао од набреклости, већ као да
су ко зна чије, надуване и мртве, опипа крило
и опрезно му нађе крај под водом и повуче
нагло горе главу, и задњег момента изрони из-
над површине. То беше баш на самој ивици
крила, само неколико сантиметара да је про-
машио, не би имао више снаге да понова поку-
ша да изрони испод њега. Он то осети и зара-
дова се сретном случају. Осети да би се пре-
дао судбини и остао доле под водом... Али не
имаше времена да размишља. Истури главу
и пуним грудима бљуну воду из носа и уста;
погледа око себе и не виде никога и ништа,
све беше мирно и пусто. Вода га је носила
полако, аероплан изврнут тону је неприметно.

У почетку се не сети ничега, већ страшно
осамљен као насред океана сагледа како му
аероплан тоне под рукама. Он му се држао за
крило, али се оно одмицало. Постепено Кнап
се хватао за преостале његове делове и жа-
лосно погледао у оне који су тонули. „Тако
ћу и ја скоро” — помисли он. Малаксавао је.
Аероплан изврнут са точковима горе поче да
издиже реп, то га је мотор вукао доле. Кнап
се овлаш хватао за њега, придржавао се да
не потоне, а и да не убрза његово тоњење.
Вода их је носила брзо. Каква огромна ти-
шина око њега и какав положај! Он загледа
у воду и као да опази тамо своју мутно-зе-
ленкасту смрт...

(Наставиће се).

Живорад Вукосављевић

Комуникација у вазалној Србији

Прве деценије тек ослобођене вазалне Србије целокупан саобраћај са иностранством и у земљи вршен је друмовима: коњима и колима. Цариградски друм био је главна артерија земаљског саобраћаја, која је кроз средину државе од Београда ишла ка југу Србије и одржавала везу преко бугарског пашалука са Цариградом, а преко Ниша са Скопљем и Солуном.

Путовање је било дуго и мучно. Од Београда до Крагујевца стизало се једва за два дана, а до Ниша било је потребно најмање четири дана. У то време трговци који су путовали за Солун и Цариград обично су се кретали у друштву, у караванима, више њих заједнички. Крећући се на те даљне и опасне путеве претходно су правили тестамент, а родбина, пријатељи и комшије испраћали су их забринуо, са сузама у очима.

У то доба на главним друмовима често су се могли видети каравани камила, натоварених робом, које су се из Цариграда и Једрена спорим темпом кретале према Београду. Стигавши у Београд после вишенедељног путовања, истоварене камиле би се више дана одмарале испод градских бедема на Калемегдану. Из тих давно минутих времена оставили су нам каравани са истока један спомен све до данашњих дана. То је оно трновито жбуње на градским бедемима са љубичастим цветићима и црвеним минђушастим плодом, чије су семе каравани камила донели из Леванта и које се код нас одомаћило, да нас потсећа на та давно минута времена када су тамо камиле пландовале. Званичну пошту између Београда, Ниша, Софије, Цариграда и Солуна носили су такозвани татари. То су били

нарочити регби-чиновници у државној служби, који су неминовно морали владати турским језиком, а неки од њих и бугарским и грчким. Њима је поверавана гранична државна пошта, као и новчане пошиљке, и они су у пратњи добро наоружаних момака на добрим коњима преваљивали тај дуги пут од Београда до Цариграда. Они су се одвајали од обичних грађана и својим нарочитим скупоченим оделом од најфиније чоје, које је било опточено самуром и везено гајтаном и златом. О железници и пароброду у то време нико ни сањао није. Тек половином прошлога века, кад је био успостављен паробродски саобраћај на Дунаву, Кнежевина Србија дошла је у везу преко Аустрије и Мађарске са иностранством. Наступањем зиме свака веза са иностранством била је прекинута, јер су пароброди због леда на Дунаву обустављали пловидбу. У јесење доба саобраћај лађама је врло неуредан и несигуран; често су пароброди због велике магле морали по више часова да се задрже на неком месту, до кога су приспели. У Гашпаровој кафани код „Крагујевца“ на Сави у те јесење дане путници су често по читав дан и ноћ у нестрпљењу чекали на долазак пароброда, који се негде због магле задржао.

Бивало је случајева да су се путници после дугог чекања поново враћали у варош у свој стан и тек сутрадан путовали са паробродом, који је једва једном приспео после више-часовног задоцњења. Тек почетком осамдесетих година чуло се звиждање прве локомотиве у Београду и видео се први железнички воз. Тако је тек почетком осамдесетих година Кнежевина Србија ступила у сталну везу са Европом.

Први женски просветни завод

У почетку шесдесетих година прошлога века у Београд су се вратили многи млади људи, са солидном спремом, са својих студија у Берлину, Хајделбергу и Паризу и, према својим способностима, заузели су извесне положаје у државној служби. У то време опажала се велика разлика у интелектуалним способностима мушког и женског света. И док су мушкарци располагали знатном количином знања и интелектуално били много измакли напред, женски свет био је много изостао иза њих у том погледу. Изузимајући незнатног броја младих девојака, које су нешто више зна-

ња добиле у приватним заводима Ланговице и Шпацековице, остали женски свет једва је располагао елементарним знањем основних школа. Неправедно би било рећи да женски свет тога времена није испољавао јачу наклоност према књизи. Ту своју жељу, тадашњи женски свет задовољавао је читањем Доситијевих дела и Видаковићевих романа.

„Царица Касија“, „Весели двори Иве Загорице“, онда „Геновева“, то је била обилна лектира тога доба. Седећи на докату, или у врту под орахом, са плетивом и везом на крилу, девојке би на глас читале те романе,

док би им мајке, тетке и бабе, које су преле или крпиле, пажљиво слушале уздишући и гушећи се у сузама. Срећно доба породичне наивности!

У то доба Министар просвете био је Коста Цукић, човек ширих погледа, агилан и реформаторског духа. Примитивно стање тадашњег женског света у интелектуалном погледу није му било непознато и он је озбиљно почео да се носи мишљу да женски свет колико толико приближи по образовању мушким. Тако је дошао на мисао да се у Београду отвори један виши девојачки завод, у коме би женски свет дошао до стручније спреме.

И тако почетком шездесетих година Министар Коста Цукић приђе ка остварењу своје мисли оснивањем Више женске школе.

То би била једна врста женске гимназије. Једна случајност беше му добро дошла. У то време, једна млада девојка, ћерка пуковника Јована Ђорђевића, — који је био командант београдског гарнизона за време бомбардовања и који је био познат под популарним надимком „Јоца Шваба“ — беше се вратила са свог школовања из Русије. То је било познато и министру Цукићу, те се реши да јој повери управу тог првог вишег женског просветног завода, који је наурио да оствари. Кад је било објављено отварање вишег женског завода и позив за уписивање ученица у тај завод, у Београду се беше подигла читава револуција; већина тадашњих мајки је негодовало, осуђивала је поступак министра Цукића и уздржавала се да да своје кћери у тај завод. Било је случајева да је по нека „строгоморална, мајка задржавала Министра Цукића на улици и ословљавала га прекорно: „Забога, господине, што вам памда на памет да наше кћери постану сокакуше и да саме по четири пута на дан јуре улицама! Ја вам се заклињем да мојој девојци нећу дозволити да буде ученица те ваше велике школе.“ На овакве нападе Цукић би се само насмешио, или би одговорио: „Ево видите, ја сам своју најстарију ћерку Анку уписао као прву ученицу Више женске школе, и не бојим се да ће она постати сокакуша.“ И тако поред свих протеста и негодовања године 1863 био је отворен први виши женски завод. Виша девојачка школа, под управом госпођице Катарине Ђорђевићеве, доцније Катарине Миловука. Разуме се, прве године школа је имала само један разред са свега петнаест ученица, друге пак године основан је и други разред и број ученица знатно је порастао. Треће године школа је добила још један разред. У сваком погледу овај завод стојао је на завидној висини. Спремом и заузимањем вредне управнице из године у годину овај завод је све више напредовао. Име Више девојачке школе нераздвојно је са именом Катарине Миловук. Под њеном управом Виша девојачка шко-

ла — која је у то доба била позната под популарним именом „Институт“ — развила се до највишег просветног завода и достигла висину на којој се и данас налази.

Да се ово постигне, ваљало је уложити много труда, развити јаку енергију, истрајати у борби са најближом околином, „са јавним мњењем“ и предрасудама, па чак и са меродавним, званичним факторима. А за све ово, требало је имати много воље и много љубави према овој институцији. Катарина Миловук успела је да све препоне савлада. И после дугих четрдесет година оваквог рада, она је створила нову напредну женску генерацију. Та генерација госпође Миловук броји велики број данашњих баба и прабаба неоспорна је заслуга Катарине Миловук што је и сталеж учитељица, који је у то време био запостављен и незавидан подигла и истакла на данашњу висину. У то време назив „учитељица“ изговарао се могло би се рећи са неким сажалењем; „она мора да буде учитељица“ — говорило се као о нечем што није нимало ни привлачно, ни завидно. Катарина Миловук успела је да кадар учитељица уздигне високо и да се спомиње са респектом и уважавањем. Она је ово постигла на фини, дипломатски начин. Пошто је неке министарске ћерке, које су код ње биле ученице, доцније поставила за помоћнице у Вишој женској школи.

У исто време када је отворена Државна виша девојачка школа, у Београду је постојало још неколико приватних завода за образовање женскиња. Завод Ланговице који се називао „Лер“, био је посвећен учењу и неговању немачког језика. Кроз тај завод прошле су многе наше старемајке, које су у том заводу научиле „немецки“ језик, који је у то време давао право на образованост и отменост. У заводу госпође Тефиловице, — бабе г. Драгомира Стефановића, бившег начелника Министарства Иностраних послова, — наш женски свет први пут се упознао са француским језиком и нешто са француском литературом. Знање француског језика приближило је наше српске госпођице француској култури и од скромних српских девојака начинило их дамама у правом смислу речи. Кроз тај завод прошле су кћери првих београдских породица: ћерке тадашњег министра просвете Димитрија Матића, доцније супруге генерала Ђурића и пуковника Чолак-Антића; онда г-ца Рукавчевићева, унука кнеза Карађорђевића; кћи министра Рајка Лешјанина; унука министра Бата-Лаке госпођа пуковника Саше Симоновића; кћи Каћанског Старог Барда; госпођа Драга Миловановића кћи Арсе Ђурића; кћери угледног грађанина Николе Стефановића; госпођа Јована Авакумовића и њена сестра Лепосава Новаковића; госпођа Драгутиновића, и многе друге.

Са отварањем овог просветног завода немачки језик и немачко васпитање губе свој

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

пређашњи значај и уступају место француском језику и француској култури.

Дуго година тежња ка стручној спреми и чистој науци није се јављала у женском свету. Тек пошто се отварањем Више женске школе појавила нова генерација, појавиле су се на клупи велике школе прве студенткиње.

Почетком осамдесетих година на клупи Велике школе поред мушких колега виђају се прве две женскиње: госпођа Мајзнер, жена тадашњег помоћника народне библиотеке, и млада, лепа и озбиљна госпођица Драга Љочићева, доцније супруга Раше Милошевића. Њој припада част да се помене као први српски жена-лекар. Она је била прва српска жена са универзитетским образовањем.

Две жене на клупи поред мушкараца! Каква новина! Какав је то био диван приказ за младиће, који су читали „Париз у Америци“ и одушевљавали се новим слободоумним идејама, које су долазиле из Швајцарске, земље наших снова и наших идеала. Студенти тога времена на Великој школи осећали су неки ванредан понос гледајући поред себе на клупи, за време предавања професора Панчића, два женска бића о чему су они тада само маштали. И младићке жеље и наде те студентске генерације невероватно су се брзо испуниле.

Није прошло много година па да пред собом видимо читав кадар жена од науке, које су пошле стопама Драге Љочић и достојно извршиле задаћу, коју су себи поставиле.

У исто доба са појавом две жене на клупи највишег просветног завода има да се забележи још једна врло интересантна новина. У то доба, поред ове две студенткиње, могао се приметити један млад попић у црној мантији, маленог стаса, бледог лица, са умним очима које су одавале интелигенцију и још више грозничаву жудњу за знањем, за науком, како пажљиво прати предавања професора природних наука са катедре.

Овај млади незнатни попић, који је тако ревносно пратио предавања природних наука заинтересовао је остале студенте исто тако као и појава двеју студенткиња. У то време нико ни сањао није да ће једнога дана овај скромни, слабуњави попић постати патриарх велике државе Срба, Хрвата и Словенаца. У суд му је као награду за његов огроман труд, спремио тако велику част и срећу, да први после Косова седне на столицу древних српских патриарха у Пећи. То је био Димитрије I.

Влад. Ст. Каћански

Неколико старих и значајних зграда

Још постоје неке зграде, у којима су се налазила, или се и сада налазе државна надлештва.

КОЛАРЧЕВА ЗГРАДА НА ПОЗОРИШНОМ ТРГУ

На целом првом спрату, до 1881 г. било је Аустро-Угарско посланство, а у приземљу, где је сада пошта, била је католичка црква. Кафана је и онда радила.

Зграда је врло стара. Милићевић је помиње још 1846.

Протићева кућа, у ул. Краљице Наталије бр. 74, односно на углу те улице и Балканске..

Борђе Протић је био попечитељ (министар) за време Кнеза Милоша. Држава је 1847 купила од Протића ову кућу, „заједно са лежећим од ове преко пута празним пространим плацем“ и у њу сместила Врховни суд, данашњу Касацију. Кућа је била плаћена 4000 дуката. (в. Новине читалишта београдског).

Пред том кућом, и баш онде где се данас налази киоск, била је Абациска чесма коју је Протић подигао.

На празном плацу, који се овде помиње, данас је женска гимназија Краљице Марије, а пре је била Виша женска школа).

ДРЖАВНА ШТАМПARIЈА У ПОП ЛУКИНОЈ УЛ.

Ову зграду Држава је купила 1847 год. од Јосифа Штајнлехнера, бравара, за 4.800 дуката. Белешку о томе донеле су „Новине читалишта београдског“ од 11 априла 1847 са извештајем „да ће се у тој згради књигопечатња, заједно са литографијом и књигопродавницом сместити.“

Државна штампарија раније се је налазила у Брзаковој кући, ул. Краља Петра бр. 8.

МИТРОПОЛИТОВА БАШТА

Кад се помене ова башта, увек се мисли на ону која је постојала у ул. Хилендарској. Међутим, постојала је још једна Митрополитова башта на западном Врачару, и на том месту сада је један део Опште државне болнице.

И једна и друга башта биле су својина Митрополита Михаила. Његова кућа је била на десном углу ул. Милоша Великог и Вишеградске. кад се оздо иде ка болници.

Д. Ј. Р.

Прва болница у Београду

За време, док су Немци (Аустрија) држали Београд (од 1717–1738 и од 1789 до 1793), у немачком делу вароши ондашњег Београда, а то је на Дорћолу, постојала је грађанска болница. То нам потврђују: Др. Душан Пантелић и пок. Др. Драг. М. Павловић, који су писали о ондашњој владавини Аустријанаца у Београду. Место, где је баш била болница, нису означили, као и да ли се она налазила у сталној или привременој згради.

Вировски у својим списима о Београду каже да је за време првог устанка била велика болничка зграда на месту где је данас дворска башта и да је лице њено било из улице Александрове. Исказу Вировског тешко је поклонити вери, јер ниједан извор није означио, а нико од наших људи оног доба ту зграду не помиње. Да је она постојала, наши је сигурно не би рушили, јер би им у оно доба много користила.

Видимо даље да је једна болница постојала у Београду 1839, али се још не зна, да ли је она била грађанска или војна. У првој половини те године кнез Милош се налазио у врло тешкој ситуацији. Он је стварно био заробљеник Вучића, Петронијевића и свога брата Јеврема. Уморан од борбе и депримиран, он је вратио војску која је из унутрашњости пошла да га избави, па је чак и Вучића, свог највећег непријатеља, послао да војску смири. А како је Вучић ту дужност извршио, то видимо из Мемоара Стевче Михаиловића који на једном месту пише:

...„Сад Вучић разређује везану господу србску. Његово Сијатељство Јована, брата кнежева, кога је до јуче у руку љубио, оковао га и у кућу Башкалфића (угао Јакшићеве и Обилићевог венца) под стражу метнуо, а капетане, офицере, солдате, кметове и проче, све у шпитаљ (болницу) и у палилулску касарну.”

Видећемо доцније да је у палилулској касарни била војна болница, али не те 1839 г. Стевча би рекао да је болница била у палилул. касарни да је то тако у ствари било: међутим, он те две установе јасно одваја, из чега излази да ту болницу треба тражити на другом месту.

Стална војна болница била је готова и почела да ради 1846 г. Према томе, у палилулској касарни, војна болница могла је бити од 1837, кад је касарна подигнута, до 1839; и од 1840 до 1846. Из једне белешке у „Српским новинама” од 6 нов. 1856 каже се за

ту касарну: „Особито знамо да је то негда и касарна а негда и болница војена била.”

За болницу коју Стевча помиње не знамо ни где је, ни чија је била. Не би имало смисла нагађати и правити претпоставке.

Прва грађанска болница у Београду изгледа да је основана 1841. У „Српским новинама” од 22 фебруара 1841 налазимо белешку, да је на Тодорову суботу, 15 фебруара, „Установило и завело Обшчество београдско, по височајшем одобренију и дозвољенију у вароши своју шпитаљ за бедне, оскудне и сиромашне болнике”...

...У кући житеља овдашњег Аранђела Јовановића, коју је он драговољно уступио и која је простором својим по препоруци Обшчества за обшче и благополезно ово заведеније довољна, установиће се и започети, ако не раније, то о Ђурђевудне о. г. шпитаљ. За тугоре и руководитеље овога обшче полезног и потребног заведенија, изабран је и определен член управ. в. Београда г. Никола Х. Селаковић.”

Даље видимо да је због заузетости службеним пословима Никола разрешен 26 априла исте године и за тугоре постављени: Дука Пешика, Христа Величковић и Стојиљко Стефановић.

Те исте године, марта мес. тугори су купили једну башту „од које се приход имати може и временом и шпитаљски дом сазидати.” За куповину те баште браћа Симићи и Миша Анастасијевић приложили су по 200 форината у сребру. (Срп. новине од 7-III-1842).

Одмах, при стварању болнице, Јеврем Обреновић је обећао да за три године из својих средстава плаћа „шпитаљског” лекара, а његова жена Томанија дала је један кревет.

О грађанској болници писао је доста опширно Др. Јован Валента, управник болнице. У „Видовдану” од 10 фебруара 1866 он је писао:

„Варошка болница раздељена је у три куће: једна у Палилули, друга у кући Ценићевој трећа код Сака чесме. У свим тим кућама собе су мале и ниске и не допуштају вентилацију. Персонал болнички: 1 управитељ и лекар, 1 помоћник и 6 служитеља. Средством лутрије пр. год. набављен је инвентар”.

Кућа у Палилули то је зграда (сад не постоји) до бив. Трг. Академије у ул. Жоржа Клемансо-а; Ценићева кућа, ту је сад основна школа у улици Краља Милутина до

треће београдске гимназије; а зграда код Сака чесме сада не постоји.

© кући Ценићевој Валента је у „Видовдану” од 21 јануара 1865 написао ово:

Осим једног одељења болнице, смештеног у кући која је била Ценићева, а коју је Његова Светлост књаз Михаило, с пространим уз њу плацем, благоволео откупити и за болницу обдарити, где се свега кад се сразмер узме, до 14 болесника сместити могу, остали болесници, којих се месечно до 120 лечи, налазе се у другим под кирију узетим зградама.”

Из Српских новина од 15 фебруара 1861 преносимо ову белешку која се на кућу Ценићеву односи:

„Његова Светлост књаз Михаило купила је за 2000 дуката кућу г. Советника Ценића са врло пространим плацем, па ју је благоволела поклонити општини београдској за грађанску болницу.”

Из ове белешке видимо да је одељење болничко у овој згради почело да функционише 1861. О оним другим одељењима не знамо још ништа. Доктор Валента није сматрао за потребно да то каже.

Чим је болница створена, одмах се почело и са прибирањем прилога за њу. Први прилози објављени су у Срп. новинама од 22 марта 1841.

Крупнији прилози почели су да падају 1843.

Највише прилога дали су Миша Анастасијевић и претседник Совјета Стојан Симић са браћом. Занимљива је једна белешка „Српских новина” о прилогу њиховом од 5 априла 1844:

„Браћа Симићи и Миша Анастасијевић по 1000 дуката, с тим да на те суме плаћају по 6% интереса годишњег а главницу чувају код себе, док ово заведење не буде укрепљено.”

На дан 23 јуна 1849 болнички фонд је износио 22.954 форината у сребру.

У корист овог фонда давани су и балови код „Српске круне (данашња општина). И те балове су врло често посећивали кнез Михаило и Паша.

Приређена је била 1865 и једна лутрија коју је организовала кнегиња Јулија.

У броју од 14 марта 1869 Др. Валента каже: „Болница има нека непокретна добра; једну њиву више Палилуле на Тркалишту, једну ливаду у огради до мајор Мишине и једну башту на Јалији, — све издато под аренду за 5.951 грош. У 1868 примљено аренде 4.751 грош.”

2

У акцији за прикупљање прилога општина београдска живо је учествовала. Између осталих, она се је обратила и свима еснафима, што сведочи и писмо које им је она упутила. Колико су еснафи тачно дали не зна се.

Занимљиво је како су прилози скупљани. Имамо једно писмо „Примирителног су-

да” (Општине) од 4-X-1855 год. старешини дунђерског еснафа, у коме се излаже корист по грађане и државу од зидања болнице и каже се да за зидање још недостаје 103.120 гроша чарш. Ова ће се сума скупити добровољним прилозима од грађана. „Високославно правитељство” — каже се у писму — не одобрава да се грађењу болнице приступи док се не скупи цела сума.”

Значај болнице у писму се објашњава овим речима:

„Признато је и старим вековима, а у новије доба и потврђено, да су болнице између први благодетелни заведења; њих зидати и подизати позива чувство правоверног и милосрдног христјанина, а кад представимо да нам је ту прилика притећи свакоме невољном у нужди и болести његовој у помоћ. Шта више видимо да места где постоје такве болнице, цветају, развија се у њима просвета, напредак у свачему видимо, а напротив у местима, гди болница нема, тамо још непросвештеније стоји, следователно ни развијања материјалног нема. Ми фала Богу нисмо баш на овој тачки, нас је срећа послужила, те смо испод мрака изишли, познали смо шта је мрак а шта је видно. И ми дакле морамо следовати просвештеном свету. Ми смо већ сагласни да подигнемо прво благодетелно заведеније, а то је болница, да не гледамо браћу нашу, која су због разни случајева до сиромаштва или иначе старошћу, или другом болешћу до страдања и патња дошли, без помоћи христјанске на сокаку под чијим плотом на сокаку свој живот скончали, које би на поруганије целог общества било”.

Старешини еснафа се препоручује да свима члановима еснафа објасни ово гледиште „високославног правитељства” и затражи од њих добровољне прилоге, „па кад тако ту ствар преправите, онда ћете јавити и запитати код суда овог, у који ћете дан моћи цео еснаф у салу општинску сазвати, да тамо пред одређеном комесијом која и књигу за то сочињену има, упише шта свесрдно који уписати жели”, да тако исто пре видимо подигнуто зданије болничко, да се на њега после и огледати можемо, и да можемо слободно казати да смо и ми сретни између народа просвештени у Европи.”

*

Док се је прибирање прилога вршило, и држава је нешто учинила. Из писма које ниже наводимо, види се да је палилулска касарна уступљена општини за болницу. Да ли је то и остварено не зна се.

То писмо, оштампано у Српским новинама од 6 новембра 1856 гласи:

„Високо Правитељство наше поклања старање народу нашем у малом као и у великом. Оно је и досад имало признатија спрам Општине овдашње, па сад је опет признело на њу, те јој је уступило за болницу зданије своје

у Палилули бесплатно, у ком су досад Началство и Окружни суд били. Оно је и по пространству свом доста угодно зданије да ће сасвим одговорити цели. Особито знамо да је то негда и касарна, а неки пут и болница војена била. Предел где се оно налази, леп је и здрав и иначе а за болницу је да не може бити целисходнији. Сад ће Обштина спокојна бити да ће се овим уступљенијем послужити моћи бар за неколико година, и тако новце које има спремне, дајући их под интерес за неколико година толико умножити, особито кад знамо да је овај фонд с поклоном г. Вучића на 10.000. дук. нарастао.“

О овом поклону Вучићевом Српске Новине од 1 новембра 1856 јавиле су ово:

„Тома Вучић Перишић, војвода српски, поконио је болници вар. Београда за умножење фонда њеног 10.000 дук. поред тога једну башту и једну њиву. О томе је између Општине и г. Вучића и уговор начињен, који је дотичним судом потврђен и који толико условљава да Обштина из признателности на тако знатном поклону г. Вучићу до смрти његове по 900 дук. издаје; поред тога да Обштина опет из исте признателности кад болницу подигне, после смрти г. Вучића 8 кревета болнички подигне, и то да 4 носе име: „Задужбина Томе В. Перишића“ а други 4: „Задужбина Томе В. Перишића за спомен супруге своје Агније.“

Баш данас су (31-X-1856) одређена лица из Обштине отишли г. Вучићу да ове новце дигну и у касу општинску ставе, одакле ће се после под интерес издавати за умножење фонда.“

Убрзо после овог завештања дошао је и крај животу Вучићевом. По доласку кнеза Милоша у Србију 1859, Вучић је затворен у војну болницу (на том месту је сада трећа београдска гимназија) и умро у њој 30 јуна исте године. Опште је уверење да је отрован. Ма шта се мислило о Вучићу, на потомке пада љага што ниједан услов из његовог завештања није испуњен. Осим тога, зар је тако тешко било поставити једну мермерну плочу и на њој урезати имена великих приложника: кнеза Михаила, кнегиње Јулије, Томе Вучића, владике Штросмајера, епископа Герасима, Мише Анастасијевића, Браће Симића, Јанаћка Петровића, Ђорђа Ђурића и других? Непоштовање хуманих добротвора и уништавање њихових задужбина не може бити потстрек за будуће дародавце. Вучић је дао толике паре и имање и све се то одмах заборавило.

Исто тако, није се смела заборавити ни Општина београдска која је не само дала доста пара, него се је, као што напред изнесмо, деценијама борила да Београд добије болницу,

и сав терет око подизања и одржавања њеног носила на својим леђима.

Темељ новој болници положен је 30 јуна 1865. О томе је „Видовдан“ од 1 јула 1865 донео ову белешку:

„Јуче је у присуству Његове Светлости, гг. министара, државних саветника, општинара и више других грађана положен темељ болнице, која ће у вароши нашој да се подигне.“

Болница је подигнута на земљишту, које је, како каже доктор Валента, купио кнез Михаило и поконио општини за болницу.

Зграда је била готова 1868 маја мес. Др. Валента каже о томе ово:

„Баш беше одређен дан да кнез Михаило дође и прегледа зграду, а паде као мученичка жртва крвника.“

*

О томе, како је изгледала болница у оно доба, Др. Валента је писао у Видовдану од 28 фебруара и 2 марта 1869 ово:

„Зграда носи натпис: *Болница вароши и округа Београда*. Цела зграда има четири одељења: 2 горе и 2 доле, а свако се састоји из две велике и 2 мале собе.“

Велике фуруне заузимају толики простор да праве не малу незгоду. Фуруна обухвата скоро 2 четвороугла хвата. Намештај и постеље тешко је наместити.

У подземном кату су кујне за готовљење и прање, али су положене незгодно, јер се задах из њих осећа и у горњем кату.

Ту се находи и парни казан, из кога чункови воде до тавана, где постоје два обична казана те се тако посредством паре врућа вода тера до ових казана а одатле разводи по катовима. Али је незгодно што ни чункови, ни казани нису озидани, па ни од мраза осигурани, те се у зимње доба вода мрзне.“

Даље Валента наводи како је са палилулске чесме вода спроведена у кујне. Има, вели, и шмрк „који хладну воду вуче до тавана а одатле се спушта по катовима те увек има хладне воде. Проходи (нужници) у самој су средини до басемака, немају вентилације и зато се осећа јак задах.“

И најзад, под 15-14-1869 Др. Валента понавља молбу из 1867 и 1868 да се у улици поред болнице направи калдрма и да се на капији намести фењер.

У априлу 1871 почело се је са грађењем парка око болнице. Кад су грађани то видели сами су својој иницијативи доносили дрвеће за засађивање. Зато им је управа изјавила захвалност преко „Српских новина“.

Тако је изгледала ова болница пре 68 год. Колика разлика између ње и ових данашњих болница.

Драг. Ј. Ранковић

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Ускршње честитке претседника Београдске општине г. Владе Илића Њ. В. Краљу Петру II, Њ. В. Краљици Марији и Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику Павлу

„ЊЕГОВОМ ВЕЛИЧАНСТВУ КРАЉУ ПЕТРУ II

Милочер

У непоколебљивој верности и поданичкој оданости подносим о светлим Ускршњим празницима Вашем Величанству најтоплије честитке Београда, његовог Градског већа и моје лично са најискренијим жељама за срећу и славу Узвишеног Наследника Великог Краља Ујединитеља.

ХРИСТОС ВАСКРЕСЕ!

Претседник
Општине града Београда
ВЛАДА ИЛИЋ, с. р.“

„ЊЕНОМ ВЕЛИЧАНСТВУ КРАЉИЦИ МАРИЈИ

Милочер

О светлим празницима Христовог ускрснућа молим Ваше Величанство да прими најискренија честитања која захвална престоница шаље својој племенитој Краљици и узвишеној Мајци нашег љубљеног Краља.

ХРИСТОС ВАСКРЕСЕ!

Претседник
Општине града Београда
ВЛАДА ИЛИЋ, с. р.“

„ЊЕГОВОМ КРАЉЕВСКОМ ВИСОЧАНСТВУ КНЕЗУ-НАМЕСНИКУ ПАВЛУ

Београд

Молим Ваше Краљевско Височанство да о светлим Ускршњим празницима благоизволи примити најсрдачнија честитања која становништво престонице, Градско веће и претседник Београда шаљу Првом Краљевском Намеснику са осећањем дубоке благодарности за сталну пажњу коју Ваше Краљевско Височанство указује нашем граду и са најлепшим жељама за личну срећу Вашег Краљевског Височанства, Ваше узвишене породице и славног дома Карађорђевића.

ХРИСТОС ВАСКРЕСЕ!

Претседник
Општине града Београда
ВЛАДА ИЛИЋ, с. р.“

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Друштвена хроника

Скупштина друштва Црвеног крста

Педесета редовна главна скупштина Друштва Црвеног крста одржана је 10 априла т. г. у главној згради Црвеног крста. Били су присутни: Претседник Друштва Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле, Њ. Св. Патријарх Гаврило, Претседник владе г. д-р Милан Стојадиновић, чланови владе, скопски митрополит Јосиф, маршал Двора г. Чолак-Антић, Министар Двора г. М. Антић, командант Београда армиски генерал г. Петар Косић, велики број угледних личности из престонице и делегата из унутрашњости.

Први Потпретседник г. Свет. Томић отворио је скупштину.

Скупштина је ове речи пропратила бурним клицањем и аплаузом.

Скупштина је затим пажљиво саслушала извештај о раду Друштва у прошлој години.

Њ. КР. ВИС. КНЕЗ-НАМЕСНИК ПАВЛЕ О РАДУ И ЗАДАЦИМА ЦРВЕНОГ КРСТА.

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле, бурно поздрављен, одржао је леп језгровит говор, у коме је рекао:

„Идеја Црвеног крста задобила је до данас милионе оданих поборника, чији број непрестано расте.

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле, претседник Друштва Црвеног крста, говори на скупштини

Када је ушао у салу Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле, са својом пратњом, поздравио га је г. Свет. Томић топлим речима, изражавајући топлу љубав и оданост према Њ. В. Краљу Петру II и целом Краљевском Дому.

Уверен сам да ће наш народ добро схватити и правилно оценити значај рада Црвеног крста, коме је извор милосрђе, и да ће у том раду учествовати поштујући га и помажући. У нашем Друштву црвеног крста наш народ треба да гледа не само једну хуману и

корисну своју установу, већ и једну од подлога наше државе и залогу за мир и братство међу народима.

Као што сте из извештаја Главног, бановинских и Београдског обласног одбора могли видети, рад друштва у прошлој години био је обилан и напоран. Много је постигнуто, али остаје још много да се уради. За тај рад потребна су нам знатна средства. Стога се морамо руководити оним што је прече и важније. Потребно је много труда, истрајности и воље и љубави према мисији коју имамо. Са поуздањем очекујем, да ћу код вас, код свих одбора и чланова Друштва наићи — као и до сада — на пун одзив свесрдне сарадње, да се заједнички потрудимо и заложимо, да што боље и успешније одговоримо нашој тако важној и часној дужности.

Захваљујем свима одборима и члановима на сарадњи и помоћи, а нарочито Претседништву и члановима Главног одбора. Вас, претставнике нашег Дру-

штва из свих крајева, молим да ову захвалност уз мој срдчан поздрав пренесете свима члановима и пријатељима Друштва и умолите их да пораде, да се идеја Црвеног крста што више распростре и учврсти у народу за добро његово и државе."

Пошто је одржао говор, који је Скупштина примила са великим задовољством и одобравањем, Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле поздравио се са Њ. Св. Патријархом Гаврилом, са члановима владе, са неколико чланова Главног одбора, и, — праћен Својом свитом — сишао у доњу салу, где је примио делегате из унутрашњости и задржао се са њима дуже времена у разговору.

Скупштина је наставила рад и дала разрешницу Главном управном и надзорном одбору. Скупштина је једногласно одобрила буџет за ову годину, па се затим приступило избору чланова Главног управног и Главног надзорног одбора.

Годишња скупштина Ауто-клуба

Аутомобилски клуб Краљевине Југославије одржао је своју годишњу скупштину 3 априла. У извештају је истакнуто да је повећан број чланова Ауто-клуба. Скупштина је примила извештај без дискусије и једногласно.

Потпретседник клуба г. Велизар Јанковић говорио је о раду и програму клуба. Истакао је да у нашој земљи има свега око 12.000 моторних кола. Половина од тога је већ застарело. Зато треба радити на томе да се стално повећава број аутомобила и других моторних возила, како би се што пре обнови постојећи возни парк и повећао број самих кола.

Саопштава да је држава одлучила да за потребе војске преудеси фабрику у Раковици за производњу аутомобилских мотора. Ту ће се у прво време производити мотори само за теретне аутомобиле, али у догледно време вероватно ће се прећи и на производњу мотора за лукезна кола. У сваком случају, ово је почетак наше аутомобилске индустрије.

Док је наша потрошња аутомобила тако малена не можемо очекивати да код нас нека светска фабрика отвори филијалу.

Претставници аутомобилске индустрије траже да им се гарантује годишњи откуп од најмање 15.000 аутомобила, а то ми не можемо гарантовати јер укупан број наших аутомобила износи данас тек 12.000.

Морамо, дакле, засада наше напоре усредсре-

дити на то да се олакша увоз и уопште употреба аутомобила код нас. То ћемо постићи с једне стране снижавањем увозних царина на аутомобиле и бензин, а с друге стране грађењем путева за аутомобиле у земљи.

Као утешну појаву за боље разумевање потреба земље наводи да је прошле године аутомобилско гориво појевтинило за 1,50 дилара по килограму мешавине, а то није мало. Исто тако и царина на увоз је данас сношљивија него пре. Такође је и старање за одржавање путева од стране државе нешто веће него пре.

Парола Аутоклуба за ову и наредну годину јесте: Што брже остварење путног фонда. У тај фонд треба да иду сви државни приходи од увоза моторних возила и горива за њих, да би послужили као база за обезбеђење сталног годишњег анuitета за један велики инвестициони зајам за грађење путева у нашој земљи.

После тога скупштина прила буџет за наредну годину.

Аутомобилски клуб Краљевине Југославије најсрдачније захваљује Своме Узвишеном претседнику Њ. Кр. Вис. Кнезу Намеснику Павлу, као и Краљевској влади за последње значајне одлуке у погледу широким олакшица за југословенски аутомобилизам и општу земљску моторизацију.

Лепа свечаност студената-једриличара

— Крштене су две нове студентске једрилице и основан клуб пријатеља Академског Аеро-Клуба —

На београдском аеродрому приређена је 3 априла лепа и интересантна ваздухопловна манифестација: Крштене су две једрилице које су чланови Академског аероклуба саградили у својој радионици на Техничком факултету. Те су једрилице способне за рекордне дужинске летове и акробације.

Овој пријатној свечаности присуствовали су: Изасланик Њ. В. Краља ваздухопловни пуковник г. Владимир Сондермајер, гувернер Њ. В. Краља г. Јеремија Живановић, Претседник Београдске општине г.

Влада Илић, Министар правде г. Милан Симоновић, начелник Главног генералштаба г. Милутин Недић, командант ваздухопловства генерал г. Душан Симоновић и многе друге угледне личности.

Крштењу су кумовали индустријалци гг. Милан Вапа и д-р Фердинанд Грамберг и дали су имена једрилицама: „Студент” и „Олуј”.

Претседник Академског Аероклуба професор Унивезитета г. Бранко Поповић изнео је у лепом говору задатке овог клуба, који је основан 1932.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Истакао је шта привлачи школску и другу младеж овом спорту, и поред очигледне опасности којој се он излаже. То је бодри проналазачки дух човечији, то је младалачка жеља за подвизима. Плави спорт је спојио у себи неколико важних елемената који дају значајну садржину и дубок смисао. Он се састоји из науке и технике, што се обелодањује у грађењу једрилица, и из подвига, из способности и схелости летења — дакле из спорта и морала. А практична сврха једриличарства је да створи што већи број једриличара, који су се показали — то је признано и војно и цивилно ваздухопловство — као најбољи пилоти моторних авиона.

Г. Поповић је даље изложио рад секције Академског аероклуба и његове школе на Златибору, рад који је помагала Команда ваздухопловства и Аероклуб.

Пуковник г. Сондермајер поздравио је клуб и пожелио му успех. У име студената-једриличара оцртао је студент медицине г. Душан Паришевић заносним речима чар једриличарског спорта.

Када је завршена свечаност крштења, студенти

једриличари приказали су гостима ваздушно једрење. Њихов моторни авион „Златибор“, коме је кумовала Њ. В. Краљица, подизао је једрилице изнад аеродрома и једрилице су, одвезане од моторног авиона, изводиле ванредно успеле вираже и акробације.

У пристанишној згради одржана је затим конференција гостију, на којој је основан Клуб пријатеља Академског аеро-клуба. Задатак клуба је, објаснио је сазивач конференције г. Бранко Поповић, да помогне наше једриличаре како морално тако и материјално, како би се обезбедио један сталан годишњи приход из кога би студенти градили што већи број једрилица.

У управи клуба су, поред кумова гг. Вапе и д-р Грамберга, још и следеће личности: Претседник општине г. Влада Илић, министар правде г. Милан Симоновић, начелник Главног генералштаба генерал г. Милутин Недић, командант ваздухопловства генерал г. Душан Симоновић, помоћник команданта ваздухопловства генерал г. Милојко Јанковић и други.

За претседника овог клуба изабран је г. Бранко Поповић, професор Универзитета

Слава „Гвозденог пука“

Сваке године прославља Други пешадијски пук „Књаза Михаила“ — због својих херојских дела у ратовима назван „Гвоздени пук“ — дан када су предати кључи од српских градова Кнезу Михаилу, 19 април 1867. И ове године прослављен је тај дан у свечаном расположењу.

Слави је присуствовао Краљев изасланик пешадијски потпуковник г. Милан Крековић, Министар војске и морнарице арм. генерал г. Љубомир Марић, командант Краљеве гарде г. Александар Станковић, управник Војне академије г. Владимир Цукавац, Претседник Претседника Београдске општине градски већник г. д-р Душан Калановић, помоћник Министра народног здравља у пензији; претставници слих вероисповести; официри београдског гарнизона, ранији ко-

манданти овог пука као и велики број других угледних гостију.

По завршеном црквеном обреду, командант пука г. Драгомир Анђелковић одржао је војницима говор у коме их је потсетио на славне дане овог пука и јуначка ратничка дела у ослободилачким ратовима, балканским и светском, и нагласио је да ће пук увек служити јуначки Краљу и отаџбини.

Крај почасне трибине продефиловао је у ванредном реду, мушким кораком, један одред пешака.

У лепо декорисаној сали приређена је затим закуска.

После подне је приређено војничко весеље и изведен леп концертни и позоришни програм, који су извели војници, подофицири и официри „Гвозденог пука“. Увече је приређен концерт.

Скупштина Београдског женског друштва

Своју шездесет и трећу редовну годишњу скупштину Београдског женског друштва одржало је 3 априла ов. г. у Вишој женској занатској школи, у Бранковој улици.

У отсуству претседнице г-ђе Лозанић, скупштину је отворила прва потпретседница госпођа Олга Барловац. Пошто је поздравила присутне, госпођа Барловац је прочитала поздравни телеграм упућен Њ. В. Краљици Марији, високој заштитници Београдског женског друштва.

По завршеном свечаном делу, чланица госпођа Агатоновић прочитала је извештај управног одбора, који испрпно излаже рад овог друштва у току прошле 1937 године. Успех се показао на свима пољима делатности.

Пошто су госпођа Николић и госпођа Смиљанић прочитале извештаје благајне и Надзорног одбора отворена је дискусија.

У име Југословенског женског савеза друштво је срданим речима поздравила госпођа Петковић, а у име Министра трговине и индустрије госпођа Кнежевић, и честитала Београдском женском друштву на успешном раду.

Скупштини су присуствовали, поред сто седамдесет делегата женских друштава из целе земље, изасланица Њ. В. Краљице Марије дворска дама госпођа Ела Хаџић, претседник Београдске општине г. Влада Илић, изасланик Њ. Светости Патријарха епископ г. Сава Трлајић, шеф кабинета претседника Београдске општине г. Љубомир Нинић као и изасланици министарстава.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

И ЗЕМУН ЈЕ ДОБИО АУТОМАТСКУ ТЕЛЕФОНСКУ ЦЕНТРАЛУ

Важан догађај за становнике Земуна и Београда, који се служе телефоном, одиграо се 2 априла увече: пуштена је у промет аутоматска телефонска централа у Земуну. Око 20 часова телефонски претплатници могли су се користити својим апаратима преко аутоматске централе.

Тиме је знатно олакшан телефонски саобраћај између Београда и Земуна.

И Београђани и Земунци тражиће убудуће директно везу са својим саговорницима преко Саве, не чекајући дуго, као што су досад морали чекати.

Пуштању у саобраћај ове нове аутоматске централе био је присутан Министар пошта и телеграфа г. Војко Чвркић, помоћник министра пошта и телеграфа г. Ратајац и виши чиновници Министарства пошта и телеграфа.

ВЕЛИКИ МУЗИЧКИ ФЕСТИВАЛ У БЕОГРАДУ

Под високим покровитељством Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника Павла приређен је у Београду Велики музички фестивал 10 и 11 априла, који је значајан датум у развоју наше музике. Двоструко значајан датум: и по уметничкој снази наших музичара, — чланова Београдске, Загребачке и Љубљанске филхармоније, — који су са ванредним успехом извели одабран музички програм; и по великом интересовању које је наша публика, у главном београдска, показала за овако грандиозне музичке манифестације. Показало се да имамо повољне услове за развој наше музике на широј основи.

За овај музички фестивал био је одабран највећи павиљон београдског сајмишта. За кратко време претворен је овај павиљон у акустичну концертну дворану, са изграђеним подијумом за музичаре и лепо распоређеним седиштима за публику. Тако адаптиран павиљон примио је сваког музичког дана преко 6.000 особа. То је рекордна посета за музичке приредбе и већих европских градова.

Ова посета доказује да је већ време да се у Београду изради стална дворана за овако велике приредбе, у првом реду музичке.

Фестивал су организовали заједничким напорима: Министарство просвете, Градско поглаварство Београд, Управа сајмишта и управе трију наших филхармонија, — Београдске, Загребачке и Љубљанске.

Преко двеста музичара изводило је пробран музички програм под мајсторском музичком интерпретацијом трију наших одличних диригената: Барановића, Штригова и Матачића. Чули смо те две вечери, у

савршеној музичкој репродукцији и чувене стране композиторе: Вагнера, Сметану, Чајковског, Дворжака, Бетовена, Мусоргског и наше даровите домаће композиторе: Бравничара, („Химнус славикус“), Барановића („Стрижено-Кошено“) и Коњовића (симфонијски триптих „Коштана“).

Симфонијски фестивал је посетио и Претседник Београдске општине г. Влада Илић и највиши државни функционери, — министри гг. генерал Марић, Марашевић, Врбанић, Рогоћ и Новаковић.

Фестивал је доказао да је интересовање за музику врло велико у свима слојевима београдског друштва. То је значајна чињеница, која отвара лепе перспективе развоју наше музике.

Франческо дел Коса: „Један властелин“
(Са изложбе „Италијански портрет кроз векове“)

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Социјална хроника

Свечано отварање Дома дечје заштите града Београда

Десети април ов. год. био је један од најзначајнијих дана у историји дечје заштите Београда. Тога дана свечано је освешен и отворен Дом дечје заштите града Београда, највећа и организационо најсавременија установа за заштиту деце на Балкану.

Освећењу Дома дечје заштите присуствовале су Њено Величанство Краљица Марија и Њено Краљевско Височанство Кнегиња Олга у пратњи дворске даме г-ђе Еле Хаџић. Њ. Св. Патријарх српски Гаврило такође је дошао лично. У име Краљевске владе присуствовао је Министар просвете г. Димитрије

повић, сви чланови средишње управе. Санитетски савет Београдске општине био је заступљен преко проф. д-р Тихомира Симића, проф. д-р Јована Мијушковића, д-р Љубе Стојановића, проф. д-р Александра Лека, д-р Стевана Иванића, д-р Владе Николића и других. У име Дирекције за социјално и здравствено старање био је директор г. д-р Угљеша Давидовић, са свима референтима и шефом Централног уреда за заштиту деце г-ђом д-р Маријом Гајић. Међу угледним дамама, запажене су г-ђе Августа Стојадиновић, Олга Илић, Јела Демајо, Мара Хофмановић и др.. Исто тако примећен је велики број дечјих лекара и социјалних радника уопште.

Свештени чин водоосвећења и миропомазана зграде обавио је епископ г. Сава Трлајић, уз асистенцију протојереја г. Драгослава Поповића и два ђакона.

Затим је, Дом, и оне чијом је заслугом подигнут, благословио Њ. Св. Патријарх Гаврило језгровитим кратким говором, у коме је, између осталог, рекао да је ова установа драгоцен прилог нашим државним и народним тековинама:

— Нека Господ Бог, — завршио је Њ. Св. Патријарх, — благослови напоре свих оних који су својим умом и својим радом допринели да се ова установа подигне и да отпочне своју благотворну делатност!

Нека живи Њ. В. Краљица, Њ. Кр. В. Кнегиња Олга, славна династија Карађорђевића!

Присутни су бурним клицањем прихватили овај поклич нашег црквеног поглавара.

Г. ВЛАДА ИЛИЋ, ПРЕТСЕДНИК БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНЕ, О ЗНАЧАЈУ ДЕЧЈЕ ЗАШТИТЕ

Иза Њ. Св. Патријарха говорио је претседник Београдске општине г. Влада Илић, који је и омогућио да се ова значајна дечја установа заврши и оспособи за рад. Претседник г. Илић рекао је:

— Са осећањем дубоког задовољства приступамо отварању ове дечје установе у присуству највеће и најзаслужније Мајке у нашем народу, Њеног Величанства Краљице Марије, која је поклонила сву своју пажњу, као почасна претседница Уније за заштиту деце, оним најмлађим члановима наше националне заједнице, који су због ране младости и нежности њихових организама изложени животним опасностима сваке врсте.

Заиста, не може се замислити сретна будућност једног народа, ако се не поклати пуна пажња заштити његова подмлатка. Југославија спада у ред оних сретних народа код којих се још увек доста рађа; али, нажалост, ми исто тако долазимо и у

Претседник Општине г. Влада Илић поздравља Њ. В. Краљицу Марију и Њ. Кр. Вис. Кнегињу Олгу приликом доласка у Дечје прихватилиште

Магарашевић. У име града Београда претседник г. Влада Илић са потпретседником г. Драг. Тодоровићем и целим градским већем. У име главног одбора Уније за заштиту деце и својих учлањених друштава за дечју заштиту учествовали су: претседница Уније г-ђа Нака Спасић, потпретседници проф. универзитета д-р Матија Амброжић и д-р Милош Ђ. По-

ред оних земаља где деца много умиру. На нама је, на свим позваним факторима и у држави и у самоуправним телима, да смишљеном организованом децом заштитом сведемо број смртности код деце на што је могуће мању меру.

Задатак није ни мали, ни прост. Дечја заштита налази се код нас у повоју. Истина, доста се радило, доста се писало, забележене су врло корисне иницијативе и врло лепе манифестације, али од тога до пуних резултата и у граду и на селу пут је још увек врло велики. Требало је, пре свега, усадити у свест нашег света да је јавна заштита детета и његове мајке насушна потреба и животни интерес целине, па тек онда, у тако створеним психолошким условима, прећи на дела. Благодарени заузимању наше

се имају на Највишем месту у нашој држави и у нашој општинској заједници.

Под кровом ове установе груписаће се читав низ установа за заштиту деце. У њој ће наћи места централа опште социјалне заштите деце, затим здравствена заштита предшколске и школске деце, дечје прихватиште, сабирни дечји дом, саветовалиште за породице и служба надзора над колонијом за одојчад и малу децу.

Радећи на изградњи и уређају овога Дома и трудећи се, да заштиту матера и деце учинимо што ефикаснијом и што рационалнијом, ми смо следовали програмске речи наше вољене Краљице Мајке:

„СТАРАЊЕ О ЖИВОТУ, ЗДРАВЉУ И ВАСПИТАЊУ ДЕЦЕ НИЈЕ САМО НАЈСВЕТИЈА ДУЖ-

Са освећења зграде Дечјег прихватиштва: Епископ г. Сава чинодејствује.
Десно: Њ. Св. Патријарх Гаврило

Узвишене Краљице, благодарени Њеној активној сарадњи на идеји дечје заштите, код нас се ствара повољно расположење за већу заштиту мајке и детета, него што је то до сада чињено.

Организована дечја заштита на модерној основи спроводи се у Београду тек од 1931 године. За ових седам година, релативно узев, урађено је доста. Овај Дом, посвећен деци и њиховим мајкама, подигнут је и опремљен са жељом да буде израз модерних стремљења организоване дечје заштите, да пружи све погодности, без којих се брига о деци кроз једну јавну установу ових размера не да замислити.

Ми нисмо хтели да журимо, да не бисмо што пренебрегли. Ослањајући се на драгоцену сарадњу стручњака у питањима заштите деце, желели смо да овај Дом буде израз оних схватања дечје заштите која

НОСТ МАЈКИ И РОДИТЕЉСКИХ ДОМОВА, НЕГО ПРВИ И НАЈВАЖНИЈИ ЗАДАТАК ХУМАНИХ ДРУШТАВА, ОПШТИНА, ГРАДОВА, ПА И САМЕ ДРЖАВЕ.”

Ове племените мисли наше Краљице Мајке садрже све наше дужности према нашој деци и представљају наш радни програм за правилно одгајивање данашњих и будућих дечјих генерација. Незбринута дете престаје бити предмет старања случајне хуманости појединаца; оно постаје предмет једног планског старања друштвене заједнице.

У овоме дечјем прихватишту биће посвећена пуна пажња и васпитном моменту.

Ја с правом очекујем, да ће све градско особље запослено у служби дечје заштите уложити максимум добре воље и сву своју енергију да мисија овога До-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ма, онако како је она замишљена, буде потпуно остављена и у здравственом и у васпитном погледу.

Ја сматрам за особито задовољство, да се захвалим свима онима који су допринели да се овај лепа дом изгради и уреди.

Ваше Величанство,

Овај дом посвећен деци и њиховим мајкама обележава програм Градске општине у области заштите нашега подмлатка. Ми смо пресрећни што, извршујући

граду, кроз ову установу, и оне које су у вези са њом, створимо један систем дечје заштите на који се могу угледати остали градови наше домовине. Дајући Вам то обећање, ми верујемо да изражавамо најдубљу благодарност Вашем Величанству и Њеном Височанству Кнегињи Олги на труду за добро нашега подмлатка и Вашем осведоченом интересовању за овај Дом.

Молим Поглавару Српске православне цркве Његову Светост Патријарха Господина Гаврила, да прими нашу благодарност што је сматрао за потребно да лично благослови наш рад.

Исто тако благодарим Министру просвете г. Маргаршевићу, изасланицима појединих госпoде Министара и претставницима појединих друштава и установа.

Ја Вас молим да сви сложено, у знак наше оданости и верности славној династији Карађорђевића, кликнемо:

Да живи Његово Величанство Краљ Петар II!

Да живи Њено Величанство Краљица Марија!

Да живи Њено Краљевско Височанство Кнегиња Олга и цео Краљевски дом!...

ГОВОР Г. Д-Р М. АМБРОЖИЋА

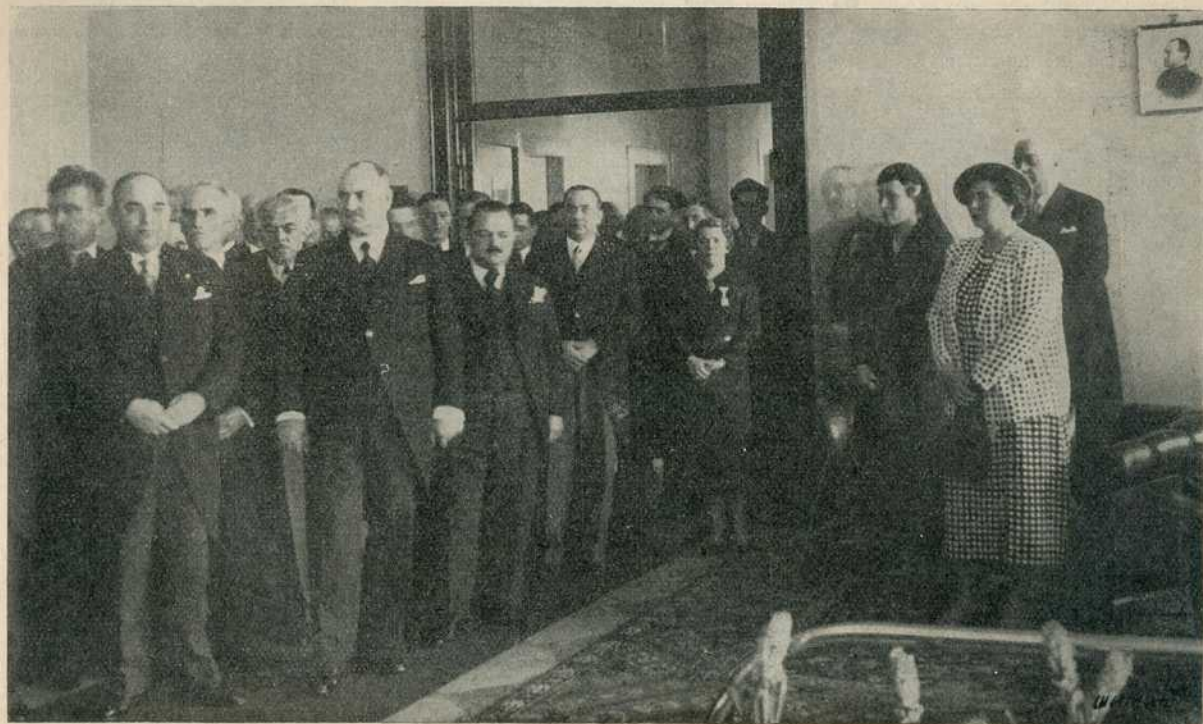
После говора г. Владе Илића, о значају ове изванредне дечје установе говорио је у име Уније за заштиту деце проф. г. д-р Матија Амброжић, који је рекао између осталог ово:

„Идеологија новог Градског дома дечје заштите расла је и развијала се органски на нашем домаћем тлу. Органски се развијао и административни ток ствари око изграђивања Дома и око коначног одређивања његовог правца рада. Прва идеја за Прихватиште никла је у општинском Централном надлештву за заштиту

Са освећења зграде Дечјег прихватилишта: Претседник Општине г. Влада Илић говори

постављени план рада, одговарамо апелу Вашег Величанства. Ваше присуство на овој скромној свечаности даје нам новог потстрека у нашем раду за добро генерација које тек долазе на свет. Ми Вам обећавамо, да ћемо све чинити што је у нашој моћи, да у Бео-

Њ. В. Краљица Марија, Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга, претседник Општине г. Влада Илић, потпретседник г. Драги Тодоровић са градским већницима и вишим градским чиновницима на освећењу Градског дечјег прихватилишта

деце. Референт тога Централног уреда, г-ђа д-р Марија Гајић поднела је прве предлоге за подизање и дала је прве основе за правац рада Прихватишта, те је унела највише рада и труда око свих детаља организације Прихватишта до данашњег стања. Тадашњи шеф општинског санитета, г. д-р Драгутин Радишић, помогао је, а тадашњи претседник општине, г. проф. Милан Нешић, усвојио је предлоге, донео потребна решења и обезбедио зидање. Општински архитект г. Рајко Тапић, израдио је планове зграде и водио грађење до краја.

Пошто је зграда, после првог елана, више година стајала незавршена, садашњи претседник града Београда г. Влада Илић поново је крзнуо стзар са мртве тачке, створио финансијска сретства и омогућио, њему својственом енергијом, довршење дома. Његова је и заслуга што је Дом, у квалитативном погледу, овако лепо и солидно завршен и што му је дат проширен делокруг рада. То је омогућио стручним консултовањима и претресањем целокупног проблема на широјој основи. Пре но што се приступило завршним радовима, г. Претседник је образовао ужи одбор, у који је делегирао, поред првог покретача ове установе, и г. д-р Угљешу Давидовића, директора, и г. Слободана

Видаковића, референта Дирекције за социјално и здравствено старање Градског поглаварства. Предлози овог ужег стручног одбора изнети су пред санитарски савет Градског већа, под претседништвом г. д-р Љубе Стојановића, где су детаљно дискутовани на многим седницама. Сретан сам што ми се пружила прилика, да у овом кругу и ја допринесем свој оболус у појединим детаљима планова и предлога и у дискусијама у поменутиим саветодавним телима."

Пошто је говором професора г. д-р Амброжића била завршена свечаност отварања Дома, то се приступило детаљном разгледању истог. Њ. В. Краљица Марија и Њ. Кр. В. Кнегиња Олга, као и Њ. Св. Патријарх Гаврило, у пратњи претседника Београда г. Владе Илића, проф. д-р Матије Амброжића, министра г. Магарашевића, директора г. д-р Угљеше Давидовића, шефа децјег уреда г-ђе д-р Марије Гајић и осталих обишли су све спратове и прегледали сва одељења ове врло значајне децје установе.

Сутра дан по свечаном отварању Дома, Њ. В. Краљица Марија понова је посетила Дом децје заштите и, желећи да се детаљно упозна са идеолошко-организационим основама и планом рада Дома, провела у истом пуна два сата.

Слава друштва »Српска мајка«

Друштво „Српска мајка“ прославило је своју славу Благовести на дан 7 априла. Славу су удостојиле Својим присуством Њ. В. Краљица Марија и Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга. Чланице управе сачекале су на улазу у Дом Високе Гошће и предале Им лепе букете ружа. Претседница „Српске мајке“ г-ђа Мила Лазаревић пожелела је добродошлицу Високим Гошћама.

Слави су присуствовали још и ови угледни гости: Претседник Београдске општине г. Влада Илић, епископ рашко-призренски г. Серафим, г-ђа Аугуста

Стојадиновић, супруга Претседника владе, г-ђа Љубица Марић, супруга министра војске и морнарице, и многе угледне даме.

При славском обреду чинодејствовао је прота г. Коста Луковић.

После славског обреда, питомци и питомице „Српске мајке“ извели су леп и занимљив програм.

Њ. В. Краљица Марија и Њ. Кр. Вис. Кнегања Олга интересовале су се за рад Друштва.

Њ. В. Краљица Марија, Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга, претседник Београдске општине г. Влада Илић и епископ призренски г. Серафим на слави друштва „Српска мајка“

ИЗЛОЖБА Г. ВОЈНОВИЋА-ПЕЛИКАНА

Од 3 до 14 априла приређена је занимљива изложба слика г. Богосава Војновића-Пеликана у Ратничком дому. Било је изложено 120 радова, од којих многи са високом уметничком вредношћу. Изложба је показала да се г. Војновић непрестано развија и напредује, његова се техника усавршава.

Доживљаји из рата, у коме је непосредно учествовао, најјаче и најнепосредније инспиришу уметника. У неколико ратних слика дао је нашу ратну епопеју, нарочито моменте бола и страдања. Једна

који се налазе поред својих мртвих другова, светлостца нада.

Г. Војновић је правио скице за време рата, у најстрашнијим моментима, кад су други гледали да спасавају голи живот. Према тим скицама, према сећању, које је код њега, нарочито за ратне доживљаје, врло живо, и према моментима које је после рата успео да реконструираше, г. Војновић је радио своје слике. Зато су оне верни документи рата.

Али погрешно би било оквалификовати г. Вој-

Сликар г. Богосав Војновић - Пеликан са својим уметничким радовима на изложби у Ратничком дому

велика скица, дугачка 14 метара, приказује тако изразито и речито повлачење Србије кроз Албанију 1915 године. Ту су личности краља Петра, Престолонаследника Александра, Митрополита Димитрија, Војводе Путника, Николе Пашића и многе друге, дате тако верно, живо „само што не прогзоре”. Кроз све те ликове зрачи тешка трагедија Србије. Композиција маса изведена је добро. То је само скица за једну велику слику, која би се могла радити на зиду у неким монументалним палатама.

Друга монументална слика из црних дана емиграције јесте „Логор седмог пука — Београђана на Крфу”. То је убедљив и веран докуменат језиве судбине српских војника на Крфу. Смрт се тако изразито оцртава у целом логору, она даје основни тон целој композицији. Па ипак, из ликова преживелих војника,

новића само као ратног сликара, као што се то обично ради. Он је исто тако непосредан и слажан када слика мотиве из Јужне Србије, за коју осећа нарочито љубав, из Шумадије, са Јадрана, из Београда. Влада вешто свима сликарским техникама: пастелом, акварелом, уљем, темпером. Пејзажи му одишу свежином и топлином. Њега занимају предели, као и људи у пределу.

Симболички типови више него психолошки портрети. Па ипак у својим ратним сликама успео је да изрази неколико психолошки добро простудираних личности. То су истодобно и симболи и живи реални људи.

Изложба је показала и богатство уметничке природе, и дубоко истанчано осећање, и увешбаност сликарске технике г. Војновића-Пеликана.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Привредна хроника

Пролетњи сајам у Београду отворио је Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле

Пролетњи сајам — II Међународни сајам у Београду — отворен је 30 априла о. г. у 11 часова пре подне ванредно лепом свечаношћу и задивио је одмах својом савршеном организацијом, лепотом и раз-

сајма, чланови Краљевске владе гг. д-р А. Корошец, д-р Врбанић, Министар Двора г. Антић, маршал Двора г. Чолак-Антић, Претседник Београдске општине г. Влада Илић са госпођом; потпретседник општине г.

Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника Павла и Њ. Кр. Вис. Кнегињу Олгу дочекују на улазу у Сајмиште претседник Београдске општине г. Влада Илић и претседник Одбора за приређивање Сајма г. Милан Стојановић

новрсношћу. Сајам је отворио Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле једним кратким и лепим говором и тиме дао доказа колико је велики значај постигла ова установа за кратко време свог опстанка.

Сви говори су преносени преко Београдске радио-станице.

Отварању сајма су присуствовали, поред управе

Драг. Тодоровић и више градских већника; пољски опуномоћени министар г. Дембицки и енглески опуномоћени министар г. Кампбел, као и претставници осталих посланстава; претставници свих вероисповести; многи високи државни функционери и претставници многобројних привредних организација из земље и иностранства.

Задужбина Николе Спасића, где је обављена ова свечаност, била је пуна одабране публике.

Тачно у 11 часова свирање државне химне навестило је долазак Њ. Кр. Вис. Кнеза-Намесника Павла и Кнегиње Олге. Управа Сајма, на челу са својим претставником г. Миланом Стојановићем и са Претседником Београдске општине г. Владом Илићем, сачекала је на улазу Њ. Кр. Височанства и предала Кнегињи Олги леп букет цвећа.

Претседник сајма г. Милан Стојановић поздравио је госте и изнео значај овог сајма. Подвукао је да је Сајам, потпомогнут више него сјајним одзивом својих излагача, у стању да за непуних седам месеци већ трипут покаже својим посетиоцима најновије напретке у производњи и да их упозна са свима тековинама модерне технике. Београдски сајам развија код најширих слојева потрошача смисао за бољим и потпунијим, за најбољим што модерна производња може да пружи. За извршење овог задатка најбољи су инструмент сајмови узорака, који су постали насушна потреба модерне привреде.

ПРЕТСЕДНИК ОПШТИНЕ Г. ВЛАДА ИЛИЋ ЗАХВАЉУЈЕ Њ. КР. ВИС. КНЕЗУ-НАМЕСНИКУ ПАВЛУ НА ПАЖЊИ И ПОТПОРИ КОЈУ ЈЕ УКАЗАО САЈМУ

Затим је узео реч Претседник Београдске општине и први потпретседник сајма г. Влада Илић и одржао овај значајни говор:

ВАШЕ КРАЉЕВСКО ВИСОЧАНСТВО,

Друштву за приређивање сајма и изложби у Београду указана је висока част тиме, што је наш Узвишени млади Краљ Петар II благоизволео подарити му Своје покровитељство од самог почетка његовог рада.

Београдски привредници, а са њима и привредници целе наше земље, срећни су и поносити што је Ваше Краљевско Височанство удостојило данас Својим присуством ову значајну југословенску привредну манифестацију.

ПОД МУДРИМ РУКОВОЂЕЊЕМ ВАШЕГ КРАЉЕВСКОГ ВИСОЧАНСТВА, НА СВИМА ПОЉИМА НАШЕГ НАРОДНОГ И ДРЖАВНОГ ЖИВОТА ВИДИ СЕ СТАЛАН ПОЛЕТ И НАПРЕДАК. Основица тога полета и напретка је снажење наше народне привреде, којој Ваше Краљевско Височанство поклања увек Своју високу пажњу и бригу.

ОД САМОГ ПОЧЕТКА ИЗГРАЂИВАЊА БЕОГРАДСКОГ САЈМИШТА ВАШЕ КРАЉЕВСКО ВИСОЧАНСТВО ПОКЛОНИЛО ЈЕ ТОМЕ ПОСЛУ СВОЈЕ НАЈВЕЋЕ ИНТЕРЕСОВАЊЕ. И ЗАХВАЉУЈУЋИ СУГЕСТИЈАМА И ИНИЦИЈАТИВАМА ВАШЕГ КРАЉЕВСКОГ ВИСОЧАНСТВА, БЕОГРАДСКО САЈМИШТЕ ИЗГРАЂЕНО ЈЕ ТАКО, ДА ПОРЕД СЛУЖБЕ ЗЕМАЉСКОЈ ПРИВРЕДИ, ОНО ДАНАС СЛУЖИ И СВИМА КУЛТУРНИМ ПРИРЕДБАМА И МАНИФЕСТАЦИЈАМА ЈУГОСЛОВЕНСКОГА ДУХА.

Ја молим Ваше Краљевско височанство, да изволи примити најтоплију захвалност свих привредника на почаст коју им указује Својом високом посетом. Она ће остати као драгоцену успомену у њиховом

сећању и служиће им као потстрек у њиховом раду на проширењу и унапређењу овог њиховог дела.

Исти осећаји испуњују и Градско веће престонице које је сматрало за своју дужност према Београду и према целој земљи да Београдском сајму укаже најширу помоћ. Захвалности привредника ја придружујем и захвалност целог Градског већа.

ВЕЛИКИ ПОТСТРЕК И ПРИЈАТЕЉСКУ ПОТПОРУ НАШЛИ СМО КОД ПРЕТСЕДНИКА КРАЉЕВСКЕ ВЛАДЕ Г. Д-Р МИЛАНА СТОЈАДИНОВИЋА, који је у самом почетку изразио жељу, да Београдско сајмиште буде изграђено на широким основама.

Увек смо наилазили на најлепше разумевање **И КОД СВИХ ЧЛАНОВА КРАЉЕВСКЕ ВЛАДЕ.** Нека им је свима наша усрдна хвала и молба да ту своју пажњу не ускрате ни у будуће нашем сајму.

И ако је Београдски сајам још у почетку свога развоја и Први пролетњи међународни сајам узорака показаће вам колико је сајам био потребан нашој престоници и целој земаљској привреди и какви су његови изгледи у будућности. **БЕОГРАДСКИ САЈАМ ЈЕ ВЕЋ ДАНАС ОГЛЕДАЛО ПРОИЗВОДЊЕ И ТРГОВАЧКЕ МОЋИ НАШЕ ЗЕМЉЕ.** Ако погледамо листу излагача уверићемо се да је сајам на најбољем путу да постане једно од главних места састајања пословног света истока и запада. Тако Београд постепено заузима оно место у нашој привреди и у међународној трговини, које му је намењено његовим географским положајем и као средишту водених, сувоземних и ваздушних путева.

Допустите ми, да као Претседник града Београда поменем и значај који Београдски сајам има и као тековина нашега престолног града. Вршећи своје привредне и социјалне задаће, Београдско сајмиште је већ постало у исто време и најпогодније место за манифестације друштвеног живота престонице.

Упућујем најтоплије поздраве свима домаћим и страним излагачима који су узели учешћа на овоме Првом Београдском пролећњем сајму, желећи им пун успех.

Посетиоцима желим пријатан боравак у нашем граду у уверењу да ће они одлазећи из њега бити задовољни његовим гостопримством.

На завршетку ја вас молим да заједно узвикнемо: **ЖИВЕО ЊЕГОВО ВЕЛИЧАНСТВО КРАЉ ПЕТАР II!**

ЖИВЕЛИ ЊЕГОВО КРАЉЕВСКО ВИСОЧАНСТВО КНЕЗ-НАМЕСНИК ПАВЛЕ И КНЕГИЊА ОЛГА!

ЖИВЕО ЦЕО УЗВИШЕНИ КРАЉЕВСКИ ДОМ! ЖИВЕЛА ЈУГОСЛАВИЈА!

Крај говора г. Идића присутни су поздравили бурним овацијама Њ. В. Краљу Петру II, Њ. Кр. Вис. Кнезу-Намеснику Павлу и целом Краљевском Дому.

МИНИСТАР ТРГОВИНЕ И ИНДУСТРИЈЕ Г. Д-Р МИЛАН ВРБАНИЋ О ЗНАЧАЈУ БЕОГРАДСКОГ САЈМА

Министар трговине и индустрије г. д-р Милан Врбанић одржао је овај карактеристичан говор о значају Београдског сајма:

Београдски сајам, који је прошле јесени први

пут отворио своја vrata našoj домаћој и иностраној трговини и привреди, продужује ове године свој рад испуњавајући тако програм, који је себи поставило престоничко Друштво за приређивање сајма и изложби уз пуну подршку и помоћ Београдске општине. Успех првог Јесењег сајма доказао је, да је одржавање великих међународних сајмова у Београду нашло жив одзив и у земљи и на страни. Посета прошлогодишњег сајма и обим послова, који су том приликом захључени, превазишли су наша очекивања и оправдавају наду, да ће ова установа, која је већ у првом налету

њезином производном капацитету, њезином конзумној снази и њезином географском положају, и припада. С једне стране тражимо ми стално нова и већа тржишта за продају наших продуката и нашег природног блага, а с друге стране постајемо, са враћањем просперитета и подизањем наше националне куповне снаге, једна привлачна и интересантна пијаца за стране државе. У средини тога срећног подударања наших националних тежњи и иностраног занимања Београдски сајам као стална установа — поред својих посестрима у Загребу и Љубљани — нашао се у

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле и Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга присуствују отварању Пролетњег сајма

заузела видно место у низу европских приредби те врсте, вршити у будућности успешно свој задатак на општу корист и Београда и целокупног нашег народа и наше националне привреде. У тој жељи и са том намером приређен је и овај Пролетњњи велики сајам.

Замисао о уређењу сајма остварена је у Београду касно, но у једном необично повољном моменту, кад је после дугих и мучних година кризе економска ситуација у земљи почела да се нагло опоравља, кад се осетило једно јако струјање привредне делатности и кад је углед Југославије у свету порастао, а њезина улога у међународној трговини и размени добара задобила значење, које јој, према

повољном положају да буде центар прворазредне трговачке важности и један необично заслужан чинилац за развој и за унапређење наше унутрашње и наше спољне трговине. Већ сам положај сајма, до ушћа Саве у Дунав, на тој у историском, националном и географском правцу тако важној тачки симбол је његовог великог значења и залога за његов успешан будући рад.

Подносећи дубоку и предану захвалност Управе Сајма и целокупне престоничке привреде Вашем Краљевском Височанству на високој части коју нам је указало Својом Посетом, ја молим Ваше Краљевско Височанство да благоизволи отворити овај Први Београдски пролетњњи Међународни сајам узорака.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

„БЕОГРАДСКИ САЈАМ ЈЕ ВИДАН ДОКАЗ НАПРЕТКА КОЈИ БЕОГРАД СВЕ БРЖИМ ТЕМПОМ ЧИНИ“ — ИСТИЧЕ Њ. КР. ВИС. КНЕЗ-НАМЕСНИК ПАВЛЕ ОТВАРАЈУЋИ САЈАМ

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле изговорио је затим на микрофону овај говор, којим је отворио Сајам:

„Нарочито се радујем што могу да присуствујем овој великој свечаности. Београдски сајам је видан доказ напретка који Београд све бржим темпом чини. Треба увек имати на уму да је Београд престоница једне моћне и велике државе од преко 15 милиона становника. Ови градски бедеми, под којима су се кроз векове

вреде — разгледали су затим изложбене павиљоне. Навратили су прво у Чехословачки павиљон, где их је дочекао и срдечно поздравио г. д-р Новак, чехословачки трговински аташе. У овом павиљону, Високи Гости су прегледали све штандове, у којима су највише заступљени ванредно лепа узорци индустрије стакла, порцелана и других необично лепих украсних предмета. Њихова Височанства су са великом пажњом разгледала цео павиљон, задржавајући се нарочито поред примерака сервиза који су израђени за југословенски, енглески и египатски двор.

Затим су Њихова Височанства разгледала Први павиљон, у коме су укусно били распоређени врло лепа и добра узорци наше домаће текстилне индустрије, који су сведочили о знатном напретку ове

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле и Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга на свечаном отварању Пролетњег сајма. Десно Претседник Општине г. Влада Илић са госпођом.

водиле безбројне борбе, треба данас да буду сведоци развитка једне велике културе.

Начин и одушевљење којим наша публика прима сваку културну манифестацију најбољи је доказ да их је она жељна и достојна. За Вас, господине Претседниче, знам да ће то одобравање бити најбоља награда за Ваш труд и за напоре око грађења овог величанственог Сајма.

РАЗГЛЕДАЊЕ САЈМА

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле и Кнегиња Олга, — у пратњи Управе Сајма, Претседника Београдске општине г. Владе Илића и претставника при-

маде индустрије код нас. И Кнез-Намесник и Кнегиња Олга показивали су велику пажњу изложеним примерцима у сваком штанду и тражили обавештење о производима и напретку наше домаће текстилне индустрије. Претседник општине г. Влада Илић давао је о томе конкретне податке.

Затим су Њихова Кр. Височанства разгледала пољопривредне справе и моторе, производе наше домаће индустрије. Један велики мотор, производ наше металургије, био је у погону.

Затим су Високи Гости прешли у централни павиљон и разгледали пажљиво производе италијанске текстилне индустрије, а нарочито вуну и тканине добивене од млека.

У павиљону где је изложен намештај, Њихова Височанства су се интересовала за напредак наше индустрије намештаја. У павиљону 2 разгледали су са интересом изложене артикле Савеза српских земљорадничких задруга и других задруга.

После читавог сата разгледања изложбе Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле и Кнегиња Олга напустили су сајмиште. При поласку са сајмишта Кнез-Намесник Павле се је обратио Претседнику Сајма г. Милану Стојановићу овим речима: „Честитам Вам на овако сјајном успеху. Превазишли сте и са организацијом и са обиљем изложених предмета свако очекивање. Хвала Вам.”

* * *

На овоме Пролетњем сајму појавило се 609 излагача. Искористићени су сви павиљони, и наши и страни, осим италијанског, у коме се врше припреме за велику аеронаутичку изложбу. Зато је италијански концерн „Сниа Вискоза” изнајмио скоро цео павиљон под сајамском кулом и ту изложио текстилне производе од целулозе и осталих вештачких сретстава.

На овоме сајму су заступљене све бранже, осим аутомобилске индустрије, која је недавно приређивала на овом Сајмишту врло успелу изложбу аутомобила.

У централној кули има своје одељење и Општинска штедионица, а у Спасићевој задужбини организована је врло интересантна изложба Градског поглаварства Београд „Београд од 1806 до 1904”, где су изложене слике и историјски документи који илуструју Београд и његов живот у XIX веку.

*

Одмах првог дана сајма, који је био отворен 30 априла после подне за ширу публику, показала је публика велико интересовање за ову успелу привредну манифестацију. Велики број посетилаца из Београда, из земље и из иностранства прошао је кроз павиљоне сајма, обилазећи их до касно увече.

*

* * *

ИЗЛОЖБА ОДБОРА ЗА ПРОПАГАНДУ МЛЕКА НА САЈМИШТУ

У оквиру Сајма, у павиљону бр. 4, организована је и изложба млекарских производа, у вези са неде-

љом млека, која траје од 30 априла до 8 маја. Изложбу је организовао Одбор за пропаганду млека. Подељена је у два одељења:

Прво одељење приказује снабдевање Београда млеком из околних села, састав млека, његову хранљиву вредност упоређену са хранљивошћу и ценом осталих животних намирница, квалитет београдског млека у погледу масноће. Изложене су табеле и слике корисних бактерија које проузрокују кисело врење млека за производњу јогурта, модели хигијенски уређених штапа и дворишта произвођача млека, нацрти модерних млекара и сл.

Друго одељење посвећено је сузбијању производње и продаје нездравог млека. Сlike приказују потребу највеће чистоће при производњи млека, као и потребу хлађења и филтрације млека.

Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле и Њ. Кр. Вис. Кнегиња Олга у пратњи претседника Београдске општине г. Владе Илића излазе из павиљона Николе Спасића после отварања Сајма.

Око изложбе Одбора за пропаганду млека концентришу се приватни павиљони, где су изложени производи млека и модерне справе за прераду млека и одржавање његове хранљивости и чистоће.

И ова изложба млека привлачила је пажњу публике. Одмах првог дана посетио ју је, поред других угледнијих личности, и г. д-р Антон Корошец, Министар унутрашњих дела.

Буџетска дискусија у Градском већу

— Примљен је општински буџет за 1938/39 год. —

Захваљујући околности што је буџет за 1938/39 годину био пропраћен једним штампаним експозеом, у коме је врло детаљно приказано целокупно пословање у Београдској општини за последње три године — 1935, 1936, и 1937, као и њено финансиско стање, буџетска дискусија по буџету трајала је свега два дана и Градско веће је једногласно усвојило предвиђене расходе и приходе у износу од 338,978.588 динара. Исто тако примљен је и Правилник о извршењу буџета за 1938/39 годину.

Прва седница одржана је на дан 18 марта 1938 год. и почела је у 18 часова. Дискусију је отворио својим говором Претседник г. Влада Илић:

„Господо већници,

Данашња седница Већа има на дневном реду претрес Предлога буџета расхода и прихода Општине града Београда за наступајући буџетски период 1938/39 године.

Претрес ће се вршити на бази предлога онаквог какав је он изишао из Финансијског одбора Већа, те се као такав нешто мало разликује од предлога који сам ја већу поднео. Такав предлог је већ раздат господи већницима, заједно са мојим експозеом и једним општим извештајем о пословању за последње три године.

Партија 1 позиција 1 „накнада Претседнику за вршење дужности” по предлогу Финансијског одбора повећана је према прошлогодишњем буџету за 26.376. — динара. Ово повећање није било у предлогу који сам ја поднео већу и извршено је без мога знања и ја вас молим да се оно брише, тако да ова позиција остане како је била у прошлој буџетској години.

Предлог буџета је рађен под околностима у главном сличним онима из прошлог буџетског периода. Због тога нови предлог нема никаквих битних измена. Овај предлог буџета је нешто повећан према текућем буџету, али то повећање је више него оправдано, оно одговара порасту Београда и моћи Београђана. У моме експозеу је посвећена нарочита пажња обради питања: колики буџет Београду треба и колике терете Београђани могу поднети. Надам се да ћете се и ви, господо већници, сложити са мојим излагањима.

Полажући много и на то да о нашем пословању буду обавештени сви које оно тангира, изнео сам и пословања за протекли период од три године. Оправдано је претпоставити да смо доста радили и прилично урадили. Никад нам пред очима није било другог циља осим напретка Београда и благостања Београђана. На вама је и на Београђанима да кажете у колико смо успели, да ли је наша пословна политика у складу са интересима Београда и Београђана, као и да нам

дате сугестије, потпору и савете и да нас помогнете да на том путу истрајемо.

Господо већници, користим ову прилику да изразим захвалност Краљевској влади на готовости са којом је излазила у сусрет оправданим молбама Београдске општине. Једна од значајних ствари коју је влада спровела кроз Финансиски закон уз буџет за 1938/39 годину јесте одредба, да се општинска земљишта која се експропришу за потребе жељезница плаћају Београдској општини онако исто као што се плаћају и свима општинама ван граница предратне Србије, а да јој се до сада неискоришћени, а заузети терени врате. Тиме је Београд правилно изједначен са осталим градовима и крунисана су успехом наша трогодишња настојања у томе правцу.

Има још један нерешен проблем у односима државе и општине, на коме је ова општинска управа упорно радила да се реши. То је питање накнаде Општини београдској од стране државе за заузета општинска земљишта. Увиђајући оправданост да се ово питање регулише, г. Министар финансија одлуком својом од 29 августа 1935 године одредио је „Комисију за оцену накнаде Општини београдској од стране државе за заузета општинска земљишта. Ова је комисија завршила свој рад, одредила је базу на којој се овај обрачун има да изврши и поднела о томе извештај г. Министру. Ја верујем у предусретљивост г. Министра финансија, да ће он прихватити предлог те комисије и да ће тај обрачун бити извршен у најкраћем времену.

Надам се да сте имали времена да се упознате са Предлогом буџета и експозеом. Да би пак могли правилно судити о предложеном буџету као целини и о свакој партији посебно, као и да би за оцену свих тих елемената имали здраву базу и поуздану полазну тачку и мерило, ја ћу вам, господо већници, дати овде један кратак најновији преглед остварених прихода и учињених расхода за 11 месеци текуће буџетске године.

	Буџетом предвиђено за 11 месеци	Стварно примљено за 11 месеци	Остварен у %
Од приреза	11,732.704,50	12,463.675,14	106,23
„ грошарине	78,833.333,35	83,906.512,34	106,43
„ такса	20,907.287,50	23,458.096,41	112,20
„ имовине	8,151.227,33	2,755.951,68	33,79
„ разних прихода	14,868.817,33	11,016.312,97	74,13
„ Одељка Земун	3,910.906,09	3,940.333,33	100,76
„ привр. предузећа	161,313.166,66	159,057.542,22	98,59
„ неперед. прих.	1,833.333,33	1,136.847,16	61,97
	301,550.776,09	297,735.271,25	98,73

Када се посматрају ове цифре, треба имати у виду да ће се цифра остварених прихода повећати за износе прихода у месецу марту, као и за све оне приходе који ће за рачун текуће буџетске године бити књижени тек у месецу априлу идуће буџетске године. Из свега дакле излази да ће предвиђени приходи бити остварени са преко 100%. Стање готовине општинске благајне на дан 15 марта 1938 године износило је округло динара 61,158,000.—

Господо већници, ви имате пред собом преглед рада и пословања, као и постигнутих резултата за последње три године, преглед буџета расхода и прихода и експозе мотива уз тај предлог, имате што је нарочито важно и поучно, последњи најновији преглед остварених прихода и учињених расхода у текућем буџетском периоду — дакле, све елементе да у потпуности видите и оцените нашу финансијску ситуацију, те да са пуним познавањем свих потребних елемената донесите своју одлуку.

Са тим циљем почињемо претрес предлога буџета расхода и прихода Општине града Београда за 1938/39 буџетску годину, те отваравам начелну дебату.

ЕКСПОЗЕ БУЏЕТСКЕ КОМИСИЈЕ

Г. д-р Стеван Поповић као известилац буџетске комисије прочитао је следећи експозе:

„Господо Већници,

Дозволите да Вам у име Буџетске комисије изложим укратко слику предлога буџета за 1938/39 год., као и рада комисије на њему и измена које је она учинила.

На тај начин биће олакшано гг. већницима упознавање са главним карактеристикама предлога а то ће можда скратити неколико и буџетску дебату.

Ви знате да је првобитни предлог који је Г. Претседник био поднео седници већа од 31 јануара износио у приходу и расходу суму од Дин. 336,813,739.— тј. за Дин. 7,849,256.— више од текућег буџета. Он је био изложен, по прописима Закона о градским општинама на увид грађанству за време од 5 дана. За то време стављене су свега две примедбе. Једна потиче од Окружног уреда за осигурање радника, који је поставио питање обезбеђења довољних сума за осигурање општинских службеника а друга од фирме „Бата” а. д. поводом снижења трошарине на готову обућу. По првој примедби Буџетска комисија је обезбедила довољне суме за разне видове осигурања, у вези са захтевом за директно осигурање извесних категорија општинских службеника од стране саме општине.

По другом питању наш трошарински одбор добио је налог од Г. Претседника да припреми једну нову ревизију трошаринске тарифе у знаку снижења, пошто то приходи дозвољавају. Буџетска комисија је водила рачуна утврђујући цифру прихода од трошарине, да ће и ово снижење, ако га трошарински одбор нађе потребним и Веће то гледиште усвоји, моћи без сметње да се спроведе.

Студирајући предлог буџета, комисија је улазила у детаље захтева појединих дирекција и одмеравала их са најпрешнијим потребама Београда и општинске службе. Она је нашла да се извесни захтеви морају

усвојити и није се уздржавала да извесне позиције повиси, налазећи да ће та повишења учинити да се односне службе боље отправљају у току идуће године. С друге стране комисија се је постарала да за та повишења нађе одговарајуће приходе не уводећи нове изворе.

ПОВИШЕЊА И СМАЊЕЊА У НОВОМ ПРЕДЛОГУ

Значајнија повишења су учињена у односу према текућем буџету код:

Бесплатних лекова за сиротињу од Дин. 30.000.— на 60.000.—

Набавка алата за гробарске и вртарске радове од Дин. 40.000.— на 120.000.—

Ограђивање гробља и одржавање стаза од Дин. 50.000.— на 130.000.—

Трошкови и провизија држ. службеницима око наплате општ. приреза од Дин. 700.000.— на 1,090.000.—

За одржавање и подизање нових трошаринских станица од Дин. 190.000.— на 400.000.—

За проширење кланице од Дин. 300.000.— на 500.000.—

Телефонска претплата и инсталација од Дин. 152.000.— на 240.000.—

За израду цигле на општинској циглани „Пионир” од Дин. 250.000.— на 500.000.—

Набавка делова, оправка и одржавање струјомера од Дин. 500.000.— на 550.000.—

За издржавање занатских школа од Дин. 1,171,046.— на 1,521,000.—

КОД ОДЕЉКА ЗЕМУН:

Текући и дужни порез за непокрет. имовину од Дин. 725.000.— на 850.000.—

Жигосање водомера и трошкови држ. контроле мера од Дин. 20.000.— на 50.000.—

Исплата електричне енергије друштву „Снага и светлост” по уговору од Дин. 35,000.000. на 35,500.000.—

За издржавање народних и грађан. школа у Београду од Дин. 6,910,269.— на 7,370,937.—

Осветлење улица и тргова од Дин. 435.000.— на 550.000.—

Изношење сметлишта из домова од Дин. 550.000.— на 770.000.—

Одржавање чистоће града и набавка материјала од Дин. 200.000.— на 330.000.—

Одржавање убогих и немоћних у Дому Кр. Петра I од Дин. 180.000.— на 200.000.—

Већ из саме намене ових повећања види се да су она заиста потребна и мислим да није потребно давати нарочита образложења.

Неке нове ставке, које нису постојале у старом буџету, морале су исто тако бити унете. Напоменућемо неке од њих:

За санитарне потребе амбуланте ДТО.	
и ручна апотека	Дин. 30.000.—
Стална помоћ Земунској сиротињи	„ 70.000.—
Набавка гума за кола Пожарне команде	„ 50.000.—
Набавка инвентара за дечја летовалишта	„ 50.000.—

Набавка парних котлова и цевних во- дова у згради Дирекције за социјал. ста- рање	Дин. 100.000.—
Набавка 3 ком. колских вага за тро- шарину	„ 270.000.—
Набавка 3 ком. колских вага за ВКО.	„ 270.000.—
Набавка једне покретне машине за кување асфалта	„ 90.000.—
Демонтирање и оправка хладног куп- атила код „Шест Топола”	„ 300.000.—
Набавка машина и намештаја за во- довод	„ 160.000.—
Дотација Друштву за приређивање београдског сајма	„ 500.000.—
За лекове и лечење општинских слу- жбеника и њихових породица	„ 500.000.—
Најзад су понегде извршена и нека смањења.	
Тако код:	
7% тек. рачуна од 7,500.000.— из 1933 год.	
од Дин. 1,692.000.— на 1,300.773.—	
Зајма од 26,000.000.— шв. фр. од Дин. 18,500.000.—	
на 18,400.000.—	
Сервисних трошкова по свима обавезама од Дин.	
50.000.— на 30.000.—	
Доприноси буџету ватрогасне закладе код О- дељка Земун од Дин. 462.062.— на 300.000.—	
Набавка и поправке струјомера са 120 на 220V	
од Дин. 449.500.— на 350.000.—	
Израда гардероба на хладном купатилу од Дин.	
90.000.— на 50.000.—	
Калдрмисање улица модерном и обичном кал- дрмом (зајам) од Дин. 6,050.000.— на 3,800.000.—	

ПРИХОД:

Код прихода повећања су учињена:

Привредних предузећа	за Дин. 10,936.400.—
Трошарине	„ 1,000.000.—
Приреза	„ 787.769.—
Смањења су пак учињена код прихода од:	
Такса	за Дин. 2,140.150.—
Разних прихода	„ 1,505.286.—
Непредвиђених прихода	„ 500.000.—
Имовине	„ 424.628.—
Међу привредним предузећима највеће повећање даће Дирекција трамваја и осветљења (11,210.000.— дин.) док код Водовода предвиђа се за 2,300.000.— ма- њи приход но у текућем буџету.	

После свега овога рада, Буџетска комисија је
дошла до суме од Дин. 338,978.588.— тј. за Дин.
10,014.105.— нови буџет би био већи од овогодишњег.

По расподели нови предлог предвиђа:

На личне расходе	Дин. 99,930.619.—
На редовне материјалне	„ 221,259.791.—
На ванредне материјалне	„ 16,548.178.—
Туризам	„ 1,240.000.—
Повећање код личних расхода од око 6,000.000.— дин. изгледа превелико. Међутим, неколико речи ће га објаснити. Као што је г. већницима познато, крајем прошле године Краљевска је Влада донела одлуку о повећању припадности државним, само-	

управним и општинским чиновницима. Наше Веће је
одмах затим донело одлуку да се свима општинским
службеницима повећају припадности на њихов из-
нос пре смањења од 1 октобра 1935 год. односно 1
априла 1936 год. Ефекат само овога повећања изно-
си преко 4,000.000.— дин. Он није постојао у те-
кућем буџету али мора да се покаже.

Ово повећање припадности општински слу-
жбеници у свему заслужују својим прилежним радом
на пословима Општине.

Суми од 4,000.000.— треба додати суму од
374.926.— колико представља потреба за редовним
унапређењима службеника по постојећим прописима и
суму од Дин. 736.516.— која представља кредите за
већ извршена пензионисања, за она која ће се из-
вршити у току нове буџетске године као и за по-
вишење раније смањених пенсија. На све ово долази
и потпуно нова ставка од Дин. 400.000.— за потребе
новога дечијег прихваташтва, које ће почети рад пре
почетка нове буџетске године.

Када се све ово сабере видеће се да су лични рас-
ходи за нова постављења повећана у незнатном из-
носу и да се сва ова повећања односе у главном на
већ постојеће особље. Нова се постављења предвиђају
за трошаринску службу, за службу проширене Град-
ске болнице и за Кланицу.

У редовним материјалним расходима предвиђене
су потребе свих отсека. Осигурана је ануитетска служба
за чије је осигурање ове године потребно много ма-
ње но ранијих година.

У експозе-у Општинског суда предлога буџета
за 1933 год. констатовано је веома тешко стање оп-
штинских финансија, нарочито зато што је само за
ануитете зајмова и обавеза потребно унети у буџет
150,000.000.— дин. тражена је са зебњом солуција
за решење тога тешкога проблема. Она се није наша.

Ми можемо бити задовољни да је ова општин-
ска управа, на челу са г. Владом Илићем, наша
то решење и потребе ануитета и обавеза смањене
су са преко 100%. Оне у овом нашем предлогу из-
носе свега 73,028.051.— дин. Општинске финансије су
уређене и буџетска средства иду сада претежно на
потребне радове и на унапређење Београда уместо
на отплате дугова.

Једно друго болно место о коме смо ранијих
година говорили ближи се тако исто своме решењу.
Имовински однос између државе и наше Општине
није био никако уређен и Београдска општина је
била третирана горе од других градских општина у
земљи. Г. Претседник је одмах у почетку предузео
корак да се тај однос правилно регулише и да
Општина и у том погледу добије чисту ситуацију.

И овде можемо бити задовољни. Чл. 46а у
предлогу измена Финансиског закона, који се сада
налази пред Сенатом, предвиђа се плаћање закупа
за општинска земљишта, које држава држи као што
је то случај и код осталих градова. Предвиђа се
и повраћај општинских земљишта које је до сада
држава држала, у колико на овима нису већ изгра-
ђеле железнице. Ми смо захвални Краљевској Влади
за овај амандман који уноси правичност третирања
и јасноћу у општинским финансијама.

Београдска општина има велике издатке због о-
вога положаја Престонице. Само за обавезе по спе-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

цијалним законима, ми смо морали и у овом буџету да внесемо суму од Дин. 15,295.334.— (Управа града, школе, итд.).

Ако већ не добијамо помоћ за ове издатке који нису сви чисто општински и за изградњу престонице, имали смо право да тражимо да се бар изједначимо са другим општинама у правилима.

Поред овога комисија је узела у претрес и буџете фондова и заклада као и школске буџете. Претресајући сваки буџет појединачно констатовано је да су расходи предвиђени према стварним потребама, као и да су расходи и приходи уравнотежени. Поједини буџети износе:

Буџет фонда празничних течајева	Дин.	321.300.—
Буџет канализационог фонда	„	4,600.000.—
Буџет убошке закладе	„	3.500.—
Буџет ватрогасне закладе	„	718.239.—
Буџет грађевинско - регулационог фонда	„	1,182.800.—
Буџет ветеринарске закладе	„	45.500.—
Буџет каналског фонда	„	485.000.—
Буџет пољопривредне закладе	„	591.359.—
Буџет специјалног грађевинског фонда	„	25.000.—
Буџет чиновничког пензионог фонда	„	120.000.—
Буџет откупнине личног рада за оправку путева народном снагом	„	406.665.—
Фонд за грађење и одржавање путева	„	1,700.000.—
Буџет регулационог фонда	„	7,265.000.—
Буџет фонда за помагање сиромашних инвалида и инвалидиња	„	120.000.—
Буџет фонда за стварање и одржавање радничких установа у Београду	„	2,679.180.—
Буџет општег школског одбора	„	146.720.—
Буџет школског одбора за град Београд	„	8,200.983.—
Буџет месног школског одбора у Земуну	„	1,464.431.—
Буџет стручне продужне школе у Земуну	„	168.770.—
Буџет занатских школа у Београду	„	1,521.000.—
Буџет државне женске занатске школе у Београду	„	15.500.—

Буџет овакав какав се износи пред Вас има све одлике уравнотеженог буџета чије остварење је базирано на сигурним прорачунима досадашњег искуства и досадањих остваривања. Ми смо убеђени да он никако не премаша платежну моћ Београђана. Приходи од такса и дажбина износе Дин. 126,132.776.— а од привредних предузећа, тј. за директне против-услуге које Општина чини грађанима Дин. 211,178.419.—

Из овога односа види се да Општинска управа води строго рачуна и у овом предлогу буџета да што мање оптерети грађане дажбинама а она се уједно стара да и тарифе за против услуге смањи.

Што се тиче техничке обраде буџета, држимо да је он прегледан и да је у њега унето довољно јасноће. Приход од такса на странце морао се је по одредбама Закона показати одвојено и посветити

сав унапређењу туризма. Тиме се Општина лишава суме од 1,200.000.— дин. која је до сада попуњавала потребе редовних општинских расхода. Буџетска комисија је учинила ово издвајање и распоредила ту суму на корисне издатке за унапређење туризма у Београду.

Исто тако, по налогу надзорне власти, морао се је издвојити и приход од бановинске трошарине чији део држава препушта бановинама и нашој Општини. До сада је тај приход служио за покриће редовних расхода. Сада смо га морали издвојити и посветити специјалним циљевима. Та сума од Динара око 2,200.000.— биће посвећена једним делом проширењу Градске болнице а једним делом узимању земљишта за школске и гимназиске зграде.

Из експозе-а Г. Претседника г. већници ће се упознати са финансиским деловањем Општине у току три минуле године. Из њега ће видети и стање општинских финансија које су данас сређене. Овај предлог буџета већи је од текућег буџета, али то не треба ништа да нас брине, јер се и становништво Београда увећава. Са бројем становника пењу се и потребе Београда и буџет би према тим потребама можда требао да буде и већи. Међутим, комисија није хтела да за дугорочне инвестиције увећава редован буџет, већ се за те ванредне потребе може остварити зајам у току идуће буџетске године и тако тај инвестирани терет распоредити на већи број година. Комисија није желела да се сада јаче искористи платежна моћ Београђана, утолико пре што стање општинских финансија дозвољава повољну реализацију једног зајма а ова Управа је у толикој мери олакшала ануитетну службу да се ануитет за овакав један зајам неће осетити у идућим буџетима.

Са нарочитим задовољством констатујемо, да су сви завршни рачуни за протекле буџетске године израђени и да ће и они — у најскоријем времену — бити изнети пред Градско веће. Овом приликом мора се нагласити, да је и завршни рачун за буџетску 1936/37 годину готов и да је то јединствен случај да се завршни рачун, тако рећи, тек завршене рачунске године износи заједно са новим предлогом на одобрење.

Прошле године пред буџетску дебату било је скептика који нису веровали да се предложени буџет може остварити. Ми смо испитујући добро ранија остварења и платежну способност Београђана тврдили да ће се он остварити.

Стварност је дала нама за право.

Сада већ можемо да констатујемо да се текући буџет остварио са 100%.

Са истом вером и овом приликом буџетска комисија предлаже вам да овај предлог буџета усвојите.

Извештај комисије,

Чланови комисије:

Д-р Степа Поповић, с. р. Васа Димитријевић, с. р.
Танасије Здравковић, с. р.
Д-р Пера Марковић, с. р.
Бождар Матовић, с. р.
Инж. Јован Петровић, с. р.
Милан М. Стефановић, с. р.
Бран. Тодоровић, с. р.

ПАВЛЕ КАРА РАДОВАНОВИЋ

www.unibg.rs Као први говорник јавио се г. Павле Кара Радовановић.

У почетку свога говора г. Кара Радовановић је замерио што је у штампаном експозеу, који је раздeљен већницима речено: да када је дошла данашња општинска управа, да се Општина града Београда налазила пред банкротством. Он категорички тврди да никада није био дошао моменат да је Општина била пред банкротством. Општина, каже, може да дугује, а не да банкротира.

Г. Кара Радовановић изјављује да није задовољан са радом општинске управе. На првом месту замерио је што по дирекцијама нема директора, већ су све вршиоци дужности, а тако исто има и много шефова који су вршиоци дужности. Потребно је средити прилике и почети са решавањем чиновничког питања. Од правилног решења тог питања зависи и добро решавање и свих осталих општинских питања.

Са техничком политиком, политиком изграђивања и подизања Београда такође г. Кара Радовановић није задовољан. Има пуно примера да је грађевинска политика Општине ометала подизање Београда. Тако постоји случај са задужбинским имањем на Теразијама, где је подигнута једна величанствена палата која чини част Београду и која потпуно одговара унапређењу престонице. Међутим, одмах до ње постоји једна жалосна страћара, кафана „Ужице”, која има плац једва 200 метара, а који се плац није могао откупити јер сопственик на то није пристао. Потребно је донети неколико законских одредби, да би се сметње ове врсте могле отклонити.

Г. Кара Радовановић позива се на своју брошуру „Кружни проблеми Београда”, у којој је предложио да се на плацу између Крунске улице, једног дела Добрањске улице и једног дела Александрове улице подигне општински дом. Општинске управе разделиле су општинске плацеве, тако да сада нема довољног терена за један општински дом.

При спровођењу грађевинске политике мора се водити рачуна о томе да је Београд изграђен. Главне улице могу се проширивати, а остале имају да остану онакве какве су. Треба усвојити решење које је примењено код улаза у улицу Краља Александра. Ту је направљен велики кружни улаз и тај начин треба применити и на другим угловима и раскрсницама, што ће свакако дати добре резултате. Као пример рђаве грађевинске политике г. Кара Радовановић наводи то што се одобрило да у близини Општине, код Управе фондова, између великих грађевина Универзитета и код саме Општине улице буду широке 4 до 5 метара свега.

Не би требало више дозволити грађење калдрме од ломљеног камена, јер је то бацање пара.

Код саобраћајне политике треба скренути пажњу да нема довољно трамваја, да они не могу да задовоље ни половину потребе града. Треба набавити 20 трамваја и 20 аутобуса и на томе не треба штедити.

Код трошаринске политике данашња тарифа омогућава шверцовање незапосленог света. Кад је трошарина на вино 2,50 динара а на ракију 3 до 5 динара, онда је разумљиво да се тај посао шверцовања исплаћује онима који немају другог занимања.

Ставове трошаринске треба редуцирати и приходи би се повећали.

Исто тако г. Кара Радовановић је замерио и стању наших тржишта. Општина треба да установи политику подизања тржишта на подлози прихода од њих. Њих треба подизати на модерној савременој основи. Даље предлаже да се на Ади Хуји подигне кланица, како би нечистоћа из ње одмах отицала у Дунав, а тако исто и житно тржиште, које је Београду потребно, јер је ту Банат. Говорник је незадовољан са радом Правничког отсека, јер се Општина упушта у парнице за које и laik може унапред знати да ће их изгубити.

Потпуно је задовољан са радом службеника у Општинском санитету, почињући од директора па са свима осталим лекарима и чиновницима. Само, потребно је људе правично награђивати. Г. Кара Радовановић предлаже затим да се одбори већа сваке године мењају, како би се општински одборници кроз разне одборе упознавали са свима грамама општинске службе. Са материјалним издацима у буџету говорник је такође незадовољан и налази да свака цифра у буџету треба да буде дупло већа. Он је изјавио да не би жалио да Београд дугује и две милијарде динара само да Београд има оно што му треба. Г. Кара Радовановић моли да се све његове напомене приме као да су дошле од добронамерног човека.

Г. ДУШАН ЂОРЂЕВИЋ

Биланс Београдске општине, рекао је г. Ђорђевић, изложен је најбоље у експозеу. Чика Павле рекао је да би желео да се свака цифра у буџету дупло повећа, али није исто тако рекао како би се и на који начин нашло покриће за то повећање. Ако се гледа на једној страни да се београдско становништво не преоптерети, не може се с друге стране захтевати да Београд да оно што не може да да. Поднети експозе служи као један докуменат, као доказ једне истинске финансиске политике и он је омогућио новим већницима да се упознаду са суштинском послова Београдске општине за минуле три године. Г. Ђорђевић изјавио је да верује да је све што је у експозеу речено извршено од речи до речи. Сваки рад има позитивну и негативну страну. Чика Павле говорио је све о негативним странама. У експозеу је речено да је до пре три године вођена рђава финансиска политика, којом је била доведена у питање и сама Београдска општина као установа. Пратећи рад ранијих општинских управа, он је дошао до убеђења да је Општина, због финансиске политике прошлих општинских управа дошла у један доста критичан положај. Људи са периферије града најбоље знају колико су мука имали с тим управама да добију која кола камена или шљакe, да би могли да изграде стазе и да дођу до својих дворишта. Данашња општинска управа урадила је ако не много а оно доста, њен је рад потпуно видан и он се нарочито истиче. Он може да похвали рад општинске управе на свима пољима њене делатности.

Прелазећи на поједине техничке послове г. Ђорђевић је прво говорио о калдрмисању Београда. Пашино брдо са Душановцем добили су доста и у току ове године очекује се завршење извесних ра-

дова у погледу калдрмисања и онда ће тај крај бити потпуно калдрмисан. Грађани тога краја задовољни су макар и са турском калдрмом и не траже никакве модерне калдрме. То су економски слаби грађани за које треба учинити бар то да имају улице којима ће моћи да се крећу.

За последње две године подигнуто је осам нових, архитектонски лепих, практичних и хигијенских школских зграда, што је доказ да се са великом вољом, пажњом и љубављу решавају културно просветна питања у Београду. Само би скренуто пажњу да се приликом изграђивања нових школа обрати боља пажња на избор места где се школе подижу, а исто тако да се огрев набавља бољег квалитета и у довољној количини. Иначе у погледу осталог снабдевања управитељи школа потпуно су задовољни, школе имају све своје потребе, добијају их на време и не оскудевају. Поред осталих ствари Душановац је добио и једну пијацу, која је калдрмисана, поплочана, озидана мерачница и канцеларија, али је потребно још подићи и неке бараке у којима би се могле сместити продавнице меса или осталих производа.

Г. МИХАИЛО ПРОФИРОВИЋ

Говорио је о подизању материјалне културе Београда, а потом о подизању духовне културе. Изградњи Београда треба посветити нарочиту пажњу и све репрезентативне зграде по могућству подићи у оним улицама које су нарочито уочљиве. Кад један гост дође у Београд, он са воза из Срема види једну грандиозну варош, веома лепог изгледа. Кад изађе са жељезничке станице, утисак је такође доста добар. Али, ако тај гост крене до Авале, прође прво улицом Булевар Ослобођења. Прво наилази на једно опште ругло Београда, на Јатаган малу. Зато треба што пре убрзати подизање станова за сиротињу и тиме искористити помоћ из државног буџета Министарства социјалне политике. Идући даље ка Авали странац види споменик Франше Депереа. А треба погледати оно ругло које окружује онај споменик. Затим се даље долази код Ауто Команде. Ту је на једном скверу остављено место за један споменик и треба што пре једном великану подићи споменик на томе месту. Даље према Дедињу види се опет једно ругло, једна караула, која је уступљена контроли мера, или контроли млека. Ту треба подићи једну репрезентативну зграду, а не бацати Педагошку школу, Професорски дом и Ветеринарски факултет даље ка Мостару. Кад се пође Авалским путем наилази се на један нерегулисани поток. То је легло комараца и у случају провале облака, наноси се велика несрећа. Тај се поток може искористити за једно велико вештачко језеро, где ће се становништво са Вождовца, Душановца, Пашиног брда и предграђа Франше Депереа моћи купати за време лета.

Велика потреба Београда је и подизање општинског дома, где би биле груписане све дирекције, чиме би се добило много у брзини отправљања послова, а и грађанство не би морало да обилази разне крајеве Београда да свршава своје послове. Најзгодније би зато био блок између „Три сељака“, Немањине улице и Краља Милутина.

Још један недостатак који треба отклонити то

је подизање општег тржишта. Гросисти који доносе намирнице Београду страдају зато што немају где да склоне намирнице. То би се избегло кад би се подигло тржиште са великим сместиштима и ладњачама.

Од других ствари које треба уредити у Београду г. Профировић је напоменуо чешћи преглед крава од којих се музе млеко за потребе Београда, уредније одржавање тротоара, преглед сељака који доноси намирнице у погледу њихове личне чистоће, установа писоара по разним крајевима Београда, контрола фирми и њихове израде, као и завршавање рада на наименовању улица.

Д-Р ВЛАДА НИКОЛИЋ

Као што и прошле године истицао, г. д-р Николић је и у овом своме говору нагласио да би за изградњу Београда била потребна сарадња целе земље, јер Београд треба да претставља целу државу. Од када је општинска управа са г. Владом Илићем на челу дошла, отпочела је сарадња са државом. Први успех те сарадње била је накнада за уступљена земљишта за изградњу државних зграда, давањем у накнаду Панчевачког рита и Аде Циганлије. Други успех је уступање осветљења Авале Општини београдској, а трећи успех у амандману којим се укида застарели закон, тако да ће се у будуће Општини београдској давати накнада за терене који се буду узимале за потребе жељезница. Има још један амандман који ће се осетити нагло после неколико година, а то је овлашћење г. Министру правде и одобравање потребног кредита за изградњу Палате Правде. Општина ће поднети четвртину трошкова, што се неће много осетити, јер ће Општина уступити већи део земљишта за изградњу палате, а Општина ће бити ослобођена плаћања кирије за судове коју данас плаћа.

Било би корисно да се закључи аранжман између државе и Општине у погледу уступања Општини државног парка у Топчидеру. Исто тако има изгледа да ће у мало даљој будућности и Авала припасти Општини да је она искористи. Потребно је учинити да саобраћај од подножја Авале продужи се до врха, а ако данашњи концесионар то не може, онда да Општина учини у својој режији.

Затим је г. д-р Николић говорио о таксама и о фискалној политици. За таксе и тарифне ставове рекао да су рђаво распоређени и да би требало што пре донети нов правилник о наплати тих такса. Трошарински одбор приступио је снижењу трошаринских ставова, али то још није изашло пред веће. Исто тако, још није донето пред веће и смањење тарифе за струју. Потребно је убрзати рад у колико су у питању тарифни ставови који су у пракси показали своје мане и недостатке. Данашњи ставови трошарински на алкохолна пића доста су високи тако да је доста лукративан посао шверцовати алкохолна пића. Трошарински одбор дошао је на идеју о завођењу паушала на вино, што је најцелисходније решење и по Општину и по грађане.

Преко трошаринске тарифе жели се да врати велетрговина у Београд. Давањем дозвола за сместишта није се задовољно у Трошаринском одбору и најбоље би било кад би Београдска општина изгра-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

дила магацине за смештај робе, који би служили за смештишта велетрговине. Најбоље би било ако би се делокруг Општинске штедионице могао тако проширити, да би она од својих прихода могла инвестирати и у етапама изграђивати магацине за транзитну робу.

Г. д-р Николић упозорио је на такође једну лепу појаву, а то је да је ова општинска управа успела да са законом о доприносу убрза изградњу центра. Похвално је што имања у центру нису прешла у руке странаца, ма да је констатовано да су приватни људи слаби за изградње у центру.

Као последње питање говорник је додирнуо питање Статута, а у вези са тим питање директора. Највећу одговорност зато носе сами већници и г. д-р Николић предложио је да се поједини правилници који су били већ готови, изнесу поново пред Веће, као например Правилник о организацији трошаринске службе.

Г. ЈОСИП ХЕРМАН

У прошлој години, рекао је г. Херман, један већи део техничких радова извршен је у властитој режији. Режијске радове увео је Претседник Општине г. Милутин Петровић из нужде, зато што није могло друштво да се ради, јер је у оно доба Општина београдска била рђав платиша. Данас су се прилике измениле и Општина београдска је уредни платиша. Приликом извршеног прегледа режиских радова у прошлој години нашло се да су ти радови квалитативно лоши и скупљи, нису извршени као што треба и нема никакве материјалне гаранције за солидност извршених радова. С тога је говорник мишљења да се у наредној години треба што мање да се ради у режији, јер су режиски радови штетни по општинске интересе.

Г. ПАВЛЕ ЛАУТАШЕВИЋ

На првом месту г. Лауташевић захвалио се г. Претседнику на заузимању за подизање Чукарице. Тај крај је прошле године добио једну од најмодернијих школа. Исто тако је добио сифон за исушење Макиша. Радови на овом сифону треба да буду завршени у овој години, како би Макиш, који је легло маларије, био спасен од поплаве и они људи не би били више под водом. Незгода Чукарице је у томе што је највећи њен део ван грађевинског рејона. То доводи до тога да се на Чукарици стално подижу бесправна насеља и долази у сукоб са властима. Жеља је људи тога краја да се што пре донесе регулација за тај крај, како би се та насеља упутила како треба легално да поступају. Чукарица је удаљена 5 километара од Београда, али нема саобраћајне везе са центром. На прузи бр. 13 саобраћају дотрајали трамваји, због чега долази до несретних случајева. То стање треба поправити, а исто тако треба што пре донети одлуку о гробљу, јер су грађани тога краја упућени чак на Ново гробље. Главна улица на Чукарици, Радничка, одржава се уредно, али је ипак прљава због велике прашине. То се стање може поправити постављањем неколико хидраната.

Захваљујући г. Претседнику, Чукарица је добила кујну бр. 4. Чукарица са Макишем примила је прошле зиме прилично од зимске помоћи у натури

и новцу. Потребно је приликом запославања људи у Општини да се води рачуна о томе, да се приме они радници који су били упућени на зимску помоћ.

Код трошарине треба водити рачуна да се по караулама постави већи број особља, да им се да осветљење и телефон, како би могли да јаве коме треба ако би се шверц појавио.

Захваљујући на крају на свему што је до сада урађено за Чукарицу, г. Лауташевић је молио да се подигну потребне улице и изгради канализација, догради водовод и осветљење и да се Макишко питање што пре и што корисније реши.

Г. БРАНИСЛАВ ТОДОРОВИЋ

Наш претседник Општине, почео је г. Тодоровић, штеди и води рачуна о општинским приходима и расходима. Али, потребно је да му и особље које је запослено у Општини и градски већници у томе помогну, колико је могуће. Нарочито треба штедити тамо где се никоме не смањује или одузима. Г. Тодоровић је скренуо пажњу на неке позиције, где се занемарује стотине хиљада и милионе.

Прво, не води се дозволно рачуна о рђавим нередним платишама. Милиони су потраживани од дужника по асфалту, а пет година није тражено да дужници по тим позајмицама измире своја дуговања. Кад је скренута на то пажња г. Претседнику, одмах је предузео кораке и за два месеца наплаћено је преко један милион динара. То потраживање износило је 10 милиона динара и за пет година Општина је изгубила само на интересу око 300.000.— динара.

Друго, Општина потражује милионе за прирезе које пореске управе наплаћују за рачун Општине. Сараднике на томе послу треба наградити и од 2% треба им повећати на 4% на име награде и тражити да општинске прирезе наплаћују ревнсносније.

Треће, општински аутобуси често се кваре. Од тога је велика штета за Општину која износи хиљаде и хиљаде. Због тога, ако треба набавити резервне делове, треба то урадити нештедимице.

Четврто, на пијаци, код продавница риба, из славине цури хиљадама и хиљадама литара воде не пролазећи кроз водомер. Закупци плаћају месечну закупнину, а воду троше немилеце и без сата. На томе се губе стотине хиљада годишње.

Пето, по улицама се хиљаде и хиљаде сијалица пале раније него што треба и гасе доцније него што треба. На тај начин Општина има непотребан утршак од неколико стотина хиљада динара.

Шесто, сва општинска саобраћајна средства, трамваји и аутобуси стално су изложена свима временским непогодама. Општина нема гараже за та возила. Треба брзо начинити склониште и сачувати, колико је могуће ову имовину.

Таквих позиција има још и зато је г. Тодоровић предложио, да се образује један одбор од одборника који ће водити рачуна о таквој штедњи која никоме неправилно не одузима и никога не штети, али која Општини може много да користи.

Г. ГОЈКО НОВИТОВИЋ

Г. Новитовић говорио је о моралним и материјалним успесима ове општинске управе. Од како је г. Илић дошао за Претседника општине, каже г. Но-

витовић, запажено је у редовима београдских привредника велико задовољство, јер су сви знали да ће бити допринети много привредном подизању Београда. То је он својим досадашњим радом доказао. Нарочито су видни успеси на смањивању општинских дуговања. Г. Илић је домаћински водио Београдску општину, као што води и своје сопствено предузеће. Тако је дуг од милијарду динара смањено на половину.

Поводом покренутог питања о завођењу паушалне трошанире на вино и ракију, г. Новитовић рекао је да је паушална трошарина била уведена у своје време за целу државу од стране државе и да се показала као непрактична. У име свог стручног удружења предложио је да се на ракију од 45⁰ наплаћује трошарина по 2.— динара од литра, на ракију од 25⁰ по 1.— динар, а на литар вина такође по 1.— динар. То би изнело тачно 25 милиона динара према досадашњој потрошњи, а толико и Општина очекује од трошарине. На тај начин не би били дозедени у питање фискални интереси Београдске општине, а не би били оштећени ни интереси гостионичара. Око Београдске општине створио се један логор од хиљаду и више беспосличара који се издржавају од шверца. Треба чиновнике и службенике трошаринске једним правилником разврстати, одредити им боље плате и предвидети 50% од шверца, тако да не би били принуђени да примају мито. Што се тиче сместишта, говорник је рекао да би за трговце вином то било неизводљиво, јер вино тражи сталну негу.

Г. ЉУБОМИР МАКСИМОВИЋ

Осврћући се на говор г. Павла Кара Радовановића, г. Максимовић је изјавио да се не би могао сложити са његовим општрим наводима у експозеу, јер сматра да је г. Претседник експозеом учинио једну велику услугу новим већницима да се лакше могу оријентисати. Недостатак у експозеу, по његовом мишљењу, јесте у томе што нису изнети социјални проблеми које ће Општина решавати у току 1938/39 године. У буџету се могу запазити извесне лепе појаве, које указују на нове социјалне тенденције. Али, има недостатака на извесним местима, као на пример: за издржавање радничких склоништа остављена је ове године иста сума од 450.000.— динара као и раније. Та оставка не одговара данашњим потребама и данашњем времену. Исто тако за летовалишта и прихватишта прошле године била је одобрена сума од 700.000.— динара, а у овом буџету за ту сврху одређује се само 550.000 — динара.

Зимска помоћ дала је ове године много од себе. Ове године помоћ је била много боља и издашнија и дата је могућност да се зимска помоћ фактички и спроведе како то потребе захтевају. Међутим, дешавало се да су извесне породице примале храну 15 до 16 дана, а после им је речено да морају да паузирају 14 дана, да би други дошли на ред. Г. Максимовић налази да та помоћ треба да се дели за све време. Исто тако он је замерио што је под ранијом управом инвалидима одузето право на повлашћену возњу и предлаже да се инвалидима то право врати. На крају свога говора говорник је додирнуо загађена дворишта у центру вароши, молио да се поведе више рачуна о персоналној политици, како се не би дешавало да неки од већника не могу да поставе ни једног човека.

Г. БРАНИМИР ИВАНОВИЋ

На почетку свога говора г. Ивановић је истакао интересовање које Претседник Краљевске владе г. Д-р Милан Стојадиновић показује за комуналне проблеме, изражавајући му признање и захвалност на томе.

О експозеу изјавио је да је он некомплетан, јер њему није прикључен план инвестиционих радова које треба обавити у току буџетске 1938/39 године из предвиђеног зајма од 100 милиона динара. Међутим, тај проблем треба да претставља са буџетом једну органску целину.

Говорник је истакао затим недовољну координацију рада између појединих установа општине, што показује да је организација недовољна и да је систем рада непотпун.

Местимично се констатују појединачни напори, али они не могу дати жељене резултате, јер нису саставни делови једног планског рада.

Београд је туристичко место и зато би поред пропаганде за његово посећивање требало снабдети град потребним бројем аутобуса и трамваја за превоз тих туриста. За заштиту тих возила потребно је пак изградити гараже, да се тај скупоцени возни парк не би упропастио.

За калдрмисање улица предвиђена је сума од 3,613.000.— динара, што је више него преполовљена сума из прошле године, а питање је да ли ће се стварна потреба задовољити из великог зајма.

Што се тиче састава буџета говорник је упозорио да се на неким местима нису одвајали материјални од личних расхода и да материјални расходи садрже позиције у којима се предвиђају и исплате радне снаге, што није подесно за обрачун рентабилитета извесних радова. Даље, у буџету нису предвиђене потребне суме за подизање споменика Војду Карађорђу, Краљу Петру I Великом Ослободиоцу и Краљу Александру I Великом Ујединитељу, а тако исто нису одређена места за те споменике.

У вези признања и захвалности коју је раније учинио Претседнику Краљевске Владе, говорник је истакао да је Краљевска Влада у Финансијском закону предвидела подизање Палате Правде, чиме се расте ређују општинске финансије од издатака за плаћање закупа за судске зграде, а тако исто да је кроз Финансијски закон спроведена одредба по којој се општини враћају сва заузета а неискоришћена општинска земљишта од стране Министарства саобраћаја.

На крају г. Ивановић је изразио мишљење да што пре треба извршити ревизију такса за електричну струју, воду кратке релације у трамвајском или аутобуском саобраћају, тротоарина, извесних трошаринских ставова и т. д.

Г. ВАСА СТАНКОВИЋ

Г. Станковић је говорио у име економски најслабијих привредника, који су од 1919 године па до сада дали Општини београдској преко 200 милиона динара. Међутим, таксе које ове људи на пијацама плаћају редовно се повећавају а не смањују. Он је нарочито упозорио да услед застареле тарифе и ТРБр. 397 створене су уличне пијаце и продаја се врши по шталама и шупама, а све зато што је наметнута недовољна такса од 5% по килограму плус заузеће

земљишта по квадратури. Пијаце су неуређене и крајње је време да се више рачуна о њима поведе. Исто тако мало се води рачуна и о убирању прихода на пијацама и о персоналуу на тим пијацама. Махом су људи који раде на пијацама пропали трговци или занатлије, који нису довољно верзирани у овој врсти пословања. Потребно је да особље које врши наплату по пијацама буде униформисано. Постоји факат да на пијаци има и шверцовања и разних подмићивања. Разумљиво је што се то дешава, јер лица која врше наплату имају мале плате. Г. Станковић је молио г. Претседника да се заузме за укидање одредаба 12 и 4 Т.Бр. 397 таксене тарифе.

Исто тако да се што пре подигне једна гросиска пијаца, која би служила за истовар робе, што би одговорило нашим приликама и потребама времена.

На крају замолио је г. Претседника да се обрати пажња на Панчевачки рит, где се дозвољавају парцелисања имања и подижу разни кућерци; изгледа да се ту врши нека корупција од стране наших органа за зидање.

Г. МИЛАН КОСТИЋ

Г. Костић се задржао само на културном раду Општине београдске. Тај рад показује да је у томе погледу Општина постигла велики напредак. Треба посетити само на неколико установа које данас постоје и које чине част културном раду наше престонице. На првом месту је Библиотека са читаоницом и музејом Општине града Београда. Општина врши један огроман културал посао тиме што откупљује уметничке радове, подиже споменике знаменитим људима, прикупља и чува старине и историјске споменике, обележава историјска места, награђује књижевне радове одличних књижевника и уметника. У те послове спада и издавање Општинских новина. Ти издатци подижу националну свест нашег народа.

Општинска библиотека има данас 20.000 одабраних дела. Та су дела из разне књижевности и библиотека је данас склониште наше омладине. Исто тако она има 100 листова и часописа, што нема ни Народна библиотека. Музеј Општине града Београда има око 500 уметничких радова, са још око 400 разних слика и планова из прошлости Београда. Ту треба одати признање и Француској држави која је у неколико прилика поклонила леп број дела. Исто тако и покојном Ђорђу Вајферту, који је своје планове и слике старог Београда, поклатио Општинској библиотеци. Библиотека даје разне приредбе, на којима се држе права академска предавања и које наилазе на врло леп пријем код публике. Сва та активност захтева једну нарочиту лепу зграду, у којој би се сместила библиотека са читаоницом и музејем и где би се створила једна лепа галерија слика наше престонице.

Што се тиче подизања споменика и г. Костић се залаже да се заслужним људима у нашој земљи што пре подигну споменици. Исто тако потребно је приступити обележавању историјских места у Београду. Сваког дана руше се куће у којима су живели, родили се и умрли поједини знаменити људи и од тога не остане никаквог трага. Потребно је извршити обележавање знаменитих места, подићи на неки начин споменике који су већ споменути. Општина београдска не

би требала да смањује позиције које су постојале у буџету за поједине културне потребе, него што више треба да их повећава.

Г. НЕДЕЉКО САВИЋ

Прелиставајући буџет, почео је г. Савић, као и експозе који је г. Претседник упутио већницима, човек мора да запази да је цео овај посао Управе општине београдске упућен једним домаћинским путем и да кроз овај експозе провејаза једно домаћинско и реално старање.

Ова је појава за привредника велика утеха и нада да ће се наша осиротела привреда оспособити за велике задатке који је очекују. У току дискусије избегавало се да се каже да је Општина била пред банкротством. Међутим од тога не треба бегати. Из Београда је као центра привреде и државе привреда силом терана и привреда је од тога морала да пати. Види се да је данас и тргозила у опадању. Да би се једна варош подигла, треба подићи привредни рад и радиност, па се онда могу правити буџети и чинити велики издатци. Међутим, ми данас у Београду немамо ни одређен крај за индустрију. Загреб и друга места дају терене бесплатно за подизање индустријских предузећа, јер ће им се ти терени исплатити путем трошанире и других прихода. Са занатством је код нас иети случај. Код нас је занатлија приморан да напусти занат и да тражи службу у Општини, да добије општинску метлу или да буде прегледач на трожарици. Гросиска трговина је у опадању. До пре неколико година у Београду је било око сто гросиста. Данас их има свега осам и они се спремају да затворе своје радње. Колонијална трговина спала је на незнатан број трговаца. Да би се трговина могла привући Београду, треба урадити оно што су радиле друге велике вароши, као Беч и Пешта, подижући огромне транзитне магацине, да би се роба сместила, и не оптерећујући је никаквом специјалном трожарином. Београд нема ни честиту сточну пијацу, ни житну пијацу, нема никакве инсталације за спремање и транспортовање.

Разумевањем садашњег Претседника и добром вољом већника који су ову идеју потпомогли створено је сајмиште, које је већ показало благотворан утицај на привреду Београда. Та установа тако добре резултате даје, да ће, ако овако продужи, све инвестиције да исплати за две године и да створи један нови капитал, а шта ће тиме Београд добити, то се може лако закључити. Исто тако ако би се сутра сазидали и транзитни магацини, све се то може тако организовати да Општину ништа не кошта; све установе, које буду подигнуте у циљу развитка трговине, индустрије и занатства стотруку ће се вратити Општини у виду прихода.

У име привредника г. Савић захваљује г. Влади Илићу на његовом раду, који је показао за ове три године, а исто тако и градским већницима, који су указали пуну потпору у свима пословима.

Г. Д-Р ТИХОМИР СИМИЋ

Г. д-р Симић почео је свој говор са констатацијом, каква је била ситуација Санитета у ономе моменту када је ова општинска управа дошла. То жалосно стање које је констатовано и у једном комисијском извештају припада прошлости. Данас се са

радошћу може констатовати да је општински санитет показао прогрес у сваком погледу. На првом месту извршена је реорганизација и рационализација општинског санитета. Затим су многобројне санитетске установе смештене у једну зграду Градске поликлинике. Сем тога, многе санитетске установе су проширене, друге су из основа организоване и нове створене. Треба споменути недавно отворено Дерматолошку амбуланту, која представља јединствени пример за све културне земље. Сем тога припремљена је и здрава основа за решавање дечје заштите подизањем Дома дечје заштите. Све те чињенице оставиле су добар утисак на београдско становништво, које има све веће поверење према тим установама. Статистички подаци показују да број прегледа у тим установама све више расте, а број оболења све више и више опада. Морталитет у Београду знатно је опао у току последњих неколико година а исто тако и туберкулоза показује знаке опадања.

Санитетско социјални проблеми данас све више и више занимају и поједине општине и поједине државе. Зато је констатација г. Павла Кара Радовановића, који је критиковао рад општинске управе, да је задовољан радом Санитета, један доказ о висини схватања општинске управе за та питања.

Одговарајући г. Максимовићу о нехигијенским дворштима, г. д-р Симић навео је да је у току 1937 године извршено 259.000 прегледа, док је у току 1927 године таквих прегледа извршено свега 18.600. То што извесна нехигијенска дворшита пркосе свима временима произилази из тога, што у многим питањима београдски санитет игра само посредничку улогу, утврђивања стања, али нема извршну власт.

Г. д-р Симић је скренуо пажњу на појаву опадања физиолошког прираштаја становништва. Ма да се број становника повећава досељавањем, Београдско становништво постепено изумире. Та је појава утврђена у свима градовима после рата. Проучавајући тај проблем код нас нашло се да су зато два главна узрока. Један је у питању исхране, а други у питању стана. Нарочито треба подвући као значајно питање исхране деце млеком. Деца су упућена искључиво и једино на исхрану млеком, а то млеко већ годинама није исправно. Док је у свима земљама дозвољено да млеко сме да садржава 130 милиона клица у једном кубном сантиметру, код нас се може бројати на милијарде. Неисправност млека константовано је код нас у 60% случајева. То објашњава узроке велике смртности код наше деце испод 2 године. Код нас је покренуто питање млека и приликом спровођења те акције њој је на челу стајао Претседник г. Влада Илић. Г. д-р Симић апелује на г. Претседника, који је био иницијатор за решавање тога питања да се оно једанпут реши.

Друго питање јесте питање малих станова. И ако смо ми успели да морталитет од туберкулозе смањимо од 36 на 22 случајева од 1000, ми и поред тога стојимо на челу туберкулозних вароши. Што је најжалосније ми и даље подупиремо подизање разних Јатаган мала јер имамо неке сентименталности према тим несавесним грађанима. Треба insistирати да се у колико је могуће још ове године почне озбиљно решавати питање малих станова. И ту г. д-р Симић апелује на г. Претседника, који је такође био иницијатор

и овога питања. Нарочито опасна чињеница што у Београду преко лета има око 60.000 раденика који долазе са стране. Код њих је у току прошле недеље констатовано 500 случајева шуге, а у току прошле године извршено је чишћење од вашије од 20.000 особа. То је природно када ти људи немају где да се склоне и спавају по шталама. Треба приступити решењу тога питања на тај начин што би се подигле специјалне установе и станове за те пролазне раднике, где могу да добију преноћиште.

Једно од важнијих питања јесте туберкулозно одељење при нашој болници. Београдска општина треба да би да спроведе проширење њене болнице. Према модерним схватањима одустаје се од скупочених санаторијума и питање туберкулозе се решава на други начин. При свакој болници могу се створити одељења за туберкулозне. Г. д-р Љуба Стојановић, који је велики поборник борбе против туберкулозе пледирао је подизање што више туберкулозних колонија. Подизањем великог броја потпуно хигијенских барака у околини Београда омогућило би се да сиромашни грађани који недељом раде у нехигијенским радионицама, проведу бар недељу на здравом и чистом ваздуху.

Г. МИЛОРАД СИМОВИЋ

Евоцирајући успомену на Београд из времена рата г. Симић констатовоао је да Београд после једва две деценије учинио невероватан скок. На место старих турских учерица, почели су ницати облакодери, улице су се шириле и почеле добијати своје огромне правце. Београд је почео узимати тип европског града. Г. Симић одбија примедбу, да је Београд још увек оријенталска варош да је нечист и закаљан. Београд је један од најчистијих престоница на Балкану. Он је исто тако изванредно добро осветљен и каналсан има и добру пијаћу воду. Једном речју, Београд има један релативно модеран живот. Београд се може поносити својим дрворедима, својим паркозима, својим Сајмиштем које претставља један монументат у групи европских народа, где је Општина одиграла централну улогу, где је имала свој лавовски део, са сајмиштем који постаје зборно место наше и европске индустрије и чини част нашој метрополи. Београд се може поносити и са огромним радовима који су пројектовани на терену између Земуна и наших река Саве и Дунава и који потсећају на исушивање у суседној пријатељској Италији.

Градско поглаварство, рекао је г. Симић, показало је велики успех у својој урбанистичкој политици. Треба напоменути само нашу Градску болницу, за коју се без скромности може да каже да она спада у ред најмодернијих у Европи.

Народне школе, са архитектонског гледишта, по распореду хармонијских линија и по естетском моменту, чине част нашем Градском поглаварству. То су модерне школе какве често Европа нема, или их мало има. Као претседник школског одбора, г. Симић изјавио је да је био сведок племенитих настојања од стране Градског поглаварства, да се наше школе збрину у пуној мери училима и огледним инструментима.

Што се тиче буџета за 1938/39 годину, г. Симић је изјавио да је он реалан, да су његови приходи и расходи уравнотежени. Дуг од једне милиар-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

де динара смањен је у 1936 год. на 800 милиона, а ове године износи око 600 милиона. То су резултати буџетске политике, којој се мора одати пуно признање.

На крају свога говора г. Симић је додирнуо питање општинског Статута. Хиљаде службеника чекају регулације, унапређење, стицање права на пензију и сви упиру погледе у тај Статут, и зато моли да се чује и меродавна реч о доношењу Статута, јер се чују разни гласови, који уносе само забуну у општинско чиновништво.

Г. Д-Р ЈОВАН МИЈУШКОВИЋ

Г. д-р Мијушковић упозорио је у почетку свога говора да су једини буџети који су се могли реализовати, буџети за последње три године, од када се налази на челу општинске управе г. Влада Илић. Они су реализовани чак преко 100%. Према томе, ако се погледа финансијски ефект и ако се погледа све оно што је урађено у погледу напретка Београда, може се бити задовољан и према томе не може се приписати као неки грех, ако се у експозеу то констатује као признање и претседнику и Градском већу. Буџет од 336 милиона динара је мали буџет за све оно што се жели да постигне, али то треба протумачити као небазиривост г. Илића, који жели да провери да ли је потенцијал Београђана такав да могу да поднесу ова плаћања. Београду треба много, а то зна и г. Влада Илић, али он жели још једанпут да опроба каква је кичма нашег платише. Г. Мијушковић убеђен је да ће се буџет реализовати више него ли за 100%, што значи да би могао да се има један већи буџет у интересу Београђана и у интересу многих проблема који стоје пред општинском управом.

Г. Мијушковић изразио је жалење што Градском већу није сервиран програм рада за пет или шест година. Тада би се могао да види један плански обрађен рад претседништва општине и већника за један период времена од најмање пола деценије. За велике проблеме који стоје пред општинском управом потребно је много финансијских средстава које треба створити. Сваки разуман човек има лепу реч да каже за данашњу управу, што служи на част и г. Претседнику и његовим сарадницима у већу. Г. д-р Мијушковић би желео да за годину дана г. Претседник са већницима изради један такав програм, тако да би се доцније увек водило рачуна да се приликом решавања свих проблема прво решавају они који су неопходни.

Г. д-р Симић је лепо изнео, рекао је г. д-р Мијушковић, шта је управа урадила на социјално-здравственом пољу за ове три године. Санитетске установе биле су у неким учерицама, да то може служити за историју. Ова управа урадила је доста. Поликлиника то је једна лепа установа каква је ретка у старијим европским градовима. Дом за заштиту деце, који стаје близу 10 милиона динара, треба да буде једна универза, одакле ће се дириговати комунална заштита детета. Треба израдити програм за заштиту детета од рођења па до 18 године.

Исушивање које је дато Данцима, јесте један велики посао. То је једна велика фирма која је многе послове у Турској свршила. 30 милиона динара јесу једна маленкост за исушење глиба, где има толико комараца, који сеју маларију. Од тога новца много ће

остати у самој земљи. У борби против маларије радиће се и даље путем затрпавања баруштина и профилактичним путем. Рад на социјално хигијеском пољу широк је и опсежан, за то треба великих материјалних жртава и систематског планског рада из године у годину, било путем једног санитетско-социјалног фонда, било путем зајмова. Не треба заборавити да се цела општинска политика са 90% налази на терену социјалне политике. Треба за то упоредо настојати да се створе и финансијске могућности да се та политика по једном плану реализује.

Ми живимо у тешким приликама живота у погледу хигијене. По периферијским квартовима 97% станова су нехигијенски, у којима по четири особе живе дању и ноћу. 97% људи спавају по два и три у једном кревету, а кад се зна да је Београд туберкулозна варош, онда се може замислити какво су легло трагедије ти нехигијенски станови.

Постоји проблем млека. 50% мајки у Београду не доји своју децу, него се деца исхрањују млеком које се добија на један најпримитивнији начин. Свега 25% деце можемо рећи да се однегује на грудима мајке, док остала деца у замену добијају млеко које је у 68% случајева загађено. Питање млека мора се најозбиљније узети у обзир. Затим долазе питања заштите мајке, питања диспансера, саветовалиште за породице и трудне жене. Све су то проблеми за које треба израдити један леп програм, у томе правцу да се он изведе у низу година. Г. д-р Мијушковић је похвалио рад општинског службеника г. Слободана Видаковића на социјалној заштити мале деце.

На крају г. д-р Мијушковић указао је на појаву да је Краљевска влада у новом финансијском закону изашла центлеменски у сусрет Београдској општини да јој помогне у њеном раду и у име својих другова из Клуба Југословенске радикалне заједнице изјавио је да ће гласати за Предлог буџета за 1938/39 годину, одајући дубоко признање и поверење Претседнику г. Влади Илићу.

Г. Д-Р СТЕВА ПОПОВИЋ

На крају начелне дебате узео је реч новинар Буџетске комисије г. д-р Стеван Поповић.

Поводом тврђења г. Павла Кара Радовановића да експозе уз буџет садржи извесне самохвале, г. д-р Поповић је указао да је од 1918 године па надаље било много повика и критика општинских управа и општинског рада. Од када је на челу општинске управе г. Влада Илић и ово Градско веће, таквих критика и напада на општинску управу нема. У броју „Народног благостања“ од маја месеца 1936 године речено је да Општина београдска не ужива кредит ни колико заштићени сељаци, а њени лиферанти били су изгубили скоро сваку наду. Кад је општинска управа дошла са г. Владом Илићем на челу, Београд је био затрпан снегом. Кад је Г. Влада Илић затражио да се брзо почне са чишћењем, није било ни кола, ни делова за аутомобиле, ни гума, ни дасака, ни ексера да се даске закуцају. Г. Претседник је морао да тради да се на његов рачун пошаљу ексери и најпотребније ствари. И онда се из тога стања изашло. Док су раније стране фирме одустајале од закључених послова, већ после шест месеци, добијана су писма са понудама, јер се осетило да је на чело општинске

управе дошао један човек који плаћа. Плаћања су вршена за све старе затечене обавезе и чак се ишло да се дописне карте слате поверљивцима општинским, који су већ били изгубили сваку веру да ће бити исплаћени. То је успех целе ове општинске управе.

На примедбу да је буџет мали, г. д-р Поповић одговорио је да је у изгледу један зајам за инвентационе потребе и тај зајам неће пасти тешко идућем буџету. Претстоји једна изградња сиротињских станова на широј основи, тако да ће и то крупно питање добити своје решење.

О питању паушала на алкохолна пића г. д-р Поповић је одговорио да је то једно од најосетљивијих питања у финансијама Београдске општине. Постоје велике тешкоће са шверцовањем, али снижење трошаринске стопе не би довело до уклањања шверцовања. Ни калкулација г. Новитовића ни његов предлог о снижењу трошарине не би учинили да се шверцовање сасвим искорени.

Одговарајући г. Максимовићу, г. д-р Поповић је указао да у погледу дотирања социјалних радничких

установа, поред суме од 450.000 за радничка склоништа постоји још и сума од 360.000 динара, колико Општина плаћа за ануитет за зајам од 10 милиона динара.

Што се тиче кредита за подизање споменика Краљу Петру Ослободиоцу и Краљу Александру Ујединитељу, 2 милиона динара који су били у буџету за 1937/38 годину резервисани су у Општинској штедионици за ову циљ г. Председник писао је писмо г. Председнику Краљевске владе, да се види шта ће Краљевска влада да учини и у погледу места и у погледу дотирања за тај циљ.

На крају г. д-р Поповић осврнуо се и на питање Сајма за који заслуга на првом месту припада Градском већу, али у главном г. Влади Илићу, који се био својски ангажовао да се да нешто лепо. Данашње сајмиште, то је једна пропаганда за Београд, која вреди више од средстава која је Општина уложила у то сајмиште.

Тиме је дискусија у начелу била завршена и Градско веће једногласно примило је у начелу буџет за 1938/39 годину.

Борба против маларије и комараца у Београду

— Конференција у Кабинету Председника Општине града Београда одржана на дан 8 априла 1938 године по питању борбе против маларије и комараца у Београду. —

Пред ову као и раније општинске управе поставило се једно важно питање које стоји у тесној вези са здрављем и хигијеном београдског становништва. То је питање борбе против маларије, и више од тога, питање борбе против комараца, мува и других инсеката које преносе нечистоћу и заразу. У овој борби која се до сада водила више мање неорганизовано, недостајао је план рада, недостајала је повезаност и сарадња државних и општинских установа, које су позване да воде рачуна о јавној хигијени и здрављу становника.

Из тих разлога потекла је иницијатива Председника општине г. Владе Илића за сазивање једне овакве конференције, која има за циљ да оствари планску сарадњу свих установа које су заинтересоване у овој акцији.

Конференцији је председавао Председник Општине града Београда г. В. Илић.

Били су присутни г.г. д-р Стеван Иванић од стране Министарства социјалне политике и народног здравља, инжењер Т. Филиповић, од стране Министарства грађевина, д-р Сима Милошевић, од стране Медицинског факултета, пуковник д-р Тадић, од стране Министарства војске и морнарице, д-р Штамбук од стране Централног хигијенског завода, д-р Велимировић од стране Управе града Београда; затим г.г. д-р Радовановић, д-р Гркинић и д-р Чолаковић.

Од стране Општине присуствовали су градски већници г.г. д-р Љуба Стојановић и д-р Јован Мијушкозић и г.г. д-р Угљеша Давидовић, директор Одељења за социјално и здравствено старање, Др. Сергије Рамзин, шеф Отсека јавне хигијене, д-р Србислав Ђонић, шеф Дезинфекционог завода, инж. Хуго Розенцвајг шеф Инжењерског отсека, инж. А. Крстић, шеф Отсека за паркове, инж. Слободан Петровић, управник водовода,

инж. Миливоје Бркић, шеф Канализационог отсека и инж. Милан Јањушевић.

Отварајући конференцију Г. Влада Илић је образложио циљ и мотиве због којих је конференцију сазвао и апеловао на сарадњу тако потребну за ефикасну борбу против маларије и комараца.

За овим су саслушани стручни референти општинских лекара г.г. д-р Сергија Рамзина и д-р Србислава Ђонића.

За оснивање антиламаричке станице у Београду

Срески санитарски референт из Панчева г. д-р Радовановић изнео је стање маларије у Панчеву и околним селима и узроке оболења од маларије. Колстатује да је све већи проценат оболења у тим крајевима. Маларија није пренета већ је ендемична — месна. За ефикасну борбу против маларије потребно је основати антимальаричку станицу у Београду, која би пратила кретање болести, испитивала узроке и предлагала мере за њено сузбијање. Г. д-р Радовановић је предложио да се бановински кулук који остаје неискоришћен, употребити за асанационе радове подводних терена који представљају најопаснији извор заразе.

Технички радови као најважније сретство борбе

Као главно сретство за борбу против маларије и комараца у Београду г. д-р Стеван Иванић, начелник Министарства социјалне политике и народног здравља, сматра велике техничке радове које треба предузети у циљу асанације многобројних терена око Београда. За Београд маларија није такав баук и покренуто питање треба углавном свести на борбу против комараца. Предлаже да се оснује стална комисија која би била састављена од представника Министарства гра-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Ђевина, Министарства социјалне политике и народног здравља, Министарства саобраћаја, Министарства пољопривреде, Управе града Београда, Централног хигијенског завода, Медицинског факултета у Београду, Општине и других установа. Ова је комисија потребна по мишљењу г. д-р Иванића не ради тога да сузбија маларију него да изради план рада и предложи конкретне мере које треба предузети. Преко ове комисије Општина ће бити у могућности да оствари потребну сарадњу и потпору надлежних министарстава.

Обавезна пријава сваког оболења од маларије

Изажући поједине техничке и медицинске мере г. д-р Иванић је нарочито поменуо да треба појачати хигијенски надзор у самом граду. Треба уклонити нехигијенске нужнике и асанирати помијаре и загађена дворишта који су данас легло комараца и других опасних инсеката.

Општина би требала да уведе обавезну пријаву сваког оболења од маларије ради предузимања мера предохране и вођења тачне евиденције о кретању болести. То данас Општина не ради, а таква једна установа потребна је и може се остварити без великих жртава.

Како наука гледа на овај проблем

Д-р Сима Милсзвић проф. медицинског факултета у Београду, излаже ово питање са гледишта медицинске науке. По његовом мишљењу било би потребно основати и антималяричну станицу и сталну комисију коју предлаже г. д-р Иванић. Станица би имала задатак да врши претходна стручна испитивања, да врши биолошке и ентомолошке студије, да прикупља податке, и да сав тај материјал предаје сталној комисији, која би на основу тога предлагала практичне и конкретне мере. Технички радови о којима је до сада било говора, долазе по реду на последње место. Они треба да спроведу у дело резултате до којих се дошло у току научних испитивања. Ако би се пошло обрнутим путем ризиковало би се, по мишљењу г. д-р С. Милошевића, да се баце огромна материјална средства и да се при том ништа не учини.

За енергичну и планску акцију

Претседник Општине Г. Влада Илић и сам дели мишљење о потреби оснивања једног одбора чија ће дужност бити да се стара за обављање послова и предузимање мера у циљу отклањања маларије и комараца у Београду. Одбор треба да буде тако састављен, да у њему буду заступљени претставници свих заинтересованих министарстава и установа, јер без њихове сарадње Општина не може много да уради. Такав одбор имаће потребан ауторитет и послови ће се брже и лакше свршавати. Верује да успех неће изостати ако се акција буде водила енер-

гично и ако се буде имало добре воље. Потребно је да се добро организујемо и енергично боримо — каже Г. Илић.

Београд као туристичко место несме имати комараца.

За овим је Г. Илић говорио о многобројним изворима маларије и комараца у Београду. Поменуо је нехигијенске нужнике, загађена дворишта, помијаре, свињце и др., и нагласио да треба повести енергичну борбу за њихово уклањање. Установиће се редовни месечни прегледи дворишта и домова и водиће се рачуна да се чисте и уредно одржавају. Друго легло комараца су баре којих има свуда око Београда. Ту се поставља најтежи задатак и он се може решити само узајамном сарадњом Општине и државе.

Маларија се мора лечити постепено. Али комарце треба таманити свуда без обзира да ли су малариички или не, јер Београд као туристички град несме имати комараца.

Панчевачки рит, Дунавски крај и Макиш

Говорећи о подводним теренима око Београда, Г. Илић се нарочито задржао на Панчевачком рит, Дунавском крају и Макишу.

Панчевачки рит треба исушити и испумпати сувишну воду. Ако то није могуће треба га претворити у језеро.

Целу обалу Дунава треба опасати каменим зидом и тако је претворити у пријатно шеталиште.

Макиш се може асанирати једино ако се цео експроприше и постане власништво Општине. Место подводног и нездравог Макишког насеља замишља се зелени појас и аеродром у зеленилу и пријатној околини.

У дискусији која је трајала пуна три часа, учествовали су још гг. Инж. Т. Филиповић, начелник Мин. грађевина, д-р Тадић, санитетски пуковник, и од стране Општине гг. Александар Крстић, шеф Отсека за паркове и Слободан Петровић, управник водовода.

Озбиљност и важност питања коме је била посвећена ова конференција изван је дискусије. У толико је њено сазивање имало више места и оправдања. Јер опасност од комараца, и инсеката у опште, заиста је велика. Нарочито у великим градским англомерацијама.

Тај „непријатељ кога ми мало познајемо грдно нам се свети за наше презирање, нарочито нама, у нашој земљи где се о њему води тако мало рачуна... Где год се окренете сретнете их. Они најдубље улазе у наш живот и прате нас стално свуда. Ноћу „уједају“ нас комарци и дању пецају муве или улећу мушице у очи...”

Н.

Одлуке Државног савета

Комисија, која врши увиђај на лицу места поводом издавања грађевинске дозволе, треба да саслуша сва заинтересована лица и да покуша нагодбу о примедбама приватно правне природе

Један сопственик се обратио молбом Градском поглаварству у Београду и тражио издавање грађевинске дозволе за подизање грађевине на свом имању у ул. Краља Александра. Од овог тражења је одбијен одлуком Поглаварства са разлога, што је спорно да ли је тужилац сопственик имања на коме би хтео да подигне грађевину, јер је на његовом укњиженом праву власништва забележен спор ради признања сопствености на истом имању другим лицима, а по закону — § 85 Грађевинског закона — услов за издавање грађевинске дозволе је и подношење доказа о несумњивом власништву имања за које се тражи грађевинска дозвола. Министар грађевина својим решењем усвојио је разлоге одбијајуће одлуке Поглаварства, ту одлуку оснажио и жалбу именованог одбацио. Међутим, Државни савет, по тужби заинтересованог, својом пресудом бр. 27366 од 2 децембра 1937 год. поништио је министрово решење са следећих разлога: „Према § 89 ст. 1 Грађевинског закона — по пријему молбе за грађевинску дозволу општина мора у року од 10 дана извршити комисијски увиђај на лицу места, *саслушати све заинтересоване*, нарочито све суседе као и изасланика Грађевинског одбора (§ 106), саставити записник о току расправе и упутити предмет Грађевинском одбору на мишљење. У ст. 4 § 89 предвиђено је пак да ће примедбе приватно—правне природе покушати комисија да реши нагодбом, ако не успе, надлежна власт упутиће заинтересоване странке редовном суду, а молиоцу издати грађевинску дозволу на његову одговорност.

Поглаварство је било дужно да спроведе овај поступак и поводом тужиоачеве поднете молбе за грађевинску дозволу. На увиђају је имало саслушати сва заинтересована лица, у која долазе и она лица са којима је тужилац у спору око власништва имања за које тражи грађевинску дозволу. Није искључено да би се тада, можда, постигла нагодба између тужиоца и тих лица, или би, можда, она пристала да тужилац на односном имању, на своју одговорност, подигне тражену грађевину. С

обзиром на могућност оваквог решења спорних питања, закон је и предвидео спровођење назначеног поступка. Уместо тога поступка, Поглаварство је одбило грађевинску дозволу, чиме се сложио и Министар грађевина, позивајући се на т. 5 § 85 Грађевинског закона, по коме молба за грађевинску дозволу треба да буде снабдевена и доказом о праву власништва или дозволом власника да се предвиђени радови могу извршити на његовом земљишту. Закон, дакле, допушта подизање грађевине и на туђем земљишту, ако сопственик дозволи да се предвиђени радови могу извршити на његовом земљишту. У толико пре тужиоцу није требало ускратити грађевинску дозволу на земљишту које је укњижено као његово власништво, а додата примедба да је у спору око сопствености истог са именованим лицима, и без саслушања тих лица, чиме је искључена могућност постигнућа споразума између лица у спору путем нагодбе на увиђају и евентуално издавање дозволе на одговорност лица које је исту тражило, а такву могућност је закон у цитираним прописима пружио, те зато треба покушати њено остварење.”

Смањење плаца због сечења улице представља оправдан разлог за одступање до 10% од најмање допуштене површине плаца

Сувласници једног имања у Београду тражили су од Градског поглаварства у Београду одобрење да изврше поделу свога имања у Брегалничкој улици — парцеле бр. 2699, у катастарској општини Београд 4. Градско поглаварство је одбило њихово тражење са тог разлога, што предвиђене парцеле својом површином не би одговарале „Условима за парцелисање земљишта у Београду”, које је одобрио и Министар грађевина. По жалби заинтересованих Министар грађевина је поништио одлуку Поглаварства нашавши да парцелацију треба одобрити, јер су површине парцела мање за испод 10% од мере у условима одређених, а такво одступање је допуштено чл. 5 т. 6 Грађевинског правилника за град Београд, у оправданим случајевима какав је и спорни, где се парцеле смањују и због сечења улице. Поглаварство је тражило поништај министровог решења налазећи да је исто противно за-

кону, а тужба је одбачена од стране Државног савета пресудом бр. 22825 од 23 новембра 1937 год. са следећих разлога: „У Условима за парцелисање земљишта у Београду и поделу на потесе за парцелисање,“ које је одобрио и Министар грађевина својом одлуком бр. 19042/33, прописане су најмање површине парцела и најмање дужине лица по потесима. Од ових „Условима“ утврђених мера допушта одступање до 10% чл. 5 т. 6 Грађевинског правилника за град Београд и то у изузетним случајевима где се не могу добити одређене мере.

Парцеле на које заинтересовани деле своје имање дужином лица одговарају „Условима“, али су њихове површине мање за испод 10% од мера утврђених у пом. „Условима“. Како је ово одступање у границама допуштеним по Грађевинском правилнику — чл. 5 т. 6, а пошто је и случај изузетан и такав да оправдава то одступање — парцеле се смањују и због сечења улице, што ће донекле бити надокнађено путем апропријације — то је и министрово решење о одобрењу парцелације путем тога допуштеног и оправданог одступања правилно, а тужба је неоснована и као таква одбачена.”

И о изузетној грађевинској дозволи, за време забране грађења по § 118 грађев. закона, одлучује општина у пренетом делокругу као грађевинско управна власт првог степена.

§ 118 Грађевинског закона нормира питање забране новог грађења. У њему је предвиђено: „приликом израде новог или измене постојећег регулационог плана општина може забранити нова грађења. Новоградске или преправке постојећих зграда могу се дозволити само у толико у колико неће отежавати извођење новог регулационог плана. Ове дозволе општина може давати на основи пројектованог регулационог плана и то само по претходном одобрењу надлежне власти. Подручје на које се забрана протеже и време трајања забране, које не може бити дуже од 2 године, има се јасно означити и огласити.“

О начелној забрани нових грађења због израде нових или измене постојећег регулационог плана из цитираног § 118 одлучује градско веће, јер је то у вези са одлучивањем о грађевинским уређајним основама (регулациони план, уредба у његовом извођењу и грађевински правилник), што је искључива надлежност градског већа, одлучивање о чему не може пренети ни на сталне одредбе, сходно § 95 т. 10 Закона о градским општинама. Питање начелне забране новог грађења о којој говори § 118 је дакле једно питање из самоуправног делокруга општине, о коме општина, преко градског већа, одлучује као самоуправа. У овом погледу нема ништа спорно. Међутим, § 118 предвиђа да се, и за време оне привремене забране нових грађења, могу дозволити ново-

градње или преправке постојећих зграда ако то неће отежавати извођење новог регулационог плана. У вези са овим прописом поставило се питање, ко је надлежан да одлучује о овој изузетној дозволи новоградње за време оне начелне забране грађења, да ли о тој дозволи одлучује градско веће које је одлучило и о забрани грађења, у ком случају би и то био посао општине као самоуправе, или пак и о тој изузетној дозволи, одлучује општина не као самоуправа него као грађевинско управна власт првог степена у смислу § 85 грађевинског закона у вези са § 89 т. 3 закона о градским општинама. Једном речи — поставило се питање да ли ону грађевинску дозволу може издати *градско веће*, представљајући општинску самоуправу или *општина* замењујући грађевинску управну власт првог степена.

Поводом једног конкретног случаја, управни суд у Загребу, у својој пресуди бр. 278-37 од 12 јануара 1937 год. био је заузео оно прво становиште, т.ј. да је о оној изузетној грађевинској дозволи надлежно да одлучи градско веће. Образложење управног суда је следеће: „Суд је даље нашао, да је за пресуђење предлежећег спора одлучан пропис § 118 грађевинског закона од 7 јуна 1931, који гласи:

§ 118.

Забрана новог грађења. (1) Приликом израде новог или измене постојећег регулационог плана општина може забранити нова грађења. Новоградње или преправке постојећих зграда могу се дозволити само у толико уколико неће отежавати извођење новог регулационог плана. (2) Ове дозволе општина може давати на основи пројектованог регулационог плана и то само по претходном одобрењу надлежне власти. (3) Подручје на које се забрана протеже и време трајања забране, које не може бити дуже од 2 године, има се јасно означити и огласити. Из овог законског прописа слиједи да забрана грађења може бити одређена само што је 1) у изради регулациони план и 2) ако је подручје на које се забрана протеже и време трајања, које не може бити дуже од 2 године, јасно означено и оглашено.

Градска општина допринијела је доказ да је забрана грађења изречена закључком градског заступства од 20 новембра 1935 чл. 1160 те да је тај закључак прописно оглашен огласом од 21 новембра 1935 број 221582, подручје забране означено је као цијело подручје града Загреба. Заступник државног ерара све ово не пориче, па је тако утврђено да је забрана изречена према прописима закона. Крај оваквог стања ствари одлучно је за ријешење предлежећег спора питање, тко и под којим условима може дозволити грађење и унаточ горе наведене опће забране. На ово питање јасан је одговор у самом тексту закона, који прописује да овакове дозволе *може давати општина* и то под слиједећим условима: 1) само

у толико, у колико градња неће отежавати извођење новог регулационог плана (§ 118 став 1); 2) на основу пројектованог регулационог плана (§ 118 став 2); 3) само по претходном одобрењу надлежне власти (§ 118 став 2). Старање о уређењу града, где долази и доношење регулационе основе као и њене промјене, спада у надлежност општине као самоуправног тела (Ријешење Државног савета од 30 октобра 1933 број 21597-1933). Према томе јасно је да једино општина као самоуправно тело, која доноси регулациони план и која изриче забрану грађења по § 118 грађевинског закона, може дозволити изнимку од те забране, предвиђену у §-у 118 став други. § 118 то изричито и одређује те даје искључиво општини овлашћење да ова може давати дозволу на основи пројектованог регулационог плана. Закон се ту служи изразом „може”, а не „има” или „треба да”, па из тога слиједи да општина не мора дати такову дозволу, него да она има право оцјене хоће ли дозволу дати или не. Тек кад општина одлучи да дозволу даде дужна је тражити претходно одобрење надлежне надзорне власти (§ 118 став 2), којој припада право надзора те која по §-у 10 грађ. закона одобрава регулационе планове или њихове измјене. У предлежећем спору одлуку у првој молби донело је градско поглаварство као грађевинско-управна власт у смислу § 89 тачка 3 Закона о градским општинама, а да није претходно тражен закључак градског већа, које је једино надлежно да решава о пословима, који спадају у делокруг града према § 88 закона о градским општинама. Градско поглаварство саслушало је, истина, грађевински одбор, који по § 106 Грађевинског закона постоји код града, но тај грађевински одбор по самом је пропису закона у грађевинским предметима савјетодавни орган општине, а не градског поглаварства у функцијама § 89 закона о градским општинама. По §-у 95 Закона о градским општинама градско веће не може ни на сталне градске одборе пренети послове одлучивања о грађевинским уређајним основима, (§ 95 тачка 10) дакле онима који се односе на регулациони план града, па је с тога јасно да по закону једино градско веће може одлучити и о дозволи по § 118 грађевинског закона.

Кр. банска управа није се с тога утуженим решењем смјела упуштати у меритум ствари, него је била дужна првомолбену одлуку укинути и одредити да се прије свега исходи закључак градског већа о томе, да ли оно по §-у 118 грађевинског закона даје дозволу грађења.

Пошто Кр. банска управа није тако поступила, повређен је на закону основни интерес општине града Загреба, па је стога суд тужбу уважио и утужено решење на основу чл. 34 Закона о Државном савету и управним судовима поништио,

Међутим, Државни савет, по жалби управне власти чију је одлуку био поништио управни суд, поништио је цитирану пресуду управног суда и заузео оно друго становиште, да и о изузетној дозволи из § 118 грађевинског одлучује општина у својству грађевинско управне власти првог степена. Образложење Државног савета — његово решење бр. 8156/37 од 15 априла 1937 год. — је следеће: „Погрешно је управни суд када је ожалбеном пресудом стао на гледиште да је за доношење првостепене одлуке по овом предмету било надлежно градско веће а не градско поглаварство.

Према т. 10 § 95 Закона о градским општинама у надлежност градског већа заиста спада одлучивање о грађевинским уређајним основима какво одлучивање, према изричној забрани у овом пропису градско веће не може пренети на друге органе — сталне одборе. Ова надлежност градског већа и изрично је предвиђена у §§ 3—13 грађев. закона где се предвиђа поступак и надлежност органа за доношење грађевинских уређајних основа појединих градова, — варошица. Из овога излази да у самоуправни делокруг општине у грађевинским стварима спада у опште старање општине о уређењу града где према изложеном спада: доношење регулационог плана, уредба о његовом извођењу и грађевински Правилник. У овакву надлежност општине спада и начелно одлучивање о забрани новог грађења приликом израде новог или измене постојећег плана које општина може изрећи по овлашћењу из § 118 (1) прве реченице грађевинског закона.

Међутим у случају који је предмет овог спора није било у питању никакво одлучивање које се односило на уређајне основе града. У овом случају интересована странка тражила је да јој се изда грађевинска дозвола за подизање извесног грађевинског објекта. По овој грађевинској ствари у којој се општина према § 89 т. 3 Зак. о град. општинама у вези § 85 грађ. закона појављује као општа управна власт првог степена, она је имала поред чисто техничке оцене у првом реду, али као грађевинска управна власт, да одлучи да ли, и поред постојеће начелне забране из § 118 (1) прве реченице грађев. закона, може ипак издати грађевинску дозволу нашта је општина као грађевинска власт овлашћена другом реченицом истог прописа у колико то неће отежавати извођење новог регулационог плана. За доношење овакве одлуке којом се у ствари само одлучује хоће ли се у даном случају или не издати грађевинска дозвола надлежна је општина, као што је већ изложено, као општа управна власт првога степена у грађевинским стварима каква надлежност спада у њен пренесени делокруг а не у њен самоуправни делокруг, као што је то управни суд погрешно навео, па је за доношење такве одлуке било надлежно градско поглаварство чи-

ју одлуку према § 143 Закона о градским општинама расматра надлежна Банска управа као хијерархијска виша управна власт која, према § 122 З. У. П. одлуку ниже власти може одобрити, или у сваком правцу изменити одн. надопунити.

Са ових разлога ожалбена пресуда управног суда поништена је на основу чл. 41 Закона о Државном савету.”

На основу мишљења комисије која је извршила увиђај на лицу места, општина може донети решење о рушењу грађевине склоне паду која се не може поправити.

Општина је сопственику забранила употребу његових зграда-барака и наредила је рушење истих пошто је комисијским увиђајем на лицу места у смислу § 89 Грађевинског закона утврђено да те зграде не одговарају грађевинским прописима, ни основним условима намене, и да се путем преправке не могу довести у ред него да их треба порушити сходно §§ 94 и 95 Грађевинског закона. Сопственик је против одлуке општинске изјавио жалбу Министру грађевина, која је одбачена, а против министровог решења поднео је тужбу на Државни савет која је, исто тако, одбачена пресудом Државног савета бр. 25344/36 од 1 фебруара 1937 год. са следећих разлога:

„Из аката овога спора види се да је на основу §§ 94 и 95 у в. § 89 Грађев. зак. и чл. 83 Грађевинског правилника, Грађевински одељак Техничке дирекције Градског поглаварства у Београду увиђајем на лицу места утврдио да је зграде тужиоца у Солунској ул. бр. 15 не одговарају ни прописима грађевинског правилника ни најосновнијим условима намјене и да се исте не могу довести у исправно стање никаквим преправкама већ да их треба порушити. С тога је Општина као надлежна првостепена грађевинска власт на основу § 94 (2) Грађ. зак. била овлашћена да на основу мишљења ове комисије донесе одлуку о рушењу поменутих зграда. Према томе неосновани су сви приговори тужбе у колико се односе на надлежност органа и основаност одлука по овом предмету.

Исто тако из аката спора види се да је поменути увиђај Техничке дирекције вршен у присуству сопственика имања што се утврђује и њиховим потписима на записнику о том увиђају као јавној исправи која се чињеница у см. § 388 Грађ. парнич. поступка има сматрати доказном докле год странка не утврди њену неистинитост а тужилац Блажек Ђорђе сем голог одрицања да је присуствовао пом. увиђају ничим не утврђује неистинитост истакнуте чињенице.

Са ових разлога тужба је, на основу чл. 34 Закона о Државном савету и управним судовима одбачена као неоснована.”

За пријем у градску службу не могу се специјалним статутом постављати општи услови који

би били у. противности са општим условима за пријем у државну службу, који важе и за градску службу сходно § 104 Закона о градским општинама.

Избор једног лица од стране градског већа за равнатеља градске електричне централе, по жалби конкурената за исто место, био је поништен од стране Банске управе по том основу да изабрани кандидат није испуњавао општи услов специјалног статута у погледу година старости, који се услов, међутим, не слаже са општим условом о годинама старости за пријем у државну службу, што по § 104 Закона о градским општинама важи и за пријем у градску службу. Управни суд адбацио је тужбу изабраког против поништаја избора, а Државни савет, ништећи својим решењем бр. 21219/37 од 24 новембра 1937 год. ожалбену пресуду, уважио је његову жалбу.

Случај је следећи:

„Одлуком градског већа града Загреба од 2 марта 1936 год. чл. 130 б) изабран је за равнатеља Градске електричне централе жалица инж. Рибич Бојидар. По жалби инж. Прикрл Божидара и других, као натјецатеља на дотично место, Банска управа је својим решењем бр. 42825/936 поништила одлуку Градског већа узимајући да изабрани кандидат не испуњава услов из § 4 под а) статута за чиновнике и службенике Градске електричне централе из 1925 год., јер је у моменту избора имао више од 40 година, а услов је статута да нема 40 година.

Противу овог решења инж. Рибич је покренуо спор код Управног суда, који је расправљен ожалбеном пресудом тако да је његова тужба одбачена као неумесна. У овој пресуди Суд је примио као исправно тврдње тужбе да за Градске службенике с обзиром на одредбу § 104 Закона о Градским општинама важе у погледу опшгих услова за пријем у службу одредбе које важе и за државне чиновнике тј. одредбе чиновничког закона, према којима лице које се прима у службу не сме имати 60 година живота (§ 3 тач. 7 Ч. З.), али је с друге стране узео да то не важи и за службенике Градских предузећа чији је положај регулисан посебним одредбама, као што је овде случај, јер је питање чиновника и службеника Градске електричне централе одређено статутом из 1925 године, те су стога одредбе овог статута одлучне за овај случај, како је у осталом и спорним решењем расправљено. У прилог овог гледишта узета је околност, што је у § 1 статута о градским службеницима изрично назначено да исти статут важи за све намјештенике града Загреба осим оних који су намјештени код Градских предузећа. Како је спорним решењем предмет већ расправљен тако, што је примењена одредба § 4 тач. а) статута о службеницима Градске електричне и, с обзиром на ову, поништена одлука градског већа, пошто тужилац Рибич

не испуњава прописани услов овог статута, његова тужба је као неумесна одбачена.

Поводом жалбе инж. Рибића на ову пресуду Државни савет је расмотрио наводе ове жалбе и разлоге ожалбене пресуде, па је нашао да наведено гледиште како спорног решења тако и пресуде није у сагласности са Законом, услед чега ови акти не могу опстати.

Стоје разлози како оспореног решења тако и ожалбене пресуде, према којима је питање службеника Градске електричне централе па и њеног равнатеља, било регулисано посебним статутом из 1925 године, из чега би следовало, судећи само по томе, да за пријем у службу равнатеља централе важе одредбе овог специјалног статута, а не одредбе општег статута о Градским службеницима. Али одредбе овог статута из 1925 године измењене су доцније, нарочито у погледу централе, Правилима предузећа општине и града Загреб из 1925 године, донетим у смислу одредаба новог закона о градским општинама од 1934 год. По § 51 ових Правила сваком градском предузећу као што је и електрична централа стоји на челу по један равнатељ кога бира градско веће на предлог одбора за градска предузећа, а на основу натјечаја објављеног мјесец дана прије избора, а овај избор одобрава надзорна власт по § 102 Закона о градским општинама. Из овог произилази, као несумњиво да је равнатељ електричне централе градски службеник, пошто је у § 102 Закона о гр. опш. реч о стручним референтима и стручни референт па стога и све што важи за градске службенике бар у погледу општих услова за пријем у градску службу важи и за равнатеља електричне централе. Године старости као највише границе до које је дозвољен пријем у градску службу, представљају општи услов за пријем у службу грађанских службеника, а не какав специјални услов који би био предвиђен за један специјални посао везан за електричну централу. Према § 104 Закона о градским општинама, одредбе које важе за државне службенике „о општим условима за пријем у службу...“ имају се сходно смислу примењивати и на градске службенике, у колико овим законом није друкчије одређено“. А одредбе о општим условима за пријем у службу државних чиновника садржани су у чиновничком закону тј. у његовом § 3. У оном смислу у коме се ова одредба примењује на државне службе она се има примењивати (по § 104 З. о.г.р.о.) и на градске службеника по тач. 7 наведеног § 3 Ч. з. за лице које се прима у службу услов је „да није навршило 60 година живота“, а тај услов Рибић испуњава.

У § 156, као прелазном наређењу, Закона о градским општинама прописано је да Градски

статути Уредбе и правилници остају на снази у колико нису у противности са поменутиим законом, док се не измени. С обзиром на овај пропис престале су важити оне одредбе статута за градске службенике о општим условима за пријем у градску службу, уколико су ови различити од услова примењених чиновничким законом, пошто су у противности са оним законом који у своје § 104 одређује да важе општи услови из чиновничког закона чији су прописи у погледу материје из ст. 1 § 104 Закона о градским општинама тиме постали саставни део поменутог закона. Статутом о службеницима град. електричне централе, као градског предузећа, био је у свему уређен положај службеника овог предузећа, па и равнатеља централе, независно од општег статута о градским службеницима, па према томе и питање општих услова за пријем у ову службу § 4-а). У колико се може узети, услед овога, да је овај статут остао у важности и поред наведених одредаба § 156 и § 104 Закона о градским општинама, као што је управни суд узео он је доцније измењен Правилима за градска предузећа (§ 51) од 1935 год. бар у колико се тиче равнатеља централе. Јер по овим правилима (§ 51) равнатељи несумњиво градски службеник — технички референт — и за њега као таквог важе они општи услови за пријем у градску службу који важе за градске службенике уопште тј. услови из чиновничког закона (§ 104 Закона о градским општинама, § 3 Ч.з.), поред специјалних услова у погледу техничке спреме прописаних статутом о службеницима градске електричне централе који су овде неоспорни. Према томе за равнатеља електрич. централе, као градског службеника не важи општи услов у погледу старости из § 4 а) статута електричне централе тј. 40 година већ услов из § 3 тач. 7 Ч.з. (тј. 60 год.). А овај услов жалилац Рибић испуњава.

И кад жалилац Рибић према изложеноме испуњава потребне услове за пријем у градску службу, а градско веће га изабрало у следству оцене својих потреба, онда је било места ништењу одлуке већа спорним решењем Банске управе.

Спорно решење према овоме показује се као противно закону, а тужба Рибића умесна. Стога је управни суд ову тужбу имао уважити и спорно решење поништити. Како је у ожалбеној пресуди противно поступљено Државни савет је морао жалбу уважити и ожалбену пресуду преиначити у овоме смаслу као што је то овде пресуђено.”

Саопштио
Љубомир Ж. Јевтић,
секретар
Државног савета

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Некролог

† ЖИВКО Г. ПАВЛОВИЋ

генерал, академик

Живко Г. Павловић, дивизијски генерал у пензији и резерви, редовни члан Српске академије наука, почасни члан Латинске академије за науку, лепу књижевност и вештине у Паризу, почасни члан Академског друштва за међународну историју у Паризу

† Живко Павловић

итд. умро је 26 априла у 14 ч. 1938 год, у санаторијуму „Врачаџ“ у Београду.

Велики војсковођа, десна рука у своје време славнога Војводе Радомира Путника, и академик склопио је своје паметне очи за навек... Отишао у „Пантеон народне захвалности“ и заузео своје место тамо, поред Војводе Живојина Мишића, Војводе Степе Сепановића, Генерала Милоша Васића... а у близини државника Николе Пашића, Стојана Протића, Андре Николића, Милорада Драшковића... недалеко и сви скупљени око Краља Петра I Великог Ослободиоца и Витешког Краља Александра I Ујединитеља.

Живко Г. Павловић и као човек и као војник једна је првоначајна личност новије историје Југословена.

Као човек:

Као човек син села, усред Шумадије (Башин, срез Јасенички, округ Крагујевачки, Дунавска бановина), на граници крагујевачког и смедеревског округа, рођен 1 марта 1871 год. Родитељи његови, отац и мајка, неписмени сељаци, били су врло сиромашни.

Отац му Гаврило живео је на маломе поседу, у Башину, када је дошао из Рамаће срез Гужански, округ Крагујевачки. Стекао је надничећи нешто посуда, те су му два сина могли скромно живети. Мора бити да је и отац Живков Гаврило имао, иако неписмен и сиромашан неких нарочитих врлина; јер је био четовођа и чак командовао батаљоном у српско-турском рату 1876/1878 год. када је добио златну и сребрну медаљу за храброст.

Породица Живка Г. Павловића старином је из Равне Сјенице, Новопазарски Санџак, стара Рашка, чији је народ претставник неколиких наших најлепших особина. Често под њихозом неугледном спољашношћу крије се много „снажнога, духозитога и моралнога“ рекао је д-р Јован Цвијић. То су они великани, од највеће националне вере, који су се борили и жртвовали — и појединачно и у масама — за Слободу, за Правду, да освете Косово, да покају Сливницу. То су они ђинови, који могу да се горостасно исправе — и као маса и као појединци, — и да крше и ломе пред собом све. То су они бесмртници, који су у своје идеале веровали без икаквих облачака сумње. То су они видовњаци, који у себи имају народни инстинкт за живот, „за напред“, и, којима ништа није препона... који циљу долазе ма и по цену живота. Таква је породица била Живка Г. Павловића.

Живко је био бистар и обдарен. Његов отац изко сиромашан, напрегао је све снаге да свога сина Живка школује.

Живко свршава основну школу, у Церовцу, (срез Јасенички, округ Крагујевачки) пошто школе у Башину тада није било. Његов учитељ Матеја Ђорђевић много је Живка ценио као доброг ученика — чак, још у првом разреду, био је нека врста помоћника учитеља, цензор, како се тада звало.

Као ученик пао је свима у очи. Његови другови из школе: Зарија Старчевић и Ананије Јевремовић из села Башина, који су на погребу присуствовали кажу — „Живко је много волео школу. Док смо ми завршавали први разред, Живко је већ сам научио књиге и из другог разреда. Живко прочита једанпут књигу и то му је доста. Живко је свима нама импоновао, ми смо га волели — али, у исто време ми смо и њега

исто као и учитеља ценили, па помало смо се од њега и плаћили.”

Живко је ступио у гимназију у Крагујевцу. Тамо се тако исто истакао као добар ученик. Свршио је 6 разреда гимназије.

Као човек, од доба младости па све до смрти, кроз цео живот, имао је у себи неку урођену отменост, која се не да научити ни у једној школи, ни у једном заводу за васпитање.

Увек тих, миран, прибран. Свакад прво размисли о ствари, коју намерава да ради или жели да нареди други да ради.

Као човек увек је имао љубави према напредном, према лепом и према праведном. Рођен је за педагога и васпитача и, да није био по струци војник, сигурно би био професор универзитета.

Као човек био је према свакоме приступачан. Са сваким се опходио лепо, неусиљено, природно и није чудно што је њега сваки волео, ценио и поштовао.

Као човек по својем начину живота био је врло скроман. Он није волео надувеност, позоситост и охолост; чак му је то било и одвратно.

Код њега се увек огледала отменост једнога Шумадинца. И, када га је писац озих, можда овлаш изнестих и непотпуних, редова (којима се жели макар и нешто да истакне живот и рад овога војног великана, научника и патриоте), замолио да му напише предговор за чланак „Шумадија и Шумадинци”, он је то примио са задовољством.

Живко је, похваљујући тај мој рад, истакао; „да је у Шумадији никла прва идеја о нашем ослобођењу... да је у Србији као пијемонту имала важан удео... и, да тај и такав удео у стварању државе Шумадија је могла да оствари једино ваљаношћу Шумадинаца...”

Живко Г. Павловић истицао је Шумадинце као људе. Заиста, када се у потпуности хоће да претстави Шумадинац (можемо рећи, он није више жив те да нам се не припише нека особина, коју немамо) нека се загледа у свему и по свему Живко Г. Павловић... Он је у себи имао нешто крпено, живчано, врло активно, често нервозно — „активно и смело”. Био је увек озбиљан, никада није волео да занозета. Чак и у младости није се никад заборавио.

Живко је имао здрав разум, меру и смисао за стварност. Он је радио и ћутао; некада патио па и потцењиван, али то се није могло код њега да примети.

Био је способан да прима на себе одговорност, чак и у најтежим моментима. Када су сви гледали да се извуку, он је пркосио судбини и опасности (1915 год. најбољи је за то пример).

Живко Г. Павловић као човек имао је велику у себи националну свест, љубав према Народу и оданост према Отаџбини.

Као човек са свима врлинама (разборит, умешан, начитан, скроман, некористољубив, достојанствен) и свима лепим физичким особинама (леп и средњи стас, примамљива спољашност, здрав и крепак, добар јачах и издржљив на раду) чини тип одличнога претстазника по свему — Шумадинац достојан хвале и поштозања.

Живко Г. Павловић, био је као човек у свему и по свему — Шумадинац.

Као војник:

Као војник био је уистину велики: као потчињени,

као наставник, као командант, као личност најважнија у Врховној команди.

Ступа у Нижу школу Војне академије, пошто је волео војску и пошто је положио пријемни испит, 1 септембра 1889 год. са XXII класом. Из ње излази као артиљериски потпоручник 16 септембра 1892 год. као 7 у рангу од 50 другова.

Првих дана војничке службе обележио је таквим потезима, да је сваки паметан и објективан посматрач у њему могао запазити војника од расе, човека рођеног за војсковођу.

Као потчињени био је дисциплинован, увек послушан и на служби савестан. Дobar друг и пријатељ.

Волео је да ради, да се усавршава. Он се свесрдно трудио да се што боље спреми за положаје у војсци, које је очекивао.

Ступио је на Вишу школу Војне академије, после положеног пријемног испита, 1 септембра 1894 год., коју је завршио као 9 у рангу од 14 другова 1 септембра 1896 год.

По свршеном школовању на Вишој школи Војне академије предузима озбиљну припрему за више војничко образовање. И, чим је искомандозао прописно време батеријом, изабран је по пријави за приправника за генералштабну струку.

Завршио је припрему за генералштабну струку, 2 године, те по положеним испитима преведен у генералштабну струку и произведен у чан генералштабног капетана II кл. 1901 год.

Као генералштабни капетан послат је у Немачку, где је као државни питомац у Берлину изучавао немачки језик и студирао немачку војску. Он је имао много лепих погледа и похвала за Немачку војску, коју је изучио и упознао врло подробно и савесно. Био је мишљења, као и многи други официри који су у Немачку ишли да је врло корисно слати официре у Немачку да у њој виде шта је ред и рад.

Утицај Немачке оставио је дубокога трага на Живка Г. Павловића. Он је стално чинио упоређења између Немачке доктрине — Клаузевица, мислиоца и војнога немачкога филозофа, и Француске доктрине — Наполеона I, коју је онако сјајно изнео Жомини.

На свима радозима као генералштабни официр, доцније 1906—1907 год. као потпуковник и командант 18 пешад. пука „Суворовског”, осећао се дух Немачке доктрине: методичност, тачност, која иде у дантерију.

Завео је био као командант пука решавање тактичких задатака. Код њега и око њега сви су се скупљали официри Београдског гарнизона. То је био као неки „Народни војни универзитет” где су сви долазили да чују и виде, што догле није нико у војсци практиковао (или бар ретко ко).

Живко Г. Павловић био је способан да свакоме одговори на постављено питање. Он се увек сећао тих дана војничкога рада и живота са гордошћу.

Свуда се говорило само о Живку Г. Павловићу. Стога је 1904 год. одређен за ордонанс официра Њ. В. Краља, док 1907 год. за ађутанта Краљевића Ђорђа; а 1910 и 1911 год. био је наставник Витешком Краљу Александру I Ујединитељу.

Живко Г. Павловић још 1910 год. буде запажен и позват од стране Војводе Радомира Путника као генерала и начелника Главног генералштаба на положај

начелника Оперативног одељења Главног генералштаба. И, ту, на томе положају, припремао је, уз Војводу Радомира Путника, све што је било потребно српској војсци да може да успешно води рат.

Ступа у рат 1912 год. као шеф за израду наређења у Оперативном одељењу Врховне команде. Што је српска војска постигла онакве и онолике успехе уз Војводу Радомира Путника захвалност припада и Живку Г. Павловићу.

Кад црногорска војска у току рата са Турцима 1912 и 1913 год. употребиз и наше приморске трупе под командом генерала Дамњана Поповића за заузеће Скадра, није успела, образован је „Приморски кор“ у који су ушле 2 српске дивизије, сва црногорска војска око Скадра и велики део српске опсадне артилерије, коме је за команданта одређен Генерал Петар Бојовић а за начелника штаба (тада потпуковник) Живко Г. Павловић.

Заузеће и опсаду Скадра лепо је описао Живко Г. Павловић као генерал у пензији у своме дивном делу: „Опсада Скадра 1912—1913“ (прилог историји Првог балканског рата, Београд 1926). Његов план за заузеће Скадра био је тако савршено израђен, да је заиста по његовоме предвиђању Скадар могао да се за 2 сата заузме. Али, око поноћи стиге телеграм: Претседник владе Никола Пашић јавља, да се обустави сваки рад.

Живко Г. Павловић као војник, иако тешка срца, обуставља рад 28 марта (10 априла) 1913 год.

Када је 1913 год. дошло до заплета између Срба и Бугара тада је Живко Г. Павловић као генералштабни потпуковник био начелник Оперативног одељења Врховне команде. На томе положају потпуно је оправдао поверење Војводе Радомира Путника.

Живко Г. Павловић слат је 1912 год., после Првог балканског рата, у Лондон заједно са Стојаном Новаковићем ради прегозора за мир. Преговори су почели 3 децембра 1912 год., али без резултата, јер су балканске државе захтевале за рачун Бугара уступање Једрена, које је било још у рукама Турака.

Када је избио светски рат 1914 год. он је као најутицајнији и најкомпетентнији све до 1916 год. био помоћник Начелника штаба Врховне команде. Његов је положај био веома тежак и деликатан: како у 1914 год. до доласка Војводе Радомира Путника, који се пред објаву рата налазио у Глајхенбергу (Аустроугарска) на лечењу, тако и нарочито несрећне 1915 год. при повлачењу српске војске и прелазу кроз Албанију и Црну Гору.

Живко Г. Павловић, када је вршена реорганизација српске војске на Крфу, одређен је за команданта Шумадиске дивизије, док је 1917 год. смењен и послат за војног изасланика у Атину (Грчка).

Када је завршен рат, при крају 1919 год., отворена је Југословенска Војна академија, чији је први оснивач и управитељ Живко Г. Павловић (од 10 јуна 1919 год. до 7 октобра 1920 год.) унапређен у чин генерала. Био је командант Јадранске дивизијске области 1922 год. а потом помоћник команданта I и III Армијске области, када је 21 јануара 1923 год. пензионисан.

Живко Г. Павловић завршава своју активну службу у војсци, коју је у миру много унапредио и при-

премио за рат, а у рату сјајно помагао и управљао војском — српском војском у најтежим моментима и у сјајним победама. Он се истакао и као научник, војни писац и књижевник.

Публиковао је много оригиналних и преведених чланака у војном часопису „Ратнику“, као и у другим. Штампано је као засебна издања:

1) „Српско-Бугарски рат“, од мајора Кунца, превод с немачког, Београд 1906.

2) „Ратовање и вођење војске“ од фон дер Голца, превод с немачког као додаток „Ратника“, Београд 1907.

3) „Даљно-стратегичко извиђање“ — Прва књига. Београд 1909. То је било дело од капиталне вредности које је било први и најбољи уџбеник нарочито нашој коњици. Спремао је и други и трећи део („Тактичко, блиско“ и „Борбено извиђање“), које није успео због насталих ратова да публикује.

Живко Г. Павловић већ је стекао своје велико име: на ратишту као војсковођа и диригент војничких наоружаних маса, у миру као научник, писац, чији су радови пали у очи. То даје повода Краљевској српској академији наука, која је увек водила бригу да се свака научна вредност запази, помаже и уздигне, те је он предложен и проглашен 25 октобра 1921 год. за редовнога (правога) члана Краљевске Српске Академије наука у Београду.

Приступна Академска беседа Генерала Живка Г. Павловића прочитана на свечаном скупу, била је „Београдска операција (Ослобођење Београда новембра 1914 год.)

Претседник Краљевске Српске Академије наука д-р Јован Цвијић, прослављени научник, врло је интересантно истакао војнички таленат Живка Г. Павловића, генерала. Он је рекао, између осталог ово:

„...У данашњем приступном предавању открили сте нам један свој нов философски начин гледања на победу. По Вашем последњем чланку у „Српском књижевном гласнику“ могло се мислити да Ви силно верујете у моћ Врховне команде и, услед тога, њеним стратешким потезима дајете огромну важност пред којом све друго бледи.

Можда Ви нисте сасвим тако мислили, али је то био утисак Вашег начина разматрања и Ваших закључака. Сада видимо, да Ви тако не мислите.

Може рад Врховне команде бити првокласна вредност — као што је то био рад наше Врховне команде — па опет не дати оне величанствене победе. И зато Ви с правом говорите о моралним и психичким елементима: о психичкој кризи, о душевној узбурканости, о моралној сондажи и о нашем народном карактеру, који се у овим великим моментима открио.

Ви сте тиме дирнули ОСНОВНИ УЗРОК СВЕГА СЛАВНОГА што се догодило. И, нема сумње да ће се у студијама, које се буду бавиле нашим великим ратовима и њиховим резултатом, данашњом нашој великом државом, на те узроке обратити највећа пажња. Јер, баш је у нашим ратовима имало основну, дубоку и ничим незаменљиву вредност морално-духовно стање народних маса...”

Његово научно, књижевно деловање настаје у пуној мери када је проглашен за редовног члана

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Академије наука. Он сада публикује своја дела као издања „Академије наука” и то:

1) „Битка на Јадру”, августа 1914 год., Београд 1924.

2) „Битка на Колубари”, Први део. Дефанзивна битка. Свеска прва. Београд 1928.

3) „Битка на Колубари” Први део. Дефанзивна битка. Свеска друга. Београд 1928.

4) „Битка на Колубари”. Други део. Офанзивна битка. Свеска прва. Београд 1930.

5) „Битка на Колубари”. Други део. Офанзивна битка. Свеска друга. Београд 1930.

Живко Г. Павловић припремао је још једно капитално дело: „Операције 1915 године”, које већ више година ради. Он је замислио да то дело буде у 3 дела и већ је био завршио 2 дела — остао му је још само трећи део недовршен. Врло је интересантно да је пред смрт говорио своме пријатељу Г. Ђорђу Јовановићу, пуковнику у пензији и резерви: „Само да ми је да поживим још две до три године, да бих могао да довршим своје дело — Операције 1915 год.”

Живко Г. Павловић као војник за заслуге одликован је многим домаћим и страним одликовањима:

1) Карађорђева Звезда с мачевима III реда и двема IV реда с мачевима, као и Карађорђева звезда IV реда без мачева.

2) Бели орао II реда с мачевима.

3) Бели орао I реда.

4) Св. Сава I реда.

5) Све медаље и споменице рата.

6) Француска Легија части II реда, ратни крст с палмом.

7) Енглески Св. Михаила и Ђорђа.

8) Руски Св. Ане II реда.

9) Руски Св. Станислава с мачевима II реда.

10) Румунска круна II реда.

11) Румунска звезда III реда.

12) Грчки орден Феникс II реда.

Као знак признања за стечене заслуге у рату изабран за почасног члана Академског друштва за Међународну историју у Паризу 1916 год.

Изабран је 1917 год. за почасног члана Латинске академије за науку, лепу књижевност и вештине у Паризу.

Живко Г. Павловић као војник чинио је част српској, сада југословенској војсци. Он је имао у себи све одлике доброга, првокласнога, великога војника.

Као потчињени дисциплинован, увек готов да изврши што боље наређење — често ако треба поднети и најтеже жртве.

Као наставник предан, савестан, са пуно воље да свакоме покаже, да га упуту правилно.

Као командант и старешина правичан и строг, одмерен и отмен.

Као војсковођа разуман, хладан са много размишљања и стојичке издржљивости. Све диспозиције и директиве, које су проистикале из Врховне команде а помоћу којих су биле дириговане армије Српске војске и вођене из победе у победу, он је израђивао.

Његов ауторитет био је врло велики, који је базирало на његовој смелости да прими и предузме одговорност. Ту војсковођску особину он је имао, коју је ретко ко имао од његових сарадника.

Живко Г. Павловић разболео се пре краткога времена. Болест није трајала дуго — пао је 7 априла у постељу, а већ 11 априла пренет у санаториум „Врачар”, где су специјалисте констатовали лутајуће запаљење плућа. Болест се лагано развијала ...назад, подлегао је.

Умро је један заслужан, један честит човек, један велики војник, један научник, један велики Шумадинац. Напустио је овај свет са великом љубави према војсци и са жаљењем што је, као и још други, њу напустио пре и у доба када је његова помоћ била најпотребнија Краљу, Отаџбини и народу.

Светло име Живка Г. Павловића остаје у срцима свих Југословена, нарочито Срба, као име цењено и поштовано. Када је умро прве изјаве саучешћа упутили су Њ. Кр. Вис. Кнез-Намесник Павле преко свога изасланика, Командант Београда Армиски генерал г. Петар Косић, лично је отишао да изјави саучешће, док су послали телеграме саучешћа: Краљевски намесници г. д-р Рад. Станковић и д-р Иво Перовић, Његова Светост Патријарх д-р Гаврило, Претседник Краљевске Владе г. д-р Милан Стојадиновић, Министар војске и морнарице Армиски генерал г. Љуб. М. Марић, Министар финансија г. Душан Летица, Претседник Београдске општине г. Влада Илић и други.

Сахрана је извршена свечано. У одбору за сахрану били су: Армиски генерал г. Петар Косић командант Београда, Претседник Академије наука г. д-р Александар Белић, Проректор универзитета г. инж. Петар Мицић. Члан управе Српског културног клуба г. Драгиша Васић, Члан управе удружења за Његошев споменик г. д-р Миодраг Ибровац, г. Љубомир Покорни, генерал у пензији, и г. Милутин Лазаревић, пуковник у пензији.

Опело је било у Вазнесенској цркви 27 априла 1938 год. у 10 ч. Поворка, састављена из свих удружења и корпорација, елите Београда, ишла је улицама: Милоша Великог, Краља Фердинанда, Краља Александра и Гробљанском.

Говоре су држали: пред црквом у име војске Армиски генерал г. Милутин Неђић, Начелник Главног Генералштаба; у име Академије наука г. д-р Владимир Ђоровић; у име Удружења носилаца Карађорђевог звезде с мачевима пуковник у пензији г. Радомир Елезовић; у име Српског културног клуба г. д-р Данило Данић; у име студентских удружења г. Милован Матић; над гробом: у име Удружења резервних официра и ратника г. Никодије Богдановић, потпуковник у пензији, у име Народне одбране г. д-р Марко Крстић; у име класних другова дивиз. генерал у пензији г. Милош Михаиловић.

Живко Г. Павловић, својим животом и радом, светли и светлеће свима, нарочито млађим поколењима: како треба радити за Отаџбину.

„Слава му и хвала му!”

Жив.